

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ”
DIN CHIȘINĂU**

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 37.018.1 (043.3)

SIMCENCO IRINA

**VALORIFICAREA PEDAGOGICĂ A CULTURII POSTFIGURATIVE
ÎN EDUCAȚIA FAMILIALĂ**

Specialitatea: 531. 01. Teoria generală a educației

Teză de doctor în pedagogie

Conducător științific :

Cuznețov Larisa,
doctor habilitat în pedagogie,
profesor universitar

Autorul:

Simcenco Irina

CHIȘINĂU, 2016

© Simcenco Irina, 2016

CUPRINS

ADNOTARE (română, rusă, engleză)	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. REPERE EPISTEMOLOGICE ALE VALORIFICĂRII PEDAGOGICE A CULTURII POSTFIGURATIVE	
1.1. Cadrul conceptual al valorificării culturii postfigurative	17
1.2. Istoricul și evoluția culturii postfigurative în societate	38
1.3. Tendințe actuale de abordare a îmbătrânirii și culturii postfigurative	56
1.4. Specificul relațiilor intergeneraționale în familie	65
1.5. Concluzii la capitolul 1	80
2. IMPACTUL PEDAGOGIC AL CULTURII POSTFIGURATIVE ASUPRA EDUCAȚIEI FAMILIALE A NEPOȚILOR	
2.1. Strategia pedagogică interactivă de valorificare a culturii postfigurative în parteneriatul educativ social.....	82
2.2. Dinamica și evoluția funcției de bunici în educația familială	90
2.3. Eficiența modelelor de interacțiune părinți-bunici-nepoți	97
2.4. Esența și influența educativă a diversității tipologice a bunicilor	102
2.5. Concluzii la capitolul 2.....	111
3. COORDONATA PRAXIOLOGICĂ DE VALORIFICARE A CULTURII POSTFIGURATIVE ÎN CADRUL EDUCAȚIEI FAMILIALE	
3.1. Designul cercetării	113
3.2. Investigații preliminare și constatative privind esența culturii postfigurative.....	119
3.3. Demersul formativ de valorificare a culturii postfigurative în educația familială	144
3.4. Concluzii la capitolul 3.....	161
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	163
BIBLIOGRAFIE	168
ANEXE	
Anexa 1. Eșantionul experimental de tipul <i>before and after method</i>	181
Anexa 2. Chestionar-aplicație pentru copiii de vârstă preșcolară	182
Anexa 3. Chestionar-aplicație pentru copiii de vârstă școlară mică; preadolescenți și adolescenți	183
Anexa 4. Chestionar-aplicație pentru părinți	184
Anexa 5. Chestionar-aplicație pentru bunici <i>Evaluarea esenței culturii postfigurative</i>	185
Anexa 6. Tabel de distribuție a rezultatelor experimentului de constatare.....	187
Anexa 7. Rezultatele experimentului de constatare și de verificare (50 s.)	188
Anexa 8. Valori/virtuți promovate de către bunici în educația familială	189
Anexa 9. Curriculum la disciplina universitară <i>Consilierea persoanelor de vârsta a treia</i>	190
Anexa 10. Agenda cu sfaturi pentru familie	192
GLOSAR	193
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	197
CV-ul AUTORULUI	198

ADNOTARE

Simcenco Irina

Valorificarea pedagogică a culturii postfigurative în educația familială

Teză de doctor în pedagogie, Chișinău 2016

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 207 de surse, adnotare (română, rusă, engleză), concepte-cheie, lista abrevierilor, 180 text de bază, 10 tabele, 21 figuri, 10 anexe.

Cuvinte-cheie: familie, părinți, bunici, nepoți, cultura familiei/ethos familial, cultură postfigurativă, cultură cofigurativă, cultură prefigurativă, generație, persoane în etate, relații intergeneraționale, grandparentalitate, competențe grandparentale, parteneriatul educativ familie-bunici-comunitate.

Domeniul de studiu se referă la teoria generală a educației și abordează problema valorificării pedagogice a culturii postfigurative în educația familială.

Scopul cercetării constă în determinarea și experimentarea reperelor teoretico-aplicative de valorificare pedagogică a culturii postfigurative în educația familială.

Obiectivele cercetării vizează: examinarea și interpretarea epistemologică a valorificării culturii postfigurative în educația familială prin dezvoltarea conceptelor de bază și a raporturilor intergeneraționale în cadrul familiei; analiza istoricului și a evoluției culturii postfigurative în societate; analiza tendințelor actuale de abordare a îmbătrânirii și a valorificării culturii postfigurative în educație; precizarea specificului relațiilor familiale copii-părinți-bunici; examinarea dinamicii funcției de bunici prin identificarea modelelor de interacțiune părinți-bunici-nepoți; elaborarea, fundamentarea și validarea *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială (SPIVCP)*, care încorporează reperatele teoretico-aplicative.

Noutatea și originalitatea științifică constă în: analiza structural-funcțională a familiei și culturii postfigurative, a relațiilor și a schimbărilor intergeneraționale părinți-bunici-nepoți din punct de vedere antropologic, sociologic, pedagogic, juridic, psihologic, filosofic; examinarea și determinarea esenței paradigmatelor și teoriilor sociopsihopedagogice cu privire la funcționarea familiei în corelație cu stabilirea raporturilor dintre funcțiile familiei, cultura acesteia și ethosul pedagogic familial în contextul valorificării culturii postfigurative în educația familială; identificarea blocajelor în comunicarea și relaționarea bunici-nepoți-părinți; a condițiilor de asigurare a coexistenței echilibrate a tuturor generațiilor prin stabilirea și descrierea tipurilor de familie, modelelor de interacțiune părinți-bunici-nepoți și a portretului bunicilor în epocile preclasică, clasică, modernă și postmodernă; taxonomia valorilor culturii postfigurative; analiza tendințelor actuale de abordare a îmbătrânirii și corelarea acestora cu valorificarea pedagogică și psihosocială a culturii postfigurative.

Problema științifică importantă soluționată în cercetare rezidă în fundamentarea pedagogică a valorificării culturii postfigurative în educația familială prin identificarea valorilor, conținutului structural-funcțional, perspectivelor sociopsihopedagogice ale acesteia, explorate prin intermediul *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative (SPIVCP)* (care încorporează reperatele teoretico-aplicative) în contextul parteneriatului familie-bunici-comunitate, a contribuit la schimbarea comportamentului generațiilor tinere, eficientizarea relațiilor intergeneraționale și sensibilizarea opiniei publice asupra aspectelor axiologice, dar și a problemelor persoanelor în etate.

Semnificația teoretică este susținută de analiza, precizarea și delimitarea reperelor epistemologice ale culturii postfigurative, abordate în contextul promovării parteneriatelor educative sociale; a examinării și analizei diacroniei (istoricul și evoluția) fenomenului vizat; clarificarea specificului relațiilor intergeneraționale în familie; identificarea dinamicii și a evoluției rolului/ funcției de bunici, a esenței educative a diversității tipologice a bunicilor; elaborarea și fundamentarea științifică a *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*, care include reperatele teoretico-aplicative.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în elaborarea, experimentarea și validarea *Strategia pedagogică interactivă de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*, care conține reperatele teoretico-aplicative ale fenomenului vizat.

Strategia explorată conform condițiilor psihopedagogice stabilite în cercetare, contribuie la eficientizarea relațiilor intergeneraționale și la valorificarea pedagogică a culturii postfigurative în educația familială. SPIVCP oferă un suport epistemologic, axiologic, metodologic și practic de asigurare și promovare a culturii postfigurative prin intermediul explorării reperelor teoretico-aplicative în parteneriate sociale și cele educative.

Implementarea rezultatelor științifice s-a realizat în cadrul ședințelor catedrei Științe ale Educației, UPS Ion Creangă din Chișinău, prin comunicări la simpozioane și conferințe naționale și internaționale, precum și în cadrul instruirilor metodice, a consiliilor profesionale din instituțiile de învățământ implicate în experimentul pedagogic.

АННОТАЦИЯ

Симченко Ирина

Педагогическая валорификация постфигуративной культуры в семейном воспитании

Кандидатская диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук,
Кишинэу, 2016

Структура диссертации: введение, три главы, основные выводы и рекомендации, библиография из 207 источников, 10 приложений, 180 страниц основного текста, 21 рисунка, 10 таблиц.

Ключевые слова: семья, родители, прародители (дедушки и бабушки), культура семьи, постфигуративная культура, кофигуративная культура, префигуративная культура, поколение, пожилые люди, межпоколённые отношения, грандпарентальность, грандпарентальные компетенции, педагогическое партнёрство/сотрудничество семья- прародители-общество.

Область исследования относится к общей теории воспитания и направлена на изучение педагогической валорификации постфигуративной культуры в семейном воспитании.

Целью исследования является определение, разработка и экспериментирование теоретических и практических основ педагогической валорификации постфигуративной культуры (ПК) в семейном воспитании.

Задачи исследования: эпистемологический анализ валорификации постфигуративной культуры в семейном воспитании посредством определения и интерпретации основных понятий и межпоколённых семейных взаимодействий; исторический анализ эволюции постфигуративной культуры в обществе; выявление актуальных тенденций освещения процесса старения и изучения постфигуративной культуры; уточнение особенностей взаимоотношений семья-дети-родители-прародители; рассмотрение динамики ролевых функций прародители через идентификацию моделей взаимоотношений родители- прародители-внуки; разработка и экспериментирование *Педагогической интерактивной стратегии валорификации постфигуративной культуры в семейном воспитании (ПИСВПК)*, включающая теоретические и практические основы.

Научная новизна и оригинальность исследования заключается в: структурно-функциональном анализе семьи и постфигуративной культуры, взаимоотношений и взаимодействия поколений родители- прародители-внуки исходя из антропологической, социологической, педагогической, юридической, психологической и философской перспектив; в изучении и определении основных аспектов социопсихопедагогических парадигм и теорий касающиеся семьи и взаимоотношений между поколениям в контексте педагогической валорификации постфигуративной культуры в семейном воспитании.

Научно значимая проблема решённая в исследовании состоит в педагогическом обосновании валорификации постфигуративной культуры в семейном воспитании посредством идентификации ценностей, их структурно-функционального содержания, развития социопсихопедагогических перспектив через внедрение ПИСВПК в контексте сотрудничества семья-прародители-общество, что позволило изменить поведение молодого поколения, повысить качество взаимоотношений между поколениям, а так же удалось акцентировать внимание общественного мнения на аксиологических аспектах, и важной социальной роли ПК а также на проблемах людей пожилого возраста.

Теоретическая значимость исследования заключается в анализе, уточнении и определении теоретических и практических основ, изучаемых в контексте педагогического сотрудничества и социальных партнерств; педагогической валорификации ПК в рассмотрении и анализе историческим эволюции семьи и постфигуративной культуры; конкретизации особенностей взаимоотношений между поколениями в семье; в идентификации динамики развития ролевых функций прародители; в определении типологии бабушек и дедушек, их культуры, ценностей; в научном обосновании педагогических инструментов интерактивной стратегии валорификации ПК в семейном воспитании.

Практическая значимость исследования заключается в разработке и экспериментировании *Педагогической интерактивной стратегии валорификации постфигуративной культуры в семейном воспитании*, которая содержит теоретических и практических основы.

Задействованная стратегия в соответствии с установленными психопедагогическими условиями позволила повысить эффективность взаимоотношений между поколениями, ПИСВПК является эпистемологической, ахиологической, методологической и практической основой для успешной эксплорации ПК посредством осуществления социального и педагогического сотрудничества.

Внедрение результатов исследования было осуществлено в заседаниях кафедры *Științe ale Educației*, UPS I. Creangă (Chișinău); посредством экспериментального исследования; а также посредством научных публикаций и обсуждений на методических семинарах, национальных и международных конференциях.

ANNOTATION

Simcheno Irina

Pedagogical valorification of the postfigurative culture in the family education

Dissertation for scientific degree of Ph.D.

Chisinau, 2016

The structure of the dissertation: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography containing 207 sources, 10 appendixes, 180 pages of the main text, 21 pictures, 10 tables.

Key words: family, parents, grandparents (grandfathers and grandmothers), family culture, postfigurative culture, cofigurative culture, prefigurative culture, generation, old people, relationship between generations, grandparentality, grandparental competences, pedagogical partnership / cooperation family-grandparents-society.

The area of investigation refers to the general theory of education and is directed to the study of pedagogical valorification of the postfigurative culture in the family education.

The aim of the research is the determination and experimentation of theoretical and practical basis of the pedagogical valorification of the postfigurative culture (PC) in the family education.

The objectives of the investigation: epistemical examination of the valorification of postfigurative culture in the family education by the means of the determination and interpretation of general concepts and family interaction between generations; historical analysis of the evaluation of the postfigurative culture in the society; detection of the actual tendencies of interpretation of the process of ageing and study of postfigurative culture; specification of the peculiarities of interaction family-children-parents-grandparents; examination of dynamics of role functions of grandparents by means of the identification of the models of interrelation parents-grandparents-grandchildren; elaboration and experimentation of the *Pedagogical interactive strategy of the valorization of the postfigurative culture in the family education (PISVPC)*, which comprises theoretical and practical grounds.

The novelty and originality of the investigation is structural-functional analysis of the family and postfigurative culture, interaction and interchange of generations parents-grandparents-grandchildren based on anthropological, sociological, pedagogical, juridical, psychological and philosophical perspectives; the study and determination of the main aspects of socio-psychological paradigms and theories concerning the family and interrelationship between generations in the context of valorification of postfigurative culture in the family education.

The scientific significant problem determined in the research is in the pedagogical justification of the valorification of the postfigurative culture in the family education by means of identification of values, their structural-functional meaning, development of sociopsychopedagogical perspectives through introduction of PISVPC in the context of cooperation of the family-grandparents-society, which allowed to change the behaviour of the young generation, raise the quality of the interrelation between generations also managed to accentuate the public opinion on the axiological aspects, important social role of PC and problems of elderly people.

The theoretical significance of the research is the analysis, specification and definition of the theoretical and practical basis, investigated in the context of pedagogical cooperation and social partnerships; the examination and analysis of the historical evolution of the family and postfigurative culture, specification of the peculiarities of the interrelation between generations in the family, the identification of dynamics of the development of role functions of grandparents, the essence of typology of grandmothers and grandfathers their culture, values; the scientific justification of pedagogical tools of interactive strategies of valorification of PC in the family education.

The practical value of the research is the elaboration, experimentation and verification of the *Pedagogical interactive strategy of the valorification of postfigurative culture of the family education*, which comprises theoretical and practical grounds.

The involved strategy in accordance with the established psychopedagogical conditions allowed the raise the effectiveness of the interrelation between generations, PISVPC is epistemic, axiological, methodological and practical basis for the successful exploration of PC by means of realization of social and pedagogical cooperation.

The inculcation of the results of the research was carried out in the process of the pedagogical experiment and also by means of scientific publications and discussions at the methodological seminars, national and international conferences.

LISTA ABREVIERILOR

În limba română:

CP	– cultura postfigurativă
CC	– cultura cofigurativă
CPr	– cultura prefigurativă
GP	– grandparentalitatea
CGP	– competențe grandparentale
RITT	– relații intergeneraționale de tip tradițional
RITM	– relații intergeneraționale de tip modern
RITP	– relații intergeneraționale de tip postmodern
RITMx	– relații intergeneraționale de tip mixt
VPCP	– valorificarea pedagogică a culturii postfigurative
SPIVCP	– strategia pedagogică interactivă de valorificare a culturii postfigurative
OMS	– Organizația Mondială a Sănătății
M	– model
B	– bunici
P	– părinți
C	– copii
N	– nepoți
s.	– subiecți

În limba rusă:

ПК	– постфигуративная культура
ПИСВПК	– педагогическая интерактивная стратегия валорификации постфигуративной культуры

În limba engleză:

PC	– postfigurative culture
PISVPC	– pedagogical interactive strategy of the valorification of postfigurative culture

INTRODUCERE

Actualitatea temei și importanța problemei abordate. Societatea în ansamblul său exercită o puternică influență educativă asupra individului, iar familia reprezintă mediul social primar care canalizează, organizează și realizează acest proces, valorificând conținutul celor trei culturi, cea postfigurativă (a vârstnicilor; a persoanelor în etate / bunicilor), cea cofigurativă (a părinților / maturilor) și cea prefigurativă (a copiilor și tinerilor).

Cercetările din domeniul sociologiei [4; 12; 18; 59; 70; 71; 97; 102; 110; 124; 125 etc.], antropologiei pedagogice [72; 75; 78; 138; 139; 174], științelor educației [1; 7; 14; 17; 20; 28; 31; 35; 43; 48; 117; 132; 136 etc.] demonstrează că familia reprezintă instituția socială de bază, care asigură interrelaționarea optimă a celor trei generații, ceea ce contribuie la perpetuarea valorilor etice, educația eficientă a tinerei generații și menține echilibrul sociocultural. Familia desemnează una din cele mai străvechi forme de comuniune umană, un mediu propice de învățare și exersare a rolurilor și a funcțiilor familiale și umane fundamentale.

Educația în cadrul familiei joacă un rol important în formarea și dezvoltarea personalității copilului, doar atunci când acesta interacționează și comunică permanent cu reprezentanții celor trei generații: persoane în etate, adulți și semeni / copii, adolescenți, tineri.

Conduita părinților și a bunicilor, ca factor educativ, reprezintă primul model social de influențare a copiilor. Cultura părinților și a bunicilor contribuie într-un mod decisiv la formarea concepției despre viață și lume; asigură interiorizarea modelelor comportamentale și relaționale; determină integrarea și adaptarea optimă a individului în mediul social, pregătindu-l treptat și subtil pentru exercitarea rolurilor familiale (de fiu/fiică, frate/soră, părinți, bunici) și sociale (de cetățean și profesionist).

Cultura familiei reprezintă totalitatea valorilor etice și materiale, pe care le posedă și promovează aceasta. Valorile etice și spirituale reprezintă cunoștințele și credințele morale durabile asupra unui mod de existență [178], pe care le posedă și le împărtășesc membrii familiei, ce se manifestă în și prin virtuți, convingeri, tradiții, modelele comportamentale ale părinților, copiilor, bunicilor și atitudinile valorice ale acestora [48, p. 99].

Antropologul american **Mead M.** [153; 189] analizează în profunzime esența culturii umane și specificul componentelor acesteia. Autoarea diferențiază și subliniază complexitatea și importanța lor în transmiterea valorilor și formarea personalității umane. Mead M. distinge și caracterizează trei tipuri de culturi: postfigurativă, cofigurativă și prefigurativă. Astfel, *cultura postfigurativă* (CP) vizează transmiterea valorilor de la părinți la copii, de la bunici la nepoți; *cultura cofigurativă* (CC) include învățarea culturală care se realizează în grupurile de egali

(copiii și adulții învață de la membrii generației din care fac parte), iar în *cultura prefigurativă* (CPr), părinții învață de la copiii lor.

În acest context, **cultura postfigurativă** aparține, în primul rând, vârstnicilor, generației de vârstă a treia – bunicilor. Ea conservă și perpetuează valorile etice și spirituale, tradițiile, obiceiurile legate de căsătorie, familie, educația copiilor; educația și pregătirea tinerei generații pentru viața de familie. Cercetătorii din domeniul sociologiei educației [4; 12; 18; 48; 71; 72; 102; 106; 110; 125] sunt de părerea că cultura postfigurativă conferă culturii umane *o mare stabilitate*, deoarece are la bază o experiență mare de viață și este axată pe acțiunea morală.

Relația afectivă bunici-nepoți este una profundă și multiaspectuală. Ea completează reușit relația dintre părinți și copii, menționează Ariès Ph. [Apud 125]. În ultimele decenii, exodul tinerilor în străinătate, urbanizarea, adaptarea oamenilor la noile condiții de existență, concentrarea vieții membrilor familiei asupra unor relații de tip mai restrâns, în care bunicii, practic, *au fost eliminați din cadrul familial*, a influențat evident solidaritatea, coeziunea familiei, a determinat destrămarea familiei tradiționale și a stimulat apariția și dezvoltarea familiei nucleare [102; 110].

Conștientizarea impactului pozitiv al culturii postfigurative asupra educației familiale, a rolului axiologic deosebit de important, complementar al bunicilor ce asigură echilibrul socio-familial și influențează substanțial dezvoltarea generației tinere, a fost un motiv prioritar în stabilirea temei de cercetare. Acest moment creează premise certe de cercetare și optimizare a legăturilor dintre generații și contribuie la evitarea *prăpastiei socioculturale* dintre ele, la soluționarea multor conflicte familiale și sociale [152; 188]. Totodată, menținerea și promovarea relațiilor armonioase intergeneraționale permite evitarea unor fobii și conduite distorsionate la tineri și la unii adulți față de persoanele în etate, asigură formarea unei atitudini conștiente, responsabile și adecvate față de procesul de îmbătrânire.

Prezența frecventă și/sau continuă a bunicilor în viața familiei sau aproape de familie este benefică pentru dezvoltarea armonioasă a copiilor. Bunicii sunt în stare să ofere un spectru larg de valori autentice și să împărtășească experiența lor de viață. În pofida unor viziuni sceptice, studiile sociologice [59; 61; 110; 125 etc.] demonstrează că înțelepciunea bunicilor, experiența lor trăită, capacitățile de re/conciliere sunt foarte valoroase. Ei oferă familiei dragoste necondiționată și tot sprijinul, dau dovadă de răbdare, toleranță, bunăvoință, onestitate; perpetuează valorile spirituale ale neamului și astăzi, deseori suplinesc părinții.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Problematika diferențierii, funcțiile și interrelaționarea celor trei tipuri de culturi

(postfigurativă, cofigurativă și prefigurativă) este reflectată în lucrările cercetătorilor: Mead M. [153; 189], Митякина Л. В. [155] și Панкова Л. В. [157]. Aspectele sociologice ale relațiilor în cadrul familiei lărgite le aflăm în cercetările lui Stănculescu E. [125; 126]. Cultura relației bunici-nepoți, etica relațiilor intergeneraționale și intrageneraționale sunt investigate de către Cuznețov Larisa [41; 46; 48], Segalen M. [110], Schifirneț C. [108], Bengston V. L. și Robertson J. F. [167]. Popescu R. [102], Mitrofan I. și Vasile D. [89] analizează conflictul dintre generații și evoluția familiei. Cercetătorii: Colac T. [28]; Găgăuz O. [59; 60]; Iluț P. [71; 72; 73], Семенова В.В. [159] abordează relația dintre generații. Problema nuclearizării familiei, proces generat de presiunea macrosocială a statelor moderne asupra modelelor instituționale tradiționale a fost cercetată de Tood E. [203]. Iluț P. [71], Popescu R. [102], Segalen M. [110], Costa-Foru X. [31], Herseni Tr. [69], Stahl P. [124] au studiat tipologia grupurilor domestice centrată pe variabila liniei succesoriale (raporturile părinți-copii); inclusiv tipul relațiilor familiale liberale, și autoritare.

Problema discriminării sociale de vârstă ca fenomen sociopsihologic a fost investigată de Микляева А. В. [154] și Митякина Л. В. [155]. Unele aspecte ale dinamicii relațiilor copii-tineri-persoane în etate; fenomenul sociocultural al îmbătrânirii și optimizarea relațiilor intergeneraționale au fost studiate de către: Fontaine R. [55], Frunză A. [56], Gârleanu-Șoitu D. [61], Mureșan M. [91], Мухина В. С. [156] etc.

Aspectele investigate și premisele stabilite au condus la definirea **problemei de cercetare**, care rezidă în necesitatea studierii influenței culturii postfigurative asupra educației, îndeosebi, ale determinării reperelor teoretico-aplicative de valorificare pedagogică a culturii postfigurative în educația familială.

Scopul cercetării constă în determinarea și experimentarea reperelor teoretico-aplicative de valorificare pedagogică a culturii postfigurative în educația familială.

Obiectivele cercetării:

1. Examinarea și interpretarea epistemologică a valorificării culturii postfigurative în educația familială prin dezvăluirea conceptelor de bază și a raporturilor intergeneraționale în cadrul familiei.
2. Analiza istoricului și a evoluției culturii postfigurative în societate.
3. Analiza tendințelor actuale de abordare a îmbătrânirii și a valorificării culturii postfigurative în educație.
4. Precizarea specificului relațiilor familiale copii-părinți-bunici.

5. Examinarea dinamicii funcției de bunici prin identificarea modelelor de interacțiune părinți-bunici-nepoți.
6. Elaborarea, fundamentarea și validarea *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială (SPIVCP)*, care încorporează reperatele teoretico-aplicative.

Metodologia cercetării științifice.

Investigația s-a realizat în baza teoriilor, concepțiilor, legităților și principiilor din domeniul pedagogiei, sociologiei educației, psihologiei vârstelor, antropologiei pedagogice, teoriei generale a educației și pedagogiei familiei.

În mod special, drept repere epistemologice ale cercetării au servit: caracteristicile familiei și specificul relațiilor intergeneraționale în cadrul acesteia (Levi-Strauss Cl. [78]; Stănoiu A. [128]; Voinea M. [137; 138; 139]); etica relațiilor familiale; clasificarea tipurilor de familie; ethosul pedagogic familial și interrelația dintre cultura postfigurativă, cofigurativă, prefigurativă; concepția educației pentru familie (Cuznețov Larisa [45; 46; 48]); perspectiva psihologică și socială a relațiilor intergeneraționale (Mead M. [153]; Айзенк Г. [145]; Эйдемилер Э. Г. [165] etc.); paradigmele și teoriile de bază privind cultura familiei și evoluția ei (Mitrofan I. [87; 88], Merton R. [190], Parsons T. [178], Murdock G. [Apud 102; 176], Mead M. [153; 189], Bowen J. [Apud 75; 169], Stănciulescu E [125; 126], Durkheim E. [Apud 125]).

Metodele de cercetare: documentarea științifică; metoda analizei, sintezei și sumarizării; metoda hermeneutică; modelarea teoretică; psihodrama, chestionarul, observația științifică; conversația; experimentul pedagogic; studiul de caz; analiza produselor subiecților investigați; metode statistice; analiza calitativă și cantitativă a datelor; sintetizarea și concluzionarea.

Noutatea și originalitatea științifică constă în:

- analiza structural-funcțională a familiei și culturii postfigurative, a relațiilor și a schimburilor intergeneraționale părinți-bunici-nepoți din punct de vedere antropologic, sociologic, pedagogic, juridic, psihologic, filosofic/axiologic. Dezvăluirea semnificației și precizarea conceptelor: *familie, educație familială, cultura familiei, ethos pedagogic familial, cultură postfigurativă, cultură cofigurativă, cultură prefigurativă, generație, relații intergeneraționale, valori familiale, grandparentalitate, competențe grandparentale;*
- examinarea și determinarea esenței paradigmatelor și teoriilor sociopsihopedagogice asupra familiei în corelație cu stabilirea raporturilor dintre funcțiile familiei, cultura acesteia și ethosul pedagogic familial în contextul valorificării culturii postfigurative în educația familială;

- identificarea blocajelor în comunicarea și relaționarea bunici-nepoți-părinți; a condițiilor de asigurare a coexistenței echilibrate a tuturor generațiilor prin stabilirea și descrierea tipurilor de familie, modelelor de interacțiune părinți-bunici-nepoți și a portretului bunicilor în epocile preclasică, clasică, modernă și postmodernă; taxonomia valorilor culturii postfigurative;
- analiza tendințelor actuale de abordare a îmbătrânirii și corelarea acestora cu valorificarea pedagogică și psihosocială a culturii postfigurative.

Problema științifică importantă soluționată în cercetare rezidă în fundamentarea pedagogică a valorificării culturii postfigurative în educația familială prin identificarea valorilor, conținutului structural-funcțional, perspectivelor sociopsihopedagogice ale acesteia, explorate prin intermediul *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative* (care încorporează reperetele teoretico-aplicative) în contextul parteneriatului familie-bunici-comunitate, a contribuit la schimbarea comportamentului generațiilor tinere, eficientizarea relațiilor intergeneraționale și sensibilizarea opiniei publice asupra aspectelor axiologice, dar și a problemelor persoanelor în etate.

Semnificația teoretică a cercetării este susținută de analiza, precizarea și delimitarea reperelor epistemologice ale culturii postfigurative, abordate în contextul promovării parteneriatelor educative sociale; a examinării și analizei diacroniei (istoricul și evoluția) fenomenului vizat; clarificarea specificului relațiilor intergeneraționale în familie; identificarea dinamicii și a evoluției rolului/funcției de bunici, a esenței educative a diversității tipologice a bunicilor; elaborarea și fundamentarea științifică a *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*, care include reperetele teoretico-aplicative.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în elaborarea, experimentarea și validarea *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială (SPIVCP)*, care conține reperetele teoretico-aplicative ale fenomenului vizat.

Strategia explorată conform condițiilor psihopedagogice stabilite în cercetare, contribuie la eficientizarea relațiilor intergeneraționale și la valorificarea pedagogică a culturii postfigurative în educația familială. SPIVCP oferă un suport epistemologic, axiologic, metodologic și practic de asigurare și promovare a culturii postfigurative prin intermediul explorării reperelor teoretico-aplicative în parteneriate sociale și cele educative.

Aprobarea rezultatelor științifice s-a realizat în cadrul ședințelor catedrei *Științe ale Educației*, UPS „Ion Creangă” din Chișinău; prin comunicările la simpozioane și conferințe naționale și internaționale, precum și în cadrul întrunirilor metodice, a consiliilor profesoriale din instituțiile de învățământ implicate în experimentul pedagogic.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost validate în experimentul pedagogic desfășurat în instituția preșcolară „Ghiocel” și Gimnaziul „Diomid Gherman” din s. Risipeni, r-nul Fălești; Liceul Teoretic Seliște din s. Seliște r-nul Nisporeni; instituția preșcolară nr. 54 și Liceul Teoretic „Iulia Hașdeu” din Chișinău, inclusiv prin intermediul predării cursurilor universitare *Pedagogia familiei*, *Pedagogia îmbătrânirii* și *Consilierea persoanelor de vârstă a treia* studenților facultății de Pedagogie a UPS „Ion Creangă” din Chișinău.

Cuvinte-cheie: familie, părinți, bunici, nepoți, cultura familiei/ethos familial, cultură postfigurativă, cultură cofigurativă, cultură prefigurativă, generație, persoane în etate, relații intergeneraționale, grandparentalitate, competențe grandparentale, parteneriatul educativ familie-bunici-comunitate.

Sumarul compartimentelor tezei.

În **Introducere** este prezentată și argumentată actualitatea și importanța temei, descrierea situației în domeniul de cercetare; sunt formulate problema cercetării, direcțiile de soluționare, scopul și obiectivele; este expusă metodologia cercetării; se descrie noutatea și originalitatea științifică, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, problema științifică importantă soluționată în cercetare; este elucidată aprobarea rezultatelor cercetării și sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul 1, **Repere epistemologice ale valorificării pedagogice a culturii postfigurative**, prezintă cadrul conceptual al problemei vizate, elucidează dezvăluirea semnificației conceptelor de bază, redă diacronia (istoricul și evoluția) culturii postfigurative în societate. Aspectele date sunt corelate cu analiza tendințelor actuale de abordare a îmbătrânirii și culturii postfigurative, a specificului relațiilor intergeneraționale în familie și societate. Analiza familiei, a funcției ei educative realizată în perspectivă antropologică, sociologică, juridică, psihopedagogică, filosofică/axiologică a reliefat posibilitatea elaborării *Matricei paradigmelor și teoriilor sociopsihopedagogice cu privire la funcționarea familiei*, care asigură observarea și cunoașterea contribuției cercetătorilor din domeniile nominalizate, inclusiv ilustrează: *procesul constituirii, dezvoltării sociale a etapelor / ciclurilor vieții familiale* (Popescu R. [102], Șchiopu U. [130], Voinea M. [139] etc.); *evidențiază importanța armoniei, iubirii, echilibrului socioafectiv în relația conjugală și familială* (Mitrofan I. și Ciupercă C. [87;88]); *elucidează structura, interrelațiile, dinamica rolurilor și a puterii / autorității în cadrul familiei* (Parsons T. [178], Boles R. [Apud 206], Merton R. [190] etc.) și funcționarea acesteia ca sistem holistic prin valorificarea tuturor subsistemelor (soți, părinți, copii, frați, bunici) și a culturilor postfigurativă,

cofigurativă, prefigurativă (Murdock G. [Apud 125; 176], Parsons T. [178], Mead M. [153; 189], Cuznețov Larisa [46; 48], Voinea M. [137; 138], Bowen J. [169] etc.).

Analiza critică a funcției educative, a tipurilor de familie a permis să fie evidențiate și descrise axele socializării în cadrul familiei (normativă, cognitivă, creativă, psihoafectivă), iar corelarea acestora cu precizarea și delimitarea elementelor structurale ale culturii, la general și culturii familiei, în special; a ethosului pedagogic familial [48] a contribuit la dezvăluirea și delimitarea, evidențierea importanței interacțiunilor culturii postfigurative, culturii cofigurative și a culturii prefigurative, în cazul cercetării noastre, a bunicilor, părinților și nepoților. În contextul dat s-a realizat explicația valorificării în pedagogia și sociologia familiei a conceptului de *grandparentalitate*, inclus în circuitul științific (în spațiul european) de către cercetătorul Gourdon V. [187] și explorat de: Delestre A. [Apud 183], Segalen M. [110], Schneider B. și Bouyer S. [184] etc.

Elucidarea istoricului și a evoluției culturii postfigurative în societate a permis să fie determinate *modelele/tiparele culturale ale familiei și esența culturii postfigurative* în epocile: preclasică, clasică, modernă și postmodernă; să fie descris și analizat rolul educativ și funcțiile bunicilor în mai multe state (America, Spania, Franța, Italia, Germania, Rusia și Republica Moldova). Aspectele expuse au ajutat la identificarea tendințelor actuale de abordare a îmbătrânirii și promovării culturii postfigurative în familie și societate, ceea ce a permis elaborarea: *Portretului bunicilor din epocile clasică, modernă și postmodernă*, inclusiv elaborarea schiței *Etapele și specificul vârstei a III-a*, inclusiv identificarea *tipurilor de personalitate a persoanelor în etate* (ostilă, nemulțumită de sine, stil dependent, stil constructiv, stil defensiv) și realizarea unei analize critice ale variatelor aspecte a relațiilor intergeneraționale (de colaborare, parteneriat, conflictuale etc.), a prezentării conținutului educației familiale și importanței schimburilor intergeneraționale familiale.

În capitolul 2, **Impactul pedagogic al culturii postfigurative asupra educației familiale a nepoților**, este tratat cadrul experiențial și metodologic de realizare a educației familiale din perspectiva promovării culturii postfigurative în corelație cu modelul ecologic al dezvoltării umane (Bronfenbrenner U. [170]), cu teoria sistemică de rol (Таланчук М. Н. [161]) și acțiunile sinergetice ale parteneriatelor sociale și educative familie-școală-comunitate-bunici. Analiza și interpretarea abordărilor epistemologice a CP a permis definirea reperelor teoretico-aplicative, fundamentarea științifică a *Taxonomiei valorilor culturii postfigurative* și a *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*, care cuprinde cinci componente de bază: scopul și obiectivele cadru, perspectivele de realizare și

conținuturile activităților; constructul tehnologic al consilierii, constructul evaluativ și finalitățile. În consens cu aspectele expuse au fost identificate *modelele de interacțiune părinți-bunici-nepoți, dinamica și evoluția rolului/funcției de bunici*, obiectivată în instrumentul cu același titlu, care asigură posibilitatea de urmărire și conștientizare a etapelor evoluției rolului de bunici, caracteristicile esențiale și suportul oferit de aceștia în educația familială.

În scopul precizării esenței experiențiale și a pregătirii materialelor pentru realizarea experimentului pedagogic s-au efectuat sondaje și investigații preliminare prin care s-a stabilit: conținutul relației bunici-nepoți, componentele culturii postfigurative, modelele de interacțiune familie-bunici-nepoți, diversitatea tipologică a bunicilor după *criteriile*: mediul de rezidență; apartenența la linia paternă și maternă; coabitarea bunicilor cu nepoții; suplinirea rolurilor parentale; asigurarea solidarității și a coeziunii familiei; criteriul de vârstă; trăsăturile individual-tipologice; după modul în care sunt percepuți bunicii de către familie și societate; după modul în care sunt etichetați bunicii și atitudinea față de ei.

În finalul capitolului sunt explicate și evidențiate avantajele promovării culturii postfigurative în educația familială a nepoților.

În capitolul 3, **Coordonata praxiologică de valorificare a culturii postfigurative în cadrul educației familiale**, este elucidat designul cercetării, care include direcțiile strategice esențiale ale investigației, obiectivele experimentului pedagogic, ansamblul acțiunilor structurate într-un tabel special, care reliefează studiile experimentale, obiectivele operaționale, loturile de subiecți, termenii de realizare; activitățile și metodele aplicate, impactul și rezultatele; inclusiv, delimitează și explică detaliat investigația preliminară, experimentul de constatare, cel de formare și cel de verificare.

Prin investigațiile preliminare și constatative s-a confirmat existența unui parteneriat, a colaborării familie-bunici, care se desfășoară în mediul rural și mediul urban prin intermediul a cinci tipuri de modele. Așadar, au fost descrise, explicate și reprezentate grafic modelele: *interacțiunilor dominate de părinți; al interacțiunilor în care bunicii sunt percepuți ca aliați; al interacțiunilor familiale axate pe echilibrul generațional, al interacțiunilor dominate de bunici și al interacțiunilor mixte*. Au fost depistate și argumentate *blocajele de comunicare și relaționare bunici-nepoți-părinți*, ceea ce a permis identificarea structurilor distorsionate de gândire și acțiuni; specificul relaționării și percepției bunicilor de către preșcolari, elevii de vârstă școlară mică, preadolescenți și adolescenți. Concomitent cu analiza și interpretarea aspectelor vizate s-a investigat rolul bunicilor în educația nepoților, modul de interacțiune bunici-nepoți, componentele culturii postfigurative explorate în familie, activitățile valorificate de către bunici

în educația nepoților, modurile de implicare a bunicilor și părinților în educația nepoților și modalitățile de implicare a bunicilor în soluționarea conflictelor familiale (pe loturile de copii, adulți, părinți).

Investigarea experimentală s-a realizat în baza a opt criterii a câte patru indicatori cu privire la promovarea CP în educația familială. În rezultat au fost fundamentate și elaborate, descrise *ansamblul condițiilor psihopedagogice de valorificare a CP în familie*. Toate aspectele cercetate au fost obiectivate în reprezentări grafice (histograme, tabele etc.).

Capitolul final conține *Programul de formare* (scop, obiective, activități, conținuturi și competențele preconizate), care a fost implementat prin intermediul *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*. Strategia nominalizată încorporează reperele teoretico-aplicative a VPCP, experimentarea căroră a asigurat validarea acestora.

Verificarea rezultatelor s-a efectuat în comparație cu rezultatele constatării prin explorarea chestionarului-aplicație *Evaluarea esenței culturii postfigurative* (6 criterii și 24 de indicatori). Rezultatele finale au fost sintetizate într-un tabel de distribuție (Tabelul 1.1.) și o histogramă generală (Anexa 7).

În **Concluzii generale și recomandări practice** sunt elucidate principalele rezultate științifice ale cercetării, care au fost expuse în corelație cu scopul și obiectivele preconizate și explorate experimental. Astfel, *Strategia pedagogică interactivă de valorificare a culturii postfigurative în educația familială* a demonstrat funcționalitatea reperelor teoretico-aplicative determinate și faptul că cercetarea a scos în evidență eficientizarea promovării culturii postfigurative prin valorificarea pedagogică a acesteia în educația familială, ceea ce a contribuit la sporirea calității relațiilor intergeneraționale.

1. REPERE EPISTEMOLOGICE ALE VALORIFICĂRII PEDAGOGICE A CULTURII POSTFIGURATIVE

1.1. Cadrul conceptual al valorificării culturii postfigurative

Viața și existența socială generează fenomene și idei noi cu privire la educație, pregătirea generației tinere pentru viața de familie. Educația ca proces universal condiționează dezvoltarea personalității, perpetuarea valorilor socioumane și promovarea culturii. Existența omului și procesul educativ în cadrul familiei este strâns legat de interrelația culturii generațiilor în creștere și a celor adulte. Cultura și educația cuprinde ansamblul influențelor, acțiunilor, activităților desfășurate în cadrul sociumului și are ca scop dezvoltarea, modelarea, integrarea optimă a personalității umane în societate.

Întrucât familia constituie o unitate socială reprezentativă, este nucleul de bază al unei societăți, ea asigură continuitatea precum și valorificarea eficientă a patrimoniului cultural familial, care include cele trei generații: tinerii, adulții și persoanele în etate.

Din punct de vedere etimologic, termenul *familie* provine din limba latină *famulus* (servitor) și desemnează grupul de persoane *agnați*, rudele pe linia paternă și *cognați*, rudele pe linia maternă, care formează comunitatea *gens*, formată din toate rudele de sânge [72; 87; 102; 108 etc.]. Termenul vizat s-a modificat în decursul timpului căpătând noi conotații, însă esența lui a rămas aceeași.

Încercările de definire a conceptului de familie sunt numeroase, deoarece familia ca instituție socială fundamentală, interacționează cu multiple domenii ale socialului. Problematika și teoriile familiei poate fi plasată la intersecția mai multor științe socio-umane: sociologia, antropologia, pedagogia, psihologia, istoria, filosofia, etnologia, demografia etc.

În acest context, teoriile dezvoltate de-a lungul timpului, în perspectiva modernizării pedagogiei, angajează variate circuite și abordări științifice, metodologice și operaționale, care pot fi clasificate în funcție de gradul de deschidere teleologică a activității de educație [34; 35; 37]. Astfel, teoriile educației, devenite clasice, au contribuit la conturarea *Pedagogiei tradiționale* (secolul XIX), axată pe soluționarea finalităților determinate aproape exclusiv de autoritatea educatorului; a *Pedagogiei noi* (sf. sec. XIX – înc. sec. XX), în care finalitățile aproape exclusiv erau determinate de *cerințele copilului*; a *Pedagogiei sociale* (prima jumătate a sec. XX), unde finalitățile activităților de formare – dezvoltare a personalității erau, prioritar, determinate de *cerințele societății*. Tot de acest cadru ține *Pedagogia globalistă* (anii 1950-1980) cu finalități determinate la nivelul modelului cultural al societății industrializate, care vizează formarea omului complex, total, multilateral și *Pedagogia creatoare* (după 1980) cu finalități determinate

la nivelul modelului cultural al societății postindustriale, de tip informatizat, care vizează formarea unei personalități adaptabile la o lume aflată în permanentă schimbare [35, p. 26-27].

Teoriile contemporane ale educației (teoriile spiritualiste, personaliste, psihocognitive, sociale, socioculturale, academice etc.) înregistrează analize și confruntări la nivelul finalităților, care vizează modelul pedagogic al societății industrializate și modelul pedagogic al societății postindustriale, informatizate [Ibidem].

Semnificativ și important pentru cercetarea noastră este faptul că pedagogia contemporană reflectă spiritul postmodernității, iar *noile științe ale educației*, inclusiv teoria generală a educației și pedagogia familiei, lansează o paradigmă a complexității și autonomiei, care presupune extinderea cercetărilor inter-, pluri- și transdisciplinare prin valorificarea tendințelor dezvoltate în postmodernitate de psihologizarea și sociologizarea formării dezvoltării personalității [35, p. 25]

Anume acest aspect-cheie și analiza literaturii de specialitate [4; 7; 8; 14; 48; 58; 59; 72; 79; 87; 117; 152; 189 etc.] ne-a orientat spre identificarea mai multor perspective de abordare a conceptului de familie și educație familială, pe care le considerăm utile atât pentru teoreticieni cât și practicieni, pentru cei ce studiază, dar și valorifică potențialul educativ și existențial al familiei.

Perspectiva antropologică de abordare a familiei ca concept și fenomen uman este valorificată de mulți cercetători din domeniul antropologiei: Radcliffe-Brown A. R. [Apud 12], Levi-Strauss Cl. [78], Parson T. [178], Murdock G. P. [176], Mauss M. [Apud 12], Bachofen J. [Apud 12], McLenan J. [Ibidem], Lafitau J. [Ibidem], Morgan L. [Ibidem]. Astfel, caracterul natural al familiei, mariajul, fenomenul rudeniei, sistemele parentale și tipurile de culturi, care persistă în societate, evoluția istorică a acestora – reprezintă doar unele fenomene care sunt în centrul atenției antropologilor. Majoritatea studiilor antropologice cu privire la familie au servit drept repere esențiale în abordarea cadrului explicativ al dezvoltării și evoluției societății cât și a evoluției modelelor comportamentale, educative, a relațiilor de familie.

Murdock G. P. [176] consideră familia drept un grup social, membrii căruia sunt legați prin raporturi de vârstă, căsătorie și/sau adopțiune care locuiesc împreună; au grijă de copii și cooperează sub raport economic, psihologic și social.

Renumitul antropolog francez, Levi-Strauss Cl. [78] definește familia ca un grup social organizat, care își are originea în căsătorie, format din soț, soție și copiii lor. Acestui grup social restrâns i se pot adăuga și alte rude (unchi, mătușe, bunici, străbunici, veri etc). Grupul familial este unit prin drepturi și obligații morale, juridice, economice, religioase și sociale.

În esență, perspectiva antropologică conturează următoarele trăsături definitorii ale familiei ca instituție socială:

- *familia constituie un grup social format dintr-un cuplu căsătorit și copiii lor;*
- *acest grup restrâns poate să includă și alte rude;*
- *mediu și locuință comună a membrilor familiei;*
- *axare pe cooperare economică, juridică religioasă și socială;*
- *familia îndeplinește funcțiile majore de procreație și socializare;*
- *subsistemele familiale promovează o cultură comună cât și una specifică / cult al familiei.*

Perspectiva sociologică este abordată de mulți cercetători din domeniul sociologiei, sociologiei educației și sociologiei educației familiale: Marx K. și Comte A. [Apud 75], Le Play Fr. [Apud 12], Weber M. [Apud 18], Durkheim E. [Apud 125], Merton R. [190], Segalen M. [110], Durning P. [186], Sillamy N. [111], Schaffer R. [Apud 14], Stănciulescu E. [125; 126], Bistriceanu C. [12], Popescu R. [102], Schifirneț C. [108], Zamfir C. și Vlăsceanu L. [141], Rotariu Tr. [106], Mihălescu I. [84], Iluț P. [71; 72; 73; 74], Stănoiu A. [128], Voinea M. [137; 138; 139] Bulgaru M. [18] etc. Printre investigațiile sociologice fundamentale asupra familiei se înscriu și cele realizate de către Le Play Fr. [Apud 12] în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Cercetătorul a studiat, prin metoda monografică, familiile muncitorești, a propus o clasificare a familiilor, centrându-se, mai mult, asupra bugetelor de familie. Pentru Le Play Fr., familia reprezintă o realitate morală și una empirică, ce reproduce toate caracteristicile vieții în cadrul social.

Comte A. [Apud 74] consideră familia și nu individul drept unitate de bază a societății. Privită sub aspect moral, familia este entitatea în care individul începe *a ieși din interiorul* personalității sale și învață a trăi cu ceilalți semenii. Sociologul abordează familia ca instituție socială de bază, ce poate fi explicată prin exercitarea autorității naturale, adică prin subordonarea sexelor (în etapa de formare a familiei) și a vârstelor (în etapa menținerii familiei).

În viziunea sociologilor Burgess E. și Locke H. [Apud 14], familia constituie o unitate de interacțiuni și intercomunicări personale, ce desemnează rolurile socio-familiale: soț și soție, mamă și tată, fiu și fiică, frate și soră, la care putem adăuga și cele de bunic și bunică.

Stănoiu A. și Voinea M. [128] definesc familia drept un grup social realizat prin căsătorie, alcătuit din persoane care trăiesc împreună, au gospodărie casnică comună, sunt legate prin anumite relații natural-biologice, psihologice, morale, juridice și care răspund una pentru alta în fața societății.

În analiza viziunilor prezentate, la care aderăm și noi, menționăm că *familia* deține un rol fundamental în dezvoltarea și afirmarea personalității copilului, deoarece ea susține și determină trebuințele acestuia de a deveni autonom, capabil de a lua decizii proprii și creează *puntea de legătură* a individului cu societatea. Privită și înțeleasă drept *mediu social de inserție*, familia asigură relația copilului cu semenii și cu adulții de ambele genuri. Diversitatea relațiilor stabile, dezvoltă socializarea și intercomunicarea copilului, în vederea adaptării optime la transformările socioculturale continue. În aceeași ordine de idei, familia mai poate fi înțeleasă și ca un *mediu cultural*, întrucât, prin intermediul ei se transmit copilului ansamblul de valori moral-etice, cunoștințe, atitudini, credințe, modele de comportament [14; 28; 42; 48].

Plecând de la accepțiunile științifice expuse, conturăm următoarele caracteristici ale familiei:

- *existența traiului în comun a unui anumit număr de persoane;*
- *membrii grupului familial respectă drepturile și obligațiunile garantate juridic;*
- *membrii familiei respectă caracterul relațiilor interpersonale – de ordin biologic, psihologic și moral;*
- *familia promovează ansamblul de valori, norme și reguli de conduită a membrilor grupului familial;*
- *are o organizare structurală, cu o anumită distribuire a rolurilor socio-familiale;*
- *îndeplinește un set de funcții în raport cu societatea: biologice, psihologice, educative, economice, sociale, culturale;*
- *relațiile familiale asigură și mențin legătura dintre generații.*

Din perspectivă juridică familia este abordată ca un grup de persoane, între care s-au stabilit anumite drepturi și obligații, reglementate prin legi și alte acte normative. Cunoaștem că, încheierea căsătoriei, desfacerea ei, confirmarea paternității, drepturile și obligațiile soților, relațiile dintre părinți, copii, bunici, modul de transmitere a moștenirii etc., au la bază un ansamblu de norme și legi, prevăzute de *Codul familiei al Republicii Moldova*, ce trebuie respectate de fiecare membru al societății date [25].

Sub aspect juridic, familia prevede uniunea liber consimțită între un barbat și o femeie, care se încheie potrivit dispozițiilor legale, cu scopul de a întemeia o familie [3].

Reamintim, că familia și căsătoria sunt fenomene absolut diferite, dar care interferează permanent. Bineînțeles că aceste două fenomene sociale sunt strâns legate, dar pot fi și separate, fiindcă familia poate exista în afara căsătoriei, iar căsătoria poate exista fără familie. Prin urmare,

căsătoria este necesară, ea legitimează crearea familiei, dar nu determină procesul complex de formare și menținere a acesteia [48, p. 41-42].

După cum observăm, căsătoria reprezintă o necesitate și condiție importantă în stabilirea raporturilor patrimoniale dintre viitorii soți, deoarece la o anumită etapă de viață și trai în comun, relațiile dintre aceștia se pot deforma, sau dispar în totalitate, din diverse motive. E important ca uniunea consensuală dintre doi parteneri de sex opus să fie realizată cu implicare, iubire, atașament, responsabilitate, maturitate, cu mult discernământ, în spiritul iubirii, stimei și a respectului reciproc.

Așadar, conform perspectivei juridice [3; 25] reliefăm următoarele caracteristici esențiale ale familiei:

- *relații de căsătorie și filiație întemeiate legal;*
- *traiul și bugetul organizat în comun;*
- *căsătoria reprezintă un instrument de protecție, control demografic și social al familiei, de dezvoltare și perpetuare a societății.*

Din perspectivă psihopedagogică familia este apreciată ca instituție socială importantă de promovare a valorilor umane și ca factor decisiv de formare a personalității copilului. Cercetătorii din domeniul pedagogiei și psihologiei (Айзенк Г. Н. [145], Гребеников И. В. [Apud 48], Эйдемилер Э. Г. [165], Slavici I., Narly C. [Apud 46], Telleri F. [132], Cuznețov Larisa [39; 40; 47 etc.], Cucuș C. [36; 37], Mitrofan I. [86; 88], Pâslaru Vl. [100], Silistraru N. [Apud 48], Bodrug-Lungu V. [13], Sorici O. [123] etc.) au abordat variate aspecte: structura și funcționalitatea familiei, etica relațiilor familiale, consilierea familiei, educația generației tinere, stilurile educative, educația de gen etc. Potrivit aprecierilor acestor savanți, familia reprezintă un microgrup social, o celulă elementară, dar importantă a societății, a neamului, care realizează un ansamblu de funcții biologice, psihologice, educative, economice, sociale, culturale și servește drept fundament existențial de transmitere a tezaurului cultural asigurând astfel bunăstarea psihomorală a persoanei.

Specialiștii din domeniul științelor educației [44; 46; 59; 87; 110; 132; 152; 186 etc.] consideră că familia este factorul determinant al fericirii adulților și copiilor. Dezvoltând această idee subliniem că familia realizează multe funcții, însă funcția educativă este una dintre cele mai importante, deoarece anume ea stabilește și menține interconexiuni cu celelalte. Unii cercetători [15; 47; 63; 178 etc.] consideră funcția educativă ca fiind vitală, absolut necesară, specifică oricărui subsistem fără de care familia și omul nu s-ar dezvolta și perpetua specia umană eficient.

Creșterea și educarea copiilor constituie responsabilitatea de bază a membrilor adulți ai familiei. Crearea condițiilor favorabile, asigurarea necesităților copilului, orientarea spre un stil de viață sănătos și demn, respectarea drepturilor copilului, asigurarea securității și a inserției sociale optime, desemnează funcțiile majore ale părinților. Rolul important al familiei este determinat de influența ei multiaspectuală asupra formării și dezvoltării personalității copilului, realizate prin prisma dimensiunilor generale ale educației morale, intelectuale, estetice, tehnologice, psihofizice și desigur, ale noilor imperative a lumii contemporane. Astfel, cercetătorii din domeniul psihopedagogiei [31; 52; 86 etc.] consideră și susțin că *familia* este mediul natural firesc al copilului, cel mai apropiat și necesar pentru dezvoltarea și formarea armonioasă a personalității acestuia. Anume, familia reprezintă celula elementară a societății, care pregătește individul pentru integrarea optimă în societate și adaptarea fără dificultăți în variate contexte profesionale și de viață.

În special, perspectiva abordării psihopedagogice evidențiază faptul că *în familie survin primele influențe educative asupra copilului, care vizează ansamblul dinamic al legăturilor sociale pe care le experimentează acesta în și prin familia sa de origine* [48].

Perspectiva filosofică/axiologică se focalizează asupra familiei ca o valoare autentică umană ce contribuie la modelarea personalității copilului în devenire, plămuierea minții și a sufletului, orientarea spre împlinirea supremă. Marele filosof al antichității, Aristotel, afirma că fericirea pentru orice ființă rezidă în realizarea naturii sale prin exersarea virtuții. Virtutea presupune voință și responsabilitate [2]. Dezvoltând această afirmație, subliniem că familia își creează propria sa imagine și propriul optim axiologic, de care va depinde fericirea ei și eficiența educației copiilor. Doar prin eforturi comune și permanente ale părinților, bunicilor, altor rude apropiate se va putea ajunge la finalitatea dorită. Sub influența directă și indirectă a acestora se plămuiesc și se stabilesc prioritățile valorice, se fundamentează concepția asupra vieții, se cunoaște esența și limitele libertății umane, se pun bazele formării și modelării tinerei generații pentru viața de familie, de cetățean și profesionist.

Cu profunde semnificații despre importanța familiei sunt și reflecțiile filosofice ale lui J.-J. Rousseau. Filosoful consideră că *prima educație este cea mai importantă și această primă educație, fără îndoială, aparține familiei* [Apud 48]. Noi venim să completăm cu un proverb popular care spune că *nu există ochi care să privească părintește, în afară de ochii tatălui și ai mamei; nu există povață mai înțeleaptă decât cea a bunicilor pentru copiii și nepoții lor* [38].

Într-o concluzie prealabilă, din multitudinea accepțiunilor științifice și filosofice cu privire la definiția și specificul familiei, am sintetizat următoarele:

- ✓ *în sens restrâns*: familia reprezintă microgrupul social constituit dintr-un cuplu căsătorit și copiii lor, care au o locuință comună, buget comun și sunt legați prin relații de rudenie și/sau de filiație socială și naturală;
- ✓ *în sens larg*: familia reprezintă celula elementară, nucleul fundamental al societății și desemnează un grup de persoane, ce conviețuiesc împreună și îndeplinesc un ansamblu complex de funcții: biologică, psihologică, educativă, economică, socială, culturală; promovează norme și reguli, principii, valori proprii și comune; asigură identitatea, continuitatea și perenitatea unui neam. Întrucât nu putem izola sau scoate educația și nici familia din contextul social, vom apela la analiza teoriilor sociologice.

Așadar, o contribuție considerabilă la definirea familiei, care denotă valențe teoretice solide aduc *paradigmele și teoriile sociologice*, ce reliefează diverse aspecte ale vieții de familie cât și asigură o analiză detaliată a problemelor, elucidate din variate perspective. În general, constructele teoretice se referă la specificul și funcționalitatea familiei, setul de roluri și statusuri; pun în evidență calitatea relațiilor între membrii grupului familial, procesul intercomunicării, relaționarea socio-familială etc. Sintetizând informația selectată, analizată și generalizată din literatura de specialitate [4; 12; 24; 48; 72; 87; 101; 102; 124; 125; 152 etc.] am elaborat *Matricea paradigmelor și teoriilor sociopsihopedagogice cu privire la funcționarea familiei* (Tabelul 1.1.).

Tabelul 1.1.

Matricea paradigmelor și teoriilor sociopsihopedagogice cu privire la funcționarea familiei

Nr. d/o	Paradigme și teorii
1	2
I.	<p>PARADIGMA STADIALITĂȚII este cunoscută sub denumirea de <i>paradigma etapelor stadiilor, ciclurilor sau dezvoltării familiei</i>. Ea se axează pe evidențierea proceselor firești și obiective: creșterea sau descreșterea nivelului demografic, a numărului membrilor familiei, mutațiile produse în viața indivizilor; evoluția persoanei în vârstă, în profesionalizare; traseul rolurilor exersate în viața indivizilor, ca rezultat al integrării și socializării permanente și continue. Paradigma dată include un șir de teorii:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Teoria dezvoltării (ciclurilor vieții)</i> <p>Se referă la trecerea individului în timp, parcurgând anumite etape semnificative în cadrul vieții de familie. Teoreticienii tratează ciclurile vieții individuale și familiale în termeni de <i>stadii</i> specifice. Remarcabile sunt contribuțiile aduse, de către Hill R. (1970),</p>

	<p>Șchiopu U. și Verza E. (1981), Trebici Vl. (1974), Mitrofan I. (1998), deoarece cercetătorii nominalizați au stabilit etapele în care se produc cele mai semnificative transformări/momente-cheie din viața familiei. Astfel, în evoluția familiei delimităm: 1) stadiul inițial al cuplului fără copii; 2) stadiul vieții cuplului cu copii preșcolari; 3) stadiul familiei cu copii școlari; 4) stadiul familiei cuib părăsit de copiii adulți; 5) stadiul familiei <i>omului singur</i> (văduv).</p> <p>Așadar, teoria dezvoltării/ciclurilor de viață constituie o abordare dinamică, deoarece abordează traseul firesc de parcurs al oricărei familii. Fiecare stadiu se reconformează anumitor scopuri concrete, sarcini specifice în scopul afirmării și evoluției familiei.</p> <p style="text-align: center;">▪ Teoria romantică a familiei</p> <p>Evidențiază importanța armoniei și echilibrului socioafectiv în relația conjugală, ce asigură consens spiritual și se bazează pe respect, prietenie, ajutor reciproc, susținere în depășirea conflictelor apărute etc. Astfel, tinerii aflați la începutul vieții de familie se orientează într-o mai mare măsură după modelul romantic în căsătorie, considerând că celelalte aspecte se vor rezolva de la sine dacă există iubire, fidelitate și încredere între parteneri. În acest sens, Goode W. [172] precizează că iubirea romantică este foarte importantă, atât pentru că asigură sprijinul afectiv, cât și pentru că ajută cuplurile tinere să stabilească și să mențină relații optime cu părinții, dezvoltând astfel capacitățile individuale prin propriile acțiuni și decizii. Spre deosebire de tineri, maturii și vârstnicii adoptă un model de atașament destul de echilibrat, în care resursele materiale și sprijinul reciproc sunt prioritare și foarte importante [101, p. 57].</p>
II.	<p>PARADIGMA DINAMICII ROLURILOR ȘI A PUTERII este cunoscută și sub numele de <i>paradigmă structurală</i>, care abordează structura rolurilor și a puterii/autorității în cadrul familiei. În evoluția și dezvoltarea societății, familia cunoaște multiple și profunde transformări. Dinamica rolurilor se referă la trecerea de la <i>structura tradițională la cea modernă și postmodernă</i>; la noi modalități de distribuire a rolurilor și a autorității. Această paradigmă se focalizează, în special, asupra conceptului de rol. Potrivit explicațiilor oferite de către adepții paradigmei (Rocheblanc A. M., Linton R., Stoetzel J., Parsons T., Merton R. K., Mead G. H., Moreno J. [Apud 203]), rolul derivă din aspectul de status și exprimă calitatea dinamicii rolurilor familiale. În acest sens, conceptul de <i>status</i> presupune ceea ce așteaptă o persoană de la alții, adică de la societate. Conceptul de</p>

	<p><i>rol</i> se referă la ceea ce așteaptă alții de la persoana, care ocupă un anumit status. Paradigmei date i se subordonează teoria structurală.</p>
	<p style="text-align: center;">▪ Teoria structurală</p> <p>Accentuează semnificația noțiunii de rol, elucidează structura familiei, rolurile asumate de către membrii săi în interiorul grupului. Parsons T. și Boles R.[177] au elaborat o structură a familiei în funcție de roluri și putere. Potrivit acesteia, în familie tatăl, se angajează să gestioneze latura economică, iar mama gestionează latura afectiv-emoțională. Astfel, se urmărește pregătirea tinerii generații pentru obținerea autonomiei și pentru asumarea responsabilității sociale.</p> <p>Este cunoscut faptul că în familie distribuția rolurilor partenerilor s-a realizat și continuă să se facă după sex sau, mai precis, după sex-roluri asumate în cadrul familiei. Astăzi, familia postmodernă cunoaște o dinamică permanentă în distribuția rolurilor, ca urmare a unor profunde procese culturale și schimbări sociale continue.</p>
<p>III.</p>	<p>PARADIGMA STRUCTURAL-SISTEMICĂ FUNCȚIONALĂ abordează familia ca sistem, care are o anumită structură, respectiv, componentă, fiind responsabilă de desfășurarea mai multor funcții. Paradigma întrunește în sine teoriile structurale, dependente de sistem. Aceste două dimensiuni ale paradigmei structural-sistemice, creează posibilitatea abordării familiei în unitatea aspectelor și determinărilor ei, respectiv, asigură conceperea familiei în mod integrativ, sistemic, unitar sau holist inclusiv în devenirea sa istorică.</p> <p style="text-align: center;">▪ Teoria funcțională (procesuală)</p> <p>Concepe familia sub forma unui sistem funcțional bazat pe relații de interdependență între subsistemele ce o compun. Ea se fundamentează pe ansamblul funcțiilor: <i>biologice, psihologice, educative, economice, sociale, culturale</i> (Murdock G. P., [175] Durkheim E.[Apud 124], Parsons T. [177]., Stahl H. [123]., Cuznețov Larisa[47]., Voinea M. [137]. ș.a.), pe care trebuie să le îndeplinească familia. Merton R. afirma că în orice societate, pe lângă funcții determinate de procese și fapte sociale, există și disfuncții [Apud 56]. Prin urmare, în corelație cu realizarea sau nerealizarea lor, Satir V.afirma că familia funcțională este un sistem deschis, în vreme ce familia disfuncțională reprezintă un sistem închis [Apud 87]. Această teorie, la rândul său cunoaște unele abordări:</p> <p>– <u>abordarea comunicățională</u> ce propune să descoperim și valorificăm calitatea, cantitatea și tipologia comunicării între membrii grupului familial. Tipurile de</p>

intercomunicare se află în corelație cu interacțiunile din interiorul familiei. Cantitatea intercomunicării se referă la frecvența mesajelor emise și receptate simultan în conformitate cu disponibilitățile de relaționare. Calitatea comunicării reprezintă reperul cel mai important de care depinde funcționalitatea familiei;

– abordarea interacționist - simbolică [Mead G.H., Blumer N., Kuhn M., Shibutani T., Denzin N.] evidențiază faptul că familia constituie o unitate de personalități aflate în interacțiune, care contribuie la modelarea relațiilor prin imaginile, percepțiile reciproce, manierele în care se definesc unul pe altul, își construiesc o existență de grup, redefinind reprezentările despre ei și viața lor cotidiană etc. În esență, această orientare consideră familia un grup uman interacționist, concentrându-se asupra fenomenelor și interacțiunilor din interiorul ei și asupra reacției membrilor săi la anumite situații și evenimente apărute;

– abordarea conflictualistă prezintă familia ca un sistem de reglementări conflictuale permanente și constante. Acest fapt se datorează, în mare parte, competiției dintre membrii săi și a dezacordurilor, disensiunilor cu privire la anumite scopuri și valori promovate. Eshleman R. [Apud 10, p. 24] consideră conflictul drept o activitate naturală și inevitabilă în interacțiunea umană, inclusiv în sistemul familial. Conflictul poate fi înțeles drept un factor distructiv, dezorganizator al relațiilor inter- și intrafamiliale datorită intensității, conținutului, formei de manifestare, frecvenței acestora etc. Soluția optimală pe care o propun savanții este negocierea și încercările de conciliere și mediere. Însă, uneori conflictul reprezintă un adevărat catalizator pentru consolidarea și evoluția grupului familial și al relațiilor existente. Așadar, această perspectivă este esențială în vederea elucidării și conștientizării diverselor probleme apărute în cadrul vieții de familie; a gestionării pozitive a tensiunilor și conflictelor apărute pentru a conferi familiei prosperitate și dezvoltare continuă;

– abordarea schimbului social este utilizată în studiile privind alegerea partenerului marital, calitatea relației maritale, conflictele maritale, în studiile despre divorț etc. Interacțiunile dintre indivizi presupun întotdeauna costuri și recompense, la care se adaptează reciproc. Căsătoriile se destramă atunci când unul sau ambii parteneri nu mai găsesc satisfăcătoare recompensele din interiorul familiei în comparație cu cele pe care le-ar putea dobândi în afara ei [Ibidem]. În esență, această abordare are la bază ideea că relația dintre parteneri se formează cu scopul satisfacerii nevoilor și așteptărilor fiecăruia dintre membrii grupului dat.

▪ **Teoria holistă (sistemică)**

Este inițiată de către Bowen J. [168] și are drept scop înțelegerea comportamentelor sistemelor vii. Din perspectiva acestei teorii, familia este determinată de o anumită structură, funcționalitate și reprezintă un sistem complex alcătuit din generații diferite sau subsisteme ce interacționează continuu. Referitor la structură, teoria sistemică urmărește comportamentul fiecărui individ atunci când delimităm asumarea rolului, a intereselor comune și a modalităților de comunicare. În ceea ce privește funcționalitatea, se au în vedere metodele utilizate pentru soluționarea conflictelor și sporirea capacității de realizare a rolurilor conjugale și paterne. Raportându-se la caracteristici, teoria holistă analizează efectele factorilor externi asupra relației dintre parteneri, consecințele normelor și a constrângerilor sociale. Evident că fiecare familie va trece atât prin stări de echilibru cât și prin stări de dezechilibru de-a lungul existenței sale.

Cercetătoarea autohtonă Cuznețov Larisa [47], a abordat familia și educația pentru familie din perspectivă holistă (2004), elaborând și fundamentând din punct de vedere sociopsihopedagogic *Sistemul educației pentru familie*.

Abordarea sistemică evidențiază câteva principii esențiale pe care trebuie să le respecte familia:

- principiul *totalității / integrității* ce reflectă atmosfera emoțională sau coeziunea familială;
- *integritatea* subsistemelor clarifică faptul că fiecare sistem este alcătuit din subsisteme, care relaționează între ele, fiecare relație: copii-părinți, bunici-nepoți, soț-soție, frate-soră poate fi privită, la rândul ei, ca un subsistem;
- *circularitatea* influenței relevă sensul în conformitate cu un anumit comportament al adultului sau copilului, care este influențat de părinți, frați, bunici, alte rude și, influențează, la rândul său, grupul de semeni, inclusiv, fiecare persoană;
- *stabilitatea și modificarea* accentuează că familia reprezintă un sistem deschis ce înregistrează transformări permanente condiționate de variați factori: sociali, economici, psihologici, educativi, politici, culturali etc.[14, p.18; 47].

▪ **Teoria istorică / intergenerațională**

Are la bază explicația potrivit căreia prezentul se construiește plecând de la generațiile anterioare și se orientează spre generațiile viitoare. Astfel, familia se consideră a fi funcțională dacă este consolidat un echilibru între modelele culturale ale generațiilor care

<p>o compun: bunici, părinți, copii. O contribuție semnificativă a avut-o Le Play Fr. [Apud 12] în studierea familiei tradiționale și evoluția sa prin <i>metoda monografică</i>. Durkheim E. [Ibidem] a cercetat familia contemporană prin <i>metoda istorică</i>. În general, abordarea istorică operează cu noțiuni ca: stabilitate, schimbare și are drept instrument de bază – arborele genealogic. Datorită acestui instrument pot fi studiate și analizate comportamentele, modelele existențiale ale diferitor generații cât și transmiterea lor de la o generație la alta. Importanța și rolul teoriei istorice derivă din analiza raporturilor și schimburilor inter- și intrageneraționale ce caracterizează grupul familial [12; 18; 107].</p>

În esență, aceste perspective conturează cele mai importante repere teoretico-aplicative fundamentale pentru cercetarea familiei, întrucât reflectă particularitățile structural-funcționale, marchează etape concrete de evoluție a vieții familiale, redă spectrul și conținutul relațiilor familiale; asigură cercetarea și explicarea evoluției, perpetuării raporturilor și schimburilor inter- și intrageneraționale. O deosebită relevanță are teoria istorică / intergenerațională, conform căreia funcționalitatea familiei va depinde, în mare măsură, de stabilirea unui echilibru între generațiile ce o compun: bunici, părinți, copii, cât și a raporturilor culturale existente între ele, în vederea creării condițiilor optime de valorificare a ethosului pedagogic familial. Astfel, constructul dat poate fi considerat drept *un fel de model teoretico-explicativ complex* al culturii familiei [48, p.99-101] .

Pe marginea celor relatate, observăm că familia se deosebește de alte grupuri sociale primare printr-o serie largă de caracteristici specifice, precum: nivel de cultură, structură, componența numerică și generațională, criteriul modului și a mediului de trai, modul de exercitare a autorității în cadrul familiei, tipul de relații, poziția persoanelor în cadrul ei, criteriul normalității, structuri de norme, valori și / sau idei / atitudini, etc. Toate acestea pot servi drept criterii esențiale în stabilirea unor tipologii ale familiei.

Evident că familia a înregistrat și continuă să înregistreze numeroase variații și schimbări odată cu evoluția și dezvoltarea societății. Cele mai cunoscute două tipuri de familii sunt considerate cea *nucleară* și cea *extinsă*. *Familia nucleară* cuprinde soțul, soția și copiii, adică ocuparea celor trei poziții-tip: tată, mamă, copil. Acest tip de familie este specifică atât societăților tradiționale cât și celor moderne și postmoderne [102].

În raport cu prezența numărului de generații, *familia extinsă* desemnează un număr mare de rude de sânge sau mai multe generații. Acest tip este specific societăților tradiționale, dar care

se mai păstrează și astăzi, în special, în mediul rural. O familie extinsă / lărgită poate include: părinții, copiii, bunicii, frații și soțiile lor, surorile și soții lor, mătușile și nepoții etc.

Sociologul american, Smelser N. J. menționa că familia extinsă reprezintă continuitatea socială și culturală, având în vedere că în aceeași casă locuiesc mai multe generații. Datorită acestui fapt, în familia extinsă se crează condițiile păstrării, valorificării și perpetuării tradițiilor și obiceiurilor, valorilor etice, normelor morale de conduită [Apud 12].

În literatura de specialitate mai deosebim conceptul de *familie extinsă modificată*, lansat în anul 1960 de Litwak E. [Apud 45, p.43], care nu desemnează o formă propriu-zisă de structură familială, ci descrie un fenomen întâlnit în lumea contemporană. În pofida faptului că familiile de tip nou sunt mai independente, locuiesc separat de părinți, totuși, familia; și astăzi continuă să existe ca una extinsă. Între părinți și copii, frați și surori, bunici și nepoți se mențin legături puternice de ordin socioafectiv și economic. În varianta ei *extinsă modificată*, familia funcționează ca un tot întreg în luarea unor decizii majore, iar uneori bugetul lor este comun. Dezvoltând unele idei, Litwak, aduce argumente la teza dată, invocând faptul că astfel de fenomene sociale ca: **industrializarea**, **modernizarea** și **urbanizarea** au determinat facilitarea legăturilor dintre cuplurile conjugale și menținerea, sub multe aspecte, a vieții de familie de tip extins prin valorificarea posibilităților de transport rapid, dezvoltarea mijloacelor de comunicație, de găsim a unor servicii în același oraș. Astfel, dezvoltarea unor relații de afecțiune și ajutor reciproc în familia extinsă modificată este posibilă.

Un element specific, în definirea conceptului de familie extinsă, îl constituie legătura de rudenie/de sânge. Prin *rudenie* se înțelege o relație firească dintre mai multe persoane, care au un ascendent comun sau, în sens juridic, *coboară unele din altele* (de exemplu tată, fiu, nepot). Relația funcționează ca un sistem de clasificare a rudelor, indicând conduitele de evitare, respect sau proximitate [110]. Aceste relații se stabilesc între indivizi ca urmare a căsătoriei, sau prin fenomenul descendenței (mamă, tată, copii, bunici etc.).

În contextul dat, vom defini și conceptul de *filiație*. Filiația reprezintă recunoașterea legăturilor între indivizii care descind unii din alții. Toate societățile recunosc filiația, dar unele îi acordă o importanță mai mare decât altele. Acest principiu este clar perceput în societatea contemporană / postmodernă, în care se deosebește linia directă – tații și mamele părinților noștri, de linia colaterală – veri, veri de rangul doi, rude ce au în comun un singur strămoș [Ibidem, p. 49].

Societatea exercită o puternică influență educativă asupra individului, iar familia, indiferent de structura sa, reprezintă mediul social primar care canalizează, organizează și realizează acest proces [44; 48]. În raport cu **funcția educativă**, familia are drept scop formarea

și dezvoltarea personalității copilului, cultivarea, valorificarea și transmiterea unui ansamblu integrat de valori, credințe, norme și comportamente. Procesul educativ se desfășoară în interiorul familiei și înglobează acțiunile, relațiile și influențele dintre membrii acesteia. *Mediul familial* se referă la multitudinea relațiilor ce se stabilesc între membrii familiei și valorile culturale, care se transmit prin intermediul lor. *Influențele educative* parvin de la fiecare membru a familiei ca agent al educației familiale, reprezentând o expresie directă a relațiilor ce se stabilesc în interiorul familiei și a modelelor comportamentale pe care le oferă agenții educației familiale. *Acțiunea educativă* este exercitată direct de către agenții educației familiale în mod intenționat, conform unui scop, prin intermediul unui instrumentar special în funcție de situația reală [48, p. 81].

Din perspectivă sociologică, educația este definită ca ansamblu de acțiuni sociale de transmitere a culturii, organizare și conducere a învățării individuale sau colective [161; 164].

Pedagogul român Nicola I., consideră că educația este o cultivare, o formare a ființei umane, care înseamnă a scoate individul din starea de natură și a-l introduce în starea de cultură [Apud 46].

Unii cercetători din domeniul sociologiei și pedagogiei (Ph. Aries [Apud 125] Stănculescu E. [126] Berge A. [9], Răduț D. [105], Mândăcanu V. [81]), consideră că orientarea spre educația copiilor și grija pentru ei din partea părinților are temeuri religioase, fiind asociată cu sentimentul inocenței infantile, *modelul copilului Isus/sau al celui angelic*, grija părinților, sacrificiile lor pentru creșterea și educația acestui copil deosebit. Prin urmare, datoriile copiilor față de părinți sunt rezumate în porunca Decalogului: *Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie ție bine și să trăiești mult...* [10].

Socrate, la rândul său, spunea astfel despre datoriile copiilor: *poartă-te cu părinții tăi precum ai dori să se poarte și copiii tăi cu tine* [Apud 48, p.53]. La fel de importante sunt și afirmațiile Sfântului Ioan Gură de Aur: *nu nașterea ca atare te face tată, nu purtarea în pântece te face mamă, ci buna creștere pe care o dai copiilor* [Apud 37].

Așadar, conceptul de *educație familială* se referă la *ansamblul dinamic al legăturilor sociale pe care le experimentează copilul în și prin familia sa de origine*. Altfel spus, se are în vedere că procesul de autoidentificare și autodiferențiere a copiilor în raporturile lor cu părinții, cu frații/surorile, precum și cu familia considerată ca unitate interacțională este foarte important [125, p. 21].

Cercetătoarea Cuznețov Larisa, în lucrarea sa *Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei (2008)*, definește conceptul de *educație familială* ca demers educativ orientat

spre formarea-dezvoltarea personalității copilului ce include ansamblul de relații, influențe și acțiuni în vederea enculturății acestuia și realizării rolurilor sociale [48, p. 39].

Educația copiilor, astăzi reprezintă o funcție particulară a familiei, însă este și o responsabilitate și o obligație socială majoră. Ca proces organizat și desfășurat în timp, educația după Nicola I. [Apud 125] reprezintă o expresie a două laturi complementare: *socializarea* și *individualizarea*. Individualizarea se referă la dezvoltarea premizelor ereditare. În ceea ce privește conceptul de *socializare*, acesta exprimă modalitatea prin care un individ este integrat în societate, fiind capabil să acționeze împreună cu ceilalți membri și să se adapteze la condițiile și exigențele societale.

Sociologul Durkheim E. concepe noțiunea de *socializare* ca proces de creare a individului, prin transmiterea intergenerațională și interiorizarea unui sistem de valori, norme, reguli, altfel spus, prin identificarea cu un model social [Ibidem].

Conform definiției propuse de Vlăsceanu L., socializarea este un proces psihosocial de transmitere-asimilare a atitudinilor, valorilor, concepțiilor sau a modelelor de comportament specifice unui grup sau unei comunități în vederea formării, adaptării sau integrării sociale a unei persoane [141]. Din accepțiunile analizate observăm că valoarea reprezintă fenomenul decisiv folosit în educația omului.

În această ordine de idei, precizăm că *valoarea* se prezintă ca o *credință durabilă asupra unui mod de existență*, care ar fi preferabilă din punct de vedere personal și social [Apud 48, p. 99; 179;].

Cucoș C. afirmă că *orice valoare există în și prin om. Raportate la temporalitate, valorile ființează ca niște puncte fixe, ca repere care orientează traiectoriile umane, dau consistență acțiunilor umane* [36].

Generalizând, conchidem că familia, pe lângă alți factori de socializare, desemnează grupul social primar și agentul principal al educației și socializării copilului, rămânând ca actor destul de important de-a lungul întregii sale existențe. Familia este intermediarul dintre societate și copil, locul în care se constituie și se modelează principalele componente ale personalității lui. Prin urmare, *socializarea în familie* va depinde de o serie de factori esențiali precum: ereditatea, mediul, cultura, experiența de grup, experiența personală a membrilor acesteia. Socializarea în familie se desfășoară pe următoarele axe:

- *normativă*, prin care se transmit copilului principalele norme și reguli sociale, tradiții, valori, concepții sau moduri de viață și, care determină interiorizarea și structurarea

comportamentelor în funcție de cerințele sociale. Anume această axă include transmiterea și valorificarea conținutului culturilor (generației mature, tinere și a persoanelor în etate).

- *cognitivă*, prin care copilul dobândește cunoștințe și deprinderi intelectuale în variate contexte sociale;
- *creativă*, prin care se dezvoltă gândirea creatoare pentru a da răspunsuri adecvate la situații noi sau a reacționa la diverși stimuli sociali;
- *psihoafectivă*, prin care se dezvoltă afectivitatea necesară relaționării cu părinții, cu copiii, cu bunicii și alte rude. Axa dată dezvoltă identitatea proprie în raport cu alți semeni [75; 76; 87].

În esență, socializarea în cadrul familiei reflectă un proces întemeiat pe transmiterea unui sistem de valori de la o generație la alta, asimilarea, interiorizarea și conștientizarea acestor elemente-structurale, general-umane comune sau specifice grupurilor de referință. Ajustate la structura personalității copilului, aceste valori, norme și atitudini se constituie într-un ansamblu de repere orientative și de corecție permanentă în viața cotidiană a individului.

Fiecare cultură își are propriile modele de comportament, propriul *referențial axiologic*, așa cum îl numește Cucuș C. [37, p. 44]. Când privește sistemul social, acesta se obiectivează ca fiind o configurație de modele culturale, care furnizează indivizilor tehnici de comunicare și relaționare în grupul de semeni, de conexiune și integrare socială în conformitate cu exigențele sociale. Prin urmare, susținem afirmațiile cercetătorului Linton R., care consideră că *fără cultură n-ar putea exista nici sisteme sociale de tip uman, nici posibilitatea de a se adapta la ele* [79, p. 643].

Interesant și explicit definește *cultura* sociologul american T. Parsons. Cercetătorul o consideră ca produs al interacțiunii dintre societate și personalitate. Potrivit concepției sale, cultura ia naștere în societate și poate fi eficientă numai dacă contribuie la formarea și dezvoltarea personalității [179].

Cercetările antropologilor Parson T. [178], Murdock G. P. [176], Bachofen J., Morgan L. [Apud 12] și sociologilor Merton R. [190], Segalen M. [110], Stănciulescu E. [125; 126], Bistriceanu C. [12], Popescu R. [102], Schifirneț C. [108], Zamfir C., Vlăsceanu L. [140] arată că sistemele de valori din familie sunt raportate, în mod predeterminat, la sistemele culturale ale societății și invers. Prin urmare, relația dintre *cultură* și *societate* este una de interdependență, de interacțiune continuă. Precum consideră Parsons T. [108] cultura se dezvoltă numai prin intermediul oamenilor, căci ei sunt păstrătorii și purtătorii de credințe, valori, idealuri, atitudini, modele de gândire și comportament. Totodată, societatea solicită culturii și oamenilor promovarea și respectarea acestor componente valoroase. Cultura reflectă ideile și orice

acțiune a omului într-o anumită perioadă, ceea ce reliefează faptul că schimbările survenite la nivel de societate, se produc la nivel de cultură și, deci, la nivel de familie și individ.

Relația dintre *educație* și *cultură* este una de afinitate și de reciprocitate. Dezvoltând această idee, menționăm că educația este un fenomen complex și total, deoarece anume ea *imprimă* în individ ansamblul componentelor unei culturi. În același sens, Zamfir C. și Vlăsceanu L. concepe educația ca o totalitate de acțiuni sociale ce au ca scop transmiterea culturii, valorilor acesteia [141].

Prin urmare, e important să precizăm ***componentele de bază / elementele structurale ale culturii***. Acestea sunt: *artele, tradițiile și obiceiurile; limbajul, credințele, modurile de trai; sistemele de valori, orientări; drepturile fundamentale ale omului; aspirațiile, mentalitățile și idealurile de viață* [Ibidem, p. 14]. La rândul lor, elementele structurale ale culturii pot fi definite ca constante și ierarhizate astfel:

- ✓ ***constantele universale*** – valorile fundamentale, inclusiv valorile vitale, locuința, hrana, comunicarea, arta și jocul; limba, gândirea, activitatea economică, religia, familia, educația;
- ✓ ***elementele particulare*** – fondul propriu unei categorii distincte de indivizi (valori naționale) și valori familiale;
- ✓ ***elementele alternative*** – ideologia și modelele de comportament unice;
- ✓ ***elementele individuale*** – modalitățile proprii fiecărui individ de a răspunde la provocările mediului [108] și calitățile (virtuțile) personalității.

Potrivit sociologilor Bourdieu P. [168] și Passeron J. C. [Apud 48], elementele date pot fi înglobate într-un concept generalizator *ethos pedagogic*, care este pe larg valorificat în lucrările cercetătoarei Cuznețov Larisa, fiind completat și precizat, definit ca *ethos pedagogic familial*.

Cultura familiei include ***ethosul pedagogic familial*** și derivă din cultura unei societății date. Cultura familiei reprezintă totalitatea valorilor materiale și spirituale pe care le posedă și promovează aceasta ca instituție socială. Valorile materiale sunt bunurile economice de care dispune familia, iar valorile spirituale rezidă în cunoștințele pe care le dețin membrii familiei, virtuțile, convingerile, tradițiile, modelele comportamentale ale părinților, copiilor, bunicilor și atitudinile acestora [Ibidem]. Toate credințele, normele, valorile, cunoștințele legate de creșterea și educația copiilor în familie reprezintă ethosul pedagogic al acesteia.

Astfel, familia, în calitate de constantă universală a culturii, reprezintă și astăzi principala *curea de transmisie* (Merton R.) a valorilor și atitudinilor necesare pentru integrarea copilului în viața de familie și adaptarea acestuia la condițiile schimbătoare ale sociumului [190].

Renunța cercetătoare - antropolog american, **Mead M.** [153] în lucrarea *Les fossés des generations* (1970) a analizat deosebirile esențiale existente între mecanismele învățării specifice unor culturi ale persoanelor de diferită vârstă ce diferă prin complexitatea lor, dar care interrelaționează și interferează, asigurând transmiterea valorilor.

Pe parcursul activității sale, în calitate de sociolog, antropolog, Mead M. [153; 189] a avut ca obiectiv major studiul acestor tipuri de culturi reprezentative pentru societatea umană, care, în opinia noastră, constituie o problemă actuală și destul de interesantă, dar mai puțin cercetată în postmodernitate. Lucrările sale datează cu jumătate de secol în urmă, dar reprezintă un fundament teoretico-aplicativ substanțial, deoarece elucidează specificul legăturilor intergeneraționale și asigură studiul culturii societăților de astăzi.

Ideea a fost preluată și dezvoltată de către Cuznețov Larisa, care a delimitat și caracterizat cele trei tipuri de culturi în cadrul familial:

- *tipul postfigurativ*, în care cultura se transmite în direcția de la bunici, părinți spre copii;
- *tipul cofigurativ*, în care *învățarea* culturii se realizează în grupurile de egali: copiii și adulții învață de la membrii generației din care fac parte;
- *tipul prefigurativ*, în care părinții învață de la copiii lor [48].

În studiul nostru am plecat de la reperele de bază a cercetărilor realizate de **Mead M.** și **Cuznețov Larisa**, potrivit cărora *cultura postfigurativă aparține generației de vârstă a treia, a bunicilor. Ea conservă și perpetuează valorile și tradițiile neamului nostru, cele legate de familie, de educația copiilor, sărbătorile în familie, relația părinți-copii, relația bunici-nepoți etc.* Prin esența și funcționalitatea sa, *cultura postfigurativă asigură selectarea, transmiterea valorilor autentice socio-umane și oferă stabilitate proceselor psihosociale.*

Noi aderăm la accepțiunea dată, însă vom explora concepția de cultură postfigurativă având în vedere promovarea și transmiterea valorilor generației în etate.

Este cunoscut faptul că societatea umană la nivel macrosocial îmbină trei generații distincte – tinerii, adulții și persoanele în etate. La nivel microsocal, în familie, deosebim generația copiilor, generația părinților și generația bunicilor. În orice societate există anumite diversități de structuri și raporturi importante pentru viața individuală și cea socială. Generația ca concept și fenomen se înscrie în acest tip de relații, desemnând persoane cam de aceeași vârstă și experiență de viață.

Generația este una dintre cele mai vechi realități prin care s-a explicat comportamentul uman de asimilare și transmitere a culturii, prin care se delimitează vârsta tatălui de cea a fiului [50, p.417].

Potrivit lui Fèreol G. [Apud 75] conceptul de *generație* își are originea din latină, *generare* – a da naștere și semnifică regrupare de indivizi care au aceeași vârstă sau vârste apropiate.

Sub aspect sociologic larg, termenul de *generație* reflectă un *grup aproximativ de aceeași vârstă*. În sens special restrâns, termenul de generație exprimă delimitarea vârstei și a experienței de viață ce desparte vârsta tatălui de cea a fiului și dintre categoriile sociale de vârstă: copii, adulți, bătrâni.

Potrivit studiilor de specialitate [55; 64; 65; 90; 139 etc.], vârsta are o accepțiune biologică / cronologică, psihologică și una socială. *Accepțiunea biologică* exprimă numărul de ani pe care îl are omul și prin care societatea îl identifică. *Accepțiunea psihologică* ține de starea de spirit a persoanei. *Accepțiunea socială* a vârstei arată statusurile și rolurile sociale exercitate de o persoană în funcție de numărul de ani pe care îl are. Din cele menționate rezultă că, vârsta influențează *evoluția individului*, participarea lui la viața socială; determină structurile psihice; distribuirea de roluri și statusuri sociale, consumul acestora, la fel, influențează structura și funcțiile familiei, comportamentul și dinamica căsătoriilor etc.

Modelul cel mai cunoscut de evoluție a structurii personalității este cel elaborat de către Erikson E. Potrivit acestuia individul cunoaște în evoluția sa opt stadii de dezvoltare: pruncia, copilăria timpurie perioada de la 4-5 ani, perioada de la 6 ani la manifestarea pubertății, adolescența, maturitatea, perioada adultă, bătrânețea [55]. Din această perspectivă, individul apare ca o ființă ce procrează, creează, comunică și se integrează în societate conform fiecărui stadiu de dezvoltare. Întrucât fiecare vârstă are un anumit potențial: ***copiii de a învăța, adulții de a munci și procrea, iar bătrânii de a sfătui și ajuta***, înseamnă că societatea elaborează anumite cerințe, care determină pe indivizii grupurilor respective să îndeplinească/*joace* anumite roluri. Rolurile sociale pe parcursul evoluției civilizației se completează, se cizelează, suferă anumite schimbări, însă esența lor practic, a rămas aceeași.

Din considerentele expuse, observăm că ***bunicii*** reprezintă categoria de persoane vârstnice, rude foarte apropiate, de sânge (excepție fac cei adoptivi) cu părinții copiilor care sunt nepoții lor. Studiile de antropologie [57; 65; 66; 72] și sociologie a familiei [4; 12; 110; 125; 138 etc.] arată că bunicii sunt persoane de certă încredere ce dețin un rol important în creșterea, îngrijirea și educarea celor mici, reprezentând un sprijin de forță al părinților, adică al copiilor lor maturi, fiind o sursă sigură de înțelepciune, încredere și promovare a valorilor autentice.

În contextul dat, vom accepta utilizarea în pedagogia familiei din spațiul nostru, a conceptului de **grandparentalitate (GP)**. Acest concept provine din limba franceză – *la grand-parentalité, les grands-parents* ce semnifică – bunicii; *la grand-mère* – mama mare/bunica. În spațiul francez conceptul *la grand-parentalité* este utilizat pe larg utilizat în lucrările cercetătorilor: Gourdon V. [187], Delestre A. [Apud 186], Attias-Donfut C. [183], Segalen M. [110], Mietkiewicz M. C., Schneider B., Bouyer S., Vercauteren R. [184] ș.a.

În perspectiva cercetării și prin analogie cu termenul de *parentalitate*, care se referă la rolul educativ al părinților în cadrul familiei, am decis să valorificăm conceptul de **grandparentalitate**, care definește *rolul sociofamiliar al bunicii în educația familială, al valorificării culturii postfigurative și suportului oferit copiilor adulți ce au devenit părinți. Rol determinat de relația specifică bunici-nepoți în contextul democratizării și restructurării vieții sociale și de familie, ca rezultat al modificării conduitelor persoanelor în etate, devenite bunici.*

Prin urmare, **competențele grandparentale (CGP)** vizează structuri acționale de ordin cognitiv, colaborativ, cooperant și axiologic, ce vor asigura cizelarea și perfecționarea competențelor anterior dobândite în rol de părinți, dar și cunoașterea, organizarea și dirijarea climatului familial și a comunicării intergeneraționale în noul rol de bunici.

Anticipând rezultatele cercetărilor realizate, susținem că astăzi bunicii constituie adevărate modele existențiale de viață trăită onest pentru copiii lor adulți și pentru nepoți. E important să conștientizăm rolul acestora în familie și să-i apreciem pentru faptul că își fac timp și valorifică anumite resurse pentru creșterea și educația nepoților.

Bunicii au o influență pozitivă asupra tinerei generații, deoarece participă activ la creșterea și îngrijirea lor, îi familiarizează cu lumea înconjurătoare, le transmit moștenirea culturală, concentrată în tradiții și obiceiuri familiale, cântece de leagăn, povești, ghicitori, poezii, bancuri, rugăciuni, amintiri din copilăria lor și a părinților lor. Astfel, ei promovează și transmit cultura familială peste generații și formează sentimentul de apartenență și identitate la un grup social definit ca *neam*.

Pentru fiecare copil, familia reprezintă mediul care a pus baza *celor șapte ani de acasă*, iar părinții constituie primii educatori. *Părinții* reprezintă generația de mijloc sau intermediară în raport cu bunicii și copiii. Sunt cei care asigură formarea și dezvoltarea copilului pe tot parcursul vieții, le oferă primele sfaturi și concepții educative, le dezvoltă și antrenează aptitudinile; le formează primele deprinderi de viață sănătoasă, maniere de a gândi și acționa în conformitate cu normele socio-morale.

Ilustrează persuasiv această situație ideea profundă expusă de filosoful german Kant Im., care susține că *părinții, care au primit ei înșiși o educație, sunt deja niște modele după care se îndreaptă copiii...* [Apud 48]. Analiza realizată a permis să desprindem ideea de continuitate și transmitere a patternurilor familiale din generație în generație, rolul fundamental al părinților și influența lor educativă asupra copiilor.

Anume părinții sunt cei ce asigură necesitățile primare ale copilului, climatul favorabil și securizant; oferă suport emoțional necondiționat; transmit modelele demne de urmat pentru a comunica și a relaționa eficient cu semenii. Deprinderile de conduită civilizată, interacțiunea, comunicarea și atitudinile copilului față de cei din jur, exprimă, de fapt, atmosfera morală în care s-a format și dezvoltat, percepută și abordată prin prisma sfaturilor, îndemnurilor și a valorilor promovate de către părinți și bunici.

Așadar, copilul deține un rol central în cadrul familiei, el este *un adevărat candidat la umanizare, la ucenicia manifestărilor naturii* [Apud 14, p. 65.], iar iubirea, maturitatea emoțională, comunicarea empatică, responsabilitatea, spiritualitatea reprezintă premisele esențiale ale formării și dezvoltării inițiale și continue a personalității. Este demult stabilit și demonstrat fenomenul și impactul relației cu părinții, frații, bunicii, alte rude, care are o importanță majoră și își lasă amprenta pe toată viața asupra dezvoltării intelectuale, emoționale și sociale a copilului, asigurând eficiența integrării în relațiile intergeneraționale sociale.

Existența și interacțiunea eficientă a trei generații, este o condiție obligatorie în vederea dezvoltării și funcționării optime a omului și societății, inclusiv a familiei. Conform postulatului lansat de către Larisa Cuznețov și susținut de mai mulți cercetători din domeniul științelor educației, ***coexistența echilibrată a tuturor generațiilor, bazate pe simetrie, complementaritate, reciprocitate și parteneriat, centrată pe respectarea principiului schimbului, colaborării și al completării***, chiar dacă uneori, acestea nu sunt echivalente, vine să îmbogățească cultura și ethosul pedagogic al familiei și sociumului, contribuind esențial la plăsmuirea personalității copilului [48].

Analiza accepțiunilor teoretice, a observațiilor și investigațiilor realizate a permis să deducem că procesul de transmitere și asimilare a cunoștințelor, atitudinilor, normelor, valorilor, concepțiilor de viață, metodelor de educație, modelelor culturale familiale etc. de la o generație la alta, va fi cu mult mai eficient în condițiile valorificării pedagogice adecvate a culturii postfigurative, care reprezintă, de fapt, trecutul bunicilor, dar este prezentul generației părinților și va fi transfigurat în viitorul generației în creștere.

În concluzie , menționăm că educația nu este o experiență izolată, dar mai degrabă este un proces continuu, ce necesită eforturi comune, interactive acordate și coordonate, desfășurate pe parcursul vieții de către cele trei generații. Cu certitudine că formarea și dezvoltarea copiilor necesită implicare, cooperare, colaborare, interacțiune eficientă a tuturor agenților educaționali, mai cu seamă a membrilor grupului familial. Responsabilitatea supremă a generației bunicilor constă în valorificarea și transmiterea ethosului familial copiilor lor adulți și nepoților. Așadar, familia a fost și va rămâne principala *curea de transmisie* și instituție socială de promovare și cultivare a celor mai nobile valori și experiențe socioeducaționale intergeneraționale. Acest fapt ne obligă să realizăm o educație sistematică a familiei, să susținem și să promovăm educația permanentă / pe întregul parcurs al vieții omului.

1.2. Istoricul și evoluția culturii postfigurative în societate

Familia constituie un sistem social dinamic, care cunoaște, în permanență, diverse configurații. Acestea sunt determinate de schimbările continue la nivel social, economic, politic, cultural etc. Fiind în legătură directă cu societatea, aceste mutații au repercusiuni directe asupra tuturor membrilor grupului familial / adulți și minori. Familia participă într-o manieră activă la toate procesele psihosociale și culturale de-a lungul timpurilor.

Cultura familiei înregistrează transformări semnificative de la o etapă istorică la alta. Fiecare orânduire socială promovează un model cultural, în funcție de un șir de factori, precum: funcționalitatea, structura socio-culturală, prioritățile valorice, legitatea, modul de producție existent; modifică și variază tipul de cultură familială, formele de organizare a familiei, sistemul de relații inter- și intrageneraționale; nivelul de educație, nivelul de trai / existență și comportare. Bineînțeles că modelele, adică tiparele culturale, pe care le promovează și continuă să le transmită familia din generație în generație, se dezvoltă treptat de la o societate la alta.

Istoricul și evoluția culturii postfigurative în societate este un subiect mai puțin cercetat și analizat, el este atins doar tangențial în contextul studierii culturii și educației familiale, mai cu seamă în modelul tradițional al familiei extinse, care implică coabitarea mai multor generații și este determinat de relația afectivă puternică între bunici și nepoți. Pentru majoritatea societăților tradiționale a fost caracteristic tipul de familie extinsă, care încă mai există și astăzi în lume, inclusiv, la noi în țară, îndeosebi, în mediul rural.

În acest sens, devine important să subliniem aprecierea sociologului american Smelser N., care consideră că familia extinsă reprezintă o anumită continuitate, înțelegându-se prin aceasta că în aceeași casă bătrânească, sau alături, în aceeași curte trăiesc mai multe generații, care continuă tradițiile, preocupările și obiceiurile familiei de origine. Indivizii dispar, sunt trecători, dar familia extinsă, ca grup social, se menține peste generații [Apud 18, p. 86].

Reprezentările despre bunici și relația lor cu nepoții se poate desprinde din contextul evoluției istorice și a construcției socio-culturale a familiei. Din acest considerent, ne propunem să analizăm și să determinăm particularitățile familiei în evoluția și dezvoltarea sa. În aceeași ordine de idei, vom elucida specificul istoric evolutiv al culturii postfigurative manifestate în cadrul societății.

Analiza parcursului istoric a permis să precizăm unele aspecte legate de dimensiunea socioculturală a poziției bătrânilor în societate și familie; să delimităm mentalitățile, atitudinile, percepțiile culturale, miturile sociale și, desigur ca să urmărim evoluția structurilor familiale, formele de rudenie, particularitățile relațiilor inter- și intrafamiliale, inclusiv dezvoltarea culturii postfigurative. Evoluția familiei și a culturii postfigurative în societate poate fi reprezentată astfel prin schemele de mai jos (Figura 1.1. și Figura 1.2):

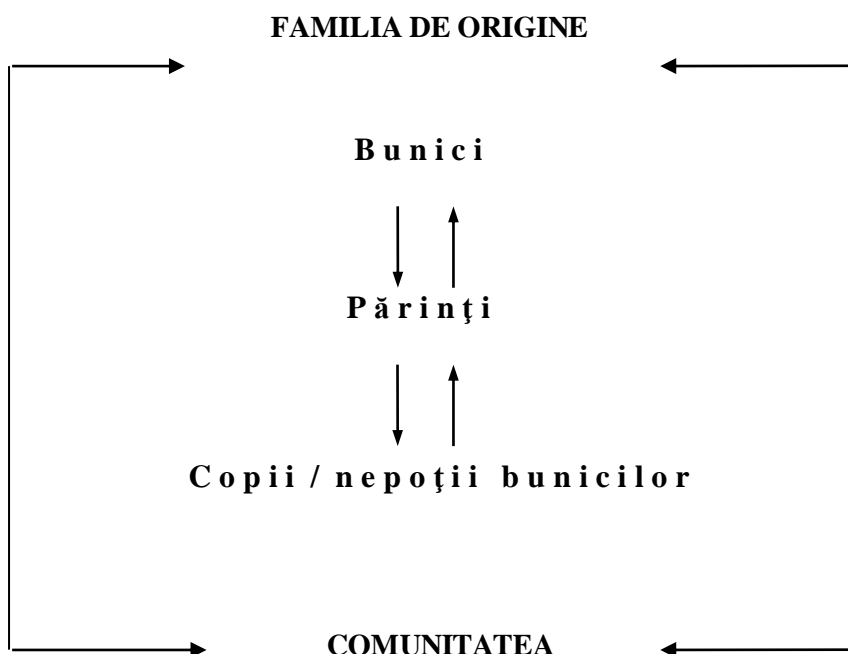

Fig. 1.1. Schema evoluției familiei

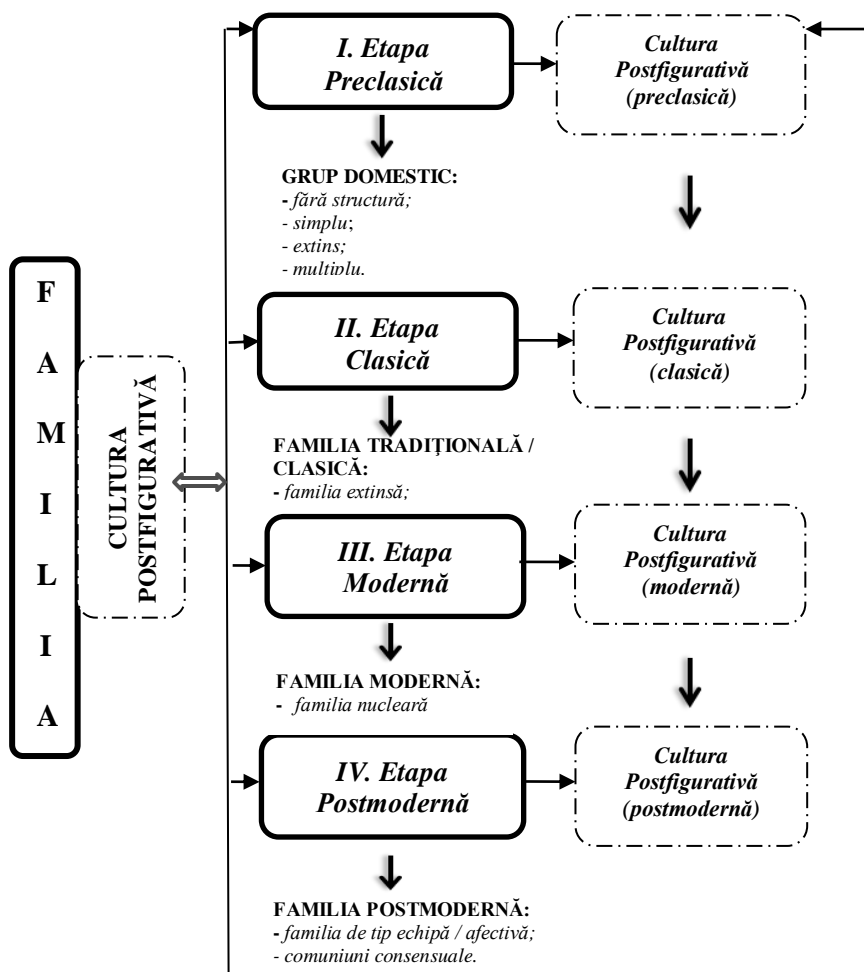

Fig. 1.2. Evoluția istorică a familiei și culturii postfigurative

Originea familiei reprezintă pentru mulți cercetători [12; 19; 22; 59; 60; 66; 82; etc.] o dimensiune, care nu poate fi pe deplin elucidată, din considerentul că atât familia cât și alte forme de organizare socială apar și se cristalizează treptat în timp.

Antropologii Morgan L., Bachofen J., perioada timpurie a umanității au definit-o ca **etapa preclasică inițială** și au lansat ipoteza promiscuității. În societățile date, *relațiile de tip endogamic* desemnau o formă genetică de conviețuire a genurilor, acestea fiind reglate numai de instinct, și trebuințele biologice ale indivizilor. Fenomenul promiscuității provoca conflicte majore, nașterea unor copii neviabili, bolnavi, ceea ce submina existența tribului. În temeiul acestor fapte, societatea a stabilit anumite restricții / tabu-uri în scopul reglării relațiilor sexuale dintre bărbați și femei. Cei care nu respectau interdicțiile date, erau pedepsiți, iar în societate apare treptat un element de cultură ce reglează relațiile interpersonale. Ca urmare a acestui fenomen i-au născut *noi relații de tip exogamic*. Relațiile exogame se deosebeau de cele

precedente prin faptul că bărbații, fiind restricționați de a avea relații sexuale cu femeile din tribul lor, întrețineau raporturi intime cu femeile din alte triburi [Apud 48, p. 43].

Segalen M. definește *exogamia / marrying-out*, drept un tip de căsătorie în afara grupului social de origine, ce permite intrarea în relații cu alte grupuri de filiație [110, p. 55].

Treptat relațiile endogame au dispărut, iar cele exogame au evoluat, s-au stabilit și consolidat prin tradiții, obiceiuri, norme etc. Fenomenul exogamiei a fost considerat drept o formă inițială de reglare, culturalizare atât a naturii biologice cât și a celei sociale a relațiilor între genuri, ceea ce a dat naștere fenomenului numit astăzi *căsătorie*. Prima formă a căsătoriei a fost cea duală, gentilică de grup, care a durat până la sfârșitul epocii de piatră. Specificul ei consta în faptul că bărbații unui grup aveau dreptul să întrețină raporturi intime cu toate femeile din alt trib, și invers. Treptat, datorită apariției unor relații selective, de atitudine și atașament deosebit între parteneri, se consolidează o altă formă – *căsătoria pară / în diadă*. Ea este semnalată de antropologii Frazer J. G., Morgan L., Briffault R. S. etc. și-i considerată drept o formă instabilă de căsătorie, deoarece cuplurile trăiau împreună, însă munceau separat, iar în cazul stabilirii paternității apăreau dificultăți, relațiile de filiație fiind stabilite pe linie maternă [195].

O altă formă de organizare familială este *poligamia*. Potrivit ei, căsătoria se poate realiza între un partener de un sex și mai mulți parteneri de celălalt sex. La rândul său, aceasta cunoaște două forme derivate: *poliandria și poliginia*. *Poliandria*, formă de familie rar întâlnită, este compusă dintr-o femeie – mamă, copiii săi și doi sau mai mulți soți. Fiecare dintre ei trebuia să fie cel puțin tatăl unuia dintre copii. *Poliginia* reprezintă căsătoria unui bărbat cu două sau mai multe soții. Este o formă răspândită în unele țări, precum Africa, Benin, Gabon, Senegal, Tanzania, Togo, Zair, Ecuador, Peru etc., dar care este nerecunoscută și condamnată de către Biserica creștină [10; 18; 48; 66; 72; 110].

Evoluția societății a generat un șir de schimbări de natură socio-economică, aceasta a influențat direct asupra structurii și formei de organizare a familiei. Apariția și dezvoltarea agriculturii, meșteșugăritului creează posibilități familiei să se separe de clan, să-și întrețină și educe copiii; să-și organizeze gospodăria în mod individual. Prin urmare, relațiile dintre soți se consolidează și mai mult. Stabilirea paternității nu mai reprezenta o problemă ca atare, iar bărbatul devine capul familiei, responsabil de protecția familiei și a copiilor [48].

Analiza realizată permite să observăm că s-a produs un salt de la *tipul de relații matriarhale* la cele *patriarhale*. Deja, în ***etapa preclasică propriu-zisă***, familia gentilică de grup este înlocuită printr-un tip superior de familie – *familia monogamă*, consemnată de relația și căsătoria unui singur bărbat cu o singură femeie. Această formă de conviețuire dintre genuri a

atins un grad înalt de organizare și complexitate, ea s-a stabilit și consolidat în același timp cu apariția proprietății private asupra mijloacelor de producție și a stratificării societății pe clase. În această etapă căsătoria devine obligatoriu consemnată și din punct de vedere religios. Femeia trece cu traiul la casa și familia bărbatului și împreună cu copiii încep a se supune autorității acestuia [48].

Cele mai cunoscute și studiate familii monogame în lume, care au avut o pondere esențială de-a lungul timpului sunt: *familia extinsă*, specifică mai mult societăților tradiționale și *familia nucleară*, specifică societăților moderne.

În baza analizei literaturii de specialitate [4; 6; 12; 18; 28; 57; 59; 66; 78; 110; 139; 174; 204 etc.], putem conchide că familia nu a urmat un curs unic și liniar în apariția și dezvoltarea sa la diferite popoare de-a lungul timpurilor. Mutațiile permanente în cadrul societății și familiei, generează noi forme de relații între genurile umane cât și în diversitatea ei structurală.

În anii '70 ai secolului XX, școlile de demografie istorică engleză și franceză, *Cambridge Group for the History of Population and Social Structure* și *Institut National d' Études Démographiques* din Franța au analizat și delimitat principalele structuri familiale, începând de la apariția acestora. Potrivit studiului realizat de către școlile de demografie istorică, structurile familiale reprezintă:

- **grupuri domestice fără structură familială**, alcătuite, de exemplu, din doi prieteni; această categorie este specifică persoanelor singure;
- **grupuri domestice simple**, care desemnează familia nucleară alcătuită din tată, mama și copiii acestora (doar tatăl și / sau mama, atunci când unul din ei este văduv);
- **grupuri domestice extinse** compuse din familia simplă și rudele ascendente, descendente și / sau colaterale. Mai precis, familia extinsă este alcătuită din tată, mamă, copii, bunici pe linie maternă sau paternă și alte rude.
- **grupuri domestice multiple / familii polinucleare**, în care coabitează mai multe familii înrudite, cum ar fi părinții și cuplul unuia dintre copiii lor cu propriii urmași, sau părinții cu mai multe cupluri de copii căsătoriți [110, p. 62].

Cât privește studiul *culturii postfigurative în etapa preclasică inițială*, în literatura de specialitate, găsim foarte puține referințe cu privire la rolul educativ al bunicilor. În această perioadă familiile sufereau enorm de pe urma ratei crescute a mortalității. Drept urmare, se înregistrează o medie joasă a duratei căsătoriilor (mai puțin de doisprezece ani). Copiii erau martorii pierderii unuia sau ambilor părinți, în jurul vârstei de douăzeci și unu de ani, astfel nepoții nu ajungeau să-și cunoască bunicii [78; 106; 125; 138; 189; 190 etc.].

Generalizând, conchidem, menționând că în raport cu nivelul de dezvoltare a societății, familia și cultura postfigurativă în **etapa preclasică** aveau următorul specific:

- familia reprezenta un grup domestic cu diverse structuri;
- familia, în evoluția sa parcurge două etape semnificative de dezvoltare: poligamia și monogamia;
- relațiile dintre genuri cunoaște formele: promiscuitatea, relații de tip endogamic și relații de tip exogamic;
- căsătoria apare inițial sub formă dual-gentilică, treptat se transformă în căsătorie pară / monogamă, care a condiționat transferul relațiilor matriarhale în relații patriarhale;
- se atestă un grad redus de coabitare intergenerațională, datorită ratei deosebit de înalte a mortalității oamenilor.

Etapa Clasică este reprezentată de modelul tradițional al familiei extinse sau lărgite, care este răspândit în Europa Occidentală până spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Modelul de familie lărgită, compusă din două și mai multe generații a reprezentat un model ideal pentru acea perioadă și a fost puternic idealizat. Ea desemna o instituție conservatoare, în care sistemul cultural era modelat de valorile religioase și se baza pe păstrarea tradițiilor și obiceiurilor, pe exercitarea unor reguli rigide, care asigura menținerea stabilității și a *spiritului de clan* [87; 88].

La nivelul dimensiunilor și a structurii, familia lărgită poate desemna unități sociale foarte variate. Un model propriu acestei etape este *comunitatea de familie* (Laslett P. [Apud 102]), alcătuite din mai multe familii conjugale, care formează împreună o unitate domestico-economică sau numai domestică. Prin urmare, familia este compusă din nucleul conjugal principal, descendenții necăsătoriți, indiferent de sex; descendenții căsătoriți, soții (soțiile) și copiii acestora, alte persoane (colaterali, servitori). Acest grup funcționează sub autoritatea celui mai vârstnic adult (bunicul sau străbunicul / pater familias) [110; 125, pp. 30-31].

Familia-tulpină /souche / matcă/ stem family constituie un alt model al familiei tradiționale. Este vorba de grupul domestic ce reunește două generații, cuplul căsătorit / nucleul conjugal de bază / părinții, descendenții necăsătoriți și unul dintre descendenți (de sex masculin) căsătorit împreună cu soția și copiii săi. În cadrul acestui grup social, autoritatea tatălui este rareori absolută, el este mai mult un administrator al proprietății comune și un *șef de echipă*. Modelul dat a fost și mai este foarte răspândit în zona Pirineilor, de ambele părți ale frontierei [110 p. 65].

În general, familia tradițională, reprezenta o comunitate închisă. Acest fapt este confirmat prin loialitatea față de familie, mai presus de interesul propriu; păstrarea și consolidarea spiritului

de clan; obligația morală față de rude; concentrarea unui capital social înalt; producția și consumul realizat în interiorul gospodăriei etc.

Funcția dominantă a acestui tip de familie este reproducerea grupului social și nu dezvoltarea personalității membrilor săi. Pe lângă aceasta, familia asigură educația copiilor, îngrijirea bătrânilor, transmiterea tradițiilor și obiceiurilor culturii sale. Stilul de viață al familiei extinse relevă distribuția rolurilor conform ierarhiei și puterii. Ea menține superioritatea părinților asupra copiilor, a vârstnicilor asupra tinerilor, a bărbaților asupra femeilor, a fraților mai mari asupra celor mai mici etc. [102].

În contextul epocii clasice, reprezentările despre bunici și figura acestora în cadrul vieții de familie, apare inițial ca o autoritate, dar cu un rol educativ nesemnificativ, care va crește treptat odată cu dezvoltarea societăților și evoluția grupului social domestic.

Precum am menționat anterior, familia lărgită cuprinde două sau trei generații. Ea poate să se identifice cu casa în care coabitează bunicii, părinții și copiii. Coabitarea bunicilor cu nepoții practic nu este demonstrată nici în mediul rural [Ibidem].

Până către sfârșitul secolului al XVII-lea, atât bătrânii cât și copiii reprezentau categorii fără prea mare valoare socială, întrucât societatea era structurată în două clase: activi și nonactivi, care erau incapabili să-și asume vre-un rol social [125, p. 62]. La unele popoare, se atestă o atitudine dură față de bătrâni; ei locuiau singuri, munceau până la epuizare sau invaliditate. De exemplu, eschimoșii își părăseau bătrânii printre ghețuri și zăpezi unde erau omorâți de fiarele sălbatice. Societățile războinice disprețuiau moartea prin bătrânețe și de aceea îi considerau pe bătrâni, inutili și-i lăseau să moară, sau să se sinucidă [Ibidem].

În cadrul altor societăți, față de persoanele în etate se constată o atitudine deosebită, plină de respect și admirație. Spre exemplu, la poporul arab, bătrânii dețineau o poziție de onoare; șeicul era o autoritate morală care veghea asupra ordinii și bunăstării întregii familii. Rolul semnificativ al bunicilor era determinat de faptul că ele aveau grijă de gospodărie, participau activ la evenimentele de familie, precum, asistarea la nașterea nepoților, executau diverse ritualuri de purificare a acestora și, mai târziu, îngrijeau și educau copiii, întrucât tinerele mame erau plecate la muncă în câmp.

Treptat societatea a asociat bătrânețea cu înțelepciunea. Înalții funcționari, judecătorii, medicii și profesorii purtau barbă foarte lungă și vopsită alb, ca simbol al bătrâneții. În țările Orientului Îndepărtat, atitudinea față de bătrâni era una deosebit de respectuoasă, fapt ce constituia baza solidarității și evoluției culturii familiale. Un alt exemplu elocvent în acest sens este, că în India, înainte de masă, copiii spălau picioarele părinților, în semn de respect și recunoștință. Astfel,

observăm că bătrânii începeau să se bucure de un statut respectat – *seniores priores* - *bătrânii au întâietate*.

În istoria pedagogiei și sociologiei educației, secolul al XVIII-lea este considerat secol de triumf al copilului, fiind marcat de două evenimente: apariția *sentimentului copilăriei* și a *sentimentului familiei*. Totodată se înregistrează o perioadă de glorie pentru bunici [48; 125].

În acest sens, odată cu creșterea duratei medii de viață, potrivit unor motivații sociale, culturale și ideologice, poziția și rolul vârstnicilor se schimbă radical, oferindu-le posibilitatea de a exercita autoritate, control prelungit și extins asupra nepoților cât și a propriilor copii / adulții [48; 110; 136; 137; 138; 139 etc.].

Un interes deosebit pentru noi au reprezentat datele obținute în rezultatul unui studiu statistic, care estimau că în 1999 numărul bunicilor era de 12,6 milioane, dintre care două milioane erau străbunici. La vârsta de 56 de ani, o persoană din două, avea cel puțin un nepot; femeile devin bunici de la o vârstă mai tânără și au mai multe șanse să prindă a patra și chiar a cincea generație a descendenților [110, p. 328].

O serie de studii marcante precum: anchetele realizate de către Kellerhals J. și Montandon C., cercetările realizate la Geneva de către Kohn R. C., studiul cercetătoarei de la Liège, Gauthier A. etc. pun în evidență faptul că bunicii obțin o importantă funcție de îngrijire, socializare și educare a nepoților [Apud 125].

Secolul al XIX-lea amplifică și mai mult reprezentările despre bunici și influența lor educativă benefică. După veacuri întregi de austeritate, bunicii au intrat într-o perioadă de glorie, de valorificare a înțelepciunii lor, iar nepoții au devenit rostul și darul unei bătrâneți de calitate. Spre deosebire de modelul precedent al bătrâneții, care promova *bătrânețea pură*, ce însemna retragerea din familie, izolarea și îndepărtarea de copii, preocuparea de mântuirea sufletului prin rugăciune și meditație, în această epocă, comunicarea permanentă și consolidarea relației cu nepoții constituia drept cea mai avantajoasă formă de consolare a ultimilor ani de viață pentru bunici. Apariția *noilor bunici* este în strânsă legătură cu noile valori ale familiei burgheze, centrate mai mult pe afecțiunea intergenerațională decât pe principiul ierarhiei și autorității. Mediile burgheze promovau egalitarismul familial și respectarea aspirațiilor fiecărei generații. Acest model se opunea modelului aristocratic al familiei, distanțat și rece din punct de vedere emoțional, cu o slabă afecțiune intrafamilială, întemeiată pe autoritarism și care ignoră aspirațiile personale ale descendenților. Portretul *noului bunic* se opunea și modelului familial existent în mediile populare, unde, deseori, bătrânii, epuizați după o viață și muncă grea, erau maltratați, disprețuiți și neglijați [55; 110; 125; 160; 163; 174; 182; 183; 189; 192; 193 etc.].

Din perspectivă sociologică concepția *noilor bunici*, se referea la etapele intrării individului într-o nouă perioadă de vârstă – a bătrâneții și procesul de deconstrucție socială. Ieșirea la pensie a fost considerată mult timp drept *o moarte socială*. Încetarea activității persoanelor în etate consemna scăderea nivelului de trai și apariția percepției de inutilitate [125]. În marea majoritate a statelor lumii această imagine pesimistă a pensionării nu mai există astăzi.

Pensionarii de la începutul mileniului al treilea sunt cei care au traversat toate coliziile și schimbările sociale, economice, au participat la *revoluția sexuală* și au susținut ascensiunea individualismului. În această etapă a vieții, bătrânii își caută autonomie și prosperitate personală, îndepărtându-se din ce în ce mai mult de stigmatele clasice din trecut, atribuite bătrâneții. Unele studii realizate recent arată că imaginea pensionării nu mai este negativă, ci se așteaptă ca o perioadă de libertate [110, p. 224-225], călătorii, odihnă și valorificare a unor hobby-uri.

Concepția *bunicilor de zahăr* (grandparents gateaux) sau bunicii care își răsfășă nepoții, a constituit o temă literară importantă în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Literatura universală destinată copiilor conține și bunici printre personajele sale, iar în literatura română sunt cunoscute minunatele portrete create de Delavrancea B. Ș. [205] în schițele sale *Bunicul* și *Bunica*. Aici este redată atmosfera lor idilică, euforia jocului și a dialogului cu nepoții, determinând amintiri nostalgice din anii copilăriei.

Studiul și analiza realizată, permite să conchidem că specificul evoluției familiei și a culturii postfigurative în etapa clasică pot fi caracterizate astfel:

- *familia extinsă / lărgită, indiferent de structură și dimensiune, reprezintă modelul ideal în societate, care potrivit viziunii cercetătoarei, Stănciulescu E. [125], poate fi definită și abordată în raport cu familia conjugală;*
- *bunicii încep a deține o funcție și posibilitate sporită de a furniza servicii sociale membrilor grupului familial: îngrijirea familiei, a copiilor, bolnavilor, persoanelor în etate;*
- *evoluția familiei oferă posibilitatea de a acumula mai multe resurse; menținerea stabilității și continuității nucleelor asociate, în condițiile dispariției unuia dintre membrii familiei [102];*
- *cultura postfigurativă oferă un grad mai înalt de stabilitate în coabitarea intergenerațională, datorită tipului de familie extins promovată în societate și a creșterii mediei duratei de viață a oamenilor;*

- fenomenul apariției și consolidării *sentimentului copilăriei* și a *sentimentului familiei* schimbă radical reprezentările, statutul și rolul educativ al copiilor, părinților și bunicilor în societate și familie;
- cultura generațiilor adulte sporește gradul de transmisibilitate a sistemului de reguli și norme, sistemului de valori culturale și religioase, etice, morale;
- relația afectivă bunici - nepoți, altruismul intergenerațional, se consolidează și capătă noi sensuri morale și sociale.

Etapa Modernă conduce societatea cât și instituția familială spre noi perspective de dezvoltare și cristalizare a valorilor comportamentale etice. Odată cu dezvoltarea urbană și a industrializării se produc importante schimbări la nivel societal, instaurându-se o nouă ordine socială, noi structuri sociale, noi moduri și stiluri de viață etc.

În acest sens, Weber M. întreprinde o analiză a cauzelor ce au condiționat transformările din această perioadă [Apud 102, p. 30]:

- ✓ sporirea mijloacelor și resurselor economice;
- ✓ decăderea importanței pământului ca valoare economică;
- ✓ diviziunea proprietății odată cu reducerea dimensiunii familiale;
- ✓ activitatea economică începe să se producă în afara familiei;
- ✓ autoritatea parentală (sau a clanului) devine irațională și nu mai este susținută de puterea economică;
- ✓ dezvoltarea diferențierii sociale care a dus la geneza aspirațiilor individuale în defavoarea celor de grup;
- ✓ educația nu se mai face predominant în familie, locul acesteia, parțial, fiind preluat de școli, biblioteci, alte instituții ca: teatrul, cluburile, grupurile de socializare etc.;
- ✓ protecția individului începe să fie exercitată de stat, care tinde să preia, această funcție a familiei într-o mai mare măsură.

Din cele menționate, constatăm că familia este un participant activ al mutațiilor survenite în societate și traversează o perioadă de restructurări în toate domeniile vieții sale. Echilibrul și dezvoltarea firească a vieții de familie, consolidate în comunitățile tradiționale au fost bulversate. O nouă structură, un nou stil de viață își face apariția. Este vorba despre *familia nucleară*, care a devenit la această etapă, modelul ideal promovat. Caracteristica esențială a acestui tip de familie este dimensiunea redusă, adică nucleul format din tată, mama și copiii lor. Acest fapt se datorează în mare parte procesului de emancipare și ieșirea de sub controlul grupului de rudenie [24; 28; 110 etc.].

Familia nucleară este numită și *familie conjugală*, reprezentând o structură domestică, bazată pe egalitate și consens [87]. Alegerea partenerului se bazează pe afecțiune, pe libertatea opțiunii, pe comunicare și acțiuni în comun. Căsătoria devine o comuniune dintre un bărbat și o femeie care sunt atrași unul de celălalt din punct de vedere fizic și psihologic și care găsesc în compania celuilalt o continuă sursă de plăcere și satisfacție.

Sociologul francez, Durkheim E. [Apud 125], remarcă o evoluție a normelor de drept, care protejează spațiul intim al familiei moderne și urmărește limitarea manifestării formelor de autoritate familială tradițională și înlocuirea cu forme de control public: tribunale ale copiilor, organizații ale femeilor, servicii guvernamentale sau nonguvernamentale de asistare a persoanelor vârstnice, instituții de socializare extrafamilială.

Familia conjugală este extrem de importantă în creșterea și educarea copiilor, în asimilarea de către aceștia a normelor de etică. Ea poate oferi căldură, înțelegere, armonie, protecție. Fiind un grup social mai restrâns, relațiile interpersonale sunt mai intense, implică un grad sporit de compatibilitate emoțională și socială, relațiile sunt mai flexibile, mai creative și adaptative.

Potrivit unor cercetători (Mitrofan I., Ciupercă C. [87], Popescu R. [102], Bonchiș E. [14; 15]) în contextul civilizației industriale, acest tip de familie este mai expusă instabilității, *divorțul emoțional* întâlnind-se mai frecvent decât cel legal. Dezvoltând această idee, noi suntem de părerea că o familie nucleară armonioasă, în care predomină iubirea / atașamentul, relațiile bazate pe comunicare permanentă, susținere, responsabilitate, înțelegere, protecție, va putea depăși lesne situațiile stresante și de criză apărute.

În contextul abordării *culturii postfigurative moderne* plecăm de la ideea că separarea cuplului conjugal de părinți, datorită mobilității geografice și sociale, nu a condus la rupturi definitive cu aceștia. Evident că s-au diminuat frecvența și durata contactelor dintre aceste două nuclee, însă legătura și solidaritatea familială continuă să existe.

Potrivit lui Dèlèste A. [Apud 125; 126], generația născută la începutul secolului al XX-lea, și continuând cu secolul al XXI-lea manifestă un altruism intergenerațional remarcabil, astfel încât societatea actuală poate fi caracterizată, în opinia unor autori, ca o adevărată *primăvară a bunicilor*. Astăzi bunicii pot lua în grijă întreaga familie și se pot transpune în figuri centrale menite să asigure existența și siguranța familiei. Au capacitatea de a reintra în rolul parental, mai ales bunicii materni, în opinia lui Pitrou A. [Ibidem] pentru a duce copilul la grădiniță, a merge cu el în parc, a face lecțiile împreună, a se juca, deoarece părinții sunt mult mai ocupați de cariera profesională și / sau sunt plecați peste hotare. Relațiile calde a nepoților cu bunicii rămân a fi impor-

tante, oricât de mult n-ar fi criticate acestea. Bunicii sunt modele demne de viață pentru a fi urmate de cei mici și un sprijin în unele perioade dificile pentru părinții acestora. Afețiunea și tandrețea cu care îi tratează bunicii pe nepoți nu poate fi înlocuită nici de o instituție de îngrijire a copiilor [125].

O reprezentare complexă a rolului de bunici și importanța apariției *noilor bunici* ne oferă Segalen M. [110] în lucrarea *Sociologia familiei*. Conform studiilor cantitative și calitative realizate, au fost investigate familiile cu trei generații. Autorul constată că cei născuți în perioada *baby-boom* (termen englez – perioada de glorie a copiilor), au devenit *papy-boomers* (perioadă de glorie a bunicilor) dinamici, activi și afectuoși. Vârsta a treia pentru ei nu mai este asociată cu bătrânețea, ci caracterizează un grup de bărbați și femei, care se bucură de o stare bună a sănătății și sunt dispuși să-și ajute familia și să ofere mai mult timp nepoților. Îngrijirea celor mici de către bunici se află în centrul tranzacțiilor dintre generații, sub semnul îndatoririi și al dăruirii, asigurând astfel, baza identitară fundamentală pentru descendenții lor și, totodată, suplinind funcția de transmitere a ethosului familial [Ibidem].

Cercetările nominalizate evidențiază faptul că bunicii oferă un ajutor important în momentul crizelor conjugale. În caz de divorț, imediat după nașterea copilului, aceștia o iau alături pe tânăra mamă, ajutând-o să înceapă o nouă viață, să depășească criza. În familiile descompuse, bunicii din partea tatălui, îi pot ajuta pe copiii fiilor lor divorțați, chiar dacă au existat puține contacte între ei și nepoți. De asemenea, bunicile, par a fi implicate în mod special; ele încearcă să mențină legătura între veri, oferindu-le vacanțe împreună. Ele caută să compenseze absența ajutorului oferit propriilor copii de fiul lor, care urmează să-și întemeieze un nou cămin. Este remarcabil faptul că soacrele manifestă uneori un atașament consistent și o solidaritate neclintită cu nurorile sale. În plus, când nepoții devin tineri adulți și când nevoile cresc, ele asigură acestora un sprijin financiar în măsura posibilităților [Ibidem p. 329-330].

Din studiul și analiza evoluției familiei, a restructurărilor ei la nivel social, observațiilor noastre am dedus următoarele:

- *familia nucleară comportă un caracter universal, ce se poate regăsi în toate societățile umane, dar mai pronunțat se observă, anume în postmodernitate;*
- *familia nucleară constituie unitatea de bază a societății, care asigură supraviețuirea stabilitatea și continuitatea întregii societăți;*
- *familia contemporană se bazează pe diviziunea responsabilităților între soți, bărbatul fiind cel care asigură materia și protejează familia, iar femeia îngrijește de copii și gospodărie, menține un climat afectiv și emoțional echilibrat;*
- *familia nucleară continuă să asigure educarea și socializarea copiilor;*

- în familie scade, cu preponderență, gradul de coabitare intergenerațională; dar relațiile intergeneraționale continuă;
- în pofida transformărilor socioculturale, politice, economice, familia reduce frecvența și durata contactelor nepoților cu bunicii, însă calitatea relațiilor cu aceștia rămâne neschimbată.

Transformările ce au loc permanent în societate determină familia să se orienteze spre un nou tip de relații sociale, care constituie **etapa postindustrială / postmodernă** (a doua modernitate sau modernitate reflexivă). Specificul modernității nu dispăre, dar se observă o accelerare și intensificare a unor fenomene apărute în acea perioadă [102 p. 34].

Potrivit lui Bauman Z consumul în societatea contemporană/postmodernă deține un rol semnificativ. Bunurile de consum au efect de stimulare a sentimentelor și au implicații asupra relațiilor sociale. În societățile de consum, scopul dezvoltării a ajuns să fie definit drept o goană de nestăvilit după divertisment. Acest *principiu al plăcerii* ghidează consumatorii, iar relațiile dintre indivizi sunt calificate drept relații de schimb. **Transformarea consumatorilor în produse de consum este cea mai importantă și subtilă caracteristică a societății de consum.** Veniturile și produsele consumate au devenit indicatori ai statutului social, dar și elemente de diferențiere socială [Ibidem, p. 40].

Societatea de consum își lasă o amprentă profundă, fiind desemnată ca un punct de cotitură în istoria și evoluția familiei. Perspectiva postmodernă propune o interpretare diferită a familiei ce presupune o regândire a modelului de familie.

Stacey J. [Ibidem, p. 41] consideră că fenomenul familiei postmoderne reflectă caracterul indecis al aranjamentelor de rudenie și al relațiilor de gen.

Familia postmodernă nu constituie un nou model, sau o nouă etapă de evoluție, ci mai degrabă vizează o diversitate de modele familiale. Acest fapt nu indică sfârșitul familiei nucleare, dar aceasta încetează să mai reprezinte tipul ideal și dominant în societate.

Voinea M. [137; 138] a identificat unele mecanisme cauzale esențiale în restructurarea familiei, care au condus la dezvoltarea unor modele alternative ale vieții de familie. Acestea sunt:

- angajarea femeilor în activități extrafamiliale, creșterea gradului de ocupare a femeilor pe piața muncii prin dorința de promovare socială; diminuarea autorității masculine; scăderea fertilității și creșterea probabilității de divorț;
- mobilitatea teritorială sub forma unei migrații, definitive sau temporare, care contribuie la modificarea modelelor tradiționale, prin extinderea ariei de selecție a partenerului;

- procesele de urbanizare și modernizare care permit apariția uniunilor consensuale, hetero- sau homosexuale, a căsătoriilor de probă etc.;
- creșterea gradului de școlarizare a populației, a nivelului de instruire a femeii, care influențează atitudinea față de căsătorie, vârsta de căsătorie și chiar distribuția rolurilor familiale.

Modelele alternative ale familiei sunt reprezentate de uniunea consensuală, coabitarea, concubinajul, căsătoria de probă etc. Trecerea de la familia nucleară la multitudinea formelor familiale constituie un mecanism spontan de adaptare la mutațiile care au loc în societate cât și un răspuns firesc al indivizilor la aspirația de a-și crea o viață mai bună.

Robu V. ne atrage atenția asupra faptului că problemele familiei contemporane nu sunt legate de evoluția valorilor, ci de tranziția normelor, multe din ele dispărând, iar altele devenind conflictuale și incongruente [Apud 14, p. 20].

Totodată, valorile de bază a familiei postmoderne conturează un mod și stil de viață bazat pe sprijin, cooperare, colaborare, egalitate, negociere, schimbare, comunicare, competitivitate, individualitate, etc. Familia postmodernă se caracterizează printr-o accentuată construcție și reconstrucție, flexibilitate a structurii de autoritate și putere; ea se dezvoltă în funcție de negocierile ce au loc între membrii familiei, de atitudinile și comportamentele acestora față de rolurile pe care le îndeplinesc și de statutul ocupat în afara ei.

Cultura postfigurativă postmodernă este și ea influențată de transformările socio-culturale pe întreg parcursul secolului al XX-lea. De-a lungul evoluției familiei pot fi observate oscilațiile culturii familiale, în general, și a celei postfigurative, în special. Schimbarea vizibilă la această etapă o reprezintă micșorarea preponderentă a numărului de familii extinse în societate. Acest fapt se datorează creșterii mobilității, în ceea ce privește locuința și a diminuării responsabilității financiare a copiilor față de părinții care îmbătrânesc; modificare semnificativă a mentalității și comportamentului față de batrâni. Opțiunea familiei pentru spațiul locativ restrâns, dar și dorința de autonomie, independență și confort a cuplurilor tinere, dar și a celor în etate, creează situația că bunicii locuiesc separat de descendenții lor. Bunicii și nepoții fac parte din generații diferite, o filiație intermediată de părinți. Deseori, această distanțare reprezintă o premisă esențială în apariția conflictelor și a atitudinilor contradictorii cu privire la creșterea și educarea copilului. Există adulți (47%) care au tendința de a rupe legătura cu bunicii, *adică cu ceea ce este învechit și demodat*, în viziunea lor, cu ceea ce nu mai corespunde standardelor vieții moderne și postmoderne. Cauze pot fi multiple și ele variază de la caz la caz, însă consecințele acestui fapt are impact negativ pentru creșterea și educația tinerei generații,

declanșează probleme de sănătate, comunicare și relaționare tensionată între membrii familiei, semnifică ruperea legăturilor intergeneraționale sau apariția *prăpastiei sociale dintre generații* [125]. Conflictelor și neînțelegerilor declanșate între părinți și bunici nu trebuie să afecteze legătura profundă dintre bunici și nepoți, ba dimpotrivă să fie susținută prin vizite în timpul vacanțelor, sau la diferite sărbători familiale, comunicare cu ei în cazul distanțelor mari, cu ajutorul tehnologiilor moderne etc.

Purtători ai moralei creștine, rigizi și distanți în relația cu nepoții în timpurile mai vechi, bunicii de astăzi, cultivă arta subtilă a comunicării, care constă în a găsi împreună cu nepoții lor echilibrul psihosocial între apropierea și distanța potrivită și respectuoasă a tuturor generațiilor.

Așadar, în orizontul societății moderne și postmoderne se conturează noi reprezentări cu privire la imaginea bunicilor: tineri, sportivi, dinamici, activi, mai instruiți, inteligenți, cu o situație materială și o stare a sănătății mai bună decât predecesorii lor. Ei reprezintă generația *bunicilor de modă nouă*, care cunosc tehnologiile moderne, folosesc calculatorul, webcam-ul pentru comunicare; iubesc și practică călătoriile, excursiile, fitnessul etc. Autonomi din punct de vedere rezidențial și financiar, mulți bunici nu mai intervin atât de mult în educația nepoților, ci o lasă în responsabilitatea părinților, ajutându-i pe aceștia, la necesitate. Unii preferă să fie *bunici de duminică / weekend*, în sensul că se ocupă de nepoți doar la sfârșit de săptămână sau de sărbători. Motivele sunt diverse: starea precară a sănătății, încadrarea în câmpul muncii, sau se află la o distanță mai mare față de nepoți. Alți bunici încearcă să mai păstreze o poziție dominantă atât în familia tânără cât și în relația cu nepoții lor [110; 125].

În această ordine de idei, relația bunicilor cu nepoții, afinitățile reciproce, atitudinile părinților față de vârstnici, sprijinul acordat de către aceștia tinerei familii, rolul educativ și statutul socio-familial, gradul de implicare în creșterea și educarea nepoților, variază esențial de la o țară la alta. Acest fapt ne-a orientat să analizăm specificul relației bunici-nepoți în diverse țări. Datele acestui studiu se axează, în mare parte, pe studiul și analiza cercetărilor realizate de Segalen M. [110].

Astfel, în *America*, bunicii duc un mod de viață activ, se ocupă cu sportul și sunt încadrați în variate centre instructiv-educative. În relația cu copiii lor adulți și cu nepoții adoptă o poziție de neamestec; de regulă locuiesc separat datorită independenței și autonomiei rezidențiale și financiare. Comunicarea cu copiii adulți și nepoții este periodică, adică în zilele de weekend sau la sărbătorile de familie, dar acest fapt nu împiedică construirea și menținerea unor relații stabile și armonioase de respect reciproc.

În *Spania*, persoanele cu vârsta mai mare de 60 de ani se bucură pe deplin de autonomie și confort. Datorită fenomenului intrării masive și în forță a unei generații tinere de femei pe piața muncii, lipsei structurilor de îngrijire a copiilor, aceștia erau încredințați bunicilor (abuela). Bunicile spaniole sunt recunoscute ca ultima generație care nu a avut decât un rol domestic. La vârsta de 60 de ani, când copiii lor au crescut și au plecat de acasă ele își reasumă cu bucurie fostul rol, care le asigură și un statut social mai bun. Din punct de vedere statistic, configurațiile rezidențiale facilitează exercitarea legăturii dintre bunici, nepoți și părinți, dat fiind faptul că 56% dintre femeile care lucrează au mama în același oraș, iar 43% o au pe soacră alături. O jumătate dintre cele care trăiesc în același oraș locuiesc în același cartier și numai 11% trăiesc în aceeași casă. Practic, nepoții se află în grija buncilor zilnic, fie la ei acasă sau la aceștia din urmă, iar 25 % din bunice pregătesc masa copiilor și nepoților. Fără sprijinul bunicilor, tinerele femei din Spania nu ar mai putea profesa.

Bunicii din *Franța* își îngrijesc nepoții în weekend, dispun de resurse financiare care le permite să ofere ajutor și să fie generoși în acest sens. Legăturile afective și sprijinul financiar nu constituie o formă de dependență. De regulă, bunicile se întâlnesc cu nepoții o zi din săptămână, deoarece sunt încadrate în activități de ordin cultural și social. Deasemenea, în prima duminică din luna martie, bunicii și nepoții organizează sărbătoarea *Ziua Bunicii*.

Rolul bunicilor în *Italia*, a fost cercetat de Musatti T. [Apud 110], care a demonstrat importanța predominantă a bunicii (nona) ce îngrijește de nepoți pe linia fiicei și care locuiesc sub același acoperiș.

În *Germania* rolul bunicilor diferă de la o zonă la alta a țării, datorită restructurărilor statale. Cele din fosta Germanie de Est sunt acum mai tradiționale, atribuindu-li-se doar rolul domestic pe care l-au cumulat cu rolul profesional. Astăzi bunicile găsesc o mare satisfacție în asumarea rolului sociofamilial de bunică, fiindcă nu au avut deloc timp să se bucure de plăcerea de a fi mamă. În Germania de Vest, chiar dacă femeile au avut deseori ocazia să muncească, ele își asumă astăzi rolul de bunice în competiție cu alte interese extrafamiliale.

În *Rusia* bunicile mai păstrează o poziție dominantă, însă și acolo astăzi aflăm variate tipuri de relații intergeneraționale. Spre deosebire de omoloagele europene, ce reprezintă noua și dinamica vârstă a treia, bunicile rusoaice încearcă și ele să rămână tinere. Chiar dacă nu muncesc, ele își asumă rolul de persoană în etate; se implică activ în creșterea și educația nepoților și deseori domină întreaga familie. Ele sunt cele care frecvent asigură supraviețuirea și subzistența copiilor și nepoților, mai cu seamă în mediul rural. Conducerea statului oferă mare atenție familiei, copiilor, mamelor și persoanelor în etate.

Cât privește situația și imaginea bunicilor din **Republica Moldova** ea poate fi desprinsă din investigațiile efectuate de Biroul Național de Statistică, care ne informează că la începutul anului 2013 în țara noastră locuiau 544,4 mii de persoane în vârstă de la 60 și peste 60 de ani (vezi subcapitolul 2.1). Din perspectiva cercetării noastre, analiza studiului dat ne-a permis să constatăm că fiecare a cincea familie este formată din trei generații: bunici, părinți, copii. Datorită acestui fapt are loc consolidarea și perpetuarea legăturilor familiale, asigurarea unității și întregirii familiei și a societății în ansamblu. Se atestă, totuși, o concentrație sporită de bunici (34,9%) cu vârsta de 60 ani, capabili din punctul nostru de vedere, de a se implica activ în creșterea, îngrijirea și educarea nepoților. Bunicii de peste 80 de ani, nu pot fi considerați capabili, din motive de sănătate și particularităților de vârstă, să participe activ la educarea nepoților. Totodată, sesizăm un număr mare de bunici în mediul rural – 326,8 mii și un număr redus al bunicilor care locuiesc în mediul urban 217,7 mii, ceea ce ne orientează spre investigarea relațiilor bunici-nepoți în mediul urban și cel rural și compararea acestora în legătura cu situația stabilită.

Sintetizând cele expuse, putem conchide că în toate societățile, atitudinea față de bătrâni este ambivalentă: pe lângă imaginea bătrânului înțelept, avem și imaginea bătrânului degradat, bolnav, ce constituie o povară pentru familie. Acestea și alte reprezentări privind persoanele în etate, pot fi urmărite cu atenție în figura ce urmează (Figura 1.3.). Aici elucidăm un tablou al situațiilor și trăsăturilor bunicilor, evoluția lor în perioada clasică, modernă și postmodernă. Precizăm că întrucât, în perioada preclasică, bunicii nu dețineau un rol social și educativ reprezentativ din cauza ratei înalte a mortalității, nu avem o imagine clară despre rolul și influența lor în cadrul vieții sociofamiliale.

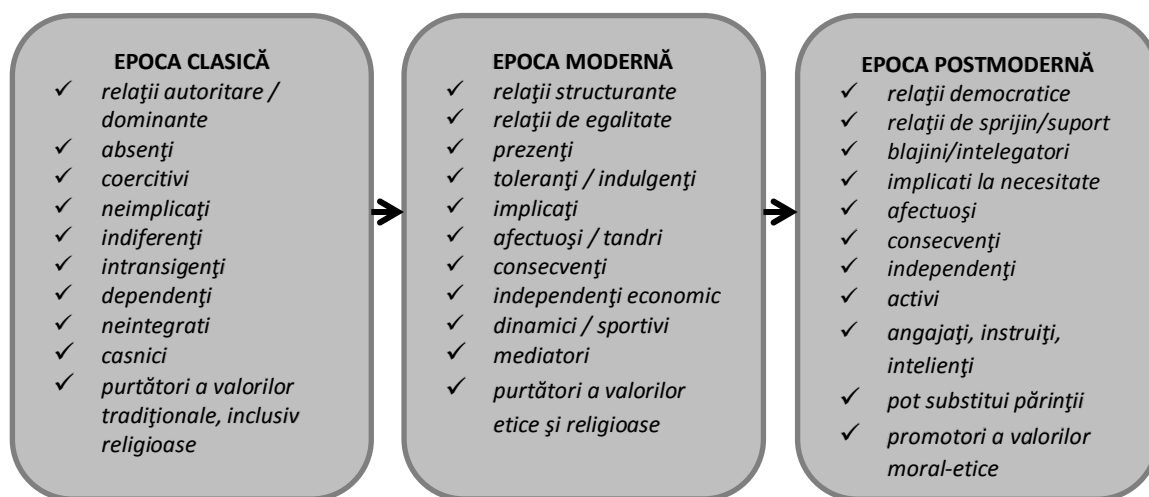

Fig. 1.3. Portretul bunicilor din epocile clasică, modernă și postmodernă

După cum am observat portretul bunicilor s-a schimbat și el destul de esențial, însă, cultura lor, totuși, rămâne chiar și în societatea de consum una de menținere și consolidare a familiei. Responsabilitatea supremă a bunicilor evidențiază procesul de *transmitere a valorilor și tradițiilor conservate de-a lungul timpului prin exemplul lor propriu și desfășurarea unor acțiuni specifice (de celebrare a unor date familiale; de organizare a sărbătorilor neamului și promovare a tradițiilor (botez, nuntă, cununie etc.), a valorilor artizanale/covoare, broderii etc., a șezătorilor, clăcilor ș.a.)*. Poveștile, întâmplările, istoriile, pildele bunicilor sunt o mare valoare psihoemoțională și morală. Datoria generațiilor mai tinere este de a studia și valorifica creativ și a promova acest patrimoniu familial și cultural al neamului. Acest lucru asigură cunoașterea propriilor origini, a tezaurului culturii naționale. Cu alte cuvinte, bunicii sunt cei care asigură continuitatea spirituală a familiei, transmițând tot ceea ce înseamnă valori ale familiei și valori ale neamului.

Grupul familial, în care se regăsesc bunicii, obține o identitate specifică prin faptul că menține relații de colaborare, sprijin reciproc, prietenie și le acordă un loc special în cadrul familiei, le încredințează anumite sarcini și funcții. ***Sistematicitatea și eficiența relațiilor cu bunicii vor consolida atitudinea corectă și pozitivă față de ei, față de cultura familiei în ansamblu; vor asigura varietatea modelelor educative și comportamentale.***

Cercetările realizate privind cultura postfigurativă [37; 48;61; 90; 110; 113; 114; 139; 150; 152; 159; 184; 186; 189 etc.] arată că cea mai mare parte a bunicilor, în prezent, joacă un rol important în depășirea crizelor familiale, consolidarea relaționării și intercomunicării cu semenii, cu membrii familiei; susțin stabilitatea, solidaritatea și coeziunea grupului familial; asigură conservarea, valorificarea și perpetuarea ethosului familial.

Conchidem că istoricul și evoluția culturii postfigurative, reprezentată prin analiza aspectelor relației părinți – copii și bunici – nepoți, imaginea, rolul educativ al părinților și a bunicilor în societate și familie a trecut prin trei faze reprezentative: 1) *faza premodernă / clasică*, în care bunicii erau considerați capul familiei, însă lipsea cu desăvârșire legătura cu nepoții; 2) *faza modernă*, ce corespunde unei ascensiuni socio-familiale a bătrânilor și unui model afectiv și profund al relației cu nepoții; 3) *faza postmodernă*, în care bunicii sunt concepuți ca persoane cu drepturi și libertăți depline; în care accentul se pune pe împlinirea personală și respectarea intereselor și posibilităților acestora. Sigur că în societățile tradiționale prevalau aspectele valorice promovate de *cultura postfigurativă*, în care *tinerii învățau de la vârstnici*, iar în societățile contemporane de consum, în care se promovează nu numai valori ci și pseudovalori, atitudini și comportamente, uneori, contradictorii, observăm anumite distorsiuni la nivelul interrelației culturilor. Anticipând,

vom menționa faptul că aceste dificultăți dispar concomitent cu centrarea pe autoperfecționare a adulților și promovarea esenței valorice a experienței de viață a persoanelor în etate.

1.3. Tendințe actuale de abordare a îmbătrânirii și culturii postfigurative

Astăzi în științele socioumane tot mai activ este abordată problema unei îmbătrâniri reușite, iar rolul și viața persoanelor de vârstă a treia este cercetat din variate aspecte.

Vârsta bătrâneții sau vârsta a treia este considerată drept perioadă de regresie, la care ajunge individul uman și în care domină fragilitatea și involuția [134; 135]. Evident că această perioadă, ca și celălalte, este marcată de numeroase schimbări și dificultăți la nivel biopsihosocial, însă în puterea omului și a societății este de a o face mai ușoară, optimistă, valoroasă și interesantă.

Marele filosof, Cicero (106 - 43 î. Hr.) este considerat primul cercetător care a realizat un eseu despre problema îmbătrânirii reușite, intitulat *De senectute* (44 î. Hr.). În cadrul acestui eseu filosofic, bătrânețea este prezentată ca un fenomen variabil de la un individ la altul și, mai ales, o perioadă ce poate oferi încă numeroase oportunități de dezvoltare personală [Apud 55] și autorealizare.

Plecând de la cercetările realizate, putem completa această viziune cu ideea re/actualizării, re/evaluării și re/echilibrării unor aspecte ce țin de viața și autorealizarea persoanelor în etate. Considerăm că aceste momente se pot observa în diferite circumstanțe existențiale: bunicii și nepoții (sau independent) întreprind călătorii și excursii, revin la activitățile preferate / hobby, de care nu s-au putut preocupa din cauza serviciului; devin membri activi a unor asociații nonguvernamentale; a cluburilor pe interese sau a veteranilor muncii; realizează activități de voluntariat; frecventează mai des biserica; ajută la necesitate și solicitare familiile copiilor lor etc. Evident că pe lângă acest contingent de persoane în etate activ și plin de viață, există și altul mult mai pasiv și pesimist, care suferă din cauza cronicizării unor maladii.

În contextul dat precizăm că termenul de *senescență* este sinonim cu îmbătrânirea și se referă la aspectul normal al îmbătrânirii, adică la procesul biologic. Însă termenul de *senilitate* exprimă aspectul patologic al acestui proces [55; 135].

Etimologic **geros** – semnifică *om bătrân* și **logos** – *știință* (Mecinikov I. I. [Apud 55, p.15]). Prin urmare **Gerontologia**, este considerată știința ce studiază procesele îmbătrânirii. Ea are drept obiect de studiu toate modificările morfologice, fiziologice, psihologice și sociale, provocate de acțiunea timpului asupra organismului (îmbătrânire), independent de orice fenomen patologic.

O altă știință, *Geriatría*, reprezintă domeniul care studiază mijloacele de prevenire și luptă împotriva îmbătrânirii și menținere a activismului social, a unei vieți de calitate.

Organizația Mondială a Sănătății (OMS) consideră că îmbătrânirea este un proces care se desfășoară de-a lungul vieții, începând încă înainte ca noi să ne naștem. Capacitatea funcțională a organismului biologic uman crește în timpul primilor ani de viață, atinge punctul culminant în perioada adultă timpurie și mai apoi are loc declinul natural. Declinul este mai accentuat în funcție de ereditate și influența factorilor externi care au acționat de-a lungul vieții [55; 121].

Astfel, bătrânețea desemnează o etapă a existenței umane în cadrul căreia observăm mari diferențe individuale; pe de-o parte avem percepția negativă – perioadă marcată de declinuri, pierderi, deteriorări, destructurări și, pe de altă parte se observă o abordare optimistă a existenței, pozitivă, centrată asupra noilor roluri și activități, asupra manifestării înțelepciunii și împărtășirii experienței de viață. Celor două perspective li se adaugă o poziție de mijloc, care acordă atenție atât evenimentelor pozitive, cât și capacității de depășire a situațiilor dificile și neplăcute [15].

Este stabilit faptul, dacă societatea încurajează păstrarea legăturilor familiale, și bătrânii sunt tratați cu *respect* pentru înțelepciunea și realizările lor, se bucură de stimă, prețuire, recunoștință pentru contribuția la viața comunității, aceștia au șansa să trăiască mai mult. Dacă societatea este mai mult centrată asupra performanței economice și a consumului; asupra explorării tinereții și vigoriei; intensificarea și promovarea disoluției familiei extinse, societatea nu se îngrijește de ocrotirea persoanelor în etate, atunci vârsta a treia poate căpăta o profundă *conotație negativă*. Evident că boala, neputința, lipsa atractivității fizice, conservatorismul, concepțiile, deseori, învechite; singurătatea, dependența de alții - reprezintă o povară pentru persoanele insuficient educate și nepregătite moral pentru această etapă a vieții omului. Neglijarea sau promovarea distorsionată a construcției sociale vizavi de persoanele în etate, mediatizare insuficientă sau pretențioasă, fără a demonstra valoarea autentică tuturor vârstelor umane; a multor personalități remarcabile, a potențialului acestora chiar la vârste destul de înaintate, oamenii ajung să se teamă de bătrânețe tot atât de mult ca și de ideea că nu vor trăi suficient pentru a ajunge bătrâni.

Unii cercetători [15; 29; 55 etc.] menționează că, deseori vârstnicii par a fi plasați într-o nișă a dezvoltării în care fie că le rămâne foarte puține contribuții de adus, fie că aceste contribuții nu sunt valorizate într-o prea mare măsură.

Analiza literaturii de specialitate [12; 15; 34; 39; 41; 46; 59; 69; 74; 90; 159; 188 etc.] și observațiile noastre arată că există mari diferențe în percepția și abordarea fenomenului vizat.

Bineînțeles că, îmbătrânirea este un proces fiziologic care se manifestă prin degradări fizice, psihoemoționale, scăderea performanțelor perceptive etc., dar este necesar să înțelegem că aspectul subiectiv ce ține de reprezentarea persoanei și a imaginii de sine, totuși, este decisiv în ceea ce privește acceptarea destoinică a acestei vârste. Faptul dat face să conștientizăm că fiecare individ uman parcurge diferit procesul îmbătrânirii sale, iar fiecare vârstă are avantajele și dezavantajele sale.

În conformitate cu cercetările din domeniul gerontologiei și sociologiei familiei [55; 61; 72; 73; 74; 103; 104; 144 etc.] deosebim următoarea clasificare a vârstelor:

- ✓ **vârsta cronologică**, care reflectă însăși trecerea timpului și reprezintă vârsta unei persoane în ani (conform actelor persoanei);
- ✓ **vârsta biologică** este legată de îmbătrânirea organismului, iar declinul funcțiilor acestuia pot apare și să se manifeste diferit (la unele persoane mai devreme decât la altele);
- ✓ **vârsta socială** reflectă modul în care societatea percepe fiecare individ în parte în funcție de contribuția pe care acesta o aduce în societate și se referă la rolul, statutele și obiceiurile persoanei în raport cu semenii săi;
- ✓ **vârsta psihologică** se referă la competențele mentale (mnezice, intelectuale și motivaționale), spiritul viabilității și vivacității a optimismului ca răspuns la schimbarea mediului [55].

Bătrânețea / vârstă a treia este definită, analizată și studiată din variate perspective.

Întrucât investigăm valorificarea pedagogică a culturii postfigurative, în continuare ne propunem să evidențiem cele mai importante aspecte legate de bătrânețe, pe care le vom analiza din perspectiva a cinci dimensiuni: *demografică, biologică, socială, psihologică și filosofică*.

Dimensiunea demografică. Numeroși specialiști, instituții internaționale atenționează asupra fenomenului îmbătrânirii populației, care este determinat de creșterea numărului de persoane vârstnice în structura globală a populației [200; 203].

Potrivit datelor OMS numărul persoanelor vârstnice în anul 2025 va fi de un miliard la nivel global. Evident că acest lucru este pozitiv, însă situația dată reprezintă o problemă socială (printre primele cinci în lume), ce afectează un număr mare de populație, atât la noi în țară cât și în țările cu înaltă dezvoltare, deoarece ridică un aspect larg de probleme de origine etică, medicală și morală. Unele prognoze demografice afirmă că populația vârstnică crește mai rapid decât cea tânără. Fenomenul în cauză, după cum am menționat, necesită acțiuni sociale concrete care ar influența evoluția pozitivă, în sensul sporirii autonomiei și bunăstării vieții vârstnicilor, al

asigurării unei îmbătrâniri sănătoase, ocrotite adecvat de familie și stat pentru a păstra și continua o viață de calitate [55].

Dimensiunea biologică. Îmbătrânirea este un fenomen specific tuturor indivizilor. Este un proces de declin al majorității funcțiilor organismului. Nu există o anumită vârstă care să indice exact începutul bătrâneții. Fiecare individ uman îmbătrânește în mod diferit. Printre cele mai vizibile semne ale îmbătrânirii sunt: încărunțirea, pierderea elasticității pielii, apariția ridurilor accentuate la nivelul feței și mâinilor. Stratul extern al pielii, epiderma se subțiază. Numărul celulelor care conțin pigment scade, iar cele care rămân cresc în dimensiuni. Pielea devine astfel mai subțire, palidă, translucidă. Deasemenea, nivelul energetic este în scădere și pe parcursul zilei apar stări frecvente de oboseală. Durata generală a somnului se micșorează. La nivelul aparatului locomotor apare osteoporoza, oasele devin mult mai fragile, predispuse la fracturi, datorită nivelului redus de calciu în organism. Discurile intervertebrale de la nivelul coloanei vertebrale odată cu vârsta se deshidratează; devin mai subțiri și, în consecință, înălțimea trunchiului și masa corporală scad. Coloana vertebrală își accentuează curburile, poate apărea gârbovirea. Îmbătrânirea musculară și osoasă a scheletului conduce la diminuarea elasticității mișcărilor, a capacității de efort fizic [55; 65; 89; 90].

Vârstnicii se confruntă și cu o serie de alte probleme precum: diminuarea funcției sistemului imunitar, astfel scade rezistența la boli; descreșterea funcției pulmonare; la nivelul inimii bătăile devin mai slabe, neregulate; presiunea sanguină poate fi ridicată (hipertensiune); pulsul se rarește. Senescența senzorială apare constant. Scade treptat acuitatea vizuală, auditivă, sensibilitatea tactilă, mirosul și gustul; se diminuează atenția și memoria. Scade promptitudinea și rapiditatea gândirii, iar limbajul reflectă dificultățile gândirii; scade fluxul verbal și ritmul vorbirii. Afectivitatea, la fel, suferă un șir de schimbări, comportamentul este emoțional, apar stări de irascibilitate, nervozitate fără motive. Cu certitudine că există mulți vârstnici, care reușesc să-și conserve luciditatea și echilibrul psihic general, pot rămâna activi și cooperanți un timp îndelungat. Totul depinde de factorii ereditari, de mediu, dar și de efortul depus de persoană, începând cu vârsta tânără. Aici se are în vedere modul de viață dus de fiecare persoană [Ibidem].

Dacă individul respectă un regim echilibrat, practică cultura fizică, se alimentează rațional, nu are deprinderi nocive (fumat, consum de alcool, droguri etc.) a fost în stare să alterneze reușit munca cu odihna, călirea organismului, să realizeze eficient managementul stresului, să consulte la timp medicul și să-și organizeze armonios viața familială, atunci persoana poate miza pe o îmbătrânire normală și reușită.

În concluzie, merită să menționăm că la vârsta a treia, uneori, modificările și transformările la nivelul organismului uman, pot să apară brusc sau treptat în timp.

O îmbătrânire normală, sănătoasă se referă la prevenirea și reducerea efectelor nedorite ale îmbătrânirii. Scopul ei este menținerea sănătății fizice și psihice, profilaxia și evitarea bolilor, păstrarea unei vieți active și independente. În esență, dezvoltarea și valorificarea modului sănătos de viață presupune: respectarea unei diete corespunzătoare, efectuarea de exerciții în mod regulat, păstrarea activității mentale, relaționarea pozitivă cu cei apropiați. Deși, individul uman poate să influențeze semnificativ procesul de îmbătrânire prin comportamentul și atitudinea sa, totuși, acesta nu poate fi oprit și nici inversat.

Dimensiunea psihologică. În literatura psihologică [1; 13; 32; 55; 90; 130; 135; 141 etc.] deosebim diferite periodizări de vârstă. Cea mai recunoscută și relevantă clasificare a evoluției personalității pe parcursul vieții este considerată cea a lui Erikson E. [Apud 55]. Aceasta include crizele psihosociale și sentimentul ce predomină fiecare stadiu. Tabelul 1.2. redă esența persoanelor în vârstă și reprezintă o sinteză a celor mai răspândite clasificări cu menționarea autorilor și a specificului psihosocial al perioadei a III-a de vârstă.

Tabelul 1.2. Etapele și specificul vârstei a III-a

Nr/d/o	Autori	Stadiul	Specificul psihosocial
1	2	3	4
1	Erikson E. H.	• stadiul <i>bătrâneții</i>	✓ criza psihosocială - integritate vs disperare; sentimentul predominant – înțelepciunea
2	Levinson D.	• 40-65 ani vârsta adultă mijlocie; • 65 ani și peste – vârsta adultă în regresie.	✓ sentimentul plenitudinii
3	Loevinger J.	• stadiul <i>integrat</i>	✓ rezolvarea conflictelor interne
4	White R. W.	• stadiul <i>umanizării</i> valorilor	✓ promovarea valorilor morale și spirituale
5	Gould C.	• după 50 ani – maturitatea deplină	✓ realizarea plenară
6	Berk L. și Santrock J.	• 40-60 ani – adultul de mijloc; • după 60 ani – adultul târziu (vârstnicul).	✓ realizare vs nerealizare deplină
7	Zlate M.	• stadiul <i>involuției</i>	✓ declinul și uzura
8	Șchiopu U., Verza E., Albu E.	• 55-65 ani – vârsta adultă prelungită; • 65-75 ani – vârsta de trecere	

		spre bătrânețe • 75-85 ani – bătrânețea medie; • după 85 ani – marea bătrânețe/ stadiul longevivilor.	✓ sentimentul împlinirii vs criză și declin psihosocial
9	OMS	• 60-70 ani persoane în vârstă; • 75-90 ani persoane bătrâne; • peste 90 ani – marii bătrâni.	✓ sentimentul autorealizării vs sentimentul insatisfacerii
10	Neugarten B. L. & Neugarten D. A.	• 65-75ani – bătrânii tineri (<i>young-old</i>); • peste 75 ani –bătrânii bătrâni/ <i>old-old</i> .	✓ continuarea realizărilor; ✓ sentimentul împlinirii.

După cum putem observa, vârsta bătrâneții poate fi clasificată diferit în baza mai multor criterii. Aici fiecare cercetător a delimitat acest stadiu diferit în funcție de instrumentele și concepțiile sale teoretice. Este important să conștientizăm faptul că vârsta dată e specifică tuturor indivizilor umani și că procesul îmbătrânirii nu poate fi reversibil și sau evitat.

În general, există diferite modalități de a se manifesta și a face față solicitărilor vârstei a treia. În acest sens, Reichard S. et al. [Apud 15] și investigațiile noastre au permis să identificăm **5 tipuri de personalitate la vârsta a treia**. Ținem să precizăm că primele 2 tipuri sunt caracteristice vârstnicilor ce nu se adaptează la dificultate, iar celelalte 3 sunt tipurile ce se adaptează eficient. Astfel, se deosebesc:

1. **Tipul de personalitate ostilă**, îi acuză pe ceilalți pentru propriile eșecuri și dezamăgiri, devin antipatici, manifestă stări de depresie, stări de irascibilitate, uneori chiar agresivitate.
2. **Tipul nemulțumit de sine** își orientează ostilitatea împotriva propriei persoane; se izolează, nu relaționează cu semenii; manifestă stări de ură față de propria persoană.
3. **Tipul bazat pe stil constructiv** acceptă pierderile pe care le aduce vârsta bătrâneții, consideră că e o etapă firească a vieții și se străduie să trăiască adecvat.
4. **Tipul bazat pe stil dependent** privește bătrânețea ca pe o vârstă a odihnei, bazându-se pe ajutorul și sprijinul copiilor adulți, a nepoților.
5. **Tipul bazat pe stil defensiv** duce un mod de viață activ, ca și cum bătrânețea nu ar fi sosit, are încredere în propriile forțe, se bucură din plin de anii care urmează să-i trăiască [15].

Dimensiunea socială. Din această perspectivă bătrânețea este supusă reflecției prin prisma societății în care individul trăiește, a impactului percepției vârstnicului de către grupul social și impactul fenomenului îmbătrânirii asupra societății, cu mecanismele de adaptare sau neadaptare implicate. Individul uman se confruntă cu o serie de evenimente importante, ce se

referă la dezangajarea din rolurile sociale active; *retragerea din viața socioprofesională / pensionarea* și adoptarea altor roluri sociale, dintre care unele cu caracter pasiv, caracterizate de dependența față de alții, iar altele cu caracter activ, compensator [103; 104].

Abordarea vârstei a treia prin optica dimensiunii sociale se concentrează pe unele constructe teoretice, cele mai răspândite fiind:

1. Teoria dezangajării (Cumming E. și Henry W. [Apud 15]) ce explică faptul retragerii progresive din viața activă a indivizilor la etapa când omul îmbătrânește. Astfel, scade tempoul activităților, descrește interesul față de semenii, apare focalizarea asupra propriei persoane. Totodată mai poate fi sesizat faptul că și societatea îl retrage pe individ, încurajând pensionarea, creând instituții, locuri de muncă și sau odihnă etc. pentru vârstnici.

Potrivit viziunii lui Atchley R. [Apud 204, p.15] în momentul retragerii din activitatea profesională indivizii trec prin anumite faze:

- *faza anterioară pensionării* în care sunt adunate informații și sunt realizate planuri pentru perioada de după pensionare;
- *în faza lunii de miere*, pensionarul se bucură de libertatea pe care o are pe deplin;
- *faza scăderii entuziasmului*, satisfacția produsă de noua situație scade, persoana se simte plictisită, inutilă, nemulțumită de propria existență;
- *faza reorientării* în care apare interesul pentru noi activități, individul construindu-și un nou stil de viață.

Specialiștii consideră că pensionarea poate avea consecințe atât pozitive cât și negative asupra unei persoane. Unii vârstnici percep și acceptă acest fenomen ca pe o etapă de odihnă binemeritată, după mai mulți ani de activitate. Alții, dimpotrivă, au o viziune negativă legată de sfârșitul vieții. Cercetările demonstrează un ansamblu de varietăți comportamentale, care depind în mare măsură de întregul parcurs al vieții și de cultura persoanei [55].

În esență, dezangajarea, retragerea / pensionarea solicită persoanelor o perioadă de adaptare la noua situație care va depinde de o serie de factori precum: *atitudinea față de muncă, starea de sănătate, situația financiară, relațiile cu cei apropiați*, la care mai putem adăuga *genul și mediul de rezidență (rural, urban)*.

2. Teoria activității (Neugarten B. L. [177]) este opusă celei precedente. Ea se bucură de un larg suport empiric: cu cât persoanele sunt mai active, energice, productive, cu atât îmbătrânesc mai reușit și adecvat și sunt mai fericite. Deasemenea, exersarea rolurilor din perioada maturității poate fi prelungită, iar în momentul în care dispare este necesar ca persoana să

identifice și să realizeze alte roluri pentru a se menține activă și implicată; a se simți utilă în societate.

Prin urmare, principala idee susținută de teoria dată exprimă rolul continuării activității la vârsta a treia. Cu cât persoanele în etate sunt mai active, cu atât vor fi mai satisfăcute și mai adaptate la viața socială și, desigur că vor fi apreciate de familia lor și membrii comunității.

3. Teoria selectivității socio-emoționale (Carstensen L. L. [171]) susține că odată cu trecerea timpului vârstnicii devin mai selectivi. Ei alocă o mare parte a resurselor de timp relațiilor cu persoanele apropiate, în special, cu nepoții, care sunt o sursă de bucurie și dorință de a trăi. E curios faptul că persoanele de vârsta a treia preferă să micșoreze numărul de relații interpersonale pentru a putea petrece mai mult timp cu cei care le satisfac într-o măsură sporită nevoile emoționale, adică cu nepoții. Anticipând, vom menționa că cercetările noastre au arătat că promovează foarte activ valorile culturii postfigurative persoanele de la 50-55 de ani până, aproximativ la vârsta de 70-75 de ani.

Acest aspect se poate înțelege, fiindcă anume persoanele din această categorie de vârstă sunt încă destul de active, posedă experiență de viață și au forțe morale și spirituale, pe care caută să le valorifice.

4. Teoria optimizării selective și a compensării (Baltes M. [166], Carstensen L. L. [171]). Așează la baza îmbătrânirii cu succes, selecția, optimizarea și compensarea. Selecția este importantă pentru că la vârsta a treia apare o scădere a capacității funcționale a persoanei. Ca atare performanța se reduce în multe domenii ale activității. Persoana trebuie să selecteze domeniile de importanță maximă pentru sine și în cazul lor să încerce să-și optimizeze performanța prin practicarea constantă a activităților relevante și prin utilizarea resurselor tehnice existente.

Sintetizând, menționăm că persoanele de vârsta a treia sunt doar aparent inactive. Ele se implică în activități și duc un mod demn de viață în corespundere cu dorințele, interesele și capacitățile lor, contribuind astfel, la o îmbătrânire optimă și productivă.

Dimensiunea filosofică se referă la ultima etapă de viață, în care persoana își face bilanțul asupra proiectelor, reușitelor și eșecurilor sale. Procesul de reflecție asupra propriei vieți poate apărea normal sau fiind declanșat de anumite semnale ale îmbătrânirii. Sunt evocate anumite evenimente care atrag variate gânduri și sentimente despre sine, reconsiderarea semnificației experiențelor personale; integrarea imaginilor anterioare ale sinelui cu starea curentă în încercarea de a realiza continuitatea dintre imaginile trecute, prezente și viitoare.

Vârșnicii adesea își împărtășesc amintirile, sentimentele și gândurile cu prietenii, cu membrii familiei, cel mai des cu nepoții.

După Erikson E. [Apud 55], sentimentul predominant în stadiul bătrâneții este *înțelepciunea*. În Vechiul Testament se spune că: *Înțelepciunea este la om adevărata cărunțețe...* [10]. În același context, pozitiv și frumos sună versurile lui Blaga L. din „Trei Fețe”: *Copilul râde, înțelepciunea și iubirea mea e jocul/ Tânărul cântă: jocul și înțelepciunea mea e iubirea / Bătrânul tace: iubirea și jocul meu e înțelepciunea* [206].

Prin urmare, *înțelepciunea* este calitatea dobândită de-a lungul existenței umane. Ajuns la ultimul grad al unui traseu, individul dovedește capacitatea sa deosebită de a fi trecut toate dificultățile existenței și de a fi atins un stadiu complet maturizat, împlinit. Aname bătrânii sunt considerați cei mai înțelepți, demni de a fi ascultați și respectați pentru experiența și ideile lor. Persoanele în etate au o perspectivă mai matură asupra vieții decât cei tineri, datorită capacității înalte de reglare emoțională, fapt ce aduce cu sine și o stabilitate emoțională accentuată [55; 102], inclusiv, o capacitate de înțelegere și iertare umană.

Analiza reperelor teoretice expuse, denotă sensuri și idei profunde cu privire la vârsta a treia și specificul ei, care ne face să medităm și să conștientizăm rolul semnificativ, contribuția pe care o au bătrânii atât în familie cât și în societate. E important să manifestăm considerație față de ei, față de experiența de viață acumulată; să-i ascultăm și să le urmăm sfaturile și îndemnul lor. Experiența de viață și observațiile noastre ne orientează spre cultivarea unei atitudini pozitive la tineri și a unei atitudini optimiste persoanelor în etate.

În comunicare și conduită cu persoanele în etate, trebuie permanent să dăm dovadă de altruism, blândețe, răbdare, compasiune, dragoste, stimă și tact [48]; să le creăm condiții optime de înaintare în vârstă, stimulând posibilitățile lor personale și punând accent pe valoarea lor.

Astăzi, numeroși cercetători [55; 148; 149; 165; 166 etc.] se preocupă de studiul *bătrâneții reușite și active*. Întrucât cele mai frecvente probleme cu care se confruntă vâșnicii sunt cele de sănătate și cele sociale, specialiștii în unison recomandă respectarea modului activ și sănătos de viață.

În vederea păstrării, menținerii și promovării unui sentiment de eficiență personală și, în general, opțiunea pentru autoeducație privind bătrâneța reușită, propunem unele activități: excursiile și călătoriile, participarea la diverse programe de divertisment, practicarea voluntariatului, a culturii fizice, lectura, vizita la rude și prieteni, plimbări în parc, reflectarea într-un mediu liniștit, frecventarea bisericii; unele activități de menaj casnic, efectuarea cumpărăturilor și îngrijirea personală; viziunea redusă a programelor TV, etc. cât și păstrarea și

menținerea legăturilor cu familia și cei apropiați. Principalul moment rezidă în menținerea unei dispoziții majore la persoanele în vârstă prin implicarea adecvată a acestora în viața familiei și comunității. Este foarte important ca persoanele în etate să aibă un grup de referință (de sămași) cu care comunică permanent.

În concluzie, menționăm că vârsta bătrâneții / vârsta a treia, reprezintă o etapă normală de viață, proprie pentru toți, care aduce cu sine un ansamblu de modificări în plan biofiziologic, psihologic, social și cultural. Abordarea ei din perspectiva dimensiunilor demografică, biologică, psihologică, socială și filosofică, ne-a permis să elucidăm caracterul dinamic și complex, interactiv și variat al procesului de îmbătrânire. Pentru a face vârsta a treia reușită este necesar de dirijat și echilibrat procesul îmbătrânirii prin modul și stilul de viață; menținerea capacităților funcționale; a gradului de adaptare psiho-socială; a statutului socio-economic. Evident că efectul culturii societății, experiența și expectațiile pozitive, atenția din partea mediului de reședință, relațiile armonioase cu membrii familiei, grija societății - vor contribui la optimizarea condiției de înaintare în vârstă. Îmbătrânirea reprezintă și un proces individualizat, deci foarte multe depind de fiecare persoană în parte. Cunoașterea și înțelegerea caracteristicilor procesului de îmbătrânire, este important pentru a facilita și consolida relațiile adecvate cu familia și comunitatea; pentru a crea spații de experiențe noi și suport social, pentru a împărtăși eficient și cu bucurie valorile culturii postfigurative.

1.4. Specificul relațiilor intergeneraționale în familie

Fiecare individ în proceul existenței sale, este parte componentă a unei familii în care stabilește relații și tranzacții cu ceilalți membri: soț/soție, părinte/copil, fiu/fiică, frate/soră, nepot/nepoată bunic/bunică, unchi/mătușă etc. Involuntar modelele promovate și legăturile de familie orientează, coordonează și formează comportamentul, atitudinile și convingerile individului în formarea și dezvoltarea sa pe tot parcursul vieții.

Problematika coexistenței generațiilor și a relațiilor dintre ele este abordată la nivel macrosocial și la nivel microsocal. În context familial, prezența celor trei generații: **bunici, părinți, copii/nepoți** denotă diversitatea și complexitatea raporturilor fundamentale necesare dezvoltării și evoluției familiei; asigură echilibrul intergenerațional și intragenerațional; contribuie la afirmarea și autodezvoltarea propriei individualități.

Istoria culturii umanității elucidează specificul relațiilor intergeneraționale, tradițiile și modelele comportamentale a celor trei generații: tineri, adulți și bătrâni. **Relațiile între generații**

sunt raporturi între cultură, istorie și vârstă; între modalități diferite de înțelegere a realității cotidiene; de acceptare, valorificare și perpetuare a normelor, tradițiilor moral-culturale [75].

În orice societate au existat și continuă să existe o diversitate de structuri și raporturi, care dețin un rol fundamental pentru viața individuală și cea socială. **Generația reprezintă una dintre cele mai vechi realități prin care s-a explicat și promovat comportamentul uman.**

Popescu I. A. [Apud 75, p.5-6] deosebește trei sensuri ale conceptului de *generație*:

- ✓ *în sens antropologic*, generația vizează descendenții acelorași părinți, situați pe aceeași treaptă a descendenței;
- ✓ *în sens istoric* o generație este acea perioadă de timp dintre nașterea unor membri ai societății și nașterea descendenților lor direcți;
- ✓ *în sens sociologic* o generație conține toți acei indivizi născuți, aproximativ în aceeași perioadă de timp, indiferent dacă sunt legați sau nu prin legături de rudenie.

Deci, prin filiație un individ este înscris într-un lanț al generațiilor și fiecare generație este delimitată simultan atât de generația anterioară, cât și de cea precedentă. Raporturile care leagă generațiile între ele asigură încadrarea individului în succesiunea generațiilor și vor antrena schimbul (transmiterea-asimilarea-valorificarea culturii/ethosului social și familial) dintre generații și reproducția socială [75].

La nivel microsocietal familia desemnează cel mai reprezentativ cadru de manifestare a generațiilor și de continuitate a acestora, fapt ce-i conferă familiei un statut aparte.

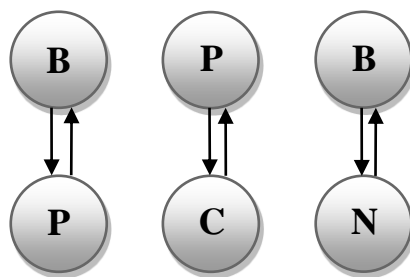
În concepția cercetătoarei Popescu R., familia desemnează o unitate de personalități aflate în interacțiune, o entitate dinamică în cadrul căreia oamenii își modelează continuu relațiile și construiesc o existență de grup [102]. Dezvoltând această concepție menționăm, că odată cu nașterea copilului în jurul familiei și a lui, începe să se dezvolte și se formează o rețea primară de relații interpersonale cu părinții, frații, bunicii și cu alte rude. Rețeaua dată va constitui ulterior drept model pentru sistemul relațional, nu numai în cadrul viitoarei familii, ci și în socium. Pe măsura evoluției sale, copilul se simte integrat în grupul familial, trăiește, relaționează, cooperează, comunică cu ceilalți membri. Copilul își modelează treptat scopuri comune cu cei de o vârstă, preia unele conduite parentale, valorifică experiența bunicii, aspiră spre anumite idealuri. Deasemenea, copilul observă că în comparație cu adulții și bunicii, el gândește altfel, are o sferă de interese distincte, dar și comune, posedă criteriile sale de evaluare și apreciere a fenomenelor existențiale și dispune de un mod propriu de a cunoaște și interpreta realitatea.

Educația și socializarea copilului în familie va determina procesul de asimilare de către acesta a unui spectru larg de valori materializate în experiențe, succese, eșecuri, activități festive,

distractive, funebre, reguli și norme proprii/comune, tradiții, obiceiuri etc. Transmiterea și asimilarea patrimoniului valoric, transpunerea lui în atitudini, comportamente familiale, profesionale, sociale, culturale și cotidiene, reprezintă un fenomen sociouman fundamental ce asigură calitatea relațiilor între generații.

Generațiile interacționează permanent și continuu între ele, stabilind astfel o multitudine de configurații relaționale, de comunicare și interacțiune diferite ca formă și conținut. Din această perspectivă se deosebesc două categorii fundamentale de relații existente în cadrul oricărei familii [48, p. 301]:

- **relații familiale intergeneraționale construite pe verticală**, între diverse generații: *bunici-părinți; părinți-copii; bunici-nepoți etc.*

- **relații familiale intrageneraționale plasate pe orizontală** între membrii aceleiași generații: *între bunici, părinți, frați ș.a.*

Atât relațiile intergeneraționale cât și cele intrageneraționale în familie au o importanță majoră. Ele au o relevanță economică, socială, culturală și afectivă. Esența acestora se studiază permanent, mai cu seamă, de către sociologi și antropologi. Pedagogii și psihologii studiază mai mult parentalitatea și doar tangențial unele aspecte ale grandparentalității.

Relațiile intergeneraționale constituie raporturi între culturi diferite, între modalități variate de înțelegere, promovare și transmitere a valorilor, abordare a realității cotidiene. Generațiile dau naștere altor generații pe care le formează și educă în spiritul asigurării echilibrului social, coeziunii familiei, respectării persoanelor de orice vârstă în rezultatul valorificării, perpetuării și transmiterii normelor, experiențelor familiale cât și sociale.

Investigația realizată și descrisă în subcapitolul anterior a permis să constatăm că evoluția societății, transformările de ordin economic, politic, cultural și social, creșterea speranței de viață, au influențat considerabil și au modificat semnificativ relațiile dintre bunici, părinți și copii.

Dacă în societatea tradițională exista o solidaritate pronunțată intergenerațională, valorile cultivate tinerilor determinau calitatea vieții și a destinului acestora. În societatea contemporană se observă o altă situație. În acest sens, antropologul american, Mead M. [153] lansează teza conform căreia societățile actuale, postmoderne se caracterizează printr-un consumatorism excesiv, iar ascensiunea culturilor de tip prefigurativ provoacă disensiuni privind viitorul copiilor, care, deseori, rămâne pentru părinți incert și imprevizibil. În asemenea condiții, părinții, în mai mică măsură pot fi unici agenți ai transmiterii culturale, iar în unele state, distanțele, inclusiv, cele geografice dintre generații ating niveluri fără precedent în istorie. Altfel spus, se crează o *prăpastie între generații / the generation gap*, expresie lansată de aceeași cercetătoare [Ibidem, p. 236]. Sigur că această situație nu este specifică pentru multe state din Europa, însă anumite tendințe de distanțare între generații se observă și aici, mai ales în partea de nord a Europei.

Reamintim că fundamentul major care asigură stabilitatea și continuitatea familiei ca instituție socială îl constituie **cultura familiei** care devine treptat și cultura fiecărui membru al acesteia.

Cercetările din domeniul antropologiei [72; 78; 85; 102; 109; 196 etc.] și științelor educației [8; 14; 18; 20; 28; 31; 33; 35; 42; 48; 63; 95] confirmă că ethosul/cultura familiei reprezintă o pârghie esențială în vederea consolidării relațiilor dintre generații. În contextul analizei evoluțiilor istorice a raporturilor culturale dintre generații M. Mead [153] distinge *raportul cultural postfigurativ; raportul cultural cofigurativ și raportul cultural prefigurativ*.

Raportul cultural postfigurativ conservă valorile generației în etate și se caracterizează printr-o influențare a copiilor de către părinții lor, de către generațiile vârstnice. În cadrul acestui tip de relații, elementele tradiționale predomină asupra elementelor inovatoare, ceea ce conferă sentimentul stabilității familiei, al continuității și al permanenței. În cultura bunicilor se disting elemente valorice marcate de evoluția istorică și schimbările socio-culturale, de experiența de viață acumulată etc. E remarcabil faptul că figura bunicilor este prezentă în trei perioade de timp: trecut, prezent și viitor, astfel că rolul educativ și importanța acestora, responsabilitatea privind asigurarea unității, stabilității și coeziunii familiei crește substanțial [48, p. 12]. În acest sens, venim și noi cu o completare importantă, bunicii de astăzi sunt și ei alții, dețin o cultură și

intelență elevată, *sunt citiți*, creativi, comunicabili; axați pe colaborare și parteneriat, dar, totuși, militează pentru valorile morale (autentice).

Raportul cultural cofigurativ este orientat către prezent, caracterizat printr-o învățare culturală ce se realizează în grupurile de egali, raporturile intrageneraționale sunt mai valorizate decât raporturile inergeneraționale. Esența acestui tip de relații constă în faptul că experiența tinerilor este diferită de cea a părinților și bunicilor, astfel încât ei sunt obligați să găsească soluții și stiluri culturale noi pe care le împărtășesc cu egalii. Generația vârstnică își pierde din importanța sa, sau poate lipsi fizic. Cultura părinților reprezintă un factor determinant în stabilirea relațiilor cu copiii. În cadrul familiei părinții și copiii permanent interacționează, comunică, colaborează în vederea asigurării echilibrului familial. Relațiile dintre părinți și copii, în esența lor, se bazează pe dragoste necondiționată, atașament, sinceritate, respectarea personalității și responsabilitatea fiecăruia; îmbinarea optimă a stilurilor educative și de relaționare; anihilarea și/sau evitarea tensiunilor; comunicare și intercunoaștere permanentă; control rezonabil și rațional; conduite adecvate etc. [75].

Raportul cultural prefigurativ este evident prin tendința sa către viitor și este caracterizat prin învățarea orientată dinspre copii și tineret spre adulți. Aceștia din urmă au de învățat de la copii și tineri, se adaptează la realitățile prezentului, rămânând deschiși proiectării spre viitor. Acest tip de raport cultural intergenerațional conduce la evidențierea clară a deosebirilor între generații [75].

Sintetizând, menționăm că raporturile culturale dintre generații sunt complementare, nu se exclud unele pe altele, deoarece generațiile umane, interferența culturilor lor reprezintă elementul indispensabil de constituire și funcționare optimă a mediului social și a celui familial.

Potrivit unui bogat material cercetat din punct de vedere etnologic de Bateson G. [Apud 125], i-a permis savantului să identifice și să caracterizeze tipurile de raporturi intergeneraționale, conform esenței sale sociale, care, în opinia noastră le completează pe cele descrise anterior și asigură conștientizarea faptului, că în cadrul celor trei culturi ale generațiilor deosebim mai multe aspecte pozitive decât negative. Acestea sunt:

- ✓ **raporturi bazate pe simetrie**, în cadrul cărora generațiile reprezentate de bunici, părinți, copii împart același univers, acceptă și promovează același sistem de norme, reglementează în egală măsură conduitele adulților și ale copiilor. Astfel, familia este considerată un mediu în care copilul e în drept să-și exprime liber voința și este considerat capabil de raționalitate;

- ✓ **raporturi bazate pe complementaritate** se referă la diferențele dintre generații, dintre adultul puternic ce dispune de cunoștințe și experiență de viață și copilul slab, lipsit de experiență și de apărare ce necesită în permanență sprijin și ajutor din partea tuturor membrilor grupului familial;
- ✓ **raporturi bazate pe reciprocitate** ce se sprijină pe principiul schimbului, potrivit căruia fiecare generație are menirea și responsabilitatea de a transmite succesorilor săi valori, norme, conduite, atitudini etc. și, respectiv, așteaptă drept răspuns cultivarea tinerilor prin interiorizarea, perpetuarea, valorificarea și transmiterea, la rândul lor (de adult) a valorilor etice către viitoarele generații [Ibidem, p. 207-208].

Acceptând ideile analizate, precizăm că există între generații și **raporturi disfuncționale**, însă, cercetările noastre au demonstrat că acestea constituie doar 11-14 % din arealul autohton.

În esență, raporturile intergeneraționale menționate conturează multe aspecte privind asigurarea, menținerea și continuitatea echilibrului între generații, a echilibrului familial, în special, și, a celui social, în general. În contextul vizat se potrivesc afirmațiile de valoare a pedagogului român, Gabrea I.: *făclia vieții și a culturii va trece din mână în mână (din generație în generație) fără a se stinge* [58]. Astfel, moștenirea culturală (trecutul/bunicii), creația culturală (prezentul/părinții) și schimburile socio-culturale (viitorul/copiii/nepoții) sunt și vor exista veșnic atât cât există societatea umană, indiferent de mutațiile produse. Coexistența echilibrată a celor trei generații în mediul socio-familial, este indispensabilă la rândul său și reprezintă o valoare umană foarte importantă, care abordată filosofic și praxiologic poate fi atât valoare-scop, cât și valoare-mijloc/instrument de educație.

O abordare amplă a raporturilor intergeneraționale familiale, este realizată de către cercetătorul elvețian Höpflinger F. Conform opiniei sale *relațiile dintre generații* reprezintă o noțiune ce conturează *procesele reciproce de orientare, de influență, de schimb reciproc și de învățare* între membrii a două sau mai multe generații [Apud 206]. Cercetătorul identifică și descrie încă patru forme esențiale de relații intergeneraționale: *relații de conflict, relații de solidaritate, relații de independență și relații de ambivalență*.

În continuare vom analiza tipologia menționată și vom estima importanța acestora în vederea cunoașterii și consolidării echilibrului inter- și intragenerațional familial.

Relațiile de conflict. O tematică actuală și relevantă în studiile despre generații o reprezintă *conflictul între generații*. În viziunea mai multor cercetători (Elkin F., Westley W. [Apud 75], Mead M. [153], Schifirneț C. [108], Negulescu P. P. [94], noțiunea de conflict, totuși nu este considerată adecvată, deoarece între generații există tensiuni, diferențe, contradicții cu

privire la concepțiile de viață, metodele de educație, modelele de comportament și unele acțiuni nefaste, prejudecăți etc., însă sintagmele de tipul *prăpastia dintre generații* [153; 189] sau *războiul generațiilor* [125], sunt prea exagerate și, din păcate, mass-media des le utilizează, ceea ce contribuie la consolidarea unor opinii preconcepute la tineri.

Este evident faptul că în familie pot apărea numeroase conflicte sau contradicții. De regulă acestea se desfășoară în planul atitudinilor și valorilor. Spre exemplu, generația părinților consideră că mentalitatea, conduitele și atitudinile copiilor/tinerilor, în special, la vârsta adolescenței, sunt prea libertine; aceștia uită de bunele maniere, nu dau dovadă de respect față de obiceiuri și tradiții etc. De cealaltă parte, copiii/tinerii califică generația în etate ca fiind de modă veche și represivă. În contextul dat, remarcăm faptul că aceste acuzații tipice se reproduc în timp, călătorind de la o generație la alta, fiind consemnate prin sintagma *conflictul veșnic părinți-copii*.

Diferențele de opinii dintre părinți și copii cu privire la vestimentație și port, valori promovate, sex, mariaj, relații interpersonale, metode educaționale, atitudini față de instituțiile instructiv-educative etc., creează o disonanță de tip axiologic-atitudinal. În pofida acestui fapt există și multe cercetări care demonstrează un ansamblu de aspecte opuse, scoțând în evidență continuitatea. Percheron A. [Apud 72] constată că atitudinile și opiniile tinerilor manifestă mari abateri de la tradițional atunci când e în joc comportamentul cotidian personal (sex, îmbrăcăminte, coafură etc.). În schimb majoritatea covârșitoare a generațiilor tinere se raliază la valorile și normele sociale dezirabile atunci când e vorba de probleme importante, cum sunt necesitatea organizării sociale, rolul și utilitatea familiei, a religiei, a conduitei morale [63, p.32].

Analiza literaturii consacrate [55; 125; 126; 152; 153; 160; 188; 189 etc.] demonstrează că problematica conflictelor intergeneraționale familiale poate fi detaliat studiată conform următoarele repere esențiale:

- *coabitarea a două sau trei nuclee conjugale, proximitatea rezidențială;*
- *implicarea permanentă în treburile gospodărești a membrilor grupului familial;*
- *relațiile dintre noră și soacră; noră, ginere și socri;*
- *procesul de reîmproprietărire (reconstituirea și împărțirea averii) în mediul rural și cel urban;*
- *raportul părinți-copii- bunicii în funcție de gen;*
- *ajutorul economic financiar și suportul moral pe linie paternă sau maternă;*
- *nivelul claselor și straturilor sociale; stilurile de viață familială; valorile familiale în mediul urban și mediul rural;*
- *relațiile intergeneraționale în familiile dezintegrate etc.*

Dacă e să analizăm ce fel de conflicte apar între generații vom recurge la precizarea situației prin apelarea la cercetările sociologice clasice. Astfel, cercetătorul, Segalen M. [110] descrie trei tipuri principale de **conflicte intergeneraționale familiale**.

1. Conflicte legate de educație. Cunoaștem faptul că relația părinți-copii este una tensionată, mai ales când părinții adoptă un stil autoritar în vederea formării și educării personalității copilului, sunt rigizi, exercită control excesiv asupra comportamentului, aplică pedepse etc. Din această cauză copiii devin anxioși, frustrați, își reprimă orice reacție de împotrivire sau de independență. Astfel se crează condiții de tensiune, dezechilibru emoțional între membrii familiei, dificultăți de adaptare și integrare în mediul social.

De asemenea, din motivul tendinței de conservare a patternurilor de viață și de relaționare, diada parentală/bunicii conflictează cu diada tânără/părinții, prin impunerea riguroasă a obiceiurilor și tradițiilor familiale. Cele mai evidente tensiuni dintre aceste două diade au loc în momentul apariției nepoților. Cert este faptul că unii bunici nu sunt de acord cu educația dată nepoților săi. Din acest motiv se poate ajunge la neclarități și confuzii de rol, mai cu seamă când bunicii pretind să devină părinți atât pentru nepoți, cât și pentru copii lor adulți, deseori invocând lipsa de experiență, infantilismul psihosocial al acestora.

2. Atitudinea hiperprotectoare a bunicilor față de nepoți. O mare parte din bunici devin hiperprotectivi în relația cu nepoții săi, îi alintă sau le creează multe facilități, multe cadouri sau chiar le oferă bani, ceea ce îi dezavantajează pe părinți în relația cu copiii lor. O soluție eficientă în acest sens, pentru a evita posibilele conflicte, ar fi respectarea de către bunici a cerințelor unice, principiilor și regulilor stabilite de către părinți. Disensiunile și neînțelegerile dintre bunici și cuplul parental ar trebui soluționate cu tact ca să nu afecteze relațiile intrafamiliale. Fiecare membru al familiei trebuie să conștientizeze, să analizeze cu calm problemele apărute, pentru a le soluționa cu multă pricepere și demnitate în vederea asigurării și menținerii relațiilor armonioase în cadrul familiei [48].

Părinții sunt cei care trebuie să încurajeze relația dintre bunici și nepoți, căci aceștia reprezintă o sursă de experiență bogată și prețioasă pentru copil, ei oferă acel *surplus de cămin*, care întrește și conferă stabilitate mediului familial [Ibidem].

3. Rivalitatea. În multe cazuri aceasta apare între soacră și noră pentru a câștiga dragostea și atenția fiului unic, a soțului, cu orice preț. Tendința de a fi în prim plan conduce la certuri și afectează climatul familial cât și relațiile interpersonale. Rivalitatea poate să apară și în cazul

când, de regulă, bunicele încearcă să-i atragă pe nepoți de partea lor, își impun opiniile sale, își atribuie dreptul de a controla și orienta dezvoltarea nepoților, sau chiar a copiilor lor adulți.

Analizând diverse studii cu privire la relația bunici-nepoți am constatat că problematica relațiilor de conflict dintre bunici și nepoți, practic, nu este reflectată. Considerăm faptul dat un argument forte, privind relația dintre bunici (în special, cei materni) și nepoți, care este una afectivă, profundă, lipsită de constrângeri, bazată pe dragoste necondiționată și respect, înțelegere, suport moral și uneori material etc.

Pentru nepoți, figura bunicilor reprezintă modele de viață autentice, ei pot deveni buni ascultători, confidenți și chiar, deseori, devin complici. În sensul pozitiv al acestui cuvânt experiența de viață a bunicilor, înțelepciunea și tactul de care ei dau dovadă în situațiile dificile de viață, creează posibilitatea să construiască și să mențină o relație pozitivă atât cu nepoții cât și cu copiii lor adulți. Deseori, bunicii sunt cei care ajută la soluționarea conflictelor apărute între părinți și copii, jucând rolul de arbitri sau avocați în favoarea nepoților.

Evident că rivalitatea ca aspect al relațiilor intergeneraționale poate exista în realitate, dar poate fi și una aparentă, impusă de opinia incorectă a unei persoane din afara familiei.

Relațiile de solidaritate sunt primordiale și esențiale pentru fiecare membru al familiei. Părinții pot solicita, într-un moment sau altul, ajutorul bunicilor în creșterea și educația nepoților sau în alt caz din motive de sănătate, economice etc. și, invers, bunicii pot cere ajutorul copiilor (adulților) sau a nepoților. Studiile empirice demonstrează faptul că mai frecvent și fără rezerve se apelează după ajutor la bunicii din partea mamei (74%), servind drept argument atașamentul emoțional în diada mamă-fică, care evident că se transmite și nepoților [48]. Însă pot interveni și alți factori precum: disponibilitatea mai mare a bunicilor din partea mamei, vârsta, starea sănătății, proximitatea geografică, caracterul relațiilor interpersonale etc.

Cu referire la ajutorul din partea bunicilor, s-a observat că mai frecvent sunt solicitate de familiile tinere bunicile, deoarece sunt atente, îndemnatice, mobile, blânde, comunicative, fiind mai săritoare și discursive, mai cointeresate în susținerea și ajutorarea copiilor și nepoților. Însă, bunicii (bărbații) se specializează mai mult pe distracții, plimbări, rezervându-și mai des un rol de secundare a bunicii; sunt foarte abili și inventivi în domeniul organizării activităților sportive, jocurilor, excursiilor, drumețiilor, vizionării împreună cu nepoții a unor emisiuni TV [48, p. 304].

În mediul autohton cultural, când este vorba de ajutorarea părinților și a bunicilor, de regulă, femeile sunt cele care oferă servicii, vizite, asistență și ajutor în treburile de menaj casnic, suport moral etc., în timp ce bărbații asigură mai frecvent ajutor financiar/economic.

Cercetările din SUA arată că numai 10 % dintre tați, comparativ cu 19 % dintre mame sunt implicați în schimburile familiale intergeneraționale [63, p.13] . În multe state din Europa (Bulgaria, Ungaria, Austria, România, Germania etc.), datele arată o implicare mai mare, însă, la fel prevalează femeile (21-34%), bărbații urmându-le (14-20 %). În Republica Moldova, actual observăm în mediul urban o sporire a implicației taților și bunicilor în educația copiilor. Acest lucru l-am constatat și în cadrul experimentului formativ la care din 50 s. deseori, erau prezenți 18-23 bărbați).

În esență, cultivarea și promovarea în familie a solidarității, a unui stil de viață echilibrat, armonios, păstrarea tradițiilor și valorilor precum respectul față de părinți, bunici și societate; ajutorul și susținerea reciprocă, milostenia, bunătatea, sigur că va contribui la fortificarea, reînnoirea și continuitatea legăturilor dintre generații, precum și la asigurarea echilibrului și bunăstării societății.

Relațiile de independență. Höpflinger F. menționează ca și alți cercetători că fiecare generație are propria sa cultură, care este definită de valori și orientări distincte, posedă anumite interese, valorifică opțiunile sale, independența sa, străduindu-se să-și trăiască viața personală [Apud 203].

Pornind de la cele expuse, menționăm că atât societatea cât și familia nu poate să nege sau să respingă trecutul său, căci în baza tradițiilor, a obiceiurilor, experiențelor se conturează ethosul familial și cel social; se construiește viitorul generațiilor, care desigur că se re/actualizează permanent. Păstrarea și menținerea relațiilor armonioase dintre generații va constitui un aport esențial în formarea și dezvoltarea personalității copiilor. Ei primesc de la generația adulților / părinților repere și modele clare de conduită, orientări valorice etc., iar de la generația în etate / bunicii primesc suport moral, psihologic, siguranță, căldura și afecțiunea care uneori, le lipsesc în propria familie, din cauza unor părinți prea ocupați de cariera profesională sau chiar absenți.

Totodată, nepoții cât și părinții lor, în anumite situații au necesitatea de a afla povești de viață, de a auzi sfaturi, exemple și a avea în figura bunicilor un model de viață demn de urmat. Fiecare generație are multe de învățat una de la cealaltă și una despre alta; schimbul, interacțiunea, dialogul continuu și permanent dintre ele asigură o mai bună înțelegere, diminuează prejudecățile, crează și consolidează sentimentul continuității și apartenenței la un grup social (familia), neam, cultură și la o națiune.

Relațiile de ambivalență. Ambivalența este un factor ce perturbează caracterul relațiilor familiale. Tensiunile, certurile care apar între părinți, între părinți și bunici din diferite cauze,

crează copilului o stare de nesiguranță, de incertitudine în relația cu aceștia. Copilul observă cum se schimbă radical atitudinile și comportamentul părinților față de ei. De exemplu: părinții ba îi iubesc, le oferă protecție, le acordă timp și atenție, ba îi resping, brusc devin supărați și din cauza incapacității controlului afectiv manifestă acțiuni impulsive, neadecvate, deseori își revarsă furia asupra copiilor etc. Deasemenea, conflictele și tensiunile frecvente creează situații dificile, când atât cuplul de părinți cât și cuplul de bunici încearcă să-l atragă pe copil de partea sa, dezorientându-l și dezechilibrând relațiile familiale.

Astfel, precizăm faptul că ambivalența se creează în cazul când principiile și metodele de creștere și educare a copilului sunt neclare, nestatornice, carențele educaționale sunt recuperate ocazional, figurile părinților și a bunicii sunt prezente fizic, dar nu și emoțional. În acest caz copilul se simte confuz, dă dovadă de nesiguranță, frică, incertitudine, anxietate și timiditate.

Pe marginea celor expuse, conchidem că legătura dintre bunici, părinți, copii trebuie să fie una pozitivă, echilibrată, bazată pe valori autentice și relații de colaborare și cooperare, ajutor reciproc. Este important ca părinții și bunicii să-și educe și să-și crească copiii cu dragoste, pricepere, cu multă răbdare și respect față de persoanele în etate.

Deasemenea, părinții trebuie să conștientizeze faptul că bunicii dețin un rol decisiv în educarea și socializarea copiilor și să nu-i excludă din viața lor. Ei sunt o sursă sigură de afecțiune pentru nepoți, cât și un sprijin moral, uneori economic (produse, bani) pentru cuplul conjugal. Deci, consolidarea familiei, dar și a societății în ansamblu va depinde de echilibrul creat și menținut între generații, comunicarea, dialogul empatic și interacțiunea continuă.

După cum afirmă Merton R. *familia reprezintă cea mai importantă cale de transmisie a normelor culturale din generație în generație* [190]. Dezvoltând ideea expusă, considerăm că familia este mediul cel mai favorabil de manifestare și realizare a schimbului intergenerațional și a reproducției culturale sociofamiliale.

Părinții sau *generația intermediară / pivot* [182] sunt responsabili de formarea concepției despre viață, a caracterului integru, a conduitei morale, respectarea ordinii și a persoanelor în etate etc. Altfel zis, au ca scop major formarea-dezvoltarea permanentă și continuă a personalității copiilor, întrucât aceștia vor deveni treptat puntea de legătură și promovare, din generație în generație, a întregului sistem valoric familial.

În opinia noastră, considerăm că responsabilitatea generației bunicii este dublă, deoarece ei transmit continuu patrimoniul cultural familial copiilor săi adulți cât și nepoților săi. Sprijinul moral, economic, psihoemoțional oferit copiilor adulți cât și creșterea, îngrijirea,

educarea nepoților de către bunici, reprezintă cel mai important și major schimb intergenerațional.

În același context, cercetătoarea Stănciulescu E. menționează că schimbul intergenerațional este diferențiat și depinde de o serie de *factori* precum:

- ✓ categoria socio-economică, nivelul studiilor, traiectoria socială și aspirațiile părinților și a bunicilor;
- ✓ sexul, rangul nașterii, vârsta, gradul de receptivitate / rezistență a copilului;
- ✓ prezența sau lipsa bunicilor în cadrul familial, proximitatea rezidențială și implicarea acestora;
- ✓ tipul de coeziune și adaptabilitate familială, prioritățile valorice ale membrilor adulți [125, p. 208].

Desigur, identificarea factorilor poate fi continuată, pentru că astăzi, în societate întâlnim o mare diversitate structural-tipologică a familiei și, prin urmare, procesul de transmitere de la o generație la alta va fi diferit, însă cert este faptul că odată cu maturizarea tinerilor, aceștia tot mai mult înțeleg importanța bunicilor.

Indiferent de structura sa, orice familie posedă și transmite capitaluri economice, culturale și sociale considerate de către Stănciulescu E. ca fiind *capitaluri posedate*. Totodată, cercetătoarea menționează că părinții mai transmit și *capitaluri apropiate*, de pildă cele rezultate din colaborarea cu școala, mass-media, biserică etc. și *capitaluri selective* adecvate receptivității copilului și posibilităților personale, în vederea manifestării propriei individualități și adaptării sale la condițiile sociale [125; 126].

Așadar, între generații are loc un schimb permanent și complex de bunuri/ valori spirituale și servicii gospodărești sau simbolic-afective precum: suport moral, ajutor economic, ajutor în caz de boală, îngrijirea și educarea copiilor, cooperarea și conlucrarea în managementul unor treburi casnice, gospodărești, sentimente de dragoste, respect, prețuire și admirație, stimă reciprocă și prestigiu sociofamilial etc.

Conținutul și dinamica acestor elemente de schimb se particularizează pe tot parcursul ciclului familial. În conformitate cu analiza epistemologică a culturii postfigurative și în baza *schemei duale a ethosului pedagogic familial* [48], am elaborat o taxonomie a valorilor acesteia, pe care am ilustrat-o în schema de mai jos (Figura 1.4.)

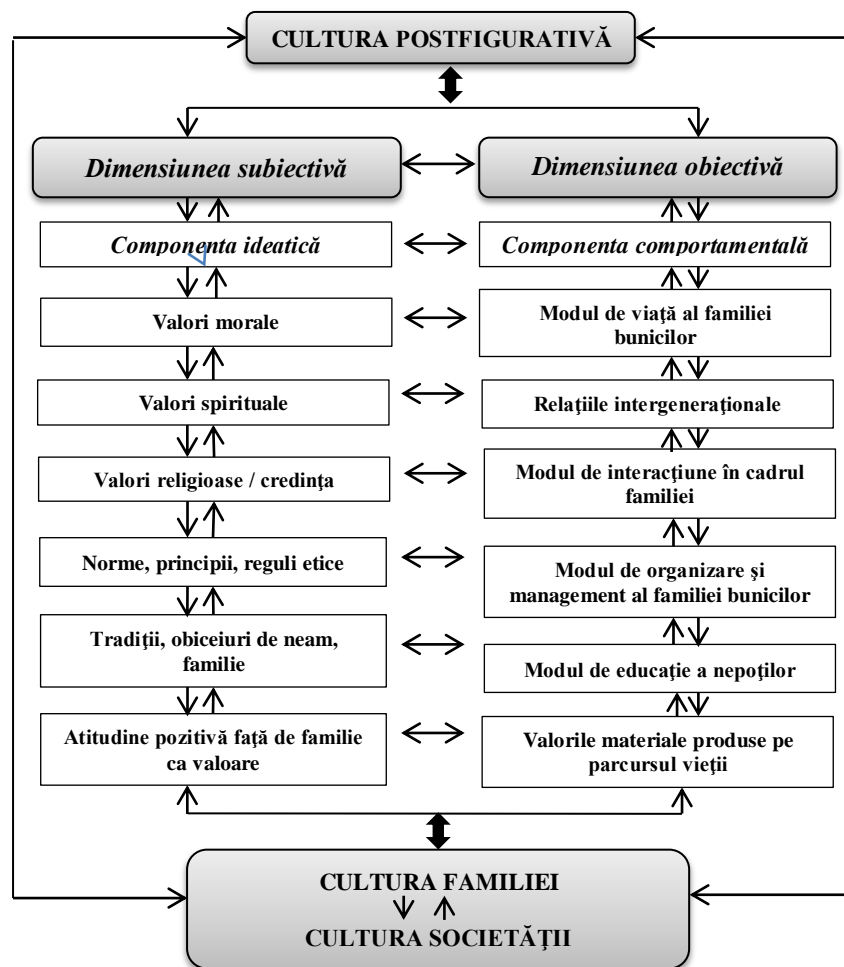

Fig.1.4. Taxonomia valorilor culturii postfigurative

Plecând de la reperele teoretice ale culturii umane și familiale am evidențiat *dimensiunea subiectivă*, care este constituită din elemente ideatice (ceea ce avem interiorizat în conștiința persoanei) și *dimensiunea obiectivă*, care cuprinde toate elementele ce se pot observa la nivelul comportamental și existențial al persoanei în etate. Din schemă este clar că ambele dimensiuni sunt importante, ambele interacționează și, de fapt, constituie cultura postfigurativă, care, evident că se află într-un raport de cauză-efect cu cultura familiei și a societății.

Una din variabilele esențiale ce caracterizează și determină schimbul intergenerațional diferențiat este *apartenența la categoria de populație: urbană sau rurală*. Este evident că cele două medii rezidențiale se deosebesc între ele, însă există și multe elemente comune. Acest aspect menționat de sociologi ne-a orientat spre analiză și compararea elementelor schimbului intergenerațional în mediul urban și rural, sau, mai precis, să identificăm ce și cum se transmite de la generația vârstnică către adulți, copiii/nepoți și invers.

În acest sens ne-am orientat și după o cercetare socioantropologică efectuată de Târhaș C. [Apud 110], care stabilește patru mari categorii de sprijin în cadrul schimbului intergenerațional și

ale cărui concluzii le vom detalia. Este important să precizăm că acest studiu reflectă relația copiii adulți-părinți în etate, întrucât creșterea și îngrijirea nepoților constituie un element al schimbului, conform viziunii lui Segalen M. *îngrijirea nepoților se află în centrul tranzacțiilor generaționale sub semnul îndatoririi și al dăruirii* [Ibidem].

Potrivit studiului, schimbul intergenerațional familial constă în:

- *oferirea suportului economic*, de regulă, se oferă produse alimentare (bunicii din mediul rural) și bani (bunicii din mediul urban) - bunicii cu o educație și studii superioare, clasă socială cu un venit superior; bărbații oferă mai mult decât femeile, bunicii mai tineri decât cei de vârstă înaintată. Bani oferă mai mult cei din mediul urban, iar în mediul rural predomină schimbul reciproc de produse alimentare. Cei care primesc cel mai mult sunt părinții, indiferent de sex, cu studii medii și cei mai tineri. Persoanele din mediul urban cu părinți în mediul rural primesc bunuri alimentare, iar cei din mediul urban cu părinți în mediul urban primesc bunuri materiale de folosință îndelungată (mijloace tehnice variate);
- *oferirea suportului psihoemoțional și de consiliere*. Oferă cei din categoria de vârstă de 55-75 de ani, mai mult cei din mediul urban, cei cu venit mediu, cu studii medii, mai mult femeile decât bărbații. Primitorii sunt preponderent din mediul urban, cei mai tineri, femeile, vârstnicii de peste 75 de ani și cei cu studii medii sau elementare. Cei care locuiesc la distanțe geografice mari primesc foarte rar careva sfaturi și aproape deloc nu primesc consiliere (sau o primesc la telefon);
- *oferirea asistenței și a îngrijirii*. Oferă cel mai mult femeile de vârstă mijlocie (55 - 64 ani), mai mult cei din mediul urban, cei cu venit mediu și mare în mod egal, cu școlaritate medie și superioară, iar cei ce acceptă și primesc ajutor sunt mai ales persoanele trecute de 65 de ani, nediferențiați pe sex sau școlaritate; oferă ajutor mai mult cei cu venituri mari, decât cei cu venituri mici și mai mult cei din mediul urban;
- *oferirea ajutorului și sfaturilor practice*. Este categoria de schimb cea mai semnificativă, cu o medie procentuală de 43%, indiferent de direcția generațională a schimbului. Oferă servicii mai ales cei de vârste tinere și medii, cei cu școlaritate superioară sau medie, mai mult bărbații și cei care au părinți în apropiere. Primesc servicii mai ales bunicii aflați în penultima categorie de vârstă, cei din mediul rural de la părinții din mediul rural sau cel urban apropiat, mai mult bărbații decât femeile, în mod egal cei cu diferite niveluri de educație.

Pe marginea studiului vizat observăm că apare o variabilă ce determină schimbul intergenerațional diferențiat conform categoriei de vârstă. Potrivit acesteia conștientizăm faptul că

înaintarea în vârstă a părinților sau a bunicilor, schimbă relația, tipul de ajutor, stilurile de viață, așteptările față de copii/nepoți.

Potrivit acestui studiu *în mediul rural* predomină ajutorul în muncile agricole din partea copiilor adulți și a nepoților mai mari pentru bunici, pe când din partea bunicilor predomină consilierea și sfaturile urmate de cadouri, uneori bani și produse alimentare, în timp ce pentru bunicii mai vârstnici, accentul este plasat pe variate servicii. Astfel, situația se schimbă și aproape că se inversează din partea părinților, încât predomină acordarea de îngrijire bunicilor în etate, acordarea de bunuri materiale și alimentare; a sprijinului moral-afectiv etc. *În mediul urban*, bunicii din generațiile mai tinere le oferă copiilor bani, sprijin moral-afectiv și servicii, preponderent, de îngrijire a nepoților, iar părinții le oferă bunicilor variate servicii, inclusiv, consiliere. Bunicii vârstnici (peste 75 ani) dezvoltă un comportament de schimb diferențiat pe nevoi, deși continuă să-și ajute copiii pînă la vârste avansate. Darurile materiale și cele simbolice sunt deja, destul de reduse. Foarte frecvent, după 65 de ani, bunurile materiale sunt cedate copiilor, în schimbul ajutorului, îngrijirii, serviciilor sau în vederea corezidenței, atât în mediul urban cât și în cel rural [63, p. 137-140; 110]

Considerațiile și ideile expuse cu privire la relațiile intergeneraționale s-au axat pe analiza tuturor dimensiunilor: *valorică, culturală, și de vârstă*; elementele definiției în stabilirea tipologiei acestora, estimând importanța ethosului social și al ethosului pedagogic familial, rolul părinților și bunicilor în educarea și formarea personalității copilului în cadrul familiei.

În concluzie deducem că raporturile sistematice și de continuitate intergeneraționale trebuie să presupună încredere reciprocă, colaborare și parteneriat, atașament emoțional, solidaritate și coeziune morală. Evitarea situațiilor de conflict, tensionate, de ambivalență din cadrul familiei ceea ce va asigura echilibrul, buna funcționare și dezvoltare a acesteia. Familia reprezintă instituția socială ce crează sentimentul de siguranță în partenerii săi. Triada generațională: părinți – copii/nepoți – bunici conferă familiei stabilitate, unitate, continuitate și percepția apartenenței la neam, de aceea este necesar de încurajat și de perfecționat valorificarea pedagogică a culturii postfigurative.

Întrucât analiza tendințelor internaționale și naționale cu privire la studiul educației familiale ne-a determinat să constatăm că problema valorificării eficiente a culturii postfigurative în formarea tinerei generații rămâne fragmentar și insuficient cercetată, am proiectat următorul *scop și obiective* ale demersului investigațional. *Scopul cercetării* constă în determinarea și experimentarea reperelor teoretico-aplicative de valorificare pedagogică a culturii postfigurative în educația familială.

Obiectivele cercetării:

- examinarea și interpretarea epistemologică a valorificării culturii postfigurative în educația familială prin dezvoltarea conceptelor de bază și a raporturilor intergeneraționale în cadrul familiei;
- analiza istoricului și a evoluției culturii postfigurative în societate;
- analiza tendințelor actuale de abordare a îmbătrânirii și a valorificării culturii postfigurative în educație;
- precizarea specificului relațiilor familiale copii-părinți-bunici;
- examinarea dinamicii funcției de bunici prin identificarea modelelor de interacțiune părinți-bunici-nepoți;
- elaborarea, fundamentarea și validarea *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*, care încorporează reperele teoretico-aplicative.

1.5. Concluzii la capitolului 1

1. Analiza și studiul viziunilor, ideilor, concepțiilor, teoriilor în procesul re/definirii conceptelor de bază, a investigării epistemologice și interpretării constructelor teoretice în domeniul educației familiale și a valorificării culturii postfigurative, au permis să deducem că familia desemnează cea mai veche și stabilă formă de comunitate umană a cărei viabilitate nu se poate considera deplină și eficientă dacă este lipsită de contextul, interconexiunea și valorificarea culturii celor trei generații: tinerii, adulții și persoanelor în etate.

2. În decursul evoluției sale, conceptul și fenomenul culturii a fost studiat și abordat din mai multe perspective: filosofică, sociologică, istorică, psihologică și pedagogică, mai puțin în aspect inter-, pluridisciplinar și holistic. În aceste condiții, s-a reliefat posibilitatea delimitării și urmării genezei conceptului și fenomenului vizat, a determinării esenței, specificului acestora în corelație cu stabilirea și descrierea portretelor bunicilor și identificarea celor cinci tipuri de personalitate la vârsta a treia, ceea ce a asigurat analiza și desemnarea relațiilor, a conflictelor intergeneraționale familiale.

3. Studiul epistemologic, redefinirea și precizarea conceptelor *familie, mediul familial, educație familială, generație, cultură, cultură prefigurativă, cultură cofigurativă, cultură postfigurativă, valori familiale* din perspectiva antropologică, sociologică, juridică, psihopedagogică și filosofică a permis să elaborăm *Matricea paradigmelor și teoriilor sociopsihopedagogice cu privire la funcționarea familiei; Portretul bunicilor din epocile clasică, modernă și postmodernă*; să specificăm și să delimităm istoricul evoluției familiei și a culturii

postfigurative; să identificăm și să precizăm tendințele actuale de abordare a îmbătrânirii și a culturii postfigurative, analizate prin *optica gerontologiei și a geriatriei* în perspectivă demografică, biologică, socială, psihologică și filosofică/axiologică. Anume aceste deziderate și configurații epistemologice reprezintă reперele teoretice ale valorificării pedagogice a culturii postfigurative în educația familială.

Sinteza realizată în baza studiului literaturii de specialitate a asigurat fundamentarea și elaborarea unor instrumente teoretice importante pentru valorificarea cercetării experimentale. Acestea sunt: etapele și specificul vârstei a treia; evidențierea și caracterizarea tipului de personalitate la vârsta a treia; explicarea raporturilor intergeneraționale bazate pe simetrie, complementaritate, reciprocitate, pe conflicte; evidențierea cauzelor conflictelor intergeneraționale și redarea esenței acestora etc.

4. Cultura postfigurativă în cadrul educației familiale prezintă importanță din câteva aspecte relevante:

- *cultura postfigurativă constituie un element determinant în schimbarea mentalității persoanei la nivel social și familial pentru educarea și formarea atitudinii pozitive și a respectului față de persoanele în etate/bunici, conștientizarea valorii și rolului acestora în transmiterea socio-educatională;*
- *cultura postfigurativă este un element-cheie în conducerea strategică a familiei, bunicii constituind reperul social prin care se transmit statuturi și roluri socio-familiale;*
- *cultura postfigurativă valorificată adecvat reprezintă un important instrument de anticipare, anihilare și soluționare a conflictelor familiale;*
- *cultura postfigurativă se manifestă ca o resursă sociopsihopedagogică semnificativă.*

5. Cultura postfigurativă poate deține în cadrul educației familiale un statut dublu: de *resursă* pentru transmiterea modurilor de gândire, a comportamentelor, atitudinilor; obiceiurilor, tradițiilor, normelor etice etc. de la o generație la alta și de *sursă* pentru schimbarea atitudinilor față de persoanele în etate (care pot fi active, creative, autonome etc.).

2. IMPACTUL PEDAGOGIC AL CULTURII POSTFIGURATIVE ASUPRA EDUCAȚIEI FAMILIALE A NEPOȚILOR

2.1. Strategia pedagogică interactivă de valorificare a culturii postfigurative în parteneriatul educativ social

Complexitatea funcțiilor, a relațiilor familiale și a procesului educativ ne orientează spre analiza educației familiale și promovarea culturii postfigurative dintr-o perspectivă holistică și sociopsihopedagogică.

Sinteza literaturii de specialitate [5; 12; 14; 16; 48; 86; 87 etc.] observațiile și cercetările efectuate ne-au determinat să evidențiem o tendință importantă a evoluției sistemului familial, care este în legătură cu plecarea părinților la muncă peste hotarele țării, condițiile economice complicate, implicarea adulților (ambilor părinți) în realizarea unei cariere profesionale în contextul unei realități dure de competitivitate, ceea ce solicită mult mai activ ajutorul bunicii. Astfel, multe familii tinere, iarăși încep a locui împreună cu părinții lor sau în cazul prezenței în viață numai a unuia dintre bunici acesta este convins să treacă cu traiul la copiii lor adulți. După cum am stabilit 27,4% de bunici au șanse să trăiască împreună cu copiii lor maturi și să fie activ implicați în educația nepoților.

Educația familială, în aceste condiții, nu poate fi redusă numai la acțiunile și procesele intrafamiliale, ci necesită analiza noilor influențe. În acest context menționăm faptul că la sfârșitul anilor '70 dezvoltarea personalității copilului este înțeleasă de cercetători ca rezultat al interconexiunii unui ansamblu de factori familiali, școlari și comunitari. Bineînțeles că în factorii familiali, chiar dacă nu au fost investigații separate, se au în vedere nu numai părinții, dar și bunicii, valorificarea culturii postfigurative.

Savanții Parsons T. și Pourtois J. P. [178] situează acești factori pe o *axă proximal-distală* în funcție de influența directă sau mijlocită asupra dezvoltării copilului. Factorii familiali sunt atestați și evaluați de ei ca factori *proximali de o importanță majoră* [Apud 48]. În acest caz părinții și frații sunt foarte aproape, iar subsistemul bunicii care devenise distant, astăzi începe să devină mult mai aproape. Totul depinde de structura și specificul familiei, de condițiile de trai și comunicare a tuturor membrilor familiei, inclusiv, de planurile acesteia vizavi de decizia părinților asupra modalităților de conviețuire cu bunicii și implicarea acestora în educația nepoților.

Modelele conceptuale ce articulează influențele pe care le exercită diferiți factori asupra copilului sunt numeroase, noi însă am plecat în cercetare de la *modelul ecologic al dezvoltării*

umane, elaborat de U. Bronfenbrenner [170] din perspectiva teoriei sistemelor. În cadrul acestui model *copilul este plasat în centrul ecosistemului structurat în patru niveluri*:

- *nivelul microsistemic*, alcătuit din instituțiile cu influență educativă directă, fiecare, la rândul său, formând și un microsistem educativ integrator al copilului: familia, grădinița de copii, grupul de similitudine, școala etc.;
- *nivelul mezosistemic*, constituit din variatele și multiplele interacțiuni ce parvin de la instituțiile microsistemului;
- *nivelul exosistemului*, ce integrează într-un tot întreg microsistemele, mezosistemele și grupurile de apartenență a părinților: rude/bunici, grupuri profesionale, pe interese, rețele de sociabilitate etc.;
- *nivelul macrosistemic*, constituind din modelele culturale care structurează rolurile parentale și infantile, cele postfigurative care conferă sens, coerență și continuitate mediului educativ în care crește copilul [Ibidem].

Modelul vizat a fost comparat cu *teoria sistemică de rol privind formarea personalității copilului*, elaborată de cercetătorul rus Таланчук Н. М. [161], conform căreia individul este plasat în cinci tipuri de socium, unde acesta învață a realiza rolurile sociale.

Astfel, *în familie* individul învață rolurile fraterne, de familist, soț, părinte, bunic; *în colectivul de studii și în cel de muncă* învață rolul de elev, student, profesionist; *în mediul comunitar*, învață a se ocupa de activitățile social-utile; *în mediul geosocial* învață a fi cetățean al Lumii, iar *în egosferă*, învață a se cunoaște pe sine, a se autoperfectiona, autoactualiza și autoeduca.

Modelul ecologic al dezvoltării umane și teoria sistemică de rol în educația pentru familie ne orientează spre abordarea calității interacțiunilor parteneriale familie-instituție de învățământ-copil-bunici, deoarece pentru copil este importantă nu numai comunicarea și relația cu bunicii săi concreți, ci în general, formarea și manifestarea unei atitudini pozitive față de persoanele în etate. Această perspectivă se conturează tot mai clar în ultimii ani, când *schimbarea a devenit o caracteristică obișnuită a societății, a vieții familiale, a relațiilor intergeneraționale dintre cele trei tipuri de culturi (prefigurativă, cofigurativă și postfigurativă)*.

Principala direcție de abordare a schimbării este calitatea acesteia, indiferent de tipul, domeniul de activitate și contextul în care derulează aceasta.

Stabilind prin cercetările de sinteză a literaturii de specialitate [9; 13; 22; 23; 48; 51 etc.] și a cadrului experimental faptul că *cercul calității valorificat în perfecționarea colaborării cu agenții sociali* ne poate servi drept punct de reper în redimensionarea calității parteneriatului educativ familie-copil-cultură postfigurativă, a elaborării conținuturilor curriculare, cursurilor formale, nonformale și

realizării tehnologiilor privind educația familială, am constituit un mecanism pe care l-am numit *Cercul calității interacțiunilor socioeducative familie-instituție de învățământ-bunici-comunitate* (Figura 2.1.). Contextul dat, include cultura cofigurativă / a părinților, cultura prefigurativă / a copiilor și cultura postfigurativă / a bunicilor, care interacționează cu mediul școlar și cultura acestuia. Acești factori în câmpul educației devin actori ce conlucrează, fiind susținuți de comunitate (în care, la fel, interrelaționează cele trei tipuri de culturi), ceea ce asigură condiții optime pentru dezvoltarea personalității. În acest sens familia și școala trebuie să-și revadă și să restructureze activitățile sale într-un mod care ar asigura o corelare eficientă a valorificării potențialului real a celor trei culturi, accentuând necesitatea promovării modelelor pozitive de viață, de conduită a părinților, tinerilor, dar și a persoanelor de vârsta a treia. Formarea atitudinii pozitive față de persoanele în etate începe în familie, la rândul său, școala și comunitatea sunt obligate să consolideze relații intergeneraționale.

Distanța proximă dintre actorii familiari este una mică – apropiată, deatât și influența acestora asupra copilului este cea mai decisivă și bunicii în cadrul familiei se bucură de o anumită atenție, însă cadrul social, prin intermediul școlii și ale altor instituții, mai cu seamă, mass-media, asociațiile nonguvernamentale ale veteranilor muncii etc. trebuie să echilibreze influențele care parvin de la toate cele trei culturi. Nici o cultură nu trebuie să fie ignorată.

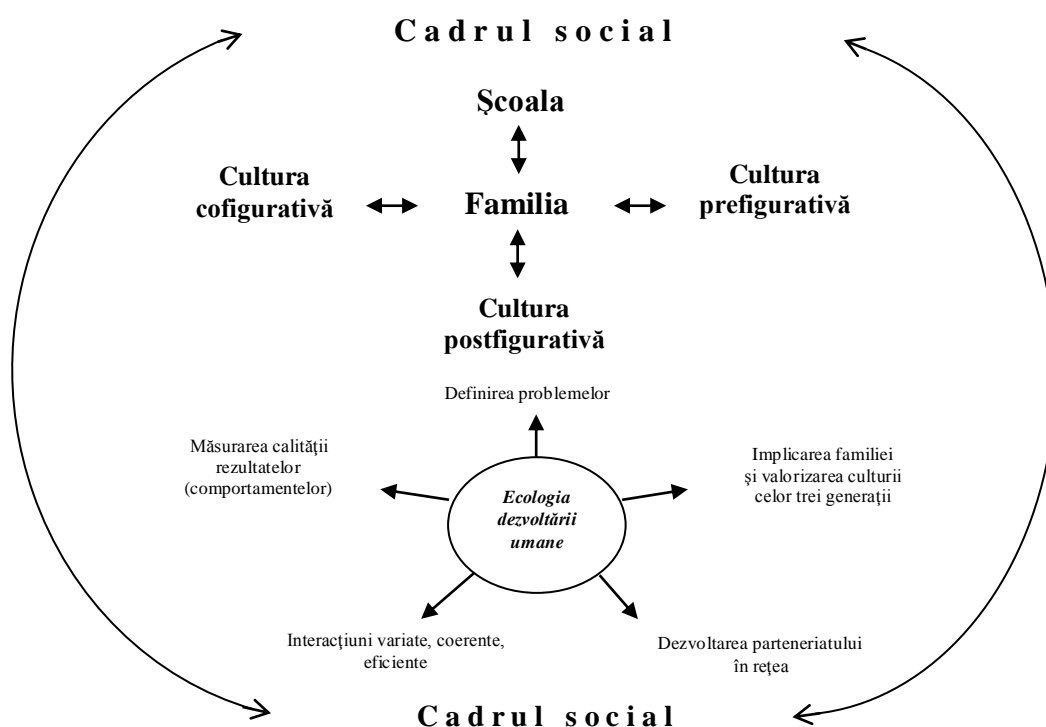

Fig. 2.1. Cercul calității interacțiunilor socioeducative familie-instituție de învățământ-bunici-comunitate

Nucleul cercului include de fapt *Modelul ecologic al dezvoltării umane* [169], elaborat din perspectiva teoriei sistemelor. Anticipând vom menționa că toate activitățile noastre au fost proiectate din perspectiva celor patru niveluri ecosistemice, care, realmente, sunt identice cu cele patru tipuri de socium și cele trei tipuri de culturi nominalizate, în corelație cu al cincilea, responsabil de formarea sinelui [48, p. 144].

În studiul său *Ecology of the Family as a context for Human Development: Research Perspective*, publicat în revista *Developmental Psychology*, nr.22/6, 1986, U. Bronfenbrenner [170] face o analiză a mecanismelor prin care argumentează faptul că procesele intrafamiliale sunt influențate de condițiile extrafamiliale, printre care rolul școlii îl consideră decisiv în ameliorarea acestora. Cercetătorul demonstrează că ecologia familiei depinde foarte mult de acțiunile concrete pe care le întreprinde școala pentru informarea și educația elevilor și a părinților.

Literatura de specialitate în domeniul pedagogiei [14; 20; 21; 33; 34; 75; 161] și psihologiei [1; 31; 32; 88; 144; 143 etc.] elucidează aceeași idee, iar cercetătoarea autohtonă Larisa Cuznețov [48] a demonstrat că pot fi organizate și valorificate eficient și școlile pentru bunici (care au activat circa 8 ani în Liceul Teoretic *Iulia Hașdeu* din Chișinău). Noi am preluat această idee și am completat-o, am extins-o, am adaptat-o la tema de cercetare, implicând bunicii și părinții în variate activități de auto/formare.

Analiza cadrului experiențial, a celui teoretic și rezultatele cercetării experimentale permit să confirmăm că ecologia familiei, ethosul ei pedagogic și eficiența parentală, depind nu numai de optimizarea raporturilor parteneriale școală-familie, dar și de conferirea unui sens concret interacțiunilor cu instituția bunicilor/cultura postfigurativă. Obținerea performanțelor moral-etice și intelectuale ale copilului și a familiei, sunt direct proporționale cu eforturile ce vor forma și consolida atitudinile și comportamentele membrilor acesteia, asigurând optimizarea competențelor de autoeducație și comunicare intergenerațională.

În cadrul cercetării, familia a fost abordată ca *actor social*, aptă de comportamente sistematice, coerente, relativ stabile, previzibile; abordată ca subiect al cunoașterii și promovării unui sentiment *comun* și capabil de a-și adapta continuu conduita la situațiile reale, reconstruind permanent rolurile sale în conformitate cu cele trei tipuri de culturi. Ca *agent social*, abordăm familia drept subiect al practicii, experienței cotidiene și *partener educativ* cu instituția socială a bunicilor, școala și comunitatea.

Mizând pe faptul că comunitatea socială constă dintr-un ansamblu de colectivități, ce exercită influențe asupra generației în creștere, care reprezintă cultura prefigurativă, acestea se cer corelate, pentru a uni eforturile în parteneriatul educativ, axat pe formarea personalității integre.

Conceptul nominalizat a devenit unul central în pedagogia postmodernă și denotă *abordarea de tip sistemic, integrat, flexibil și deschis a problemelor educative*, reliefând interrelațiile agenților educativi în ansamblul interconexiunii și complexității lor. În accepțiunea mai multor cercetători, la care aderăm, *parteneriatul educativ este definit ca o formă de comunicare, cooperare și colaborare în sprijinul copilului la nivelul procesului interacțiunii familiei (inclusiv a celor trei culturi a generațiilor) cu școala și ceilalți actori sociali*.

Parteneriatul educativ reflectă o atitudine și o relație calitativă a agenților sociali care devin parteneri în câmpul educației. Din această perspectivă Cristea S. [33] menționează că parteneriatul educativ constituie:

- un angajament într-o acțiune comună negociată;
- o contribuție de resurse, de schimbări, de contacte, de rețele asociate în termeni constructivi;
- o prestare de servicii realizate de agenții sociali;
- un acord de colaborare mutuală între partenerii egali care lucrează împreună pentru realizarea scopului;
- un cadru instituțional de rezolvare a unor probleme comune, prin acțiuni coerente, plecând de la definirea obiectivelor cadru cu repartizarea clară a responsabilităților și a procedeele de evaluare (într-un spațiu și timp delimitat).

În această ordine de idei, parteneriatul educativ devine un factor sociopsihopedagogic important de optimizare a relațiilor familie – bunici – comunitate în vederea realizării unor interconexiuni centrate pe consolidarea interacțiunilor în contextul culturii cofigurative, prefigurative și postfigurative, ceea ce va asigura echilibrul și armonia intergenerațională.

În esență, toți agenții sociali/educativi enumerați sunt cointeresați și au posibilități de pregătire a tinerei generații pentru viața de adult în calitate de familist eficient și de perfecționare continuă a actorilor sociali, atrăgând cultura postfigurativă/a bunicilor, rolul prioritar deținându-l familia și școala. Această situație am prezentat-o schematic în felul următor:

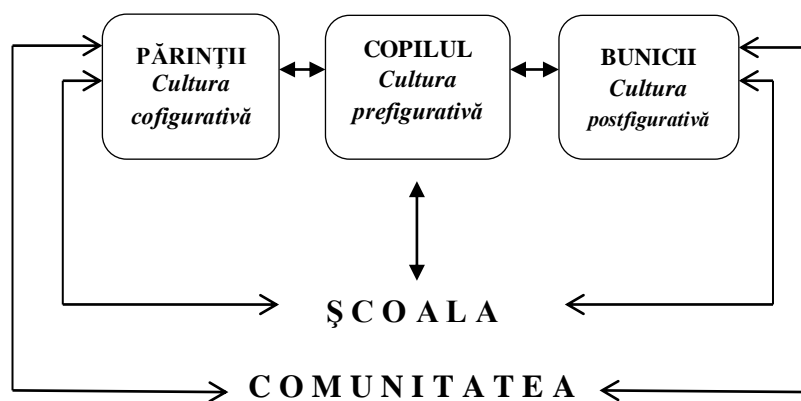

Fig. 2. 2. Acțiunile sinergetice a celor trei generații în parteneriatul socio-educativ

Familia și școala reprezintă cele mai importante instituții privind realizarea educației familiale în cazul când acestea valorifică potențialul lor în calitate de actor, în calitate de agent educativ și în calitate de partener, axându-se pe *funcția de deschidere și orientare spre formarea personalității copilului și cea de acțiune sinergetică*, desfășurată și susținută de cele trei tipuri de culturi generaționale în și prin comunitate.

Capacitatea familiei de a recepta, prelucra, transforma și transmite semnificațiile evenimentelor și a fenomenelor actualizate în experiența cotidiană a membrilor săi o plasează într-o situație deosebită de subiect al cunoașterii și practicii și, totodată, de obiect, supus acțiunilor și intervențiilor din exterior, inclusiv celor cu caracter educativ [48].

În această ordine de idei, familia reprezintă un actor și un agent activ și optim al educației familiale, deoarece ea posedă o anumită cultură / ethos, este capabilă de comportamente stabile, recepționează și se conformează valorilor, normelor, regulilor acceptate în societate; este deschisă spre informare și cunoaștere, întreprinde acțiuni de perfecționare și educație a membrilor săi, perpetuează modelele comportamentale.

Este evident faptul că actorul / subiectul, în orice moment al interacțiunii sale cu un alt actor, devine și *obiect pentru un alter*, sau, dacă apare necesitatea de colaborare, devine partener [38; 48; 70; 124; 125; 131; 132; 171 etc.].

Cercetarea familiei din perspectiva realizării educației pentru valorificarea pedagogică a culturii postfigurative ne-a orientat spre evidențierea, analiza metodelor, formelor, condițiilor și factorilor care influențează funcționarea acesteia în calitate de actor, agent și partener. Cu acest scop am elaborat *Strategia pedagogică interactivă de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*.

Schema strategiei poate fi aplicată ca punct de reper, suport teoretic ce orientează estimarea și monitorizarea condițiilor și factorilor de funcționare a familiei ca actor, agent și partener al valorificării celor trei tipuri de culturi și a armonizării relațiilor intergeneraționale (Figura 2.3.).

Eficiența familiei în calitate de actor, agent și partener în valorificarea pedagogică a culturii postfigurative (VPCP) în continuare se datorează realizării funcțiilor ei și influenței combinate a ambelor categorii de condiții interne și externe, ce însumează:

- *factorii biologici*: ereditatea biologică, vârsta, genul, dezvoltarea psihofizică, starea sănătății membrilor acesteia etc.;

- *factorii psihologici*: motivația, voința, potențialul genetic intelectual, nivelul dezvoltării intelectuale, particularitățile dezvoltării proceselor psihice cognitive, trăsăturile de personalitate;
- *factorii socioculturali*: mediul socio-economic, mediul local: urban/ rural; mediul cultural educativ etc.;
- *factorii ce țin de managementul familiei*: aspectele organizării vieții familiale, sistemul de principii de dirijare a familiei, norme, valori, reguli de comportare în cadrul familiei, stilul relațiilor familiale, strategiile de educație a copiilor etc.[48].

Analiza factorilor și a elementelor constitutive a acestora ne determină să conștientizăm mecanismul de interrelaționare și interacțiune continuă a celor trei tipuri de culturi; să depistăm influențele care facilitează sau complică realizarea funcțiilor familiei în calitate de actor, agent și partener în VPCP.

Identificarea condițiilor și a factorilor explorării CP, stabilirea reperelor teoretice (subcapitolul 1.1.) ne-a condus la elaborarea *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*, în componența căreia am inclus: *scopul acțiunilor proiectate, perspectivele de realizare și conținuturile acestora, constructul tehnologic al consilierii* (forme, metode, procedee), *constructul evaluativ și finalitatea obținută* (comportament centrat pe eficientizarea valorificării culturii postfigurative și armonizarea relațiilor intergeneraționale).

În continuare prezentăm elementele strategiei nominalizate. Strategia propusă este una de organizare-desfășurare a acțiunilor educative în contextul optimizării relațiilor intergeneraționale. **Scopul** vizează eficientizarea valorificării pedagogice a culturii postfigurative în educația familială. Sigur că la *intrarea în proces* se vor proiecta obiectivele cadru, cele de referință, iar în cadrul perspectivelor și a conținuturilor vor fi elucidate obiectivele operaționale și întregul conglomerat al instrumentelor teoretice și al valorilor familiale, care țin de cele trei culturi.

Modelele și condițiile psihopedagogice de valorificare a culturii postfigurative au fost dezvoltate în procesul determinării, precizării și dezvoltării fundamentelor teoretice. Constructul tehnologic include trei forme de bază a consilierii (consilierea cu caracter informativ a întregului lot experimental; consilierea în focus-grupuri și consilierea individuală) și patru tipuri de consiliere a părinților și bunicilor: consilierea centrată pe dezvoltare, consilierea preventivă, consilierea remedială și consilierea în situații de criză.

În continuare ilustrăm grafic strategia elaborată (Figura 2.3.) și subliniem că componenta a II-a *Perspectivele de realizare și conținuturile activităților*, componenta a III-a *Constructul*

tehnologic al consilierii și componenta a IV-a Constructul evaluativ au fost detaliate și expuse în Programul de formare (Tabelul 3.5.) .

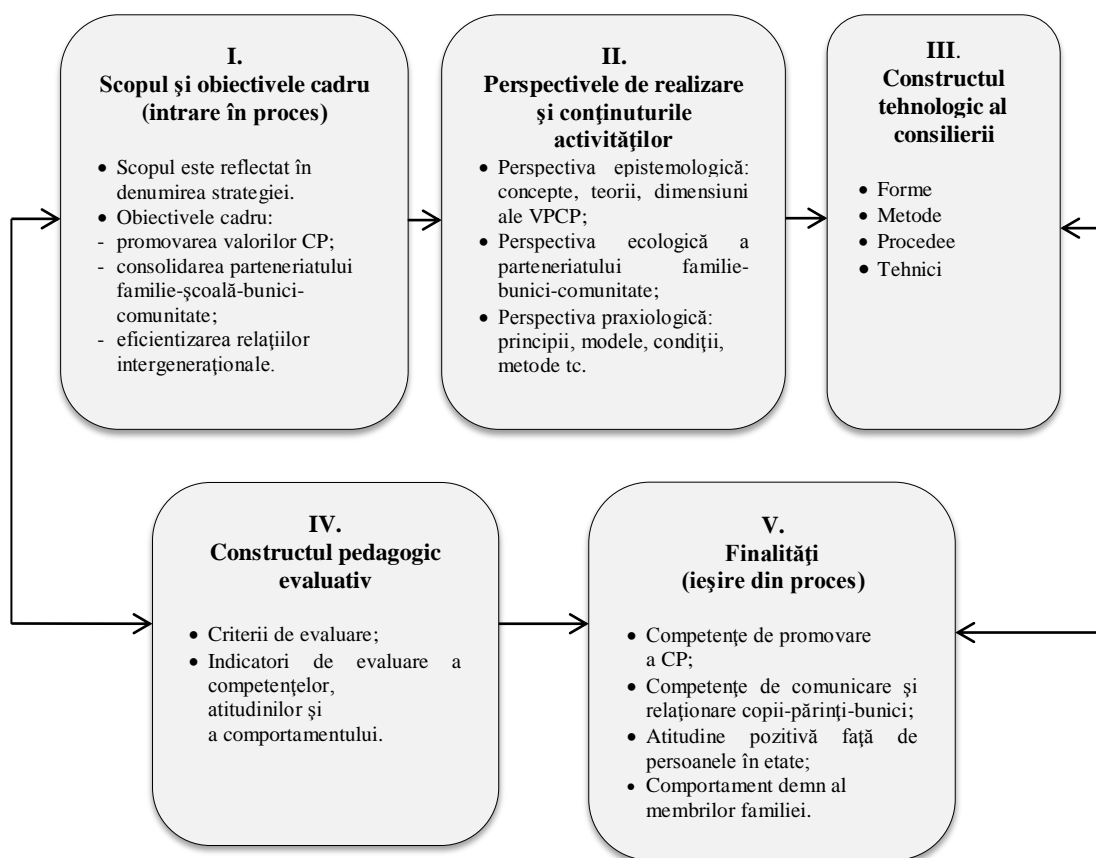

Fig. 2.3. Strategia pedagogică interactivă de valorificare a culturii postfigurative în educația familială

Anticipând descrierea experimentului formativ, ținem să menționăm că această strategie a fost mai întâi verificată în experimentul preliminar, a fost dezvoltată și completată, și, mai apoi, ne-a servit drept reper de orientare, desfășurare, monitorizare și evaluare a acțiunilor realizate în experimentul pedagogic.

Sintetizând aspectele expuse, menționăm că dincolo de reproducere și transmitere, care rămân incontestabile pentru familie în calitate de agent, de actor și partener, educația familială valorizează conținuturile culturale ale adulților, ale generației tinere și a bunicilor, pe care le-am analizat și precizat anterior și care astăzi se cer corelate cu problematica lumii contemporane și strategiile educative ce parvin din la cadrul formal, nonformal și informal al instituțiilor de învățământ. În acest context, literatura de specialitate [5; 14; 17; 28; 29; 41; 42; 48; 51; 75; 76; 169; 170 etc.] consideră familia ca *producătoare nu numai de ființe sociale, ci și de elemente culturale noi la nivel cofigurativ, prefigurativ și postfigurativ*; fără ca acestea să se considere

absolut noi. În *schimburile educative, intra- și intergeneraționale*, familiile interacționează cu școala, comunitatea și își pot apropia conduitele culturale (proapse de școală, mass-media și alte instituții sociale). Școala, familia și comunitatea provocând cele trei tipuri de culturi asigură nuanțarea, corectarea, verificarea și echilibrarea comportamentelor copiilor, adulților și vârstnicilor, contribuind la eficientizarea relațiilor intergeneraționale. Prin repetarea și consolidarea noilor comportamente în practicile cotidiene ale familiei, acestea se stabilizează, se normalizează și se obiectivează în anumite acțiuni, devenind mecanisme eficiente de *schimbare culturală microstructurală*. În felul acesta, familia poate fi abordată nu numai ca actor al propriei educații, ci și ca agent al *reproducției culturale*, iar în calitate de partener, ca factor al *schimbării și îmbogățirii culturale* [37; 52; 69; 70; 124; 131; 132; 186 etc.] cu accent pe valorificarea optimă a CP.

Cercetările experimentale au demonstrat că eficiența familiei în calitate de actor – agent – partener educativ crește atunci când aceasta se prezintă în calitate de *obiect activ*, ce percepe și transformă informațiile; *subiect* competent, apt de acțiuni concrete, orientate spre autoperfecționare și formarea personalității copilului și în calitate de *partener* înclinat spre colaborare, deschis la o conlucrare în cadrul celor trei generații.

2.2. Dinamica și evoluția funcției de bunici în educația familială

Pentru fiecare individ, familia constituie un univers inconfundabil și esențial de care se leagă strâns nașterea, creșterea și dezvoltarea sa. Mediul în care învață să articuleze primele sunete, să decodifice primele semne și simboluri ale vieții, să stabilească primele relații interpersonale este familia. Familia este mediul socio-afectiv unic în care individul se pregătește eficient pentru inserția socială: confruntarea cu viața, cu munca, cu greutățile și obstacolele inerente ascensiunii sale; este cadrul protector necesar la fiecare etapă de vârstă și viață [12; 14].

Atunci când vorbim despre impactul instanțelor primare relaționale asupra dezvoltării și formării copilului, nu putem să oitem rolul complex al figurilor centrale din cadrul familiei, părinții și bunicii.

În câmpul educațional părinții asigură condițiile de viață prin îndeplinirea funcțiilor familiei, iar **bunicii** dețin responsabilitatea în asigurarea stabilității, solidarității între generații și susținerea familiei tinere. Funcția supremă de transmitere a patrimoniului cultural, axat pe valorile general-umane și funcția de solidaritate inter- și intragenerațională pe care le îndeplinesc bunicii, vor asigura unitatea, adaptabilitate, coeziunea și evoluția grupului familial. Condiția de bază a coeziunii grupului familial o constituie interferența culturilor celor trei generații și

convergența acțiunilor tuturor membrilor acestora în realizarea unui scop comun - creșterea și educarea copiilor.

În esență, putem aprecia faptul că manifestarea solidarității dintre generații și a unității familiale începe din familia de origine și continuă constant în familia procreată prin valorificarea responsabilităților familiale și parentale față de copii, membrii adulți și față de generațiile în etate. Evoluția rolurilor familiale depinde de calitatea feed-backul intergenerațional.

Complexitatea rolurilor pe care le exercită bunicii, astăzi, în familia modernă și postmodernă, modelele promovate de ei în creșterea și educarea nepoților au un impact deosebit și marcant asupra tinerei generații și a societății în ansamblu.

Conceptul de *rol* familial se referă la aspectul social, dinamic și particularizat al comportamentului persoanei. Prin asumarea unui rol, persoana se implică într-o activitate, care vizează implicit îndeplinirea unor sarcini/funcții corespunzătoare. Modul în care sunt îndeplinite aceste sarcini/funcții exprimă calitatea rolului îndeplinit de persoană. Nivelul de pregătire, experiența socială, nivelul atitudinal, competențele dobândite, responsabilitatea socială etc., reprezintă factorii ce determină calitatea îndeplinirii rolului.

Prin urmare, fiecare rol implică îndeplinirea, la rândul său, a două funcții majore:

- *de reglare a raporturilor sociale* (prin intermediul respectării normelor și modelelor socioculturale, care le fundamentează prin rețeaua de relații care se desfășoară între membrii grupurilor sociale;
- *de integrare a personalității în socium* (în plan intern – prin focalizarea însușirilor, capacităților și proceselor psihice în raport cu jocul de rol și în plan extern – prin adecvarea la scopurile și exigențele activității sociale de grup [134].

La fiecare etapă de viață, individul îndeplinește anumite roluri sociofamiliale. Normele asociate fiecărei vârste facilitează sau împiedică rolurile pe care individul le poate urma într-o ordine cronologică. Se consideră că înaintarea în vârstă este legată de *pierderea* mai multor roluri decât achiziționarea unor roluri noi: rolul de soț-soție este pierdut prin decesul partenerului, rolul de persoană activă pe piața muncii se pierde odată cu pensionarea, rolul de mamă, de tată își pierd din conținut odată cu plecarea copiilor adulți din familie și crearea familiilor noi. În viziunea noastră vârsta a treia nu este doar o perioadă a pierderii unor roluri, ci mai degrabă, una predestinată îndeplinirii unor noi roluri deosebite: de socrî și de bunici.

Premisele teoretice care au contribuit la determinarea ***dinamicii și evoluției rolului/funcției de bunici*** au fost legate de: analiza perspectivelor de abordare a conceptului și fenomenului de familie; urmărirea evoluției istorice a familiei și dezvoltării culturii

postfigurative; precizarea etapelor vieții de familie (Larisa Cuznețov [48], Hill R. [Apud 203; 204], Șchiopu U. [130], Verza E. [135], Mitrofan I. [87; 88; 89]); identificarea tipologiei bunicii; stabilirea tendințelor actuale de abordare a îmbătrânirii, teoriei dezangajării (Cumming E. [Apud 15]); stabilirea fazelor pensionării (*faza anterioară pensionării, faza lunii de miere, faza scăderii entuziasmului, faza reorientării*); analiza și esența și specificul psihologic al persoanelor de vârstă a treia; analiza și clasificarea etapelor vârstei a treia; redarea specificului psihologic al vârstei nepoților (preșcolari, școlari mici, preadolescenți, adolescenți) și persoanelor în etate.

Astfel, observând și analizând, am stabilit că rolul/funcția de bunici înregistrează următoarea dinamică și evoluție: *etapa preinițială de îndeplinire a rolului de bunici, etapa inițială, etapa cu nepoți preșcolari, etapa cu nepoți școlari, etapa cu nepoți preadolescenți și adolescenți, etapa cu nepoți adulți și strănepoți*. În funcție de acestea am analizat relațiile și am stabilit și descris tipul de suport oferit de către bunici familiei și nepoților săi.

În continuare vom analiza și descrie succint specificul tuturor etapelor de evoluție a rolului de bunici în grila ce urmează (Tabelul 2.1):

Tabelul 2.1. Etapele evoluției rolului/funcției de bunici

N.r.	Etape	Caracteristici esențiale	Suport oferit
1.	Etapa preinițială de îndeplinire a rolului de bunici	<ul style="list-style-type: none"> -adulții (după 40 – 55 ani) sunt în așteptarea primului nepot; -se pregătesc din punct de vedere moral, psihologic și economic; -sunt preocupați de un șir de întrebări legate de noul rol familial și social; -adună informații, lecturează despre noul statut și rol; -adulții mai tineri manifestă incertitudine și confuzie; -împărtășesc așteptările și temerile cu copiii lor adulți, cu alte rude sau prieteni; -deseori bunicii încep a pregăti <i>zestrea</i> viitorului nepot, a decora camerele cu jucării; -în această etapă se reduc unele conflicte apărute anterior cu copiii lor adulți; -adulții își construiesc planuri de viitor. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>suport financiar</i> • <i>suport moral /psihoeemoțional</i> • <i>suport informațional (selectează și oferă cărți, informații, materiale speciale despre naștere, îngrijirea copilului etc.)</i>
2.	Etapa inițială a rolului de bunici	<ul style="list-style-type: none"> - adulții (după 40 – 60 ani) încep a se adapta la noul rol familial și social; - bunica împărtășește cunoștințele și abilitățile cu tânăra mămică (prima sa experiență de îngrijire a 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>suport emoțional</i>

		<p>copilului);</p> <ul style="list-style-type: none"> - bunicul își sfătuie feciorul sau ginerele cum să se comporte în rolul de tată; - bunicii manifestă bucurie, satisfacție, grijă, atenție, dragoste necondiționată, confort emoțional, blândețe și tandrețe în procesul de îngrijire a nepoților; - sentimentele predominante la ei sunt: fericirea, dăruirea, împlinirea, maturitatea deplină, utilitatea și responsabilitatea; înțelepciunea și experiența de viață; - pentru bunicii pensionari este un bun prilej de a depăși eficient criza dată; - <i>la vârstele mici a copiilor, bunicii se preocupă, în special, de sănătatea, protecția și siguranța nepoților;</i> - deseori bunicii îi substituie pe părinți, preluând responsabilitățile de creștere, îngrijire a nepoților și cele casnice (cauze sunt variate); - bunicii se implică activ în organizarea și desfășurarea unor sărbători: <i>Botezul, Cumătria, Primul Dințișor, Primul cuvânt, Primul pas etc.;</i> - petrec timpul liber eficient cu cei mici: plimbări în parc, citesc povești, poezii, ghicitori, privesc emisiuni destinate îngrijirii copiilor etc.; - bunicii manifestă răbdare, spirit jovial, chiar, uneori, <i>aventurier și inocent</i> în cadrul jocurilor distractive cu nepoții; - le dezvoltă și educă nepoților spiritul de echipă, de membru a familiei, pasiunea pentru lectură, capacități de a construi etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>transmiterea experienței de creștere și îngrijire a copiilor</i> • <i>rol de dădacă,</i> • <i>prieteni de joacă, complici</i> • <i>companioni de joacă și distracții</i> • <i>suport moral</i> • <i>suport economic (deseori)</i>
3. Etapa cu nepoți preșcolari	<p>La vârsta preșcolară (3-6,7 ani) a nepoților, bunicii se pot implica în viața lor astfel:</p> <ul style="list-style-type: none"> - îi însoțesc până și de la grădiniță; - le expun, transmit istoria/memoria familiei; - povestesc întâmplări din viața proprie și a părinților nepoților (copiilor lor); - îi ajută pe nepoți să se adapteze la noul mediu instituțional prin conversații cu ei, jocul <i>De-a grădinița</i>, jocul <i>De-a educatoarea</i>, jocul <i>De-a directoarea</i> etc.; - le oferă suport emoțional, comunică deschis cu ei fără reticențe despre problemele care îi preocupă; 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>avocați ai nepoților</i> • <i>mediatori</i> • <i>rol de educator / învățător</i> • <i>suport emoțional</i> 	

		- participă la ședințele din cadrul instituției, activități educative, serbări, activități de voluntariat etc.	
4. Etapa cu nepoți școlari	La vârsta școlară a nepoților, bunicii:	<ul style="list-style-type: none"> - îi pot însoți până și de la școală; - participă la diverse activități extrașcolare, cercuri cultural-artistice, pe discipline de studii, secții sportive, spectacole pentru copii, șezători, concerte, activități artizanale etc. - ajută nepoții la efectuarea temelor; - asistă la ore sau se prezintă la ședințele cu părinții; - participă la diverse serbări festive și concursuri școlare; - joacă <i>rolul de avocat</i> al micului elev (în familie și la școală); - le organizează timpul liber: plimbări în parc sau în pădure; vizite la zooparc, muzee, teatru, cinema, biserică; la rudele apropiate, prieteni de familie; - bunicii deseori întrunesc toți membrii la diverse sărbători de familie; - contribuie la creșterea și educarea culturală a nepoților prin implicarea acestora în diverse activități: împletit, brodat, coacerea pâinii, țesut, încondeierea ouălelor de Sf. Paști, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>substituți parental</i> • <i>surse de înțelepciune</i> • <i>confidenți</i> • <i>promotori ai valorilor culturale de neam</i>
5. Etapa cu nepoți preadolescenți și adolescenți		<ul style="list-style-type: none"> - responsabilitatea față de îngrijirea nepoților preadolescenți și adolescenți scade, deoarece ei sunt mult mai independenți, nu necesită supraveghere continuă; - gradul de implicare în viața nepoților este mai redus, mai puțin activ, dar totuși destul de relevant și apreciabil; - responsabilitatea supremă la această etapă constă în: <i>păstrarea și promovarea tradițiilor familiale și formarea profilului moral-etic la tânăra generație</i>; - se stabilesc relații foarte apropiate, strânse între bunici și nepoții la vârsta pubertății și a adolescenței, întrucât se investește multă atenție, respect și acceptare; - bunicii cultivă atitudinea empatică față de semenii, a responsabilității pentru faptele și 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>suport moral</i> • <i>transmiterea experienței de viață</i> • <i>promotori ai culturii familiale</i> • <i>diplomați</i> • <i>conciliatori</i> • <i>povățuitori</i> • <i>confidenți</i>

		<p>deciziile proprii;</p> <ul style="list-style-type: none"> - transmite sentimentul de continuitate a vieții și apartenență la o familie și neam prin cultura promovată; - oferă nepoților preadolescenți și adolescenți modele de viață și comportament prin propriile exemple; - reprezintă pentru nepoți o sursă sigură de încredere și joacă rolul de confidenți în probleme de relaționare, prima dragoste, conflicte cu părinții, cu colegii de școală etc.; - asigură și consolidează climatul pozitiv familial. 	
6.	<i>Etapa cu nepoți adulți și strănepoți</i>	<ul style="list-style-type: none"> - persoanele în etate (peste 70 ani) necesită mai multă grijă, atenție, îngrijire din partea familiei și a nepoților; - unii bunici își reorientează acțiunile, interesele în măsura posibilităților asupra îngrijirii strănepoților; - principala preocupare o reprezintă pentru ei latura moral-spirituală; promovarea credinței, apropierea de Dumnezeu; - se atestă relații mai distante cu nepoții maturi, deoarece, deja bunicii sunt considerați persoane mai puțin active; - nu pot participa activ la creșterea și îngrijirea strănepoților datorită vârstei înaintate și stării sănătății precare; - se pot limita, uneori doar la supravegherea strănepoților în timpul jocului. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>pivot ai stabilității</i> • <i>suport spiritual</i>

În esență, etapele de evoluție a rolului de bunici sunt analizate și concretizate în corelație cu etapele/ ciclurile de viață a omului și specificul lor. Precum am putut observa rolul/funcția de bunici se caracterizează printr-o intensitate și implicare înaltă la vârstele mici ale nepoților și scade treptat odată cu creșterea și maturizarea acestora.

Făcând referire la rolul socio-familial de bunici, putem menționa faptul că ei reprezintă adevărații părinți de substituție, în cazul absenței fizice sau psihologice a unuia sau ambilor părinți, care oferă copiilor modele comportamentale de raportare la respectarea legii, tradițiilor poporului, familiei, autorității adulților; apartenență, securitate, afectivitate, etc. Uneori bunicii joacă rolul de mediator în cadrul conflictelor dintre părinți și copii.

Pe parcursul îndeplinirii rolului socio-familial, bunicii uneori îi substituie pe părinți, exercitând cea mai mare parte a rolurilor parentale cotidiene, fără însă, ca părinții să renunțe la rolul lor. În același context deosebim și bunici *supraveghetori*, care preiau rolurile parentale cotidiene pentru durate limitate, îndeplinind o funcție de club pe lângă nepoți, aceștia organizându-le timpul liber într-o atmosferă pedagogică. Nepoții, indiferent de vârstă și sex, au o atitudine pozitivă față de ei și se simt valorizați și înțeleși. Este evident că în etapa finală a rolului de bunici, etapa cu nepoți adulți și strănepoți, vârstnicii sunt mai pasivi în relația cu nepoții, de aceea putem deosebi și bunici *susținuți de către nepoți*, identificați mai ales în mediul rural, unde un nepot adolescent sau căsătorit poate locui cu bunicii, oferindu-le securitate și ajutor [134]. Cu timpul și maturizarea nepoților, se observă o inversare a rolurilor, unde deja cei vârstnici au nevoie de atenție, îngrijire, suport și asistență [74; 140; 163; 192; 197; 201; 207].

În baza celor relatate putem menționa că impactul bunicilor asupra educației nepoților, indiferent de etapă și suportul oferit familiei, va depinde de o serie de factori relevanți: *vârsta bunicilor și a nepoților, starea de sănătate, tipul de bunici, mediul de rezidență (urban,rural), distanța geografică, extindere mare a rețelei de rudenie, condițiile de trai, resurse economice, tipul de relații familiale, rupturi intervenite între părinți și familiile lor de origine, normele și valorile socio-familiale promovate, trăsăturile individuale și de personalitate, necesitățile primare și așteptările de rol, stilul educativ și de relaționare etc.*

Apariția nepoților pentru bunici reprezintă un dar sfânt, o binecuvântare de la Dumnezeu oferită familiei. De aceea, majoritatea bunicilor își iubesc foarte mult nepoții, au grijă de ei, se implică activ în viața lor. Chiar dacă unii sunt la o distanță mai mare față de nepoți, totuși, ei mențin variate legături și-i iubesc necondiționat. Bunicii trebuie să conștientizeze pe deplin rolul pe care-l au de îndeplinit, căci acesta necesită multă **dăruire, maturitate, acceptare, consecvență, responsabilitate și moralitate, dar și anumite limite.**

Astăzi, datorită schimbărilor social-economice, culturale, politice, etc. mulți tineri aleg să dea naștere la copii, dar să-și continue activitatea profesională. În cazul dat, bunicii reprezintă o sursă sigură de sprijin și ajutor tinerilor părinți, o ocazie minunată de a le oferi nepoților timpul lor. Comunicarea, cititul poveștilor, jocurile distractive, permit nu doar relaționarea cu copilul, dar ajută, de asemenea, la formarea cunoștințelor și deprinderilor de viață. Compania bunicilor nu înseamnă doar locurile speciale în care sunt duși nepoții sau lucrurile deosebite pe care bunicii le fac pentru ei, dar totodată, ei asigură climatul pozitiv în familie, relații constructive, suport emoțional; mențin echilibrul interior, în condițiile unei vieți stresante. Atât bunicii cât și copiii au nevoie *de relaționare, de comunicare, de prezență*, căci neimplicarea reală sau resimțită

a bunicilor poate genera suferințe de-a lungul timpului. A fi alături de nepoți, a-i asculta, a-i ajuta și susține, a-i îndruma corect etc., toate acestea au o însemnătate deosebită atât pentru generația tinerilor cât și pentru generația în etate.

Analiza literaturii de specialitate [48; 55; 75; 102; 110; 125 etc.], observațiile noastre arată că **în alături de bunici, copiii sunt mai deschiși, mai joviali, veseli, mai relaxați. O schimbare optimă de reguli, de atmosferă, de modele este binevenită în viața copilului. Aceasta îl va pregăti pentru viața de adult, viitor familist; îl va învăța să fie flexibil, respectuos cu vârstnicii; să cunoască și să accepte diversitatea și adaptarea. Este o primă lecție pentru adaptabilitate, acceptare, comunicare, sociabilitate. Bunicii îi încurajează și îi laudă mai des pe nepoți, decât părinții, fapt ce-i ajută foarte mult în dezvoltarea stimei de sine, în formarea încrederii în propriile forțe; îi învață să se autoaprecieze adecvat.**

În concluzie, remarcăm că păstrarea și menținerea relației autentice cu nepoții conduce la consolidarea lanțului filiației, asigurarea echilibrului intergenerațional și integrarea optimă și funcțională a familiei în sistemul social.

2.3. Eficiența modelelor de interacțiune părinți-bunici-nepoți

Potrivit viziunii cercetătoarei Voinea M. [137; 138; 139], familia reprezintă o formă complexă de relații biologice, sociale, materiale și spirituale între indivizii legați prin căsătorie, sânge sau adopțiune. Ea funcționează printr-un sistem multigenerațional complex și reprezintă o unitate socială și una emoțională în care există legături profunde de filiație, permanente și indestructibile dintre membrii săi.

Generațiile interacționează permanent între ele, stabilind o multitudine de configurații relaționale, variate ca formă, esență și conținut. Întrucât ne interesează aspectul colaborării, a parteneriatului educativ familie-bunici am conversat și am analizat opiniile întregului lot experimental pe marginea relației membrilor familiei cu bunicii și am stabilit cinci modele de interacțiune familie - bunici - nepoți:

- 1) *modelul interacțiunilor dominate de bunici* (11,3%);
- 2) *modelul interacțiunilor în care bunicii și părinții sunt percepuți ca aliați* (24,2%);
- 3) *modelul interacțiunilor dominate de părinți* (7,1%);
- 4) *modelul interacțiunilor familiale axate pe echilibrul generațional* (40,8%);
- 5) *modelul mixt* (16,6 %).

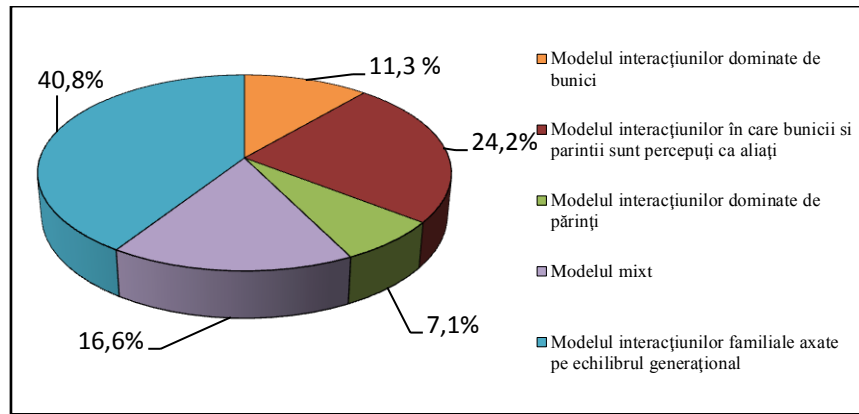

Fig. 2.4. Modele de interacțiune familie – bunici – nepoți

În esență, în cadrul parteneriatului educativ părinți-bunici-copii/nepoți, stabilind prezența celor cinci modele de interacțiune, considerăm oportună elucidarea schemelor intergeneraționale a patru din modelele nominalizate anterior, întrucât modelul mixt constituie o combinație a două și/sau mai multe din ele și specificul acestora.

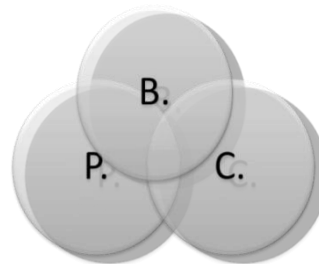

Fig. 2.5. Modelul interacțiunilor dominate de bunici

Modelul interacțiunilor dominate de bunici este caracterizat de dominanța bunicii în viața de familie a copiilor adulți care sunt deja părinți și a nepoților. Acest lucru se observă, în special, la nașterea primului nepot. La această etapă unii bunici, considerând cuplul tânăr prea fragil și lipsit de experiența creșterii și îngrijirii copilului, preiau atributele și responsabilitățile lor. Ei presupun că cei mici au nevoie de o îngrijire specială din partea unor persoane cu experiență, uitând deseori că și ei au fost cândva părinți tineri. Probabil din motivul de a nu repeta greșelile făcute cu propriii lor copii, această categorie de bunici preiau controlul asupra familiei tinere. De regulă, cel mai mult se implică, se impun și sunt active bunicii. Evident că nu putem fi categorici în acest caz, deoarece uneori bunicii au dreptate; se întâmplă că tinerii nu

sunt la începutul vieții de familie eficienți sau învață, sunt prea ocupați la serviciu și nu-și onorează calitativ funcțiile parentale.

Acest model de interacțiune poate fi considerat adecvat la etapa contemporană, doar când tinerii apelează la bunici, altfel el poate genera tensiune și conflicte în ambele familii. Deseori, cei vârstnici observă, subliniază și critică neajunsurile, stilul de viață, greșelile de educație comise de părinți. Desconsiderarea tinerilor părinți va provoca conflicte majore și ulterior dificultăți în construirea relației de cuplu și a relației cu copiii. Aceștia din urmă vor suporta mari încărcături emoționale, vor deveni vulnerabili, fricoși, anxioși sau vor interzice nepoților să comunice cu bunicii.

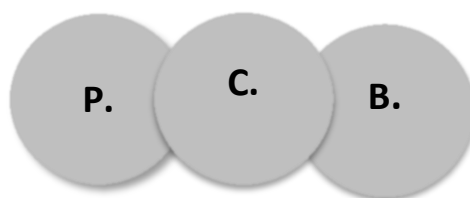

Fig. 2.6. Modelul interacțiunilor în care bunicii și părinții sunt percepuți ca aliați

Modelul interacțiunilor în care bunicii și părinții sunt percepuți ca aliați. În esență, părinții sunt responsabili de creșterea și educarea copiilor. În opinia noastră considerăm că pentru a realiza cu succes acest obiectiv în cadrul familial este necesară susținerea constantă și implicarea în anumite situații de viață a bunicii. Cercetările demonstrează că acest model este binevenit doar dacă bunicii reprezintă modele morale (culturale), demne de urmat, asigură stabilitate, ordine, echilibru și coeziune familială.

Cu regret, astăzi, unele familii tinere refuză ajutorul bunicii privind supravegherea și educarea nepoților, considerându-i persoane de *modă veche*, sau le solicită ajutorul numai în situații economice dificile. Acest fapt poate contribui la crearea unei distanțări în relația bunici-nepoți și apariția disfuncționalității în relația părinți-bunici-nepoți; poate provoca comunicări infecte, nepoliticoase, axate pe desconsiderare. Tânăra familie trebuie să se comporte cu părinții lor (din ambele părți) respectuos; să aducă argumente la unele decizii și situații de refuz, să explice atent fără a obijdui persoanele în etate, pentru a le păstra ca aliați pe parcursul vieții.

În linii generale, influența educativă a bunicii asupra nepoților presupune, mai degrabă, o activitate paralelă decât comună. Modelul vizat este unul complex și delicat, el poate eșua din cauza relațiilor de adversitate ce conduc la interacțiuni negative și chiar la ignorarea

interacțiunilor cu bunicii, iar nepoții vor fi lipsiți de comunicarea valoroasă cu cele mai apropiate rude ale sale.

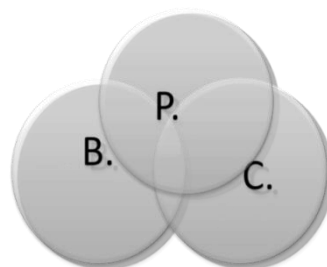

Fig. 2.7. Modelul interacțiunilor dominate de părinți

Modelul interacțiunilor dominate de părinți. Abordarea dată poate fi desprinsă din modelul anterior. Este cunoscut faptul că părinții reprezintă generația intermediară dintre celelalte două generații. De ei va depinde construirea și menținerea legăturii bunici-nepoți. Acest model atribuie părinților un rol prioritar în raporturile parteneriale intergeneraționale. Aderența puternică a bunicilor la valorile propriei generații, uneori îi determină pe părinți să devină nonconformiști. Este clar că între cele două generații vor exista mereu puncte de vedere diferite, dar bunicii prin experiența lor de viață, capacitățile de mediere, promovarea valorilor autentice, joacă un rol important în stabilitatea vieții de familie.

Există situații când părinții au expectanțe neadecvate față de vârstnici cât și față de proprii lor copii sau nu știu singuri ce-și doresc.

În esență, acest model poate genera conflicte, concurență cât și posibilitatea de a-i înlocui pe bunici cu bone calificate în educația copiilor, totul depinde de înțelepciunea ambelor părți, cultura lor, starea sănătății și disponibilitatea bunicilor.

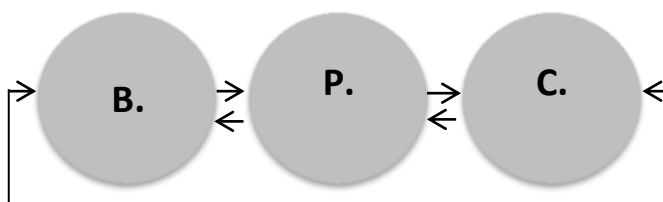

Fig. 2.8. Modelul interacțiunilor familiale axate pe echilibrul intergenerațional

Modelul interacțiunilor familiale axate pe echilibrul intergenerațional. Acest model este unul armonios ce are la bază proiectarea sarcinilor și realizarea scopurilor comune, legate de creșterea și educarea tinerei generații. În acest context venim să evidențiem postulatul susținut de Cuznețov Larisa [44; 45; 46; 48] și alți cercetători, conform căruia coexistența echilibrată a tuturor generațiilor, bazate pe simetrie, complementaritate, reciprocitate și parteneriat; pe principiul schimbului și al colaborării, chiar dacă uneori acestea nu sunt echivalente, vine să completeze și să dezvolte cultura și ethosul pedagogic familial, contribuind esențial la interiorizarea modelului comportamental demn, la plăsmuirea personalității copilului.

În acest sens, precizăm că familia reprezintă unitatea educativă primară, părinții fiind primii educatori, care asigură formarea și dezvoltarea personalității copilului, pe când bunicii au un rol de securizare și sprijin psihoemoțional (cu excepția când ei rămân unicele rude a copilului). Astfel, copilul deține un rol central în cadrul familiei, iar iubirea, maturitatea emoțională, comunicarea empatică, responsabilitatea, spiritualitatea, pe care o oferă părinții și bunicii în parteneriat – constituie premisele esențiale și baza formării viitorului adult. Experiența de viață, chibzuința, îngăduința și înțelepciunea de care dispun, cu care se împărtășesc bunicii ajută la menținerea și consolidarea familiei, a culturii familiale și, totodată, contribuie la formarea sentimentelor de apartenență și identitate la neam.

Prin urmare, sunt necesare eforturi morale, intelectuale și economice din partea statului și a fiecărui om pentru menținerea, valorificarea și consolidarea dialogului permanent dintre generații în vederea asigurării ordinii, bunăstării și echilibrului la nivel sociofamiliar.

Cu certitudine că modelul echilibrului generațional este un model ideal pentru care trebuie să opteze fiecare familie și întreaga societate.

Cercetările realizate au demonstrat din partea nepoților (indiferent de vârstă) o atitudine pozitivă, frumoasă, afectuoasă față de bunici atât în mediul rural cât și în cel urban. Interacțiunile în relația familie – bunici – nepoți variază ca spectru, formă, durată și depind de multe circumstanțe. În primul rând depind de: cultura și inteligența celor trei generații; de starea economică și statutul social al acestora; de vârstă și sănătatea actorilor familiari; de modul de viață și de gândire promovat; de tradițiile neamului nostru.

În concluzie, menționăm că abordările teoretico-praxiologice propuse reprezintă un reper fundamental de analiză și ghidare a raporturilor intergeneraționale familiale. Considerăm importantă cunoașterea modelelor expuse de către fiecare generație, deoarece conținutul și esența lor reprezintă realitatea existențială a omului, calitatea căreia depinde de contribuția morală a fiecărei persoane și a societății în întregime.

2.4. Esența și influența educativă a diversității tipologice a bunicilor

În accepțiune sociologică, *familia* reprezintă grupul uman primar caracterizat prin interacțiunea membrilor săi după anumite reguli, principii, tradiții, obiceiuri, credințe; îndeplinirea anumitor funcții și tendința permanentă de menținere a unui echilibru în interiorul său. În vederea păstrării și consolidării integrității, continuității și funcționalității sale este important ca structura familiei să fie una flexibilă, care i-ar permite să se adapteze fără dificultăți la restructurările sociale și la diverse circumstanțe. Aspectul dat poate fi asigurat doar de eficiența interrelaționării subsistemelor familiale.

Subsistemul adulților / marital, care include soții are rolul principal de a modela intimitatea, angajamentul și responsabilitatea reciprocă în cadrul vieții de familie. *Subsistemul parental*, care se referă la părinți, apare odată cu nașterea primului copil, contribuie la realizarea unei educații de calitate, la menținerea unui echilibru psihomoral și social al familiei [12; 39; 76; 110; 190 etc.]. *Subsistemul grandparental / al bunicilor* asigură o bază fundamentală pentru descendenții lor, îndeplinește funcția de transmitere a culturii familiei / ethosului familial, iar îngrijirea nepoților de către aceștia se află în centrul tranzacțiilor dintre generații, sub semnul îndatoririi, atașamentului și al dăruirii [110].

Cercetările realizate de Cuznețov Larisa, demonstrează că rolurile parentale, odată distribuite în propria familie, rămân, practic, aceleași și în realizarea rolurilor de bunici, cu unele mici excepții ce țin de starea sănătății bunicilor, cultura lor sau a activității acestora [48, p. 304].

Subsistemele din cadrul familiei au componență variată. Dacă familia este completă, soții formează structura socială care, conviețuind și colaborând constituie cultura cofigurativă, copiii care apar, cresc și se dezvoltă, formează cultura prefigurativă, iar bunicii sunt reprezentanții culturii postfigurative [38; 48; 153; 189]. Subsistemele din cadrul familiei, în esență, promovează cooperarea, suportul reciproc, complementaritatea, atașamentul, iar uneori competiția.

Observațiile noastre și cercetările realizate asupra relațiilor dintre generații în cadrul familiei permit să confirmăm că bunicii reprezintă cel mai frumos exemplu de înțelepciune, statornicie, cumpătate, experiență existențială, dragoste și respect. Rolul/funcția de bunici se echivalează cu: *a iubi, a educa, a îngriji, a admira, a se bucura, a alinta, a sprijini etc.* nepoții, iar uneori a suplini copiii lor adulți, care au devenit deja părinți. Implicarea bunicilor în creșterea nepoților este foarte importantă din considerentele asigurării unei dezvoltări optime la nivel psihic, moral și social al acestora. Este dovedit științific faptul că prezența bunicilor în

viața copiilor are un impact pozitiv asupra formării și evoluției comportamentului lor. Copiii care relaționează adecvat cu bunicii sunt mult mai stabili emoțional, învață bine și au succese la școală, au încredere sporită în forțele proprii și relaționează fără dificultăți cu semenii lor [11; 45; 48; 125; 137; 138 etc.].

Un studiu, organizat de Universitatea Oxford și Institutul Educației din Londra, demonstrează că implicarea bunicilor în creșterea și educația nepoților influențează gradul de fericire al acestora. Buchanan Ann (Centre for Research into Parenting and Children/Department of Social Policy and Social Work-Oxford University) și dr. Flouri Eirini (the Institute of Education) au investigat impactul pe care îl are implicarea bunicilor în creșterea și educarea copiilor cu vârste cuprinse între 11 și 16 ani. Majoritatea adolescenților s-au declarat entuziasmați de relația pe care o au cu bunicii, fapt ce suplinește cu succes absența părinților (care, lucrează departe de casă sau au trecut prin divorț și separare). Deasemenea, bunicii au fost identificați drept piloni de stabilitate privind creșterea copiilor și depășirea unor crize familiale [197].

Legătura naturală, afectivă, puternică dintre bunici și nepoți oferă o relație și o intimitate lipsită de constrângeri și de reglementări normative stricte [125, p. 163]. Evident că relația adulților, a bunicilor și copiilor lor adulți, care sunt părinți, configurează rolurile bunicilor. Acestea pot lua diferite forme: de la bunicul - *prietenul cel mai bun, confidentul, avocatul, până la istoricul familiei*, persoana cu experiență de viață, cel care păstrează și transmite ethosul pedagogic familial.

Din aceste considerente numeroși cercetători [48; 110; 125; 148; 150; 152; 159; 162; 182 etc.] au studiat complexitatea relației bunici-părinți-nepoți, stabilind tipologii ale bunicilor, delimitând spectrul larg de roluri/funcții îndeplinite de aceștia în cadrul familiei, respectiv a vârstnicilor în societate.

În continuare, vom face o trecere în revistă a celor mai esențiale și funcționale clasificări oferite de literatura de specialitate, în scopul conștientizării rolului lor, a impactului bunicilor în educația nepoților, cât și pentru a evidenția contribuția lor semnificativă în cadrul vieții sociofamiliale.

O clasificare tipică a bunicilor poate fi prezentată conform unui criteriu relevant – *mediul de rezidență* al acestora. Astfel, deosebit: *bunici din mediul urban/de oraș și bunici din mediul rural/de la sat*.

În acest context, reamintim despre datele Biroului Național de statistică din Republica Moldova, care ne informează că la începutul anului 2013 în țara noastră locuiau 544,4 mii de

persoane în vârstă de la 60 și peste 60 de ani, din care mai mult de jumătate (60,3%) sunt femei. Aproximativ două treimi din numărul total al persoanelor în etate locuiesc în mediul rural. Următorul tabel ne arată distribuția pe grupe de vârstă/ani a numărului de persoane în etate atât din mediul rural cât și urban, exprimate în % [200].

Tabelul 2.2.

Repartiția persoanelor în etate pe grupe de vârstă și mediul de reședință (1 ianuarie 2013)

Grupa de vârstă, ani	Total		Urban		Rural	
	persoane	%	persoane	%	persoane	%
60-64	190219	34,9	83154	38,2	107065	32,8
65-69	104565	19,2	43752	20,1	60813	18,6
70-74	100563	18,5	39184	18,0	61379	18,8
75-79	72254	13,3	25537	11,7	46717	14,3
80-84	48452	8,9	16154	7,4	32298	9,9
85 și peste	28326	5,2	9808	4,6	18518	5,6
Total	544379	100,0	217589	100,0	326790	100,0

Analizând datele prezentate în acest tabel, observăm că numărul persoanelor în etate este mai concentrat în mediul rural, unde persoanele în vârstă de peste 60 ani reprezintă 15,8 % din totalul populației rurale, față de 14,6 % în mediul urban. În viziunea noastră, bunicii de la țară sunt mai des solicitați decât cei de la oraș pentru a avea grijă de nepoți (datorită fenomenului migrării părinților spre orașe și posibilităților mai mari de angajare în câmpul muncii a acestora). Bunicii de la oraș, practic, o mare parte din ei, sunt angajați profesional, sunt social activi și nu întotdeauna dispun de timp liber pentru a se ocupa de nepoți și nu dispun nici de spațiul necesar pentru trai și joacă a copilului.

O altă clasificare a bunicilor are la bază criteriul *apartenenței la linia paternă sau maternă*. Astfel, identificăm bunicii *paterni*, caracterizați ca fiind distanți în relația cu nepoții și bunicii *materni*, care sunt mult mai apropiați de nepoți. O sub-clasă a acestei tipologiei poate să includă bunicii *naturali* – legătura directă în lanțul rețelei de rudenie și bunicii *vitregi* – legătură indirectă creată în familiile reconstituite [125].

Studiile empirice demonstrează faptul că frecvent și fără rezerve, tinerele familii apelează la ajutorul bunicii, din partea mamei (74%), în vederea creșterii copilului, dar acest moment deseori depinde nu numai de atașamentul emoțional în diada mamă-fiică, care evident că se transmite și nepoților, ci și de posibilitățile bunicilor [48, p. 305].

Psihologul rus Краснова О. В. [148], elaborează o clasificare amplă (12 tipuri), care are la bază o serie de criterii, unele fiind expuse anterior de noi. Astfel, în funcție de: *coabitarea bunicilor cu nepoții, de statutul socio-familial, apartenența la linia paternă sau*

maternă, nivelului de comunicare și interacțiune, inclusiv, legăturile intra- și intergeneraționale au fost delimitate următoarele tipologii de bunici:

1. Bunici căsătoriți ce locuiesc împreună cu nepoții (linia maternă);
2. Bunici căsătoriți ce locuiesc împreună cu nepoții (linia paternă);
3. Bunici singuratici (văduvi, divorțați) ce locuiesc împreună cu nepoții (linia maternă);
4. Bunici singuratici (văduvi, divorțați) ce locuiesc împreună cu nepoții (linia paternă);
5. Bunice singuratice (văduve, divorțate) ce locuiesc împreună cu nepoții (linia maternă);
6. Bunice singuratice (văduve, divorțate) ce locuiesc împreună cu nepoții (linia paternă);
7. Bunici căsătoriți ce nu locuiesc împreună cu nepoții (linia maternă);
8. Bunici căsătoriți ce nu locuiesc împreună cu nepoții (linia paternă);
9. Bunici singuratici (văduvi, divorțați) ce nu locuiesc împreună cu nepoții (linia maternă);
10. Bunici singuratici (văduvi, divorțați) ce nu locuiesc împreună cu nepoții (linia paternă);
11. Bunice singuratice (văduve, divorțate) ce nu locuiesc împreună cu nepoții (linia maternă);
12. Bunice singuratice (văduve, divorțate) ce nu locuiesc împreună cu nepoții (linia paternă) [148].

Conform unui alt studiu realizat de către Kellerhals J. și colaboratorii săi pe marginea unui eșantion genevez, care, de asemenea, au investigat aspectele ce țin de apelul și colaborarea cu familiile de origine și măsura în care bunicii îndeplinesc un rol educativ, am identificat o clasificare a acestora, plecând de la criteriul *tipul coeziunii familiale*:

- bunici cu o contribuție semnificativă în creșterea și educația nepoților, la care se apelează frecvent. În baza datelor, cel mai des (64% din cazuri) se apelează la ajutorul rețelei de rudenie în *famiiliile de tip asociație*;
- bunici cu o contribuție nesemnificativă în creșterea și educarea nepoților; se observă în *famiiliile de tip paralel*, centrate pe izolare. În acest caz se apelează cel mai puțin la rețeaua de rudenie [Apud 125, pp. 163-164].

Cercetătoarea de la Liège, Gauthier A. [Ibidem] în cadrul unei anchete longitudinale/panel, având ca eșantioane bunici și nepoți din Belgia, a clasificat bunicii în funcție de *suplinirea rolurilor parentale*(în domeniul conduitelor sociale). Clasificarea dată conține caracteristici ai culturii bunicilor, după cum urmează:

- bunici care *substituie* părinții în supravegherea cotidiană a copiilor. Acest tip de bunici se răgăsește printre vârstnicii care nu posedă diplome de studii superioare și/sau au statut de pensionari/casnici, muncitori, funcționari. Ei exercită mai degrabă un

rol parental decât de bunici, își atribuie dreptul de a controla stilul educativ al părinților (copiilor adulți a lor) și de a orienta dezvoltarea nepoților; promovează valori precum: politețea, respectul și ascultarea față de părinți și persoanele în etate, onestitatea, ajutorul.

- bunici care își asumă roluri specifice (*specialiștii*): categoria de vârstnici care posedă studii superioare, sunt angajați profesional, sunt socialmente activi, valorizează un anumit grad de independență și împlinire personală. Contactele cu nepoții sunt mai rare, dar acordă o mare importanță calității relației cu nepoții. O sub-clasă a acestei categorii o reprezintă *bunicii* ce dețin o funcție de *club*, organizează timpul liber și week-end-urile într-o atmosferă pedagogică. Atitudinea nepoților față de ei este pozitivă, deoarece acestea se simt valorizați și înțeleși. O a doua sub-clasă o reprezintă *bunicii-rădăcini*, care asigură transmiterea patrimoniului familial, menținerea moravurilor și cultivarea legăturilor intergeneraționale, însă frecvent această funcție este definitorie pentru *bunicii emigranți*.
- bunici care nu-și asumă roluri educative (*pasivii*) reprezintă o categorie constituită din vârstnicii ce aparțin tuturor categoriilor sociale și care datorită unor factori: vârstă înaintată, starea sănătății, distanțele geografice foarte mari, rețea de rudenie mare (copii numeroși), rupturi între bunici și părinți, înregistrează o pasivitate involuntară sau practic absolută [125, p. 164-165].

O cercetare relevantă, efectuată de către Wall K. [Apud 167], care abordează problema nucleelor familiale constituite din bunici și unul sau mai mulți nepoți, în situații de criză ale vieții de familie (deces, divorț, abandon, boală etc.), vine să completeze tipologia prezentată mai sus. Astfel, conform aceluiași criteriu expus anterior, *cel de suplinire a rolurilor parentale și din necesitatea asigurării solidarității și a coeziunii familiale în vederea păstrării familiei* distingem:

- bunici ce *substituie* părinții, preluând pentru un anumit timp atributele parentale;
- bunici *depozitari* ai copiilor pentru o durată oarecare, exercitând cea mai mare parte a atributelor parentale cotidiene, fără ca aceștia să renunțe la ele exercitându-le de la distanță;
- bunici *supraveghetori*, care preiau rolurile parentale pentru durate limitate: săptămâna de lucru a părinților, câteva zile/nopti din săptămână;
- bunici *susținuți* de către nepoți, identificați mai ales în mediul rural, oferindu-le ajutor și securitate [Ibidem, p. 166].

Contribuții remarcabile în domeniul pedagogiei familiei, investigații de amploare cu privire la educația pentru familie, sunt realizate de către cercetătoarea autohtonă, Cuznețov Larisa. În lucrările sale [38; 39; 41; 45; 48; etc.], autoarea abordează și aspecte legate de cultura relației bunici-nepoți, elaborează o clasificare proprie a bunicilor ținând cont de diversitatea tipurilor de personalitate, nuanțând o serie de criterii. Potrivit autoarei deosebit:

- conform *criteriului de vârstă*:
 - bunici *relativ tineri* (45-65 de ani) – ei sunt activi, energici, au o viață matură de reală valoare, sunt încadrați profesional;
 - bunici *în etate* (după 65 de ani) – sunt pensionari, contactează cu nepoții mai frecvent. Sentimentul de plenitudine și utilitate a vieții le provoacă plăcere să povestească cazuri interesante din propria viață, să dea povețe etc.
- criteriul general: *trăsături individual-tipologice*:
 - a) În conformitate cu *sensibilitatea emoțională* deosebit:
 - bunici *blajini* – comportare calmă, pașnică, cordială; sunt buni, mărinimoși, sentimentali; ascultă sfaturile copiilor lor adulți; discută empatic cu ei și cu nepoții orice problemă etc.
 - bunici *impertinenți* – comportament rezervat, tacit, sunt introvertiți, neexpresivi; le lipsește simțul umorului; puțin comunică; sunt îngândurați; se izolează și distanțează de apropiați etc.
 - bunici *agitați* – comportament impulsiv, suspicios sau anxios; frecvent sunt irascibili, ușor se enervează; manifestă sensibilitate bolnăvicioasă.
 - b) *Manifestarea calităților volitive*:
 - bunici *hotărâți* – comportament perseverent, acționează cu siguranță, ușor iau decizii, sunt independenți, uneori chiar autoritari; dau dovadă de inițiativă.
 - c) *Activism comportamental*:
 - bunici *activi* – sociabili, deschiși, le place să comunice cu nepoții, părinții acestora; vioi, energici, dinamici etc.;
 - bunici *pasivi* – acționează lent, sunt introvertiți, necomunicabili; încet și lung gândesc; sunt inerți și conservatori etc.
 - d) *Particularități comunicative*:
 - bunici *vorbăreți* – comportament activ, sociabil; sunt extravertiți, expresivi, povățuitori, discută dificultățile apărute; uneori pot fi sâcâitori;

- bunici *posaci* – comportament sobru, acționează în tăcere, necomunicativi, mohorâți, sunt închiși, rar zâmbesc [48, p. 303-304].

Potrivit observațiilor aceleși autoare, în conformitate cu deosebirile de gen, mai frecvent sunt solicitate de familiile tinere – bunicile. Acestea sunt atente, îndemânate, mobile, comunicative, descurcărețe, mai deschise și cointeresate decât bunicii / bărbații în susținerea și ajutorarea copiilor, inclusiv și a nepoților. Bunicii / bărbați, însă, își rezervează rolul de secundare a bunicii și organizează distracțiile, jocurile, plimbările, excursiile etc. Din considerentele date și potrivit literaturii de specialitate [125; 126] constatăm, că mai des este abordată bunica și rolurile îndeplinite de ea în familie. Gradul de interacțiune și comunicare a bunicii cu nepoții la fel, este mai sporit decât cu bunicii.

Subiectul privind reprezentarea și conștientizarea de către femeie a rolului său de bunică a fost investigat de mai mulți cercetători printre care se numără și Robertson R. [Apud 150]. Clasificarea propusă de cercetătoare se axează, mai ales, pe atitudinea și respectul față de normele personale și sociale ale femeii, pe expectanțele acesteia față de copiii adulți și nepoți, gradul de implicare în creșterea și educația nepoților. Astfel, cercetătoarea delimitează:

- *femeia-bunică cu înalte aspirații personale și sociale* și cu o reprezentare temeinică despre rolul dat; acestea au grijă de nepoți și deseori îi răsfață;
- *femeia-bunică cu nivel redus de aspirații personale* și cu așteptări ne semnificative de la îndeplinirea acestui rol;
- *femeia-bunică simbolică* care își realizează rolul în corelație cu normele și principiile sale de viață;
- *femeia-bunică centrată pe educația individuală* ce pune accent pe formarea și dezvoltarea trăsăturilor individuale de caracter și conduită.

Спиваковская А. С. și Варга Н. Я. [Apud 150] în cercetările sale descriu alte două tipuri de bunice care nu se încadrează reușit în acest rol și sunt caracterizate ca:

- *bunice victime*, care preiau acest rol ca pe unul central din viața sa, își asumă întreaga responsabilitate privind treburile gospodărești, inclusiv creșterea și educarea nepoților; renunță la serviciu și ignorează posibilitățile de autorealizare și autoafirmare;
- *bunice concurente* care continuă să activeze în plan profesional, acordă timp nepoților în zilele de odihnă și vacanțe. Concurează cu fiica sau nora din motivul de *a fi cea mai bună și de succes mamă a nepotului și a fiului*.

În lucrarea *Социальная психология старения (2002)*, psihologii ruși Краснова О. В. și Лидерс А. Г. [148] abordează specificul femeilor vârstnice și manifestarea acestora în rolul

de bunică. Astfel, cercetătorii au stabilit următoarea tipologie de bunice. În funcție de *acțiunile concrete cu nepoții și/sau timpul liber petrecut cu aceștia* deosebim:

- bunice de tip *formal*: citesc împreună cu nepoții, se plimbă, merg în vizită la rude, prieteni, privesc televizorul, activități ce nu solicită prea multă energie și timp, ba dimpotrivă, chiar benefice sănătății tuturor;
- bunice de tip *activ*: se joacă, ajută nepoților la efectuarea temelor pentru acasă; merg cu nepoții la spectacole, cinema; se plimbă etc.; organizează activități ce solicită timp, energie atât din punct de vedere moral cât și fizic;
- bunice care se află la distanță, *îndepărtate (se referă la distanța geografică)*: petrec împreună timpul liber doar de sărbători și vacanțe, îi implică pe nepoți la treburile gospodărești, grădinărit, activitățile în câmp [Ibidem].

În același context, cercetătorii americani Aisenberg R., Treas J. [Apud 15] propun încă o clasificare, care, după părerea noastră, constituie o completare a tipologiilor expuse anterior. Potrivit acestora se deosebesc: *bunici-izvor nesecat de înțelepciune*, promotorii culturii familiale și sociale; *bunici-sursă de energie pozitivă*, petrec timpul liber cu nepoții distrându-i și/sau oferindu-le momente de activism alternate cu relaxare.

Conform opiniei psihologului rus citat mai sus, Краснова О. В. [148; 149; 150]., atitudinea bunicilor față de nepoți și construirea unei relații temeinice cu aceștia mai depinde de o serie de factori ca: vârsta nepoților; vârsta bunicilor; studiile pe care le posedă bunicii; condițiile de trai; tipul relațiilor intrafamiliale; valorile proprii și cele sociale promovate de bunici; starea sănătății ș.a.

Este important ca adulții, părinții copiilor să menționeze frecvent importanța bunicilor, contribuția lor, să încurajeze legătura strânsă, apropiată dintre bunici și nepoți; să contribuie la consolidarea relației prin comunicare sistematică, ajutor reciproc. În conformitate cu criteriul ce ține de comunicarea bunicilor cu nepoții, putem delimita: *bunici ce interacționează sistematic* – sunt cei care locuiesc sub același acoperiș sau în aceeași localitate, comunică zi de zi; *bunici ce comunică periodic / relații periodice* – în timpul vacanțelor, de sărbători, ocazii speciale; *bunici ce nu au nici un fel de relații cu nepoții săi* [148].

Alte studii, în încercarea de a realiza clasificări privind bunicii, au fost axate asupra *stilurilor de relaționare dintre aceștia și nepoții lor*. Cercetătorii Cherlin A. J. și Furstenberg F. F. [Apud 180] identifică:

- *bunici ca figuri distante*: acest stil are o pondere de 29 % din totalul lotului studiat. Bunicii sunt întâlniți de către nepoți foarte rar, la anumite ocazii speciale, în cea mai

mare parte datorită distanțelor geografice mari, care au ca efect o relație mai puțin apropiată și în plan afectiv. În acest caz bunicii își doresc să-și poată vizita mai des nepoții, chiar să locuiască mai aproape, pentru că relațiile să devină mai strânse;

- *bunici în calitate de prieteni*: este cel mai frecvent stil (55%); bunicii își întâlnesc des nepoții și le face plăcere să petreacă timpul împreună, desfășurând activități distractive. Acești bunici joacă foarte rar roluri parentale, fiind mai degrabă un camarad al copilului, decât persoana care îl îngrijește. Nu se amestecă în modul în care părinții își educă și cresc copiii, lăsând acestora responsabilitatea îngrijirii lor;
- *bunici ca persoane implicate în creșterea nepoților*: ei se află frecvent cu nepoții și le acordă mult timp, la fel ca și bunicii prieteni, companioni. Spre deosebire de aceștia își asumă roluri apropiate de cele parentale, contribuie efectiv la creșterea nepoților: dau sfaturi, îi îngrijesc în anumite perioade, preiau o parte din sarcinile gospodăriei copiilor lor. Unii sunt un veritabil substitut al părinților în cazul mamelor celibatate sau divorțate, sau când mama și-a reluat activitatea profesională [15, p. 64-65].

Analiza și sinteza celor mai esențiale și funcționale tipologii ale bunicilor, propuse de literatura de specialitate a permis să completăm esența și nuanțele culturii postfigurative. În continuare, ne propunem să stabilim o tipologie a noastră a bunicilor, plecând de la ideea susținută de către Kaufman J. C. [Apud 55], potrivit căreia un individ nu este perceput ca *bătrân* de către socium (prieteni și familie), atât timp cât continuă să fie activ, interesant și productiv.

- Criteriul de bază: *după modul în care sunt percepuți bunicii de către familie și societate*:
 - *bunicii autonomi* duc un mod de viață de sinestătător, decent; o parte din ei sunt angajați în câmpul muncii, iar starea de sănătate le permite să se descurce singuri în treburile gospodărești și cele de serviciu. Această categorie de bunici pot constitui o sursă sigură de ajutor financiar copiilor adulți și/sau nepoților;
 - *bunicii dependenți* de sprijinul familiei, include, mai ales, persoanele în etate cu o stare a sănătății precară. Deseori ei locuiesc în aceeași casă cu copiii săi sau sunt în grija nepoților adulți. Cei dependenți de sprijinul financiar al familiei pot reprezenta surse stabile și destul de eficiente de supraveghere a celor mici;
- Criteriul de bază: *după modul în care sunt etichetați bunicii și atitudinea față de ei*:
 - *bunicii utili/acceptați/integrați*, care dau dovadă de înțelegere, înțelepciune; sunt conștienți și își acceptă cu responsabilitate rolul deținut în familie. Ei nu crează situații de conflict în familie, ba dimpotrivă caută permanent soluții de a le preîntâmpina, evita;

se implică adecvat în creșterea și îngrijirea nepoților, contribuie în măsura disponibilităților la treburile casnice. Din punct de vedere social, aceștia sunt adepții actelor de caritate și generatori de idei noi, în vederea bunăstării comunității, cartierului, sau blocului locativ.

- *bunicii marginalizați/izolați/inutili* atât familiei cât și societății, de regulă pot cuprinde categoria de vârstnici bolnavi și/sau aflați la vârsta de peste 80 de ani. Socialmente ei sunt neintegrați și dezadaptați. Familia nu lasă copiii mici sub supravegherea acestora și întâmpină dificultăți de comunicare și relaționare cu ei. Această vârstă necesită atenție sporită și îngrijiri speciale. Acest fapt, însă nu înseamnă că familia și nepoții se vor purta cu ei urât, amoral, ci invers vor avea grijă de ei în funcție de situație și cazul concret (invitarea medicului; internarea în spital; mobilizarea unei persoane de gardă la necesitate; organizarea nepoților pentru a le acorda ajutor etc.).

În concluzie, menționăm că analiza clasificărilor și a categoriilor de bunici ne orientează spre conștientizarea relației familie-bunici, importanța și diversitatea rolurilor pe care le pot îndeplini bunicii în cadrul familiei și ne oferă informații despre valorile promovate de ei. Implicația bunicilor poate varia atunci când în viața copiilor adulți și a nepoților apar situații, precum migrația părinților la oraș sau în alte țări; angajare, recalificare profesională a acestora etc. și, mai ales, în situații critice: divorț, îmbolnăvirea sau decesul unui părinte.

2.5. Concluzii la capitolul 2

1. Studiarea detaliată a influenței culturii postfigurative asupra educației familiale a nepoților a permis să conchidem că influența și rolurile îndeplinite de bunici sunt condiționate de mai mulți factori precum: cultura și inteligența, preferințele bunicilor, vârstă și gen, distanța geografică, starea sănătății, timpul liber de care dispun, comunicarea și relațiile cu copiii lor adulți etc. Indiferent din ce categorie fac parte bunicii, nepoții îi consideră drept persoane foarte importante în viața lor, iar întâlnirile cu aceștia au efect benefic pentru formarea și cultivarea calităților morale și spirituale. Studiul teoretic și empiric a permis să stabilim că a avea bunici în familie, sau în preajma acesteia, presupune un șir de avantaje în educația nepoților: *formarea și dezvoltarea simțului de apartenență și identitate la neam a copilului; spiritualizarea educației și promovarea valorilor religioase; transmiterea valorilor autentice, a tradițiilor și a obiceiurilor populare; oferirea modelelor cumpătate și pozitive de conduită; suport afectiv necondiționat, răbdare, securizare și siguranță; sursă de experiență existențială, înțelepciune*

și devotament; stabilitate emoțională și afectivă; asigurarea echilibrului, stabilității și continuității familiei.

În esență, investigația realizată scoate în evidență rolul important al bunicilor ca promotori ai valorilor morale și spirituale, ai stabilității psihosociale, a promovării modelelor echilibrate de comportare și a tradițiilor neamului.

2. Parteneriatul social familie-școală-bunici-comunitate reprezintă mecanismul de bază al promovării CP și a armonizării relațiilor intergeneraționale. Cercetarea realizată a demonstrat că eficiența parteneriatului social sporește dacă îl vom desfășura în conformitate cu instrumentele metodologice elaborate: *Cercul calității interacțiunilor socioeducative familie-instituție de învățământ-bunici-comunitate (Figura 2.1.); Acțiunile sinergetice a celor trei generații în parteneriatul socio-educativ (Figura 2.2); Strategia pedagogică interactivă de valorificare a culturii postfigurative în educația familială (Figura 2.3.) și Etapele evoluției rolului/funcției de bunici (Tabelul 2.1.).*

3. Investigațiile realizate pe eșantionul stratificat a permis să evidențiem, descriem și să interpretăm cinci *Modele de interacțiune familie-bunici-nepoți*, ceea ce a contribuit la determinarea pozițiilor familiale pe care le ocupă bunicii și părinții (în calitate de actor, agent și partener familial) în educația familială.

4. Analiza diversității tipologice a bunicilor s-a realizat din perspectivele funcționării subsistemelor familiale; din perspectiva mediului de rezidență; prin optica criteriului de apartenență la linia paternă sau maternă. Totodată s-au stabilit cele 12 tipuri de bunici conform criteriului de coabitare cu nepoții și statutul sociofamiliar al acestora. Evidențierea suplinirii rolului parental, al necesității asigurării coeziunii și solidarității familiei conform criteriului de vârstă și posedarea trăsăturilor individual-tipologice, a stilului de comunicare și relaționare bunici-nepoți – a asigurat conștientizarea valorii și a impactului valorificării pedagogice culturii postfigurative asupra formării personalității copilului și a armonizării relațiilor familiale.

3. COORDONATA PRAXIOLOGICĂ DE VALORIFICARE A CULTURII POSTFIGURATIVE ÎN CADRUL EDUCAȚIEI FAMILIALE

3.1. Designul cercetării

Cercetarea s-a realizat pe parcursul anilor (2010-2015), în patru etape:

- etapa 1 (2010-2011) – documentarea științifică și elaborarea aparatului științific categorial prin formularea și precizarea tuturor componentelor: actualitate, problemă, ipoteză, scop, obiective, analiza situației în domeniul de cercetare și stabilirea reperelor teoretice și metodologice ale cercetării;
- etapa a 2-a (2011-2012) – conceptualizarea teoretică și studiul genezei fenomenului vizat;
- etapa a 3-a (2012-2014) – desfășurarea experimentului pedagogic prin realizarea etapelor: de constatare, de formare și de control;
- etapa a 4-a (2014-2015) – analiza și interpretarea datelor; formularea concluziilor recomandărilor și a perspectivelor de cercetare.

Cercetarea comportă un caracter teoretico-aplicativ datorită scopului și complexității problematicii abordate privind impactul culturii bunicilor asupra educației generației tinere în spiritul respectării valorilor familiale, al centrării asupra formării profilului moral și a celui spiritual. Investigația s-a realizat în baza valorificării principiilor inter-, pluri- și transdisciplinarității, implicând analiza aspectelor pedagogice, psihologice, antropologice, sociologice, ne-am orientat și asupra unor abordări ontologice și filosofice.

Determinarea problemei, a scopului și a specificului investigației au permis să conturăm câteva direcții strategice esențiale, care au servit drept puncte de reper pentru desfășurarea demersului de bază al cercetării, după cum urmează:

- investigarea atitudinii copiilor/nepoților de vârstă preșcolară, școlară mică, gimnazială și liceală față de bunici și influența educativă a acestora asupra categoriilor de populație nominalizată;
- investigarea atitudinii părinților față de rolul bunicilor în educarea propriilor nepoți, metodele de educație a bunicilor și influența culturii postfigurative în consolidarea și evoluția familiei;
- investigarea atitudinii bunicilor față de noul rol/funcție în familie, acțiunea educativă, competențele necesare și responsabilitățile studiate în dinamica și structura evoluției funcției de bunici;
- stabilirea finalităților, conținutului și a strategiilor de optimizare a relațiilor intergeneraționale și a impactului culturii postfigurative asupra educației familiale;

- elaborarea și implementarea *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*.

Postulatul principal (susținut de către cercetătoarele Mead M. [153; 189], Cuznețov Larisa [41; 46; 48;], Stănciulescu E. [125; 126]), de la care am pornit în cercetarea noastră experimentală, rezidă în menținerea și promovarea coexistenței echilibrate dintre cele trei generații prin valorificarea intercunoașterii și intercomunicării eficiente.

Demersul experimental în integritatea sa a avut ca **scop** *studierea și elucidarea specificului relației celor trei generații, cultura acestora; colaborarea și cooperarea în interiorul familiei și între membrii acesteia (copii, părinți, bunici) privind promovarea valorilor familiale autentice*.

În organizarea și realizarea experimentului pedagogic ne-am axat pe următoarele **obiective**:

- acumularea datelor în baza examinării și analizei reperelor teoretice privind cultura postfigurativă și impactul bunicilor asupra educației nepoților;
- determinarea atitudinii față de bunici/persoane în etate;
- precizarea contextului și stabilirea duratei de desfășurare a experimentului;
- selectarea eșantionului stratificat și stabilirea loturilor experimentale: preșcolari, școlarii mici, preadolescenți, adolescenți, părinți și bunici din mediul rural și urban;
- elaborarea instrumentarului metodologic, a setului de probe aplicate în etapa constatativă, cea de formare și cea de verificare a experimentului pedagogic;
- stabilirea condițiilor, principiilor și a strategiilor de optimizare a relației bunici-nepoți.

În desfășurarea cercetării am aplicat metoda analizei factoriale, chestionarul, studiul de caz, conversația, observația științifică, metodele statistice, tehnica cercetării lotului experimental de tipul *înainte și după* (*before and after method*), probe de verificare a competențelor culturii postfigurative, metoda Expert.

Experimentul pedagogic s-a realizat pe un eșantion stratificat, care, în întregime, a fost constituit din 6 loturi din mediul rural și 6 loturi din mediul urban. Categoriile de populație implicate în experiment: copii, adolescenți, părinți și bunici (Anexa 1).

Vârsta constituie o variabilă rezultată din cercetare. În acest sens, atragem atenția că lotul copiilor a fost selectat în colaborare cu instituțiile de învățământ și cadrele didactice. Deși, vârsta populației (copii, adolescenți, adulți și vârstnici) este diferită, precizăm faptul că diferențele de abordare a variabilei indicate nu afectează cu nimic analiza, dimpotrivă oferă o perspectivă mai largă, dar precisă și detaliată de cercetare.

Mediul de rezidență reprezintă pentru cercetarea noastră o altă variabilă și un criteriu important de eșantionare.

Experimentul pedagogic s-a desfășurat (anul de studii 2012-2014) în mediul rural, în instituția preșcolară *Ghiocel*, Gimnaziul *Diomid Gherman* din s. Risipeni, r-nul Fălești, Liceul Teoretic *Seliște* din s. Seliște, r-nul Nisporeni, unde au fost antrenați 168 de subiecți (copii, adolescenți, părinți, bunici); în mediul urban, în instituția preșcolară nr. 54 și Liceul Teoretic *Iulia Hașdeu* din Chișinău cu 170 subiecți (copii, părinți, bunici).

Experimentul pedagogic a inclus trei etape: de constatare, de formare și de verificare, însă derularea acestuia am început-o de la un experiment prealabil pentru a defini cele patru aspecte elucidate în tabelul 3.1., care ne-au ajutat să gândim și să planificăm mai eficient cercetarea de bază.

Tabelul 3.1. Designul cercetării

1	2	3	4	5	6
N. r	Studii experimentale și obiective operaționale	Lotul experimental	Termeni de realizare	Activități și metode	Impact și rezultate
1.	I. EXPERIMENTUL PREALABIL				
2.	<p>1. Determinarea tipului / modelelor de interacțiune și colaborare a familiei cu bunicii;</p> <p>2. Identificarea și stabilirea specificului relațiilor intergeneraționale familiale;</p> <p>3. Diagnosticarea blocajelor posibile în parteneriatul educativ familie-bunici-nepoți;</p> <p>4. Validarea instrumentelor de cercetare</p>	<p>Eșantion stratificat independent 218 (108 s. din mediul rural și 110 s. din mediul urban)</p>	<p>Semestrul al II-lea a anului de studii 2012 - 2013</p>	<p>Metode : conversația, interviul, sondajul de opinii, studiu de caz, observația, metoda Expert.</p>	<p>▪ Am determinat cinci modele de interacțiune a familiei cu bunicii: <i>1. modelul interacțiunilor dominate de bunici;</i> <i>2. modelul interacțiunilor în care bunicii și părinții sunt percepuți ca aliați;</i> <i>3. modelul interacțiunilor familiale axate pe echilibrul intergenerațional;</i> <i>4. modelul interacțiunilor dominate de părinți;</i> <i>5. modelul mixt (Figura 3.1.).</i></p> <p>▪ Am distins patru tipuri de relații intergeneraționale familiale: - <i>relații intergeneraționale de tip tradițional;</i> - <i>relații intergeneraționale de tip modern;</i> - <i>relații intergeneraționale de tip postmodern;</i> - <i>relații intergeneraționale de tip mixt;</i></p>

					<ul style="list-style-type: none"> ▪ Am stabilit corespondența dintre tipul de familie cu tipul relațiilor intergeneraționale (<i>Fig.3.2. Schema colaborării generațiilor în cadrul familiei</i>); ▪ Am stabilit și descris blocajele posibile de comunicare și relaționare bunici-nepoți-părinți (<i>Tabelul 3.2. Blocaje de comunicare și relaționare bunici-nepoți-părinți</i>).
3.	II. EXPERIMENTUL DE CONSTATARE				
4.	<p>1. Studierea opiniilor, atitudinilor și reprezentărilor nepoților (de vârstă preșcolară, școlară mică, gimnazială și liceală) față de bunici; a frecvenței și sistematicității contactelor și comunicării; a calității timpului liber consumat împreună;</p> <p>2. Stabilirea componentelor culturii postfigurative;</p> <p>3. Stabilirea gradului de implicare a bunicii de către părinți în creșterea și îngrijirea copiilor;</p> <p>4. Investigarea rolului bunicii în familia contemporană și contribuția lor reală în promovarea culturii familiale și a influenței educative asupra nepoților;</p> <p>5. Cercetarea evoluției rolului/funcției de</p>	<p>Eșantion stratificat ce constă din 6 loturi din mediul rural și 6 loturi din mediul urban: 338 subiecți (168 s. din mediul rural și 170 s. din mediul urban)</p>	<p>Anul de studiu 2013 - 2014</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Conversația dirijată cu preșcolarii; • Activități; conversații cu școlarii mici în cadrul orei de dirigenție: 1. Eșeu: <i>Portretul bunicii mele</i>; 2. Sarcină de grup: <i>Dezmierdați-vă bunicii cu cele mai frumoase cuvinte</i> ; • Activități cu preadolescenții 1. Elaborați o povestire: <i>Rolul bunicii în viața mea</i>; 2. Interviu • Activități cu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Am întocmit liste cu întrebări pentru intervievarea preșcolarii, școlarii mici, preadolescenților și adolescenților (<i>Anexa 2, 3</i>); ▪ Am diagnosticat opiniile, atitudinile și reprezentările nepoților cu privire la bunici și relația cu ei; ▪ Am determinat care este rolul bunicii în educația nepoților (<i>Fig. 3.3. Rolul bunicii în educația nepoților</i>); ▪ Am stabilit frecvența, sistematicitatea contactelor și a comunicării nepoți-bunici; însemnătatea lor pentru cultivarea calităților morale la copii (<i>Fig.3.4. Modul de interacțiune bunici-nepoți</i>); ▪ Am studiat gradul de afecțiune, pe care o investesc nepoții din mediul rural și cei din mediul urban, în figura bunicii și a bunelului (<i>Tabelul 3.3. Cu cine dintre bunici te înțelegi mai bine?</i>);

	<p>bunici în dinamică și a suportului oferit de către aceștia familiei; 6. Determinarea valorilor/virtuților promovate de către bunici în educația familială.</p>			<p>adolescenții: 1. Eseu: <i>Ce am învățat de la bunici</i>; 2. Interviu</p>	<p>▪ Am estimat calitatea timpului liber consumat împreună cu bunicii în vederea consolidării relației bunici-nepoți (Fig.3.6. <i>Activități valorificate de către bunici</i>)</p>
				<p>• Aplicarea chestionarului de opinii pentru bunici (Anexa 5)</p> <p>Metode: Observația, studiul de caz, chestionarul, conversația dirijată, interviul,</p> <p>Observația științifică</p> <p>Conversația</p> <p>Documentarea științifică</p> <p>Chestionarul de opinii pentru bunici (Anexa 5)</p> <p>Prelucrarea statistică a datelor</p>	<p>▪ Am determinat în baza opiniilor adolescenților și a părinților care sunt componentele culturii postfigurative (Fig.3.5. <i>Componentele culturii postfigurative</i>)</p> <p>▪ Am identificat, potrivit opiniei părinților, moduri de implicare a bunicii în educația nepoților (Fig. 3.7. <i>Moduri de implicare a bunicii de către părinți și Fig.3.8. Modalități de implicare a bunicii în soluționarea conflictelor familiale</i>);</p> <p>▪ Am stabilit și analizat etapele evoluției rolului /funcției de bunici și specificul lor: 1) etapa prealabilă de îndeplinire a rolului de bunici, 2) etapa inițială a rolului de bunici, 3) etapa cu nepoți preșcolari, 4) etapa cu nepoți școlari, 5) etapa cu nepoți preadolescenți și adolescenți; 6) etapa cu nepoți adulți și strănepoți.</p> <p>▪ Am elaborat chestionarul de opinii pentru bunici constituit din opt criterii a câte patru subcriterii de evaluare);</p> <p>▪ Am evaluat esența culturii postfigurative pe marginea întregului lot de bunici în baza calificativelor <i>da /nu</i>. (Anexa 5)</p>

5.	II. EXPERIMENTUL DE FORMARE (secvențială)				
6.	<p>1. Informarea / sensibilizarea părinților privind dinamica (evoluția) etapelor rolului/funcției de bunici și importanța lor în educația copiilor;</p> <p>2. Estimarea importanței culturii postfigurative în vederea perpetuării valorilor general-umane</p> <p>3. Optimizarea comunicării și consolidarea comportamentelor relaționale corecte a familiei cu bunicii;</p> <p>4. Formarea atitudinii respectuoase și empatică la școlarii mici față de persoanele în etate</p> <p>5. Informarea bunicilor privind sporirea calității vieții personale</p> <p>6. Consilierea bunicilor în vederea exersării rolurilor și oferirea suportului moral nepoților și familiei acestora</p> <p>7. Formarea și exersarea capacităților de autocontrol și soluționare a conflictelor intergeneraționale</p> <p>8. Implementarea strategiei de optimizare a relației bunici-nepoți prin valorificarea culturii postfigurative</p>	<p>60 s. - părinți / familii din mediul urban</p> <p>15 s. - elevi mici din mediul urban</p> <p>50 s. - bunici din mediul urban</p>		<p>6 ședințe de formare cu părinții</p> <p>4 ședințe de consiliere cu bunicii</p> <p>4 ședințe de formare cu elevii mici</p> <p>Metode: conversația, lectura dirijată, brainstorming, portofoliul, mapa transmisibilă, training, masa rotundă analiza, problemtizarea studiul de caz ateliere de lucru etc.</p> <p>Ateliere de consiliere pentru dezvoltare</p>	<p>Cizelarea și dezvoltarea competențelor parentale și grandparentale</p> <ul style="list-style-type: none"> - de cunoaștere a procesului de dezvoltare umană; - de receptare și analiză a problematicii vieții de familie; - de prelucrare a informației privind problematica vieții de familie; - de soluționare a dificultăților apărute în cadrul vieții de familie și sociale; <p>▪ A fost validată <i>Strategia pedagogică interactivă de de valorificare a culturii postfigurative în educația familială</i> (Figura 2.3)</p>

III. EXPERIMENTUL DE VERIFICARE					
	1. Constatarea impactului formativ al valorificării culturii postfigurative în educația familială	50 de bunici din mediul urban	Anul de studiu 2014 - 2015	Aplicarea chestionarului de opinii pentru bunici <i>Evaluarea esenței culturii postfigurative</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Am analizat în plan comparativ rezultatele obținute la etapa de constatare și cele postformative a experimentului pedagogic
	3. Evidențierea modificărilor atinse la nivelul competențelor grandparentale			Metode: Discuții, analiza, observația științifică	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Am reprezentat rezultate prelucrate statistic (Tabelul 3.6., Anexa 7) ▪ Am analizat și ilustrat grafic valorile promovate de bunicii din mediul rural și a celor din mediul urban (Fig. 3.10. <i>Valori cultivate nepoșilor de către bunici</i>) ▪ Am elaborat concluzii și recomandări

Întrucât cercetarea noastră a fost una complexă, multinivelară, iar eșantionul a fost structurat, constituit din loturi experimentale diferite (copii preșcolari, școlari mici, preadolescenți, adolescenți, părinți și bunici) am decis să le esențializăm și să le oglindim concis în tabelul prezentat. Acest lucru permite să observăm și să stabilim ușor corelațiile dintre obiectivele studiilor experimentale, lotul, termenii de realizare, activitățile, metodele și rezultatele obținute.

În subcapitolele următoare vom prezenta detaliat desfășurarea experimentului pedagogic și vom analiza, interpreta și ilustra grafic rezultatele obținute.

3.2. Investigații preliminare și constatative privind esența culturii postfigurative

După cum am menționat în subcapitolul precedent, etapa de constatare a cercetării a fost anticipată printr-o investigare teoretică și una preliminară pe un eșantion independent. Astfel, s-au realizat **acțiuni investigative preliminare** care s-au axat pe *determinarea modului de interacțiune și colaborare a familiei cu bunicii, pe stabilirea valorificării culturii postfigurative, a tipului de relații intergeneraționale familiale și s-au diagnosticat blocajele posibile în parteneriatul educativ familie-bunici-nepoși.*

În baza conversațiilor, sondajelor de opinii ale copiilor, adolescenților, părinților și bunicilor am stabilit **cinci modele de interacțiune familie-bunici**, specifice ambelor medii de

rezidență: rural și urban. Amintim că aceste modele au fost descrise și analizate anterior în subcapitolul 2.3.

Am stabilit că parteneriatul educativ familie-bunici se desfășoară în baza următoarelor modele:

- 1) **Modelul interacțiunilor dominate de bunici (M1)**
(mediul rural-10,3%; mediul urban-5,1%);
- 2) **Modelul interacțiunilor în care bunicii și părinții sunt percepuți ca aliați (M2)**
(mediul rural -23,2% ; mediul urban -28,5%);
- 3) **Modelul interacțiunilor familiale axate pe echilibrul intergenerațional (M3)**
(mediul rural -21,4%; mediul urban -22,7 %);
- 4) **Modelul interacțiunilor dominate de părinți (M4)**
(mediul rural -9,1% ; mediul urban -10,4%);
- 5) **Modelul mixt al interacțiunilor (M5)**
(mediul rural -36 % ; mediul urban -33,3 %).

În scopul eficientizării, ilustrării și conștientizării, în continuare prezentăm grafic rezultatele obținute:

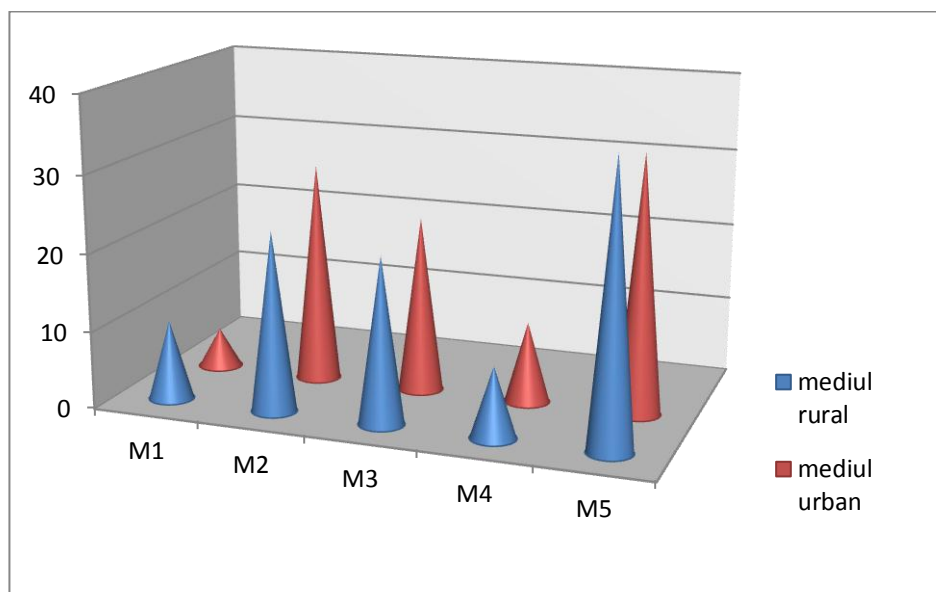

Fig. 3.1. Modele de interacțiune familie – bunici – nepoți

În ceea ce privește relația bunici-nepoți, potrivit cercetărilor realizate am constatat că indiferent de vârsta nepoților, aceștia au o atitudine pozitivă, frumoasă, afectuoasă față de bunici atât în mediul rural cât și în cel urban.

Potrivit analizei reperelor teoretico-praxiologice expuse, a observațiilor și a sondajelor de opinie cu grupurile de copii, adolescenți, părinți și bunici, ne-am orientat spre determinarea relațiilor intergeneraționale familiale. Astfel, deosebim:

- 1. Relații intergeneraționale de tip tradițional (RITT):** relații intergeneraționale foarte strânse, axate pe respectarea opiniei vârstnicilor; se observă unele acțiuni de control din partea acestora și o anumită conformare, manifestată din partea generațiilor mai tinere. Acțiunile educative sunt centrate pe valorificarea normelor, principiilor morale de viață, promovarea valorilor tradiționale; pe proiectarea, desfășurarea și monitorizarea evenimentelor familiale cu strictețe. Deseori se manifestă un autoritarism/dictat din partea adulților și bunicilor; stabilirea unor scopuri cu tentă spirituală și morală clar determinată. Acestui tip de raporturi îi corespunde modelul 1.
- 2. Relații intergeneraționale de tip modern (RITM):** relații de colaborare; acțiunile educative se axează pe valorificarea orientărilor axiologice actuale, moderne cu implicații democratice și, chiar, uneori prea permissive; stabilirea unor scopuri pragmatice, însă orientate spre viitor. Acestui tip de relații îi corespunde modelul 2 și modelul 3.
- 3. Relații intergeneraționale de tip postmodern (RITP):** relații de colaborare și parteneriat; acțiunile educative sunt structurate logic, însă uneori sunt exagerat de permissive, chiar libertine. În familie se resimte influența societății de consum. Acestui tip de relații îi corespunde modelul 4.
- 4. Relații intergeneraționale de tip mixt (RITMx)** în care se observă variate aspecte ale acestora: în anumite situații bunicii manifestă autoritarism, în altele – sunt mai democrațici și permisivi; deseori sunt axați pe colaborare, sfătuire, orientare etc. (modelul 5).

După cum observăm este evidentă existența unei tangențe între relațiile intergeneraționale în baza cărora am stabilit modelele. În plus, analiza literaturii de specialitate [48; 75; 76; 102; 110], ne-a permis să stabilim că aceste relații și modele se regăsesc, cu certitudine, în cele două tipuri de familii: nucleară și extinsă, caracteristice loturilor experimentale selectate și investigate.

În esență, fiecărui tip de familie îi corespunde un anumit model de colaborare și tip de relații intergeneraționale. *Schema colaborării generațiilor în cadrul familiei (Figura 3.2.)* am elaborat-o pentru a ne orienta rapid ce tip de relații intergeneraționale (de tip tradițional și modelul interacțiunilor dominate de bunici, cât și tipul de relații intergeneraționale de tip mixt al interacțiunilor cu modelul mixt) se întâlnesc în familiile extinse și în cele nucleare.

Familiei nucleare îi sunt specifice relațiile intergeneraționale de tip modern, de tip postmodern și cele de tip mixt cu modelul interacțiunilor în care bunicii sunt percepuți ca aliați, modelul interacțiunilor familiale axate pe echilibrul generațional, modelul interacțiunilor dominate de părinți. În familiile extinse, care prevalează în mediul rural, persistă mai mult relațiile tradiționale și cele mixte.

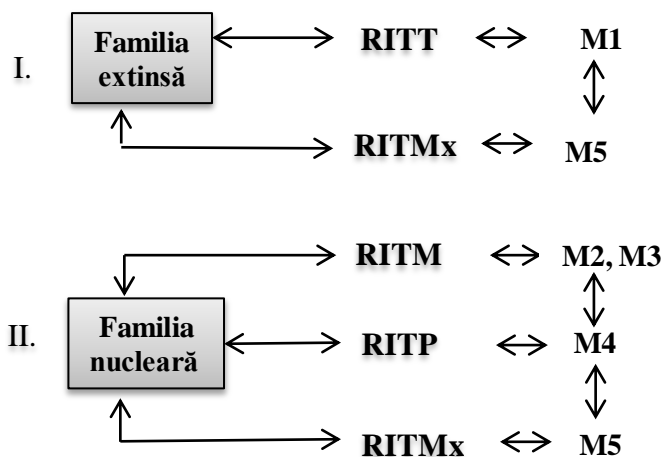

Fig. 3.2. Schema colaborării generațiilor în cadrul familiei

Experimentul preliminar s-a încheiat cu determinarea *blocajelor/obstacolelor* posibile în relația bunici-părinți-copii, care ar afecta negativ construirea și menținerea relațiilor din cadrul familiei, influențând nefast acțiunea educativă a agenților educativi familiali. Blocajele deformează dialogul și comunicarea intergenerațională. Asigurarea coerenței și unității acțiunilor educative familiale, solicită respectarea eticii relațiilor dintre partenerii intergeneraționali. Bineînțeles că părinții și ceilalți parteneri familiali, în esență, depun anumite eforturi în vederea construirii unor relații de colaborare și cooperare, comunicare pozitivă, totuși, atât părinții, copiii cât și bunicii se confruntă cu o serie de probleme, bariere în menținerea și dezvoltarea unei relații intergeneraționale optime.

Observările și conversațiile, studiul de caz ne-au permis să stabilim că *blocajele* ce apar în relația bunici-părinți-copii pot fi *de ordin structural* și *funcțional*. În cazul când structura familiei este deformată, aceasta este incompletă sau reconstituită, apariția blocajelor este mai frecventă. Ele pot fi de ordin economic sau funcțional. Dacă membrii familiei și bunicii nu cunosc și nu realizează eficient funcțiile și rolurile lor sociale, atunci se manifestă un șir de disfuncționalități, precum: *exagerarea* sau *minimalizarea* unor evenimente sau fapte; *desconsiderarea persoanei* (copil, adolescent, matur sau vârstnic); *utilizarea afirmațiilor categorice*; *descalificarea pozitivului*; *realizarea generalizărilor și concluziilor pripite, a etichetărilor* etc. Inițial acestea au fost diagnosticate și descrise de cercetătoarea

Cuznețov Larisa [45]. Noi am realizat unele completări în baza investigației desfășurate. Astfel, în condițiile sociale actuale am depistat *un șir de blocaje, provocate de posibilitățile economice ale familiei, de diferențele de statut, cultură de gen și chiar de preferințele politice* ale membrilor adulți ai familiei (unii adulți susțin anumite partide politice).

Blocajele de ordin economic țin de unele aspecte existențiale și se manifestă prin conflicte din cauza salariilor mici ale adulților, neajunsurile economice și/sau incapacitatea persoanei de a dirija/acumula și cheltui adecvat etc. resursele financiare. Astfel, partenerii familiali se pot învinui unul pe celălalt în zgârcenie sau invers, într-un spirit risipitor.

Corelând rezultatele analizei investigațiilor preliminare cu analiza cercetărilor de specialitate [45; 48; 105] elucidăm următoarele blocaje de comunicare și relaționare bunici-nepoți-părinți, structurate în tabelul 3.2.

Tabel 3.2. Blocaje de comunicare și relaționare bunici-nepoți-părinți

1	2
Structuri de gândire și acțiuni distorsionate	Caracteristici de bază
• BLOCAJE CE ȚIN DE INCOMPETENȚĂ	
<i>Exagerarea sau minimalizarea</i>	<ul style="list-style-type: none"> - se pot observa în conduita tuturor partenerilor familiali și presupune exagerarea unor evenimente, fapte, acțiuni și comportamente ale copiilor, părinților sau a bunicilor; - <i>minimalizarea</i> unor acțiuni, eforturi ale membrilor familiei, inclusiv a bunicilor, provoacă subaprecierea individului în cadrul familiei; este foarte frecventă și constituie 37% din numărul total de blocaje; - <i>exagerarea</i> cât și <i>minimalizarea</i> reprezintă fenomene negative care provoacă nu numai conflicte acute între partenerii familiali, ci afectează întregul proces educativ și/sau familial, deoarece dereglează obiectivitatea aprecierii.
<i>Filtrul mental</i>	<ul style="list-style-type: none"> - presupune selectarea unui singur detaliu care, deseori, poate fi negativ și insistarea exclusivă asupra acestuia, ceea ce diminuează reflectarea obiectivă, de ansamblu a realității; constituie 23 % din numărul total al blocajelor. - adulții, deseori, nu au anumite criterii de selectare a detaliilor, însă familia se axează pe anumite evenimente sau greșeli și erori comise de membrii familiei, inclusiv de bunici, exagerând situația.
<i>Descalificarea pozitivului</i>	<ul style="list-style-type: none"> - presupune respingerea experiențelor pozitive - unul sau doi/toți partenerii insistă asupra faptului că acțiunea sau evenimentul „nu contează”, „nu este serios”; - se menține astfel o convingere negativă față de valoarea acțiunilor,

	<p>ceea ce contribuie la apariția anxietății și neîncrederii în forțele proprii.</p> <p>- acest blocaj se manifestă față de copii (57,3 %), față de adulți/părinții acestora (43,2 %) și față de bunici (4,7 %).</p>
<p>• BLOCAJE CE ȚIN DE SFERA SOCIO-AFECTIVĂ</p>	
<i>Supergeneralizarea</i>	<p>- se referă la tendința unui partener de a observa și evidenția un singur eveniment cu caracter negativ ca fiind reprezentativ pentru întreaga activitate a copilului, familiei sau a bunicii, astfel apar și se consolidează situațiile de insucces și neînțelegere.</p>
<i>Gândirea de tipul „tot sau nimic”</i>	<p>- evenimentele și comportamentele sunt văzute și apreciate prin prisma categoriilor „alb-negru”.</p> <p>- dacă scopurile nu sunt atinse de copii în totalitate, familia sau bunicii au tendința de a considera apariția unui eșec ca absolută.</p>
<i>Saltul direct spre concluzii</i>	<p>- presupune efectuarea unor interpretări negative pripite, chiar dacă nu există fapte sigure ce ar susține convingător concluzia respectivă;</p> <p>- se manifestă și ca o eroare a presupunerii;</p> <p>- uneori, cineva din partenerii familiali presupune că evenimentele vor lua o anumită întorsătură, în baza unei concluzii arbitrare și trăiesc anticipat convingerea de parcă această predicție este deja un fapt stabilit; acest blocaj poate submina înțelegerea reciprocă între membrii familiei și bunici, creând nervozitate, tensionare și stări frustrante.</p>
<i>Desconsiderarea partenerului familial</i>	<p>- atribuie o atitudine negativă, preconcepută, care împiedică considerabil colaborarea și înțelegerea partenerilor educativi.</p>
<i>Afirmațiile categorice</i>	<p>- încercarea partenerilor de a se automotiva cu „trebuie”, „este corect”, „nu este corect”, „sunt competenți”, „nu sunt competenți” etc., provoacă dificultăți de comunicare și colaborare, deoarece nu lasă spațiu pentru studiere, observație și reflecție.</p>
<i>Etichetarea</i>	<p>- poate urma după afirmațiile categorice;</p> <p>- presupune un „nume” eronat care supără pe partener, fie adult, minor sau persoană în etate.</p>
<i>Reactualizarea trecutului</i>	<p>- presupune o reamintire a faptelor și evenimentelor din trecut;</p> <p>- sunt reactualizate, mai frecvent, faptele și evenimentele cu un caracter negativ și conflictele cu un caracter distructiv.</p> <p>- este necesară atenția din partea adulților și a persoanelor în etate și</p> <p>- exersarea <i>iertării</i>; discutarea problemelor la sfatul familiei.</p>
<i>Reproșul</i>	<p>- parvine după o reactualizare a trecutului;</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - constă într-o verbalizare a unei acțiuni nereușite. - pot fi reproșuri din partea unui partener sau a tuturor. - fiecare partener își are optica sa prin care apreciază evenimentele și le verbalizează învinuind partenerul familial.
• BLOCAJE CE ȚIN DE SFERA ECONOMICĂ	
<i>Gândirea de tipul „grădinița / școala sunt responsabile de educația copilului”</i>	<ul style="list-style-type: none"> - devine un blocaj periculos, ce subminează colaborarea instituțiilor în cauză cu familia și induce în eroare părinții; - acest blocaj se observă frecvent în relațiile partenerilor educaționali, se poate observa deseori anume în instituțiile de învățământ, în care părinții achită taxe mari.
• BLOCAJE CE ȚIN DE SFERA SOCIO-CULTURALĂ	
<i>Raționamentul afectiv</i>	<ul style="list-style-type: none"> - se explică prin aceea că partenerii percep emoțiile negative ca pe un echivalent al unor acțiuni și evenimente considerând că ele reflectă, în mod sigur, lucrurile așa cum sunt: „dacă percep așa, înseamnă că este adevărat”.
<i>Ignorarea sau neglijarea partenerului</i>	<ul style="list-style-type: none"> - presupune o atitudine negativă sau indiferentă; - se manifestă în comportarea partenerilor prin acte de ignorare sau neglijare a unor opinii, propuneri, cerințe. - cel mai frecvent este ignorată opinia copiilor (59,6%), uneori opinia bunicii (29,2%) și foarte rar (11,2%) este neglijată opinia părinților.
<i>Diferențe de statut social</i>	<ul style="list-style-type: none"> - se manifestă în situația când profesia sau funcția unor membri ai familiei diferă radical; - membrii familiei ce ocupă posturi înalte deseori se comportă neadecvat, <i>iși dau importanță</i>, critică poziția altor membri de familie care nu sunt la careva funcții deosebite.
<i>Diferențe în cultura de gen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - se manifestă prin acte de discriminare, înjosire a femeilor (48,3%) sau, invers, a bărbaților (27,6%) în cadrul familiei.
<i>Diferențe din cauza preferințelor politice</i>	<ul style="list-style-type: none"> - se manifestă în cadrul discuțiilor familiale sau în comportarea cotidiană din cauza contradicțiilor ce apar între membrii familiei care simpatizează și/sau susțin anumite partide sau lideri politici (26,8%).

În concluzie, șirul investigațiilor preliminare realizate scot în evidență necesitatea cunoașterii de către toți membrii familiei: a esenței rolurilor socio-familiale și importanța acestora, așteptările de rol, particularitățile psihofiziologice și crizele de vârstă, tipologia și

manifestarea relațiilor între membrii grupului familial, blocajele posibile în relația și comunicarea intergenerațională pentru a putea evita conflictele de familie cu caracter distructiv.

Totodată, experimentul preliminar a servit drept reper esențial în validarea instrumentelor elaborate pentru aplicația lor în experimentul pedagogic. La fel, în cadrul preliminar și cel constatativ am determinat cum vom aplica mijloacele de optimizare și valorificare a culturii postfigurative în educația familială, conturând condițiile, principiile de optimizare a relației bunici-nepoți.

Diagnosticarea preliminară a situației ne-a permis să elaborăm instrumentarul metodologic, setul de probe pentru experimentul de constatare (Anexa 2, 3, 4, 5) și de verificare (Anexa 5), cât și să elaborăm materialul, pe care mai apoi l-am aplicat în etapa de formare a experimentului pedagogic (Tabelul 3.5.).

În cadrul experimentului pedagogic, la etapa de constatare, s-a urmărit atingerea următoarelor **obiective**:

- studierea atitudinilor nepoților (de vârstă preșcolară, școlară mică, gimnazială și liceală) față de bunici; a frecvenței și sistematicității contactelor și comunicării; a calității timpului liber consumat împreună;
- stabilirea gradului de implicare a bunicilor de către părinți în creșterea și îngrijirea copiilor;
- investigarea rolului bunicilor în familia contemporană și contribuția lor reală în promovarea culturii familiale și a influenței educative asupra nepoților;
- cercetarea evoluției rolului/funcției de bunici în dinamică și a suportului moral și psihologic oferit de către aceștia familiei;
- determinarea valorilor/virtuților promovate de către bunici în educația familială;
- stabilirea componentelor culturii postfigurative.

Fiind interesați de opiniile/părerile lotului experimental de copii referitoare la atitudinea și caracterul relației cu bunicii lor, în instituțiile preșcolare au fost inițiate conversații ce reflectă subiectul cercetat. În rezultatul investigației am constatat că 75,2 % dintre respondenți își iubesc foarte mult bunicii și-i consideră drept cele mai importante persoane din familie; au în ei încredere deplină, deseori mai mare chiar decât față de părinți și frați (24,8%).

În pofida unor schimbări socio-culturale nefaste actuale, am stabilit că, 55 % de bunici din mediul rural îi conduc zilnic pe copii la grădiniță, deseori îi conduc 19,4 % de bunici; 22,4 % - foarte rar, iar 3,2 % – niciodată. În mediul urban conduc nepoții la grădiniță sistematic 36,3 % de bunici; destul de des, îi conduc încă 21,6 % de bunici; foarte rar – 42,1 %.

De regulă, bunicile, în 80,3 % de familii investigate, se interesează și se implică activ în viața nepoților preșcolari. În special, bunicile au grijă de respectarea regimului zilei, asigurarea comunicării cu celelalte rude și/sau copii, maturi. Din discuțiile cu copiii am sesizat faptul că anume bunicile sunt cele mai active (în comparație cu părinții), în analiza și soluționarea conflictelor nepoților săi cu alți copii (76,3%).

Mai mult de jumătate din preșcolarii intervievați (54,4 %) au relatat că mențin relații permanente cu bunicii, merg des în vizită, în vacanțe, de sărbători, iar părinții încurajează relația lor și doar 10 % din subiecți nu-și cunosc bunicii. Bunicii nu se implică deloc în viața lor și, prin urmare, n-au putut relata nimic la subiectul cercetat (cauzele sunt variate: decesul și/sau bolile grave a bunicilor, conflicte distructive – 3 cazuri).

În esență, analiza rezultatelor estimează că 90 % de subiecți de vârstă preșcolară manifestă o atitudine pozitivă, empatică, respectuoasă față de bunicii; sunt încântați de momentele petrecute împreună; își doresc să le fie aproape în permanență. Acest fapt demonstrează că pentru nepoții de vârstă preșcolară, bunicii joacă un rol important în vederea integrării eficiente a acestora în instituțiile preșcolare, stabilirea legăturilor de prietenie și comunicare cu alți copii; copiii preșcolari percep clar că bunicii se preocupă de sănătatea și fericirea lor.

Bunicii, la fel, în marea lor majoritate (91,3%) au arătat că nepoții le sunt dragi și scumpi, sunt persoanele care au nevoie de ei (83,6%); sunt persoanele la care țin cel mai mult (90,4%).

Copiilor de vârstă școlară mică li s-a propus să-și caracterizeze și să spună cum își dezmiarde bunicii. Iată ce cuvinte folosesc copiii de 7-10 ani:

- ✓ *cei mai buni din lume (83,7%);*
- ✓ *cei mai duioși (79,3%);*
- ✓ *cei mai frumoși (78,6%);*
- ✓ *cunosc cele mai frumoase povești (67,4%);*
- ✓ *sunt cei mai de încredere/apărători (63,4%).*

Bunicii au fost dezmiardați cu astfel de cuvinte: *bunicei, frumoșei, scumpi-preascumpi, iubiții mei, dragălași*; bunicile au fost comparate cu niște *zâne din povești* (61,4%) , iar bunicii cu *regii înțelepți* (23,2%).

Preadolescenților li s-a propus să elaboreze o povestire / eseu *Portretul bunicilor mei*, în care să-și descrie bunicii și să răspundă la câteva întrebări. Adolescenții au realizat un eseu intitulat *Ce am învățat de la bunicii* și, de asemenea, au răspuns la câteva întrebări.

În linii generale, rezultatele obținute ne-au bucurat, deoarece demonstrează un grad înalt de interacțiune și comunicare a familiei, nepoților cu bunicii. Evident că relația familie-bunici-nepoți este mai apropiată și coerentă în mediul rural decât în cel urban, durata întâlnirilor/timpului petrecut în ospete la bunici, la fel, este mai mare atunci când nepoții vin la bunici la țară. Ajutorul acordat bunicii de nepoții de pe loc, din sat, desigur că un pic prevalează (76,4%), însă și nepoții din oraș (67,3%) manifestă o atitudine grijulie și destul de responsabilă față de sarcinile și muncile delegate de bunici.

Confidențele împărtășite cu bunicii țin de variate aspecte ale vieții tinerei generații (de primele sentimente de îndrăgostire; experiență în relația fete-băieți, conflicte cu colegii de clasă, prietenii, părinții; frământări și confuzii personale din cauza unor eșecuri și/sau greșeli etc.) și, practic, nu diferă în funcție de mediu (rural sau urban).

Sfaturi bunicii le cer mai frecvent preadolescenții și adolescenții, acestea diferă de la caz la caz, sunt discutate; împreună se caută soluții pentru depășirea dificultăților, mai cu seamă, în relația cu părinții.

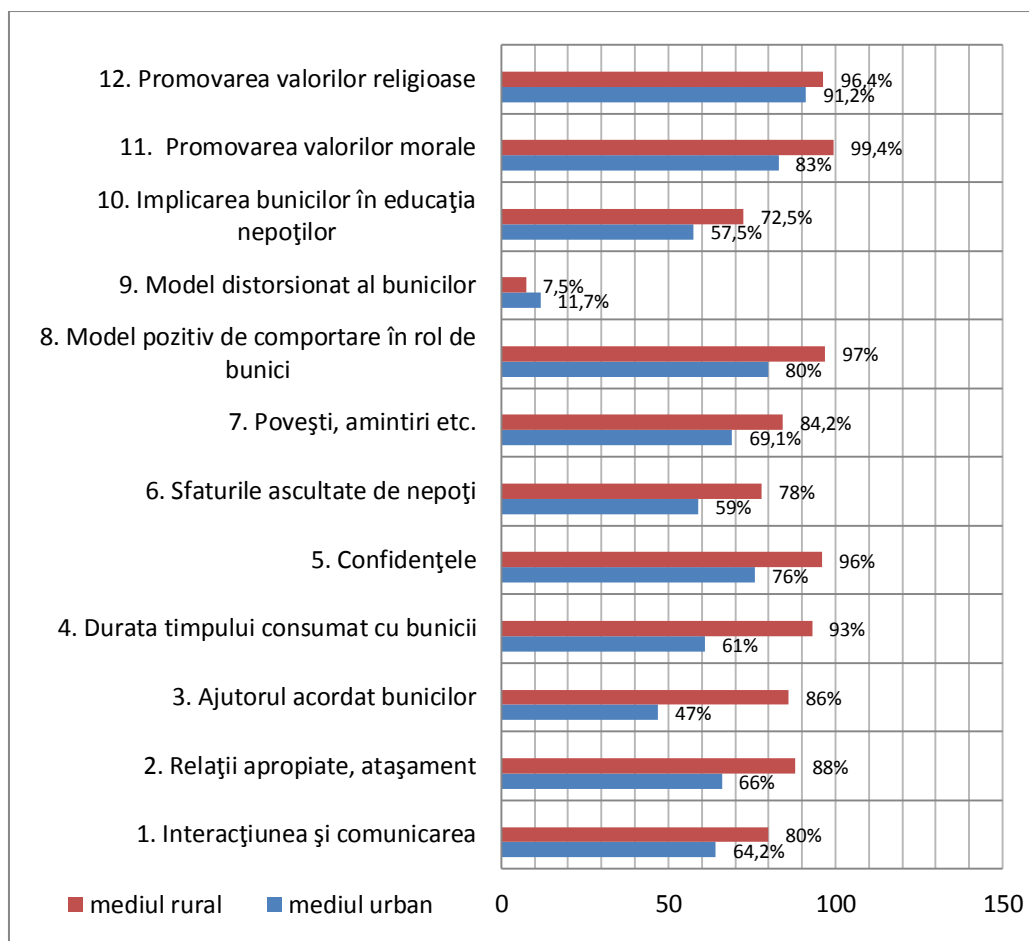

Fig. 3.3. Rolul bunicii în educația nepoților

În descrierea bunicilor de către subiecții lotului experimental de copii din mediul urban și rural (preșcolarii, școlarii mici, preadolescenții și adolescenții) au fost evidențiate următoarele trăsături individual-tipologice ale bunicilor:

- calități pozitive: *înțelepți, altruști, blajini, generoși, veseli, comunicabili, sociabili, grijulii, sufletești, înțelegători, responsabili, toleranți, respectuoși, credincioși, deștepți, îndrăzneți, etc.*
- calități negative: *posaci, cicălitari, zgârciți, autoritari, inerți, nesociabili, triști și mohoriți, indiferenți, distanți, agitați, închiși, dezamăgiți, nemulțumiți de viață* (acestea au fost depistate la 11,2% de familii);
- trăsături fizice: *cărunți, cu riduri, cu auz și vâz scăzut, gârboviți (în unele cazuri), uscățivi, slabi, corpolenți;*
- comportamente pozitive: *grijulii, săritori la nevoie, vioi, credincioși, morală înaltă, energici, dinamici, responsabili, harnici, serioși, muncitori etc.*
- comportamente negative: *moralști, dominatori, sufocați, comportament sobru, acționează în tăcere, rar zâmbesc, conservatori;*
- starea materială: *săraci, bogați, neajutorați, economi, încadrați profesional, neîncadrați în câmpul muncii, marginalizați;*
- starea sănătății: *practic sănătoși, bolnăvicioși, stresați, neputincioși, impulsivi, anxioși, irascibili, inactivi;*
- statut socio-familial: *căsătoriți, divorțați, văduvi/singuratici, pensionari;*
- particularități de vârstă: *relativ tineri (45-65 ani), vârstnici (65-75 ani), în etate (după 75 ani).*

Diferențele de opinii cu privire la modul de viață al bunicilor au fost clarificate prin intermediul observațiilor și a întrebărilor. Respondenții au precizat că au avut în vedere un mod de viață sănătos și mai echilibrat, *cald*, afectuos. Aici, cu 14% sunt mai superiori bunicii de la țară (mediul rural-96,2% și mediul urban -82,2%), și cu 19,1%, aceștia au fost considerați de apropiații lor ca fiind mai credincioși și spirituali (mediul rural-98,3% și mediul urban-79,2%)

O mare însemnătate pentru cultivarea calităților morale la copii o au sistematicitatea, durata și eficiența relațiilor cu bunicii. Fiind interesați de opinia nepoților vizavi de acest aspect, în rezultatul investigației am constatat că în mediul rural 60,4 % din subiecții implicați se văd zilnic cu bunicii; alții, 25 % de nepoți spun că se văd cu bunicii săptămânal, 10 % de nepoți se văd lunar și numai 4,6 % se văd foarte rar. Reieșind din răspunsurile subiecților lotului experimental de copii din mediul urban, am constatat că 20,2 % de nepoți se întâlnesc zilnic cu bunicii lor;

săptămânal se văd cu bunicii - 25%; lunar, crește numărul – 45,8 % și numai 9 % se întâlnesc cu bunicii foarte rar. Cauze au fost numite multe, însă numai una, de fapt, demonstrează neînțelegeri cu caracter distructiv de durată.

Probleme și dificultăți dintre persoanele în etate și copiii lor au menționat -13% de adulți, părinții nepoților investigați au indicat *caracterul complicat, greoi și certurile frecvente*.

În baza celor expuse, constatăm că nepoții din mediul rural sunt mai *atașați*, mai *aproape* de bunici și mențin legătura cu ei permanent. Interesante sunt afirmațiile copiilor despre faptul că ei nu-și pot închipui o zi fără ca să nu-și vadă bunicii, sau să-i ajute în gospodărie. Situația pentru mediul urban vedem că este diferită de cea din mediul rural. Întrucât nepoții sunt antrenați în diverse activități extrașcolare, au mai puțin timp liber pentru vizite, copiii au posibilitatea să-și vadă mai des bunicii în weekend, de sărbători sau în perioada vacanțelor.

Rezultatele obținute le-am reprezentat grafic (Figura 3.4.).

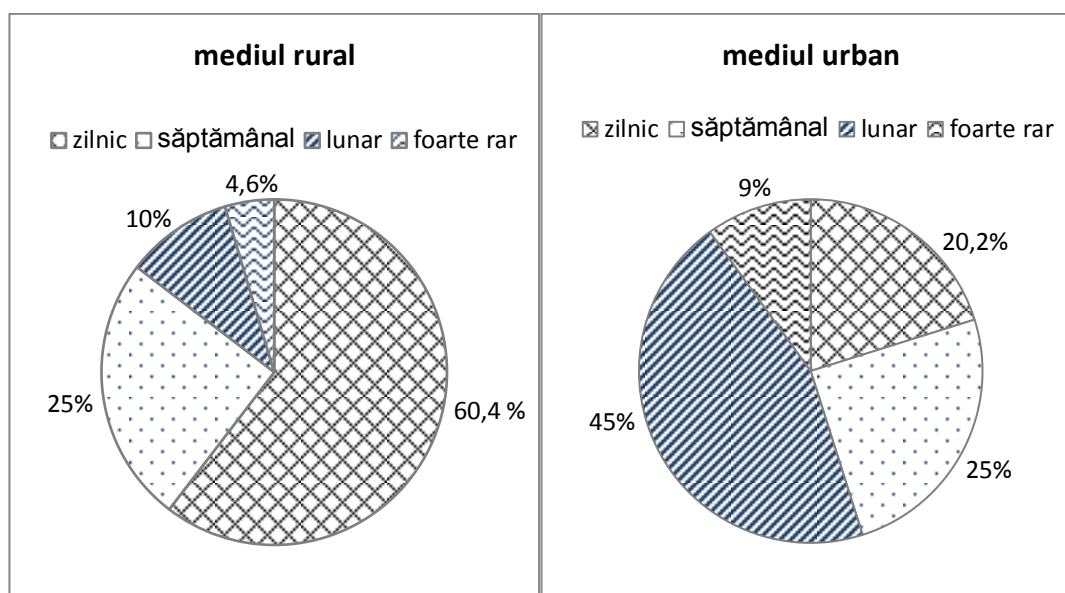

Fig. 3.4. Modul de interacțiune bunici-nepoți

Din perspectiva de gen a relațiilor dintre bunici și nepoții săi (preșcolari, școlarii mici, preadolescenți și adolescenți), cercetarea a demonstrat afecțiunea pe care o investesc nepoții, corelând-o cu figura bunicii și a bunelului. Cunoaștem că rolurile parentale, odată distribuite în propria familie, rămân aceleași și în funcție/rol de bunici. Prelucrarea statistică a răspunsurilor la întrebarea *Cu cine dintre bunici te înțelegi mai bine ?* (Tabelul 3.3) denotă faptul că bunica este persoana de care nepoții sunt foarte atașați.

Tabelul 3. 3. *Cu cine dintre bunici te înțelegi mai bine?*

Mediul		Bunica	Bunelul
1.	<i>rural</i>	75,2 %	8,4 %
2.	<i>urban</i>	73,2 %	9,7 %

Este evident și explicabil atașamentul și încrederea acordată bunicii de către nepoți (mediul rural -75,2%; mediul urban -73,2%) în comparație cu persoana bunelului (mediul rural 8,4 %; mediul urban -9,7 %). Observăm că în procente mai mici, dar tot apropiate apare afecțiunea și înțelegerea cu bunicii din cele două medii. Având în vedere că bunicile sunt mult mai implicate și cointeresate în creșterea și îngrijirea nepoților săi, răspunsurile oferite de către copii vin să ne confirme acest fapt. Nepoții, în majoritatea cazurilor, stabilesc cu bunicile o relație foarte apropiată. Presupunem că în persoana acesteia, copiii regăsesc căldura și afecțiunea asemănătoare cu cea a mamei, ba chiar mai mult, o respectă și o iubesc necondiționat. Bunelul, însă, ocupă un rol secundar în educația nepoților, întrucât el o suplinește pe bunica și, deseori, este implicat în situații când ea nu le poate oferi atenție, deoarece își continuă activitatea profesională.

În plus, trebuie să remarcăm faptul că de aici decurge certitudinea că relația bunici-nepoți va depinde esențial de implicarea bunicilor în viața nepoților, rolul atribuit și îndeplinit de către acestea în familie, suportul psihologic, moral oferit, atenția și grija pe care o va purta nepoților. Desigur că, familia în colaborare cu bunicii va putea iniția și realiza acțiuni educative eficiente în formarea tinerei generații, din punct de vedere a promovării tradițiilor, obiceiurilor populare; vor consolida relațiile intergeneraționale.

În cadrul cercetării am confirmat o presupuziție și un aspect investigat și abordat de către Cuznețov Larisa [48]: *dacă bunica manifestă o atitudine pozitivă și afectivă față de bunic, care este soțul ei, apoi și nepoții îl percep la fel de pozitiv*. Acest lucru se observă în cazul când bunicile îi implică abil și sistematic pe bunici / bărbați în educația nepoților (73,2%).

Cât privește delimitarea componentelor culturii bunicilor, aici cel mai bine s-au descurcat adolescenții și părinții acestora din mediul urban. Practic, ambele loturi, printre componentele culturii postfigurative, au enumerat în prim plan, valorile morale și religioase: credința, normele și regulile etice, modul onest/cumsecade de viață, produsele materiale confecționate de bunici, produsele spirituale.

În continuare prezentăm grafic rezultatele obținute.

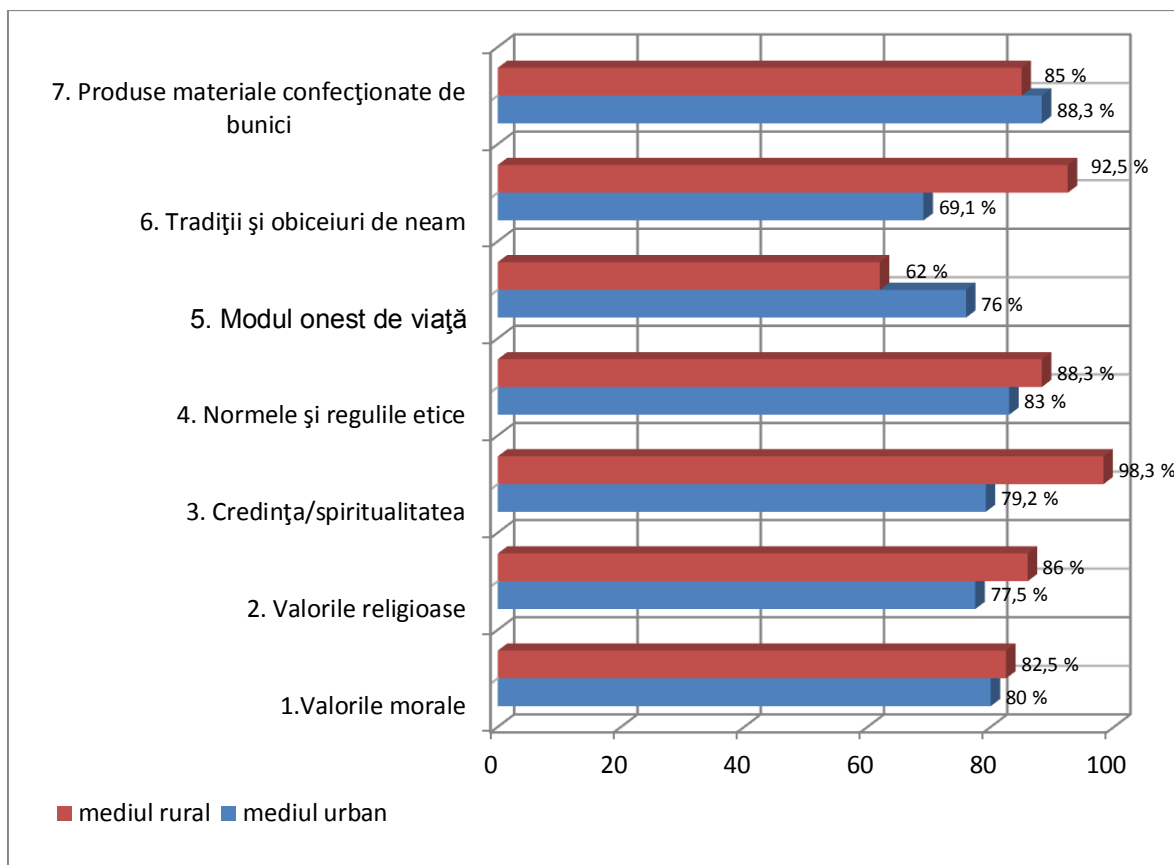

Fig. 3.5. Componentele culturii postfigurative

După cum se poate observa din histograma de mai sus, diferențe semnificative nu sunt, însă, totuși, bunicii din mediul rural pot fi considerați drept cei mai buni păstrători și promotori activi ai tradițiilor și obiceiurilor / valorilor neamului (83%), în viziunea copiilor lor adulți și a nepoților.

Fiind interesați de influența culturii bunicilor în educarea nepoților, am supus analizei răspunsurile loturilor de copii cu privire la organizarea și desfășurarea timpului liber în compania bunicilor; ocupațiile, ajutorul oferit de către nepoți bunicilor în activitățile casnice. Rezultatele obținute sunt impresionante atât pentru mediul rural cât și pentru mediul urban (Figura 3.6.).

În esență, activitățile care le realizează bunicii împreună cu nepoții sunt: *croșetează, împletesc mileuri, coase, brodează în stil național; interpretează cântece din folclorul român; cultivă dragostea pentru activități de menaj casnic; povestesc despre tradiții și istorioare din viața familiei; citesc povești; se joacă la calculator; hrănesc animale și păsări; pregătesc bucate gustoase tradițional; organizează șezători; merg la plimbare, la piknic-uri, vizite la teatru, muzeu, mănăstiri, în pădure etc.*

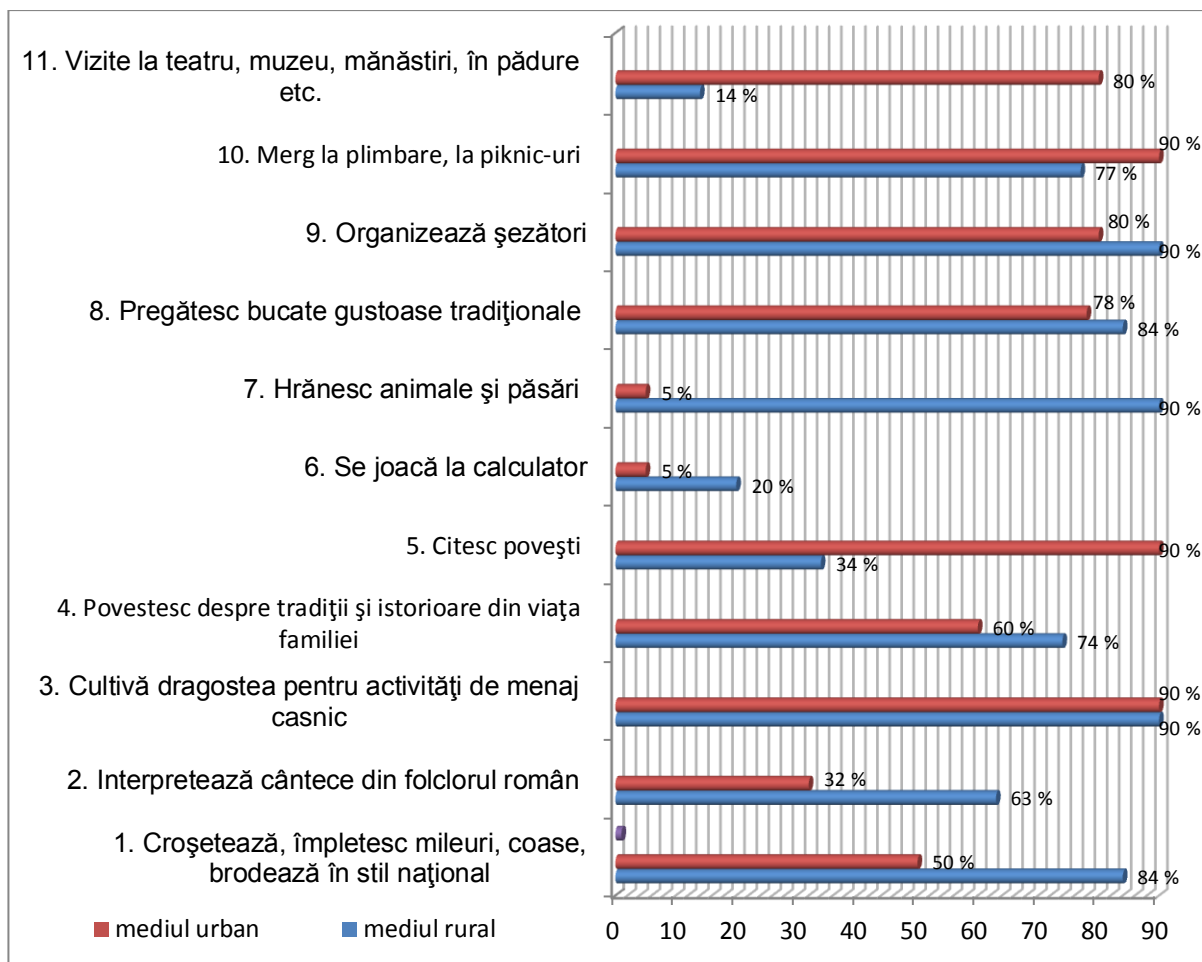

Fig. 3.6. Activități valorificate de către bunici

Rezultatele cumulate ne determină să apreciem faptul că copiii educați și creștuți cu implicarea bunicilor, sau care petrec mult timp cu aceștia, cresc și se formează într-un mediu favorabil, pozitiv, îmbibat de cultura neamului nostru; învață a iubi și a valorifica tradițiile, obiceiurile, valorile acestei națiuni. Cercetările demonstrează că anume expunerea și exersarea cu copiii de timpuriu în respectarea valorilor autentice, reprezintă modalitatea care garantează perpetuarea lor în timp.

Trebuie să subliniem că anume loturile de copii preșcolari și școlari mici au manifestat un deosebit entuziasm în oferirea răspunsurilor la aspectele menționate mai sus. Este evident că această categorie de vârstă construiesc și mențin o legătură puternică și strânsă cu bunicii, datorită atitudinii părinților lor. Sigur că preșcolarii și elevii mici sunt cei mai des alinați de bunici, în comparație cu loturile de preadolescenți și adolescenți. La vârstele mici, copiii caută compania unor persoane care știu să-i distreze cel mai bine, să-i înțeleagă, să-i ajute, să le ofere timp și afecțiune. Frecvența interacțiunilor cu bunicii la vârsta preadolescenței și adolescenței scade din cauza apariției noilor interese, implicarea mult mai activă în grupurile de referință/prieteni etc.,

manifestărilor crizei de vârstă, totuși, calitatea și durata timpului liber consumat în compania bunicii rămâne semnificativă și pentru ei, mai cu seamă, atunci când aceștia au nevoie de încredere.

În consens cu cele expuse, menționăm că printre cele mai preferate și interesante ocupații ale copiilor cu bunicii lor, rămân a fi: *organizarea și desfășurarea sărbătorilor de familie și sau religioase, încondeierea ouălelor de Sf. Paști, împodobirea bradului de Anul Nou; grădinăritul, prepararea bucatelor; pauzele de ceai, pescuitul, înotul, practicarea sporturilor – șah, dame, fotbal, volei, baschet ș.a.; lectura, răsfoirea albumului cu fotografii de familie etc.*

Referitor la sfaturile oferite de către bunici nepoților săi, analiza răspunsurilor demonstrează că loturile de copii au oferit cele mai ingenioase și diverse răspunsuri. Din cei intervievați, 66% s-au referit la sfaturile privind conduita morală și atitudinea față de semenii: *ajută-ți aproapele; apreciază prietenii și familia; nu judeca după vorbe ci după fapte; cinstește și respectă părinții și bunicii, lauda de sine nu miroase a bine; de șapte ori măsoară și odată taie etc.* Alții 39 % au evidențiat sfaturile legate de concepția despre viață: *bate și ți se va deschide; luptă și ve-i învinge; lumea este a celor curajoși; nu te da bătut niciodată; ai încredere în forțele proprii; ai carte - ai parte; urmează-ți visele etc.* Unii (56,4%) au apreciat sfaturile legate de atitudinea față de propria sănătate și practica cotidiană: *paza bună trece primejdia rea; obiceiurile proaste dăunează grav sănătății; fă gimnastică / mișcare; nu traversa la roșu; îmbracă-te comod și frumos; evită locurile aglomerate; alimentează-te corect și la timp; respectă orele de odihnă; hidratează-ți organismul regulat; nu te certa etc.*

În general, toți copiii și adolescenții investigați au o atitudine pozitivă față de bunicii lor și îi consideră drept cei mai buni educatori și povățuitori (mai mult de 65 %), care oferă cele mai originale și utile sfaturi (89%); cei mai de încredere prieteni (78%), adevărați companioni de joacă (37%), încredere de încredere (67,3 %).

În pofida distanțelor mari, a discordanțelor dintre generații și a conflictelor, care apar deseori constatăm că dacă adulții/părinții încurajează și consolidează relația bunici-nepoți, nepoții sunt mult mai deschiși spre o colaborare fructuoasă cu aceștia (74,6%). Practic, o mare parte din nepoți (93%) își iubesc și admiră bunicii; confirmă faptul că aceștia au o influență pozitivă asupra vieții lor și le-ar plăcea, într-o anumită măsură, să preia modelul lor de conduită (în special preșcolarii și școlarii mici). Alți 16,3 % din subiecți, nu vor să semene cu bunicii, nu-i consideră modele de viață bune de urmat sau se eschivează de la răspuns, din motivul că bunicii lipsesc din viața lor sau au o influență negativă asupra formării și dezvoltării lor (așa consideră părinții acestor copii).

E important să menționăm faptul că relațiile tensionate, conflictuale dintre nepoți și bunici, se pot înregistra în cazuri mai puțin frecvente. Printre motivele care conduc la neînțelegeri, conflicte, certuri enunțate de către nepoți, sunt următoarele: *distanțele geografice, lipsa comunicării, conflictele părinți-bunici, crizele de vârstă, tipul de personalitate, starea de sănătate, starea financiară, aderența puternică la valorile proprii culturi, carențe/lipsa educației la tânăra generație a atitudinii corecte, empatică și respectuoase față de bunici.*

Pentru a investiga caracterul **relației bunici-părinți/copii adulți**, a determina dacă părinții îi implică pe bunici în procesul de educație a copiilor, modalitățile de încurajare a relației bunici-nepoți, a fost aplicat *chestionarul pentru părinți* (Anexa 4).

Cercetările efectuate pe loturile de părinți din cele două medii de rezidență (rural și urban) au oferit posibilitatea de a determina că mai mult de jumătate (61,3%) de subiecți mențin legătura cu ei sistematic și consideră că bunicii îndeplinesc un rol decisiv în transmiterea tradițiilor și valorilor de neam. Prezența alături de familie și nepoți a bunicii contribuie esențial la perpetuarea spiritualității naționale și transmiterea unui ansamblu de concepții, obiceiuri, datini și credințe. Alții 13 % subiecți ai lotului de părinți, mențin legături episodice și au recunoscut că adesea, aspirațiile și perspectivele carierei profesionale îi determină să lase copiii în seama propriilor părinți, chiar dacă uneori nu sunt de acord cu metodele de educație, iar 4 % de respondenți nu mențin legătura cu bunicii din cauza distanței și a conflictelor familie distructive, fiind de părerea că bunicii joacă un rol educativ nesemnificativ, deoarece anume figurile centrale ale familiei – tata și mama, transmit copiilor primele modele de conduită, de comunicare și primele relații sociale, norme, valori și credințe. Mai târziu, în colaborare cu instituțiile de învățământ și educative, continuă procesul de formare și dezvoltare a personalității copilului. Ei consideră că familia și școala stau la baza educației copilului, uitând cu desăvârșire că în componența familiei se regăsesc și bunicii – considerați adesea un izvor nesecat de înțelepciune și experiență de viață. Doar 10 % de familii locuiesc împreună cu bunicii și se declară mulțumiți că le sunt de ajutor în gospodărie și în supravegherea copiilor.

Subiecții investigați au relatat că în familie, la momentul chestionării bunicii le *oferă*:

- *suport financiar* (mediul rural - 46 %; mediul urban - 21 %);
- *supraveghează copiii* (mediul rural - 30 %; mediul urban - 19 %);
- *îi substituie pe părinți* (mediul rural - 25 %; mediul urban - 9 %);
- *suport psihoemoțional* (mediul rural - 65 %; mediul urban - 58 %).

Referitor la modul de implicare a bunicii în educația nepoților, părinții și-ar dori:

- *în permanență* (mediul rural - 68 %; mediul urban - 37 %);

- doar când copiii sunt mici (mediul rural - 29 %; mediul urban - 32 %);
- când au nevoie de ajutorul lor/în vacanțe (mediul rural -17 %; mediul urban -28%);
- niciodată (mediul rural - 0,3 % ; mediul urban - 0,4%).

Suplimentar, din discuțiile cu părinții am obținut unele date cu privire la apelul după ajutorul bunicilor în creșterea și îngrijirea copiilor. Analiza datelor ne confirmă că părinții din mediul rural cât și cei din mediul urban apelează mai des la ajutorul bunicilor/femeilor (mediul rural - 70 %; mediul urban - 65 %) decât la ajutorul din partea bunicilor/bărbaților (mediul rural- 18 %; mediul urban - 9 %). Conform opiniei părinților din mediul rural, participarea bunicii și a bunicului la creșterea și îngrijirea nepoților este mai mare decât cea a bunicii și a bunicului din mediul urban, înregistrându-se o diferență de 5-7 %. În funcție de statutul profesional al bunicilor, se poate aprecia că în familiile în care bunicii sunt pensionari, nu lucrează, se înregistrează o mai mică participare a lor în educația nepoților în mediul urban, decât în mediul rural.

În baza celor expuse, constatăm că în mediul rural legătura dintre generații este mai puternică și că familia extinsă predomină în acest mediu de rezidență. Bunicii din mediul rural sunt mult mai solicitați în creșterea și supravegherea nepoților decât bunicii din mediul urban. Opiniile părinților sunt împărțite și ne oferă o imagine de ansamblu referitoare la atitudinea și relația dintre copiii adulți și părinții lor, conștientizarea rolului de părinte de către cuplul tânăr și legătura inter-și intragenerațională familială. Rezultatele obținute sunt reprezentate grafic (Figura 3.7.).

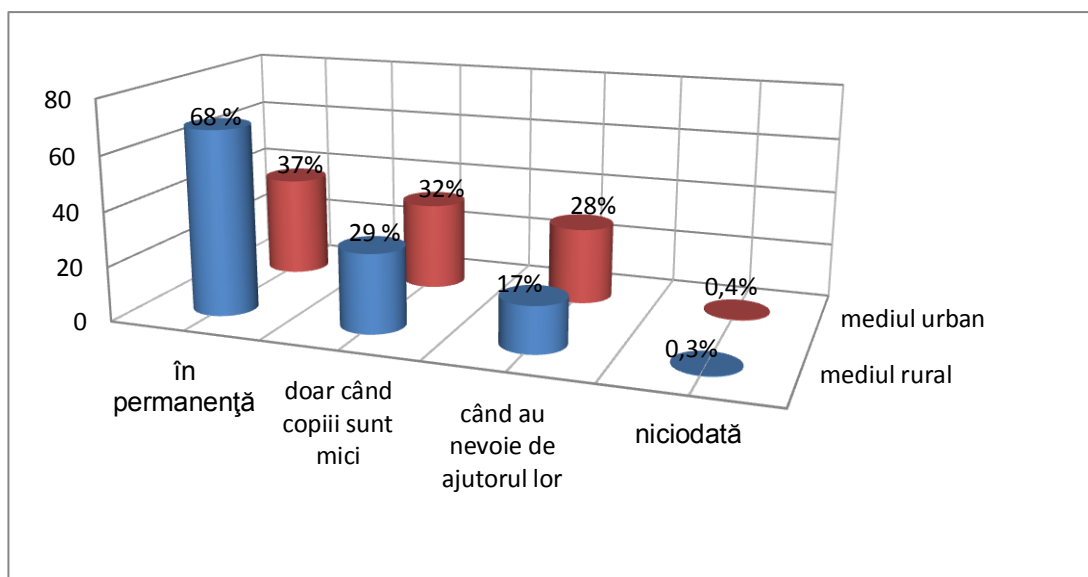

Fig. 3.7. Moduri de implicare a bunicilor explorate de către părinți în educația nepoților

Selectarea și aplicarea metodelor de educație de către bunici constituie un element definitoriu în exercitarea funcției de bunic/ă. Majoritatea răspunsurilor oferite de către părinți surprind modul de raportare a metodelor de educație a bunicilor la vârsta nepoților. Cunoaștem că bunicilor le place să-și alinte nepoții, încălcând deseori regulile stabilite de către părinți, mai ales, atunci când nepoții sunt la vârstele mici. Unii părinți nu tolerează astfel de situații, acestea provoacă uneori disensiuni și chiar conflicte. Pentru a le evita e necesară o comunicare autentică și deschisă între membrii familiei, în cadrul căreia vor fi discutate normele ce urmează a fi respectate și toate problemele apărute.

În acest context, remarcăm că majoritatea părinților susțin și apreciază faptul că bunicii își atenționează și corectează nepoții atunci când aceștia dau dovadă de un comportament neagreabil, neadecvat. La toate vârstele nepoților, bunicii tind să le educe calitățile morale, cumsecădenia, credința în Dumnezeu, atitudinea pozitivă față de muncă prin propriul exemplu, spiritul de inițiativă și independență în vederea formării viitorului adult și familist.

La itemii cu referire la modul în care vârstnicii/bunicii se implică în conflictele dintre părinți și copii avem înregistrate o varietate mare de răspunsuri. După cum cunoaștem, în cazul unui conflict, ambele părți au dreptul la *instanțe de apărare*. Întrucât, nepoții nu se pot apăra singuri le vin în ajutor bunicii. Analizând răspunsurile părinților observăm că 43,3 % de din mediul rural și 24,4 % de subiecți din mediul urban declară că bunicii își apără întotdeauna nepoții, mai ales pe cei de vârstă preșcolară și școlară mică. În cazul nostru, indiferent de faptul dacă sunt sau nu vinovați, *stilul de interacțiune* este *de tutelă*. Încă 29,3 % de subiecți din mediul rural și 30,4 % subiecți ai lotului de părinți din mediul urban, au menționat că în familiile lor, bunicii adoptă o poziție neutră, nu se implică în rezolvarea conflictelor apărute. Aici menționăm că *stilul de interacțiune* ce-i caracterizează este cel *de neamestec*.

Există un număr egal de părinți (35,4 %) din cele două medii de rezidență care au susținut că bunicii contribuie semnificativ la evitarea și/sau soluționarea pe cale pașnică și democratică, cu mult tact și înțelegere a conflictelor apărute în familie, indiferent de vârsta nepoților. Prin urmare, *stilul de interacțiune* în aceste familii este *de tip democratic, de colaborare și susținere reciprocă*. Numai 5,4 % din loturile de părinți din mediul rural și 3,6% din loturile de părinți din mediul urban au răspuns că bunicii îi acuză și îi învinovățesc atât pe ei cât și pe copii de situațiile de conflict apărute; ei încearcă mai mult să le impună propriile reguli și să controleze viața copiilor. Astfel, se creează premisa unor noi conflicte în familie. *Stilul de interacțiune* propriu acestor familii este cel *de dictat/autoritar* (Figura 3.8.).

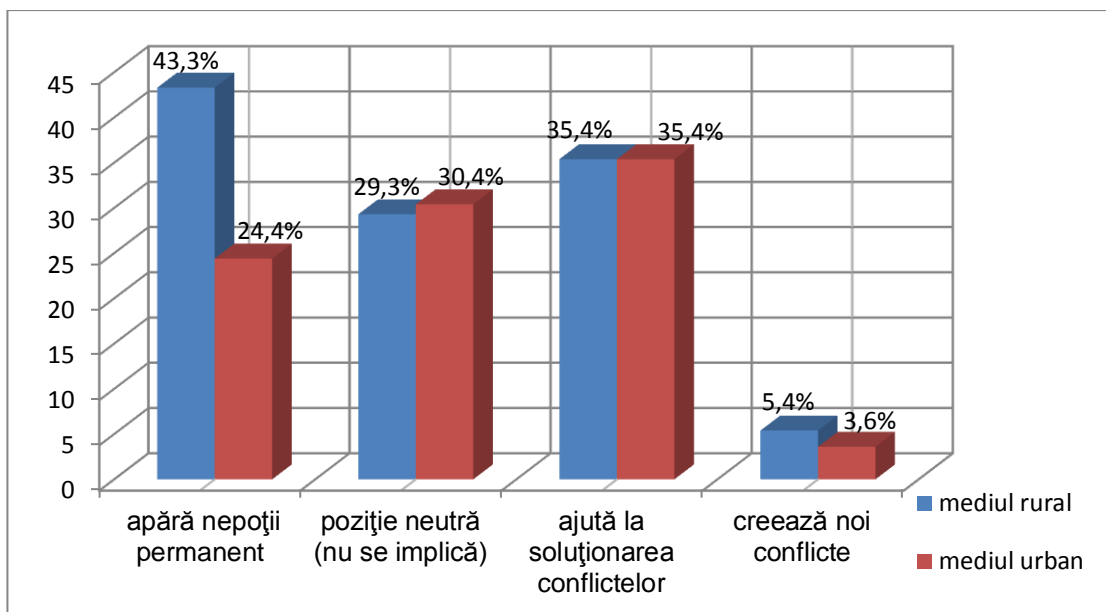

Fig. 3.8. Modalități de implicare a bunicilor în soluționarea conflictelor familiale (în viziunea părinților)

În esență, părinții apreciază pozitiv experiența de viață, maturitatea și înțelepciunea de care dau dovadă bunicii în soluționarea conflictelor. Ei au menționat că principalele motive, care conduc la neînțelegeri și apoi generează în conflicte cu copiii pot fi: *comportamente deviante (neascultare, capricii, furt, consum de alcool, de droguri, fumat, fuga de acasă etc.); activitate școlară nesatisfăcătoare (rezultate școlare slabe, absențe de la ore, certuri cu colegii și profesorii); alegerea grupului de prieteni nepotrivit vârstei și intereselor etc.*

Pe marginea situației elucidate constatăm cu certitudine că astăzi, părinții au nevoie de buni în creșterea și educarea copiilor; este necesar să creeze și să mențină în permanență o colaborare eficientă în soluționarea discordanțelor și a conflictelor familiale, în consolidarea dialogului dintre generații, deoarece modelele pozitive vor influența pozitiv și relația viitoare a acestora cu nepoții lor.

În continuare, am analizat aspectele referitoare la modul de încurajare de către părinți a relației buni-nepoți și am obținut următoarele rezultate importante: *menționează și apreciază des rolul bunicilor în familie* (mediul rural - 77 %; mediul urban - 64 %); *comunicare deschisă, autentică și constantă* (mediul rural - 45%; mediul urban - 45 %); *organizarea, petrecerea timpului liber, a vacanțelor împreună* (mediul rural - 23%; mediul urban - 44 %); *nu încurajează relația buni-nepoți* (mediul rural - 2%; mediul urban - 4 %).

Observațiile noastre au demonstrat că influența a diverși factori, precum: *vârstă, gen, starea sănătății bunicilor, educație, cultură, studii, tip de familie, condiții de trai, caracterul*

relațiilor familiale etc., determină semnificativ sistematicitatea, durata, calitatea interacțiunilor dintre părinți, bunici și nepoții lor. E important ca membrii mai tineri ai familiei/părinții, copiii să realizeze permanent și să promoveze educația prin și pentru respect, toleranță, acceptare față de vârstnici/bunici; să menționeze frecvent importanța și contribuția adusă de ei în viața de familie și în promovarea valorilor general-umane, a celor naționale și religioase.

Cât privește **loturile de bunici**, am rămas profund impresionată de răspunsurile oferite la completarea chestionarului de opinii. Au considerat acțiunile noastre un pas important în estimarea importanței funcției/rolului de bunici și în conștientizarea de către adulții care vor deveni, la rândul lor și ei bunici, a responsabilităților morale față de viitorii nepoți.

Reieșind din rezultatele investigărilor preliminare și a celor de constatare, instrumentarul investigativ adaptat și aplicat este unul eficient, deoarece ne-a permis să evaluăm rolul și esența culturii postfigurative. În baza analizei literaturii de specialitate [38; 48; 102; 110; 125; 158; 188 etc.] și a rezultatelor obținute au fost stabilite *criteriile și indicatorii de apreciere a culturii postfigurative*.

Aplicarea chestionarului (Anexa 5) a fost însoțită de convorbiri individuale, discuții și precizări, în cadrul cărora bunicii au avut posibilitatea să-și exprime opiniile față de variate aspecte ale relației bunici-părinți-nepoți.

În continuare prezentăm rezultatele experimentului de constatare.

Itemul 1. Bunicii au specificat unele preocupări la etapa prealabilă/de așteptare a noii funcții/rol: 1. *Lecturarea lucrărilor despre rolul bunicilor*; 2. *Pregătirea unor obiecte/cadouri*; 3. *Oferirea ajutorului familiei tinere cu sfaturi legate de sarcină, naștere, îngrijirea bebelușului*; 4. *Lipsa preocupărilor de acest gen*.

Potrivit opiniei bunicilor, etapa prealabilă a funcției/rolului de bunic/ă e o etapă mult așteptată, dar plină de incertitudine și neliniște, deoarece se considerau insuficient pregătiți din punct de vedere moral, în special, persoanele încă relativ tinere și active în plan profesional din ambele medii de rezidență.

Itemul 2. Respondenții au precizat pentru etapa inițială următoarele comportamente și preocupări: 5. *Oferirea suportului moral/susținere tinerilor*; 6. *Oferirea ajutorului concret la îngrijirea copilului*; 7. *Aflarea permanentă cu tânăra mamă și copilul*; 8. *Preocuparea de sănătatea mamei și a copilului prin demonstrarea unor proceduri de îngrijire (scăldatul copilului, toaleta ochilor, nasului etc.*

La această etapă, bunicii au menționat că au fost interesați să-și cunoască nepotul/nepoata, să se implice activ în creșterea și educația acestora. Acești adulți au simțit un profund sentiment de împlinire, bucurie și o binecuvântare a familiei pe care o reprezintă.

Itemul 3. În continuarea realizării rolului/funcției de bunic/ă au fost enumerate cele mai importante acțiuni și preocupări: 9. *Oferirea suportului moral;*

10. *Oferirea suportului economic;* 11. *Organizarea odihnei/timpului liber a nepoților;* 12. *Accordarea ajutorului la învățătură a nepoților.*

Itemul 4. Referitor la dificultățile întâmpinate de bunici în realizarea rolului socio-familial, aceștia au indicat: 13. *Unele dificultăți de comunicare și relaționare cu părinții nepoților;* 14. *Problema distanței geografice și a distanței psihoemoționale;* 15. *Starea precară a sănătății bunnicilor;* 16. *Conflicte de incertitudine.*

Itemul 5. Opiniile respondenților despre care etapă a funcției/rolului de bunic/ă a fost cea mai plăcută au fost repartizate astfel: 17. *Cea mai plăcută a fost etapa inițială;* 18. *Cea mai plăcută a fost la vârsta preșcolară a nepoților* 19. *Cea mai plăcută a fost la vârsta școlarității mici a nepoților;* 20. *Cea mai plăcută a fost la etapa vârstei adolescente a nepoților.*

Bunicii au mai declarat că fiecare etapă este deosebită, interesantă, plăcută în felul său și că împreună cu nepoții au de învățat unii de la alții. Cei din mediul rural au precizat că în realizarea funcției/ rolului de bunici, nepoții le-au dat forță de viață, energie; pentru ei au renunțat la unele activități și lucruri. În acest context, o bunică ne-a menționat *că a avea un nepot este ca și cum ar coborî din cer un îngerăș, care îți luminează calea spre o bătrânețe mai ușoară.* Persoana a subliniat că fiind bunică și-a stabilit noi planuri, scopuri și a înțeles că nepoții sunt cele mai importante ființe din viața ei; pentru ei merită să trăiască mai mult. Acest gând expus dovedește legătura profundă dintre bunici și nepoți.

Cea mai mare parte a subiecților din lotul bunnicilor (83,3 % m.r.,76 % m.ur.) s-au arătat entuziasmați și foarte fericiți să-și îndeplinească funcția/rolul de bunici când nepoții sunt mici. Acești bunici remarcă faptul că relația cu nepoții constituie o legătură aproape inexplicabilă, o relație plină de emoții, ce se bazează pe dăruire, sacrificiu, dragoste necondiționată și înțelegere reciprocă. De asemenea, ei consideră că atât timp cât *mlădițele/copiii/nepoții sunt fragede*, e de *datoria sfântă a bunnicilor* să-i crească și educe în spirit moral, căci doar așa vom avea o generație tânără, capabilă să-și respecte părinții și bunicii, să promoveze și să valorifice cultura unui neam, a unei societăți axată pe morală și etica creștină.

Bunicii care au nepoți mai mari (în vazul nostru, preadolescenți și adolescenți), la fel, consideră că aceștia îi bucură de fiecare dată când îi vizitează, chiar dacă o fac mai rar decât

nepoții cei mici. Se atestă un grad sporit al încrederii bunicilor față de acești nepoți în realizarea sarcinilor gospodărești (în mediul urban: la cumpărături, menaj, plimbarea animalelor de companie etc.; în mediul rural: menaj, la cumpărături, îngrijirea păsărilor și animalelor, grădinărit etc.) Trebuie să menționăm faptul că și nepoții au încredere mare în bunici, în păstrarea secretelor, discutarea confidențială a unor teme legate de dragoste, prieteni, școală etc.

Itemul 6. În viziunea bunicilor cele mai adecvate și necesare acțiuni, comportamente în acest rol sunt: 21. *Transmiterea valorilor familiale și general - umane*; 22. *Comportare echilibrată și adecvată*; 23. *Oferirea suportului moral*; 24. *Oferirea suportului economic*.

Itemul 7. Lotul de bunici au menționat că în familiile lor se promovează valori precum: 25. *Binele moral*; 26. *Credința, evlavie*; 27. *Onestitatea/cumsecădenia*; 28. *Tradițiile și obiceiurile populare*.

Bunicii au indicat și alte valori promovate în familiile lor: tradițiile neamului, hărnicia, răbdarea, independența, dragostea, respectul, ordinea, ajutorul reciproc, inteligența, frumusețea; modestia, cinstea, ascultarea, cuminența.

Itemul 8. Aspectele/momentele la care trebuie să fie atenți bunicii în relația cu nepoții și părinții acestora se referă la: 29. *Implicarea în viața familiei tinere la solicitarea membrilor acesteia*; 30. *Cultura comunicării cu copiii lor și nepoții*; 31. *Să nu facă excesuri (alimentație, procurarea jucăriilor, răsfăț)*; 32. *Acceptarea necondiționată a ginerelei/norei și a nepoților*

Rezultatele obținute în cadrul experimentului de constatare pe întregul lot al bunicilor le-am structurat într-un tabel de distribuție (Tabelul 3.4.).

Tabelul 3.4.
Evaluarea esenței culturii postfigurative (experiment de constatare)

N. r.	Criterii ai VPCP	Indicatori ai VPCP	Lot rural		Lot urban	
			da	nu	da	nu
1.	I. Cum v-ați comportat în etapa prealabilă/de așteptare a noii funcții/rol de bunic/ă. Ce v-a preocupat?	1. <i>Lecturarea lucrărilor despre rolul bunicilor.</i>	27 %	73 %	44 %	56 %
		2. <i>Pregătirea unor obiecte/cadouri.</i>	47,9 %	52,1 %	42 %	58 %
		3. <i>Oferirea ajutorului familiei tinere cu sfaturi legate de sarcină, naștere, îngrijirea bebelușului</i>	62,5 %	37,5 %	60 %	40 %
		4. <i>Lipsa preocupărilor de acest gen.</i>	75 %	25 %	74 %	26 %
2.	II. Cum v-ați comportat în etapa inițială a funcției/rolului de bunic/ă. Ce v-a preocupat?	5. <i>Oferirea suportului moral /susținere</i>	62,5 %	37,5 %	80 %	20 %
		6. <i>Oferirea ajutorului concret la îngrijirea copilului</i>	56,3 %	43,7 %	62 %	38 %
		7. <i>Aflarea permanentă cu mama și copilul</i>	33,3 %	66,7 %	46 %	54 %
		8. <i>Preocuparea de sănătatea mamei și a copilului</i>	81,3 %	18,7 %	84 %	16 %
3.	III. Enumerați cele mai importante acțiuni și preocupări în continuarea realizării funcției/rolului de bunic/ă	9. <i>Oferirea suportului moral</i>	56,3 %	43,7 %	50 %	50 %
		10. <i>Oferirea suportului economic</i>	20,8 %	79,2 %	30 %	70 %
		11. <i>Organizarea odihnei/timpului liber a nepoților</i>	41,7 %	58,3 %	60 %	40 %
		12. <i>Acordarea ajutorului la învățătură a nepoților</i>	25 %	75 %	66 %	34 %

4.	IV. Ce dificultăți ați întâmpinat în realizarea funcției/rolului de bunic/ă? Argumentați.	13. Unele dificultăți de comunicare și relaționare cu părinții nepoților	68,8 %	31,2 %	74 %	13 %
		14. Problema distanței geografice și a distanței psihoemoționale	62,5 %	37,5 %	64 %	36 %
		15. Starea precară a sănătății bunicii	41,7 %	58,3 %	54 %	46 %
		16. Conflicte de incertitudine	56,3 %	43,7 %	58 %	42 %
5.	V. Care etapă a funcției/rolului de bunic/ă a fost cea mai plăcută? Argumentați.	17. Cea mai plăcută a fost etapa inițială	41,7 %	58,3 %	60 %	40 %
		18. Cea mai plăcută a fost la vârsta preșcolară a nepoților	83,3 %	16,7 %	76 %	24 %
		19. Cea mai plăcută a fost la vârsta școlarității mici a nepoților	37,5 %	62,5 %	42 %	58 %
		20. Cea mai plăcută a fost la vârsta adolescenței nepoților	35,4 %	64,6 %	40 %	60 %
6.	VI. În viziunea dvs, care acțiuni și ce fel de comportare în funcție/rol de bunic/ă este adecvată și necesară?	21. Transmiterea valorilor familiale și general-umane	83,3 %	16,7 %	78 %	22 %
		22. Comportare echilibrată și adecvată	77,1 %	2 %	80 %	20 %
		23. Oferirea suportului moral	81,3 %	18,7 %	50 %	50 %
		24. Oferirea suportului economic	43,7 %	56,3 %	30 %	70 %
7.	VII. Ce valori ați cultivat nepoților în cadrul educației familiale?	25. Binele moral	87,5 %	12,5 %	70 %	30 %
		26. Credința, evlavia	93,7 %	6,3 %	84 %	16 %
		27. Onestitatea/cumsecădenia	83,3 %	16,7 %	90 %	10 %
		28. Tradițiile și obiceiurile populare	95,8 %	4,2 %	80 %	20 %
8.	VIII. La ce aspecte/momente trebuie să fie atenți bunicii în relația cu nepoții și părinții acestora?	29. Implicarea în viața familiei tinere la solicitarea membrilor acesteia	37,5 %	62,5 %	74 %	26 %
		30. Cultura comunicării cu copiii lor și nepoții	60,4 %	39,6 %	80 %	20 %
		31. Să nu facă excesuri (alimentație, procurarea jucăriilor, răsfăț)	62,5 %	37,5 %	80 %	20 %
		32. Acceptarea necondiționată a ginerelei/norei și a nepoților	50 %	50 %	76 %	24 %

După cum am putut observa din studiul teoretic, cel preliminar și cel de constatare, atitudinea față de bunici, la general, a copiilor, adolescenților și a persoanelor mature (părinții nepoților investigați) este pozitivă, însă, totuși, există unele discordanțe și blocaje pe care le-am cercetat, analizat și descris, concentrându-le în Tabelul 3.2. *Blocaje de comunicare și relaționare părinți-nepoți-bunici*, conform tipului, structurii de gândire și acțiunile distorsionate, oferind caracteristicile de bază a acestora.

Investigația realizată scoate în evidență faptul că generația bunicii, a părinților și cea a copiilor interacționează permanent și continuu între ele. Din considerentul expus, am stabilit cinci modelele de interacțiune familie-bunici, diferite ca formă și conținut. În corelație cu acestea s-au desprins tipul de relații intergeneraționale în cadrul familiei nucleare și a celei extinse.

Potrivit instrumentelor metodologice aplicate, în scopul elucidării esenței și conținutului relației bunici-nepoți, am analizat și descris dinamica și evoluția rolului/funcției de bunici: etapa preinițială a rolului de bunici, etapa inițială a rolului de bunici, etapa cu nepoți preșcolari, etapa

cu nepoți școlari, etapa cu nepoți preadolescenți și adolescenți, etapa cu nepoți adulți și strănepoți. Rezultatele obținute, în urma investigării lotului de bunici din cele două medii de rezidență, delimitează clar rolul bunicilor în educația nepoților și valorile promovate de către ei în formarea tinerii generații în spirit național și social.

În esență, aspectele investigate la această etapă ne-au orientat spre elaborarea și fundamentarea unor **condiții psihopedagogice de valorificare a culturii postfigurative în familie:**

1. ***Cunoașterea efectului acțiunii și metodele educative de către toți membrii adulți ai familiei.*** Respectarea acestei condiții presupune familiarizarea părinților și bunicilor cu metodele educative, care pot fi aplicate în cadrul familiei. La fel, adulții trebuie să înțeleagă specificul acțiunilor și a influențelor educative. Acțiunile educative urmăresc anumite scopuri, sunt conștiente, iar influențele nu sunt întotdeauna conștiente, au un caracter mai subtil, dar sunt foarte importante în educația copilului (acestea sunt modelele de comportare, comunicare, relaționare a adulților; modul de viață al familiei etc.
2. ***Cunoașterea de către adulți a particularităților de dezvoltare psihologică și individuală a persoanei.*** În secolul XXI, când avem posibilitatea să ne informăm din Internet, mass-media, biblioteci bogate în literatură, fiecare adult este dator să cunoască particularitățile dezvoltării persoanei de la naștere pe întregul parcurs al vieții. Acest lucru asigură adulților o integrare socială eficientă, realizarea unei educații familiale calitative și valorificarea optimă a autoperfecționării și a relațiilor intergeneraționale.
3. ***Respectarea drepturilor tuturor membrilor familiei, indiferent de vârstă și sex.*** Acestea mai întâi trebuie bine cunoscute, apoi necesită o promovare sistematică în toate sferele vieții familiale;
4. ***Unitatea cerințelor din partea părinților și a bunicilor privind educația copiilor/nepoților*** va contribui la asigurarea unei colaborări eficiente și la evitarea conflictelor familiale.
5. ***Încurajarea de către părinți a comunicării și relației bunici-nepoți sub variate forme*** (vizite la bunici, acordarea ajutorului, felicitarea de sărbători etc.).
6. ***Orientarea membrilor familiei spre colaborare, cooperare, sprijin reciproc în relația cu bunicii*** va contribui la sporirea calității vieții tuturor membrilor familiei și la coeziunea familiei.
7. ***Crearea unor condiții optime de comunicare cu bunicii aflați la distanță*** prin valorificarea telefoniei mobile, webcam și rețele de socializare, scrisori, vizite etc.

8. *Susținerea de către familie a bunicilor în situații dificile de existență* va servi drept model pentru nepoți de comportare cu bunicii, inclusiv cu persoanele în etate. Această condiție posedă un caracter profund moral, deoarece reprezintă un anumit feed-back sociocultural și economic, centrat pe respect, afecțiune și colaborare familială armonioasă.
9. *Formarea și dezvoltarea respectului, a atitudinii pozitive și de acceptare față de persoanele în etate / bunicii*, prin modelul/exemplul propriu de comportare al părinților.
10. *Crearea unor condiții de sporire a calității vieții personale și de familie, la vârsta a treia* prin variate mijloace (vizite, comunicare frecventă prin scrisori/mesaje electronice, telefonie mobilă, skype etc.; acordarea unui ajutor economic la necesitate etc.).
11. *Păstrarea și valorificarea adecvată a tezaurului axiologic postfigurativ în vederea consolidării parteneriatului inter- și intragenerațional familial*. Membrii adulți ai familiei puntează clar și promovează valorile acesteia, axându-se pe tradițiile de neam, pe cele ale familiei de origine într-o corelație adecvată, îmbinând tradițiile noi, cu cele populare și cele ce parvin de la bunici (valori morale, estetice, culturale etc.)
12. *Adoptarea modelului relațional bunici-nepoți-părinți axat pe echilibrul generațional*.
13. *Evitarea, preîntâmpinarea și anihilarea blocajelor* ce conduc la distorsiuni comportamentale și apariția conflictelor de comunicare și relaționare familie-bunici.

Ultimele două condiții sunt într-o strânsă legătură, deoarece experiența civilizației demonstrează necesitatea conviețuirii armonioase a generațiilor tinere, adulte și a celor în etate. În procesul implementării *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*, ne-am condus de condițiile psihopedagogice expuse în finalul capitolului dat.

3.3. Demersul formativ de valorificare a culturii postfigurative în educația familială

Studierea familiei și stabilirea componentelor culturii postfigurative, a importanței bunicilor și analizelor epistemologice, a celor existențiale și experimentale a asigurat determinarea modelelor de interacțiune și tipurile de relații intergeneraționale familiale și a constituit diagnoza investigațională, prin care am stabilit situația reală, gradul de studiere a problemei, rolul părinților și al bunicilor în calitate de actori și parteneri educativi în valorificarea culturii postfigurative în educația familială a copiilor.

Experimentul formativ a avut drept scop valorificarea demersului de optimizare a relațiilor părinți, bunici, copii; de consolidare a parteneriatului educativ familie-cultură postfigurativă; de formare a competențelor parentale și a competențelor grandparentale privind

valorificarea pedagogică a culturii postfigurative în educația familială. Un factor esențial al producerii unei schimbări de atitudini, a fost menționată tendința subiecților investigați de a conferi unitate, congruență informațiilor, atitudinilor și conduitelor sale. Întrucât în partea constatativă am explorat un eșantion stratificat voluminos, am decis să recurgem la formarea și verificarea rezultatelor acesteia pe un lot experimental de tipul *înainte și după/before and after* cu 125 subiecți.

Astfel, a fost selectat un lot experimental din mediul urban, constituit din 50 de bunici, 60 de părinți și 15 elevi de vârstă școlară mică. În colaborare cu grupul de experți și instituțiile de învățământ, am optat pentru mediul de proveniență dat, ținând cont de prezența părinților în țară și alături de copii, implicarea și participarea bunicilor la ședințele de consiliere și alte activități. Anticipând, ținem să menționăm că toți subiecții selectați pentru experiment au manifestat interes, spirit de echipă și dorință de participare la programul propus.

În organizarea și desfășurarea experimentului de formare secvențial, am plecat de la *ipoteza de lucru*, în conformitate cu care, valorificarea pedagogică a culturii postfigurative în educația familială va contribui la optimizarea relațiilor copii-părinți și formarea atitudinii pozitive, responsabile a tinerei generații față de bunici/persoane în etate dacă:

- părinții vor cunoaște esența și specificul noului rol socio-familial de bunici pe care îl vor avea de exercitat în cadrul vieții sale de familie și vor încuraja relația bunici-nepoți;
- bunicii vor fi implicați și antrenați activ în construirea și consolidarea parteneriatului educativ cu familia și vor evita conflictele intergeneraționale;
- părinții și copiii/elevii mici vor menține și dezvolta relațiile bazate pe atașament, respect, acceptare, susținere reciprocă cu bunicii și vor promova valorile transmise de către aceștia.

Conținutul, structura programului de formare a fost elaborat în baza *Modelului pedagogic interacțional al educației pentru familie* [48, p. 215], a *principiilor de comunicare eficientă cu bunicii* [Ibidem, p. 306] și a *principiilor de optimizare a acțiunii educative familiale* [104] pe care le-am adaptat și abordat din perspectiva valorificării culturii postfigurative.

1. *Caracterul sistematic și sistemic al acțiunilor educative*, care orientează părinții și bunicii spre respectarea unor principii și metode raționale, actuale de educație a copiilor/a nepoților, a unui plan chibzuit și elaborat de comun acord în realizarea funcțiilor educației, în conformitate cu abordarea interdependenței între toate componentele acestora: condiții, posibilități, norme, finalități, conținuturi, metode, mijloace, genuri de activitate și evaluarea;

2. *Caracterul axiologic al acțiunilor educative* se referă la cunoașterea și explorarea valorilor fundamentale de către părinți și bunici, necesare pentru realizarea activității de formare-dezvoltare a copiilor. În cadrul familial se va promova ansamblul de valori care parvin din culturile postfigurativă, cofigurativă și prefigurativă, adulții îmbinându-le eficient cu cele naționale (limbă, tradiții, obiceiuri, norme moral-etice).
3. *Caracterul prospectiv al acțiunilor educative* relevă capacitatea și competența părinților și bunicilor de a raporta permanent și constant acțiunea educativă la trecut, la prezent și, în special, la variate situații de viitor/în perspectivă, adică axarea pe formarea optimă a familistului, cetățeanului și profesionistului.
4. *Caracterul creativ și dialectic al acțiunilor educative familiale*, evidențiază necesitatea de selectare, inovare, creare a variatelor strategii și conștientizarea schimbării treptate a personalității copilului; a realizării acțiunilor familiale într-o colaborare armonioasă cu bunicii.

În esență, acțiunile educative familiale axate pe colaborarea cu bunicii urmărește scopul de a educa și forma personalitatea copiilor / generației tinere pentru și prin respect al familiei și membrilor săi, pentru și prin promovarea valorilor proprii celor trei culturi: postfigurativă, cofigurativă și prefigurativă. Structura acțiunilor educative în cadrul familiei va depinde de cultura și personalitatea părinților și a bunicilor, de competențele parentale și grandparentale (a bunicilor), de modelele de interacțiune și comunicare inter- și intrageneraționale, de strategia și tactica acțiunilor exercitate în parteneriatul familial.

Programul de formare a fost implementat prin ședințe cu părinții, activități și ateliere de consiliere și lucru în focus-grupuri. Am ales aceste modalități, deoarece le considerăm eficiente și oportune pentru realizarea enculturății întregii familii (părinți, bunici și nepoți/copii). Lucrul în grup/în echipe facilitează procesul autoanalizei și autocunoașterii prin amplificarea reprezentărilor despre sine, despre propria familie, oferă o experiență pozitivă de comunicare, iar activitățile de consiliere pentru dezvoltare, asigură informarea și exersarea unei colectivități mai mari de persoane.

Programul experimentului de formare este elaborat și construit după un plan, având o structură ce include: trei componente (A.- Părinții, B.- Bunicii, C.- Nepoții); scopul și obiectivele ședințelor, activităților centrate pe dezvoltare (activități și conținuturi propuse), competențele formate. Conținuturile recomandate sunt elaborate în conformitate cu dimensiunile cercetării noastre și sunt în concordanță cu vârsta subiecților și problemele cu care se confruntă aceștia la nivel de familie.

Tabelul 3.5. Programul de formare

A. componenta Activități cu părinții			
Nr.	<i>Scop și obiective</i>	<i>Activități și conținuturi</i>	<i>Competențe</i>
1.	<p>Scopul: Formarea și dezvoltarea optimă a personalității în context socio-familial.</p> <p>Obiective:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să analizeze coordonatele și conținutul dezvoltării umane și a dezvoltării părinților; - să stabilească factorii ce determină dezvoltarea umană; - să caracterizeze etapele vieții de familie, crizele și specificul manifestării lor; - să determine specificul rolului <i>conjugal, parental, de bunici</i>. 	<p>I. Ședință cu părinții</p> <p>Subiectul: <i>Astăzi părinți, mâine bunici</i>.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Consiliere psihopedagogică pentru dezvoltare. Coordonatele esențiale ale dezvoltării umane. 2. Viața de familie. Interdependența și continuitatea rolurilor socio-familiale. Rolul social al buniciiilor. <p>Sarcini:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiza și interpretarea conținutului informațional propus în slide-uri PowerPoint; - analiza factorilor dezvoltării umane în cadrul focus-grupurilor cu părinții; - elucidarea specificului etapelor vieții de familie și a interdependenței rolurilor exercitate. <p>Metode: conversații euristice, asalt de idei, notițe de reper, analiza, generalizarea, resemnificarea.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - de cunoaștere a procesului de dezvoltare umană; - de receptare și analiză a problematicii vieții de familie;
2.	<p>Scopul: Conștientizarea noului rol/funcție - de bunici, pe care îl au de îndeplinit părinții în viitor; dinamica și evoluția rolului și competențele necesare unui bunic.</p> <p>Obiective:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să deducă particularitățile vârstei a treia, avantajele și dezavantajele acesteia. - să analizeze etapele evoluției rolului de bunici, ținând cont de vârsta copiilor; - să caracterizeze relația bunici-nepoți; 	<p>II. Ședință cu părinții</p> <p>Subiectul: <i>Vârsta a treia – vârsta bilanțului realizărilor existențiale</i>.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tendințe actuale de abordare a vârstei a treia în științele educației. 2. Esența și conținutul noului rol de bunici (competențe grandparentale). <p>Sarcini:</p> <ul style="list-style-type: none"> - conturarea profilul psihofizic al unui adult și a unei persoane de vârsta a treia; - interpretarea și exersarea rolului de părinte și rolului de bunici; - relatarea despre comportamentul și așteptările în rol de bunici; - descrierea relației dintre bunici și nepoții săi la diferite vârste ale acestora; 	<ul style="list-style-type: none"> - de prelucrare a informației privind problematica vieții de familie și de exersare a relațiilor eficiente părinți-copii; bunici-nepoți; părinți-copii-bunici.

	- să determine impactul influențelor bunicii în educația nepoților	Metode: studiu de caz, prelegerea de tip euristic, psihodrama, conversația și exercițiul structurat.	
3	<p>Scopul: abordarea teoretică a conceptului de cultură postfigurativă/a bunicii</p> <p>Obiective:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să dezvăluie conținutul ethosului pedagogic familial; - să cunoască cercetările recente despre cultura postfigurativă, influența și rolul bunicii în dezvoltarea nepoților; - să analizeze evoluția istorică a familiei și a culturii postfigurative 	<p>III. Ședință cu părinții</p> <p>Subiectul: <i>Cultura postfigurativă - pilon al stabilității și perpetuării valorilor familiei</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Cultură și educație pentru familie 2. Evoluția istorică a familiei și culturii postfigurative <p>Sarcini:</p> <ul style="list-style-type: none"> - caracterizarea dimensiunii subiective și obiective a culturii familiale - analiza și explicarea materialelor din mapa transmisibilă; asaltul de idei, conversații; - elucidarea specificului familiei și culturii postfigurative în perioada preclasică, clasică, modernă și postmodernă; - stabilirea specificului relațiilor interpersonale în cadrul culturii prefigurative, cofigurative și postfigurative. <p>Metode: dezbaterile, conversația, mapa transmisibilă, notițe de reper, analiza, sinteza, resemnificarea.</p>	- de analiză a culturii familiale și elaborarea unui plan de acțiuni eficiente de promovare a culturii postfigurative.
4.	<p>Scopul: dezvoltarea și consolidarea relațiilor intergeneraționale familiale</p> <p>Obiective:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să analizeze și interpreteze modelele de interacțiune părinți- copii-bunici; - să elaboreze strategii de soluționare a conflictelor intergeneraționale. 	<p>IV. Ședință de consiliere în situații de criză</p> <p>Subiectul: <i>Optimizarea relațiilor familiale intergeneraționale.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Modele de interacțiune părinți-copii-bunici. 2. Conflicte intergeneraționale. 3. Cum soluționăm un conflict în familie în cinci pași. <p>Sarcini:</p> <ul style="list-style-type: none"> - caracterizarea modelelor de interacțiune părinți-copii-bunici prestabilite - estimarea importanței modelului 	- de elaborarea și valorificare a strategiilor de preîntâmpinare și soluționare a conflictelor intergeneraționale

		<p>echilibrului generațional pentru un mod demn și sănătos de viață</p> <ul style="list-style-type: none"> - stabilirea tipurilor de conflicte familiale, analize și comentarii. - stabilirea celor cinci pași concreți de soluționare a conflictelor apărute în familie. <p>Metode: conversația, analiza, sinteza, problematizarea, metoda sinelg, metoda brainstorming, jocul de rol, graficul T, comunicări scrise, mapa transmibilă</p>	
5.	<p>Scopul: Promovarea valorilor familiale și general-umane</p> <p>Obiective:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să cultive dragostea și respectul pentru părinți și bunici; - să determine rolul părinților și a bunicilor în educația copiilor; - să argumenteze necesitatea implicării buncilor în viața nepoților de vârste diferite 	<p>V. Ședință cu părinții</p> <p>Subiectul: <i>Părinții încurajează relația bunici-nepoți</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Porunca decalogului: <i>Cinstește pe tatăl și pe mama ta...</i>”(Biblia) 2. Cum să încurajăm relația bunici-nepoți? <p>Sarcini:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prezentarea discursurilor privind respectul față de părinți și familie prin prisma pildelor moral-spirituale; - stabilirea avantajelor și dezavantajelor implicării bunicilor în viața nepoților de diferite vârste; - determinarea condițiilor optime de consolidare și menținere a relației bunici-nepoți; <p>Metode: Comunicări, graficul T, conversația, discuții dirijate, prezentări Power-Point.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - de aplicare a convingerii și ale altor metode educative pentru încurajarea relației bunici-nepoți
6.	<p>Scopul: Formarea și dezvoltarea continuă a competențelor parentale și grandparentale</p> <p>Obiective:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să determine particularitățile comunicării eficiente în familie 	<p>VI. Atelier de lucru</p> <p>Subiectul: <i>Clubul părinților de astăzi și a viitorilor bunici inteligenți</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bunici inteligenți vs bunici comozi 2. Cum să devii bunicul/bunica preferat/ă 3. Cum să comunicăm la distanță <p>Sarcini:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stabilirea acțiunilor și preocupărilor 	<ul style="list-style-type: none"> - de generalizare și concretizare a componentelor culturii postfigurative

	- să interpreteze valorile promovate de părinți și valorile promovate de bunici	necesare și adecvate în realizarea rolului de bunici; - elaborarea unui cod moral /comportamental pentru familie: părinți, nepoți, bunici; - elucidarea esenței și eticii relației bunici-nepoți; - întocmirea modelului / portretului bunicii inteligente și preferați; Metode: brainstorming, exercițiul, conversația, păianjen, sinectica, masă rotundă – panel.	
B. componenta <i>Activități cu bunicii</i>			
7.	Scopul: abordarea rolului sociofamiliar de bunici din perspectivă teoretică și praxiologică Obiective: - să stabilească ansamblul de funcții/roluri pe care îndeplinesc bunicii în familie; - să analizeze tipuri de bunici conform criteriilor propuse	Subiectul: <i>Roluri exercitate de bunici în familie</i> 1. Suportul moral și psihologic oferit de către bunici familiei și nepoților. 2. Tipuri de bunici Sarcini: - relatarea despre implicarea bunicii în familie și suportul oferit. - selectarea și prezentarea tipologiilor de bunici; - realizarea autoportretului în rol de bunici. Metode: joc de rol, analiza, sinteza, mapa transmisibilă, lectura dirijată, conversația.	- de analiză și caracterizare a funcțiilor îndeplinite de bunici în procesul evoluției familiei
8.	Scopul: valorificarea culturii postfigurative în familie Obiective: - să relateze despre impactul culturii postfigurative în educația tinerei generații - să argumenteze de ce familia este numită <i>curea de transmisie a valorilor culturale</i>	Subiectul: <i>Bunicii – promotori eficienți a culturii și a tradițiilor populare naționale.</i> 1. Educația pentru și prin valori în cadrul familiei. 2. Promovarea de către bunici a valorilor tradiționale și naționale Sarcini: - enumerarea valorilor promovate de bunici în familia contemporană; - argumentarea impactului educativ al culturii bunicii în educația tinerei	- de stabilire a componentelor culturii postfigurative și valorificarea acestora în corelație cu vârsta nepoților ; - de stabilire a tradițiilor și obiceiurilor promovate prin cultura

		<p>generații/a nepoților ca viitori familisti</p> <ul style="list-style-type: none"> - comunicarea despre tradițiile și obiceiurile populare românești transmise din generație în generație <p>Metode: lectura dirijată, studiu de caz, problematizarea, discuția panel, analiza și sinteza, sinectica, brainstorming.</p>	postfigurativă.
9.	<p>Scopul: aprofundarea cunoștințelor și cizelarea competențelor privind optimizarea culturii relațiilor familiale și a educației copiilor</p> <p>Obiective:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să argumenteze rolul comunicării în promovarea familiei armonioase - să aplice metode eficiente de educație a copiilor 	<p>Subiectul: <i>Bunicii și părinții colaborează activ și eficient în promovarea valorilor familiei.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Comunicarea intergenerațională 2. Strategii anti-răsfăț a copiilor/a nepoților. <p>Sarcini:</p> <ul style="list-style-type: none"> - elaborarea unei strategii de optimizare a comunicării dintre părinți-copii-bunici și eliminarea blocajelor; - stabilirea scalei cu propriile valori și a virtuților nepoților săi; - întocmirea unei agende cu sfaturi pentru copiii adulți, care au devenit părinți și pentru nepoți; - analiza metodelor de educație a copiilor; - a elabora un program de educație și intervenție privind eliminarea răsfățului excesiv. <p>Metode: studiu de caz, brainstorming, conversația, lectura dirijată, dezbaterile, masa rotundă, notițele de reper, conversația, prezentări power-point</p>	<ul style="list-style-type: none"> - de argumentare și armonizării relațiilor intergeneraționale - de elaborare și aplicare a strategiilor anti-răsfăț a nepoților
10.	<p>Scopul: Formarea atitudinii pozitive față de familie, viața de familie și realizarea rolurilor familiale</p> <p>Obiective:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să evidențieze importanța relației 	<p>Subiectul: <i>Alături de nepoți, viața are sens</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Copiii copiilor sunt cununa bătrânilor, și părinții sunt slava copiilor lor</i> (Solomon, pr.17:6). 2. Îmbătrânirea optimă/sporirea calității vieții persoanelor în etate. 	<ul style="list-style-type: none"> - de elaborare a strategiilor de sporire a calității vieții familiei și a buniciiilor

	<p>bunici-nepoți</p> <ul style="list-style-type: none"> - să argumenteze necesitatea comunicării permanente în relația părinți-bunici-nepoți - să stabilească factorii sporirii calității vieții personale și de familie a bunicilor 	<p>Sarcini:</p> <ul style="list-style-type: none"> - comentarea citatului și expunerea argumentelor proprii referitoare la rolul nepoților în viața sa; - explicarea legăturii profunde dintre bunici și nepoți; - determinarea factorilor ce influențează calitatea vieții persoanelor de vârsta a treia; - întocmirea unui plan de acțiuni de sporire a calității vieții personale și de familie a bunicilor; <p>Metode: explicația, conversația, jocul de rol, masa rotundă, sinectica.</p>	
C. componenta <i>Activități cu copiii/nepoții</i>			
11.	<p>Scopul: Formarea reprezentărilor despre familie și relațiile interpersonale</p> <p>Obiective:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să interpreteze relațiile, sentimentele dintre membrii familiei și climatul moral; - să argumenteze importanța relațiilor familiale pentru formarea personalității omului 	<p>Subiectul: <i>Familia – mediu primar de educație a omului</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Arborele genealogic și istoria familiei mele. 2. Familia – prima școală a dragostei. <p>Sarcini:</p> <ul style="list-style-type: none"> - evidențierea apartenenței sale la familie, neam, popor; - elaborarea arborelui genealogic al familiei sale - descrierea particularităților familiei sale; - comunicarea despre importanța relațiilor familiale în vederea formării personalității umane; - stabilirea valorilor promovate de membrii familiei sale; <p>Metode: analiza, conversația, brainstorming, discuția dirijată, notițele de reper, portofoliul.</p>	<p>de elaborare a arborelui genealogic și de analiză a legăturilor dintre generații</p>
12.	<p>Scopul: Cultivarea deprinderilor de comportare civilizată, a sentimentelor de stimă și dragoste față de părinți și</p>	<p>Subiectul: <i>Parteneriatul educativ familie - bunici</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ziua Bunicilor – un prilej de omagiu și recunoștință aduse persoanelor în etate. 2. Bunicii oferă nepoților dragoste 	<p>-de identificare a valorilor a valorilor morale, spirituale și estetice ale</p>

	<p>bunici.</p> <p>Obiective:</p> <p>-să argumenteze importanța respectului de sine, față de părinți și bunici</p> <p>-să elaboreze un program de armonizare a relațiilor bunici-nepoți;</p>	<p>necondiționată și perpetuează valorile neamului.</p> <p>Sarcini:</p> <p>- organizarea concursului de poezii și cântece despre familie și bunici;</p> <p>- elaborarea posterului intitulat <i>Îmi iubesc bunicii mei</i>;</p> <p>- organizarea unei expoziții cu poze ale familiei și bunicilor;</p> <p>- selectarea și prezentarea mesajelor de felicitare pentru bunici;</p> <p>- comunicarea despre afecțiunea, dragostea și respectul față de bunici;</p> <p>Metode: Conversația, masa rotundă, mapa transmisibilă, explicația, discuții dirijate, lecturi speciale, joc de rol, prezentări power-point, expoziția etc.</p>	<p>neamului nostru, ale familiei etc.;</p> <p>- de expunere /redare coerentă și explicită a valorilor și componentelor culturii postfigurative.</p>
13.	<p>Scopul:</p> <p>formarea abilităților de comunicare eficientă în mediul familial și societal</p> <p>Obiective:</p> <p>-să relateze despre cultura comunicării în familie</p> <p>- să determine condițiile unei comunicări eficiente părinți-nepoți-bunici;</p> <p>-să identifice blocajele ce determină comunicarea defectuoasă în familie</p>	<p>Subiectul: <i>Comunicarea intergenerațională familială</i></p> <p>1. Să comunicăm sistematic cu bunicii</p> <p>2. Cultura comunicării bunici-nepoți</p> <p>Sarcini:</p> <p>- elaborarea unui scenariu al comunicării pozitive dintre nepoți și bunici;</p> <p>- analiza și interpretarea condițiilor de comunicare eficientă între membrii familiei</p> <p>- determinarea blocajelor posibile ce apar în relația părinți – bunici – nepoți</p> <p>- elaborarea agendei cu sfaturi pentru copii, părinți și bunici</p> <p>- întocmirea un plan de ajutorare și susținere a bunicilor;</p> <p>Metode: brainstorming, comunicările, graficul T, sinectica, discuții dirijate, masa rotundă, agenda cu notițe paralele.</p>	<p>- de diagnosticat blocajele din cadrul comunicării și a relaționării bunici-nepoți</p>
14.	<p>Scopul: Conștientizarea importanței culturii familiale</p>	<p>Subiectul: <i>Cultura familiei – tezaurul valoric al societății</i></p> <p>1. Cultura și valorile promovate de</p>	<p>- de analiză a componentelor culturii familiei,</p>

<p>Obiective:</p> <ul style="list-style-type: none"> - să argumenteze de ce cultura bunicilor / cultura postfigurativă este considerată <i>pilonul de bază</i> al evoluției societății - să stabilească corelația dintre valorile promovate de cele trei culturi: postfigurativă, cofigurativă și prefigurativă 	<p>bunici în familie</p> <p>2. Valorile copiilor. Valorile părinților.</p> <p>Sarcini:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stabilirea valorilor transmise de bunici în educația familială - comunicarea despre impactul culturii bunicilor asupra educației tinerei generații - determinarea valorilor autentice promovate de părinți și copii - elaborarea unui cod de comportare etică pentru membrii familiei sale. - elaborarea unui eseu: <i>Adevărul Binele, Sacrul și Frumosul în familia mea.</i> <p>Metode: conversația, asaltul de idei, portofoliul, notițe de reper, eseu, masa rotundă, analiza, sinteza, problematizarea, jocul de rol, resemnificare.</p>	<p>stabilind importanța culturilor: postfigurativă, cofigurativă și prefigurativă</p>
--	--	---

După cum observăm, programul de formare include în structura sa 14 ședințe a câte 45 de minute fiecare. Acestea au fost realizate pe parcursul anului de studiu 2013-2014. Fiecare ședință este determinată de un plan bine chibzuit:

- momentul organizatoric și activarea grupului de subiecți (părinți, bunici, elevi), care include un ansamblu de activități de prezentare și inițiere în tematica abordată; crearea și menținerea unei atmosfere lucrative și cooperante;
- studiul informațional și exersarea practică ce vizează acțiuni de asimilare, consolidare a subiectului discutat în cadrul ședinței;
- tehnica reflecției, în cadrul căreia participanții sunt implicați în conversații de tip socratic și își împărtășesc viziunile, atitudinile, gândurile, emoțiile referitoare la aspectele analizate și elucidate pe parcursul ședinței;
- tema pentru acasă/extensia, care include efectuarea unor sarcini concrete în grup sau în mod individual.

Printre cele mai frecvent utilizate metode și procedee, în cadrul programului expus pot fi enumerate: brainstorming-ul, conversația euristică, jocul de rol, notițe de reper, lectura urmată de comentarii, mapa transmisibilă, psihodrama, analiza, sinteza, exerciții energizante, graficul T, metoda cubului, resemnificarea, sumarizarea etc. Ansamblu de metode au fost selectate și

îmbinate eficient pe parcursul ședințelor, ținând cont de subiectul și scopul ședinței; competențele și vârsta participanților.

În cadrul desfășurării programului de formare ne-am axat pe respectarea unui ansamblu de condiții psihoeducaționale:

- ✓ informarea prealabilă a părinților, a bunicilor și a elevilor mici referitor la conținutul activităților, rezultatele scontate și condițiile de participare;
- ✓ evidența particularităților de dezvoltare psihologică și individuală;
- ✓ accesibilitatea obiectivelor și conținuturilor recomandate pentru părinți, bunici și elevii mici;
- ✓ participarea absolut voluntară, bazată pe acordul subiecților implicați;
- ✓ consilierea individuală și în grup a participanților, susținerea morală, încurajarea și îndrumarea tendințelor de schimbare a atitudinii și comportamentului;
- ✓ asigurarea comunicării permanente, combinarea eficientă a formelor individuale și de grup a activităților;
- ✓ schimb sistematic de opinii, rezultate și procedee între colegi, fapt ce asigură diversificarea și completarea portofoliilor;
- ✓ crearea atmosferei emoționale pozitive, binevoitoare și lucrative; climat psihologic favorabil de susținere, îndrumare, sfătuire și orientare [38].

La etapa inițială a programului propus, subiecții implicați, în special, părinții și bunicii manifestau deseori rezerve în ceea ce privește noutatea conținutului informațional prezentat despre cultura postfigurativă. După ședința a doua această barieră a fost depășită, iar subiecții manifestau interes, inițiativă și mai multă deschidere în colaborare și comunicare. Presupunem că barierele au apărut, deoarece mulți participanți erau sceptici, nu cunoșteau reperele teoretice privind familia, educația familială și specificul culturii postfigurative.

Interesante și valoroase au fost ședințele de consiliere în care atât părinții cât și bunicii, nepoții s-au arătat cointeresați de modificarea atitudinii și schimbării percepției despre relațiile intergeneraționale familiale. De asemenea, părinții au considerat utile și esențiale ședințele în care s-a discutat despre soluționarea conflictelor familiale, importanța rolului de bunici, valorile culturii postfigurative, cum să devii bunicul/bunica preferat/ă și eficient/ă.

Ședințele în care au fost implicați bunicii le putem considera drept lecții importante de viață și existență. Ei s-au arătat dornici de a participa la întreg programul, întrucât au fost de părerea că mai au multe de învățat. Subiectul privind *tipologia bunicilor* a fost cel mai mult analizat și dezvoltat, deoarece se regăseau participanții în bunicii de vârste și categorii diferite.

Totodată, bunicii au realizat un schimb de experiențe referitor la valorile promovate de către ei în cadrul familiei, soluții pentru sporirea calității vieții lor la vârsta a treia și cum să colaboreze eficient cu copiii lor adulți, adică părinții nepoților săi, în vederea realizării educației în spiritul valorilor naționale și morale.

Elevii mici s-au manifestat în cadrul programului nostru foarte activ, au fost deschiși în comunicare despre cele mai dragi și apropiate persoane, care le sunt bunicii. Au dat dovadă de ingeniozitate și spirit de echipă în elaborarea posterelor, compunerea poeziilor despre bunici. În cadrul ședinței intitulată *Ziua Bunicilor* au fost prezenți părinți și bunici ai elevilor; s-a pregătit o expoziție de creație cu albumul de fotografii și desene a familiei și bunicilor. Au fost selectate și prezentate cele mai originale mesaje de felicitare, copiii au dedicat părinților și bunicilor cântece și poezii. Pe parcursul ședințelor elevii mici ne-au descris acțiuni - pași concreți de ajutorare și susținere a bunicilor, cum trebuie să fie relația dintre bunici și nepoți, ce sfaturi utile au auzit de la ei și au propus un set de recomandări practice pentru a menține relația cu bunicii aflați la distanță.

Menționăm că în cadrul experimentului de formare au fost valorificate reperele teoretice ca bază conceptuală: curriculumul școlar nonformal *Educația pentru familie și cultura postfigurativă a elevilor din clasele a III-IV-a* (autor, Cuznețov Larisa), curricula universitară opțională: *Pedagogia îmbătrânirii* (autor, Simcenco I.); *Consilierea persoanelor de vârstă a treia* (autor, Simcenco I.), *Pedagogia familiei* (autor, Cuznețov Larisa) și comunicările, portofoliile pregătite pentru activitățile de promovare în familie și societate a respectului față de bunici/ persoanele în etate, de sporirea calității vieții la vârsta a treia, elaborate în colaborare cu studenții Facultății de *Pedagogie*, specialitatea *Pedagogie socială* (frecvență zi și frecvență redusă), care pot fi considerați actori sociali implicați în consilierea persoanelor de vârstă a treia, întrucât își desfășoară stagiul pedagogic sau activează în centre de plasament a bătrânilor.

Prin intermediul programului de formare am avut posibilitatea să implementăm SPIVCP și să transmitem un ansamblu de cunoștințe cu privire la educația familială și cultura postfigurativă; să valorificăm competențele parentale și grandparentale în vederea optimizării relațiilor intergeneraționale familiale, să modificăm atitudinea și conduita membrilor familiei în relația cu bunicii.

Pe parcursul derulării activităților educative am putut observa și stabili care sunt aspectele ce necesită corecție în relația familie-bunici; la ce momente trebuie să atragă atenția părinții și copiii în menținerea parteneriatului cu bunicii; ce bariere/ blocaje apar frecvent și cum pot fi ele evitate, preîntâmpinate; ce conduite au dorit să le modifice sau să fie reechilibrate în familie.

Așadar, la finele programului de formare am constatat următoarele: sensibilizarea actorilor și partenerilor familiari cu privire la impactul culturii postfigurative în familie și societate; sporirea receptivității părinților, copiilor și bunicilor în vederea educației pentru și prin respectarea valorilor familiale; necesitatea formării permanente a conștiinței educative și a competențelor parentale și grandparentale; organizarea eficientă și sistematică a educației și consilierii părinților, bunicilor și copiilor pentru a optimiza relațiile intergeneraționale; implicarea de către părinți a bunicilor în luarea deciziilor importante legate de familie și educație a nepoților; optimizarea comunicării și cooperării inter- și intrageneraționale; motivația pentru valorificarea deplină a potențialului fiziologic și psihologic a persoanelor de vârstă a treia cu direcția sporirii calității vieții acestora; motivația generației tinere pentru a valorifica patrimoniul cultural al familiei.

În scopul evaluării eficienței experimentului de formare, am inițiat și desfășurat cea de-a treia etapă a cercetării - **experimentul de verificare / de control**. În cadrul experimentului de verificare am revizuit eficiența demersului formativ și rezultatele sale, care s-a axat pe implementarea fundamentelor teoretice și a *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*.

La această etapă a cercetării am aplicat instrumentele metodologice utilizate în cadrul experimentului de constatare pe același lot de bunici (50 s.) din mediul urban.

Astfel, ansamblul sumarizat al rezultatelor obținute au fost incluse și prezentate în plan comparativ (Tabelul 3.6. și Anexa 7).

Tabel 3.6.

Tabel de distribuție a rezultatelor experimentului de constatare și cel de verificare (50 s.)

Criterii ai VPCP	Indicatori ai VPCP	Ex.de constatare				Ex.de verificare			
		da	%	nu	%	da	%	nu	%
I. Cum v-ați comportat în etapa prealabilă/de așteptare a noii funcții/rol de bunic/ă. Ce v-a preocupat?	1.Lecturarea lucrărilor despre rolul bunicilor.	22	44	28	56	40	80	10	20
	2.Pregătirea unor obiecte/cadouri	21	42	29	58	31	62	19	38
	3.Oferirea ajutorului familiei tinere cu sfaturi legate de sarcină, naștere, îngrijirea bebelușului	30	60	20	40	44	88	6	12
	4.Lipsa preocupărilor de acest gen.	13	26	37	74	5	10	45	90
II. Cum v-ați comportat în etapa inițială a funcției/rolului de bunic/ă. Ce v-a preocupat?	5.Oferirea suportului moral /susținere	40	80	10	20	47	94	3	6
	6.Oferirea ajutorului concret la îngrijirea copilului	31	62	19	38	37	74	13	26
	7.Aflarea permanentă cu mama și copilul	23	46	27	54	31	62	19	38
	8.Preocuparea de sănătatea mamei și a copilului	42	84	8	16	46	92	4	8
III. Enumerați cele	9.Oferirea suportului moral	25	50	25	50	47	94	3	6

mai importante acțiuni și preocupări în continuarea realizării funcției/rolului de bunic/ă	10. Oferirea suportului economic	15	30	35	70	30	60	20	40
	11. Organizarea odihnei/timpului liber a nepoților	30	60	20	40	42	84	8	16
	12. Accordarea ajutorului la învățătură a nepoților	33	66	17	34	39	78	11	22
IV. Ce dificultăți ați întâmpinat în realizarea funcției/rolului de bunic/ă? Argumentați.	13. Unele dificultăți de comunicare și relaționare cu părinții nepoților	37	74	13	13	10	20	40	80
	14. Problema distanței geografice și a distanței psihoemoționale	32	64	18	36	13	26	37	74
	15. Starea precară a sănătății bunicii	27	54	23	46	9	18	41	82
	16. Conflicte de incertitudine	29	58	21	42	5	10	45	90
V. În viziunea dvs, care acțiuni și ce fel de comportare în funcție/rol de bunic/ă este adecvată și necesară?	17. Transmiterea valorilor familiale și general-umane	39	78	11	22	47	94	3	6
	18. Comportare echilibrată și adecvată	40	80	10	20	48	96	2	4
	19. Oferirea suportului moral	25	50	25	50	47	94	3	6
	20. Oferirea suportului economic	15	30	35	70	20	40	30	60
VI. Ce valori ați cultivat nepoților în cadrul educației familiale?	21. Binele moral	35	70	15	30	47	94	3	6
	22. Crediința, evlavia	42	84	8	16	44	92	6	8
	23. Onestitatea/cumsecădenia (principiile și normele tradiționale)	40	80	10	20	48	96	2	4
	24. Tradițiile și obiceiurile populare	42	84	8	16	48	96	2	4

După cum putem observa, compararea rezultatelor chestionarului de opinii pentru bunici *Valorificarea culturii postfigurative* demonstrează o sporire esențială a rezultatelor.

Prelucrarea statistică a răspunsurilor ne-a permis să observăm faptul că în rezultatul desfășurării experimentului de formare, subiecții conștientizează mai profund noul rol socio-familial de bunici și necesitatea pregătirii și asumării angajamentelor și reponsabilităților specifice. Astfel, 80% dintre respondenți au estimat lectura lucrărilor despre rolul de bunici drept un pas important și necesar, deoarece constituie o sursă sigură de informare și au apreciat faptul că astăzi e bine să fii informat. Cu 28 % mai mult față de etapa precedentă, s-au înregistrat răspunsuri legate de oferirea ajutorului familiei tinere cu sfaturi legate de sarcină, naștere, îngrijirea bebelușului. Am constatat că la început bunicii din mediul urban erau mai mult preocupați de carieră profesională, angajamente sociale decât implicarea în viața tinerei familii. Rezultatele obținute evident că sunt pozitive și apreciable, întrucât bunicii s-au arătat mult mai cointeresați să valorifice propria experiență și cultură în educația nepoților.

În cadrul acestei etape a experimentului pedagogic, bunicii din mediul urban au fost din nou solicitați să relateze despre comportamentul, atitudinea, preocupările lor în cadrul etapei inițiale a rolului de bunici. Se observă unele tangențe în stabilirea comportamentelor, care pot fi considerate absolut adecvate și necesare pentru exercitarea acestui rol. O creștere semnificativă a respondenților (94%) au menționat că oferă mai mult suport moral familiei tinere; 62% de

bunici preferă să se afle continuu în preajma tinerelor mămici, să le ajute și să le susțină; 92% de bunici s-au arătat mult mai preocupați de sănătatea și bunăstarea întregii familii.

După cum putem observa, s-au înregistrat schimbări pozitive privind acțiunile, responsabilitățile și suportul oferit de către bunici în continuarea rolului sociofamilial. Am constatat, în special, că subiecții investigați au revăzut și sporit rolul educativ pe care îl au în organizarea odihnei/timpului liber al nepoților (84 %) și acordarea ajutorului la învățătură (78%), întrucât ei sunt mai disponibili decât părinții, iar în vacanțe nepoții se află foarte des la bunici.

Un alt aspect, care ne-a atras atenția în cadrul experimentului de verificare, a fost cel legat de dificultățile întâmpinate în exercitarea rolului de bunici și valorificarea culturii postfigurative. Analiza comparativă a rezultatelor denotă o diminuare a dificultăților de comunicare și relaționare cu părinții nepoților (20%), a problemei distanței geografice și a distanței psihoemoționale (26%) și a conflictelor de incertitudine (10%).

Conștientizarea de către bunici într-o măsură mai mare a responsabilităților specifice, a necesității promovării valorilor etice, a influențat pozitiv rezultatele privind conduita și comportamentul adecvat de orientare valorică a acestui rol. Este îmbucurătoare axarea bunicilor (94%) pe transmiterea valorilor familiale și general umane familiei și nepoților, comportarea echilibrată în familie (96%), oferirea suportului moral (94%) cât și oferirea suportului economic (40%).

Considerăm oportun ca rezultatele obținute să fie reprezentate grafic (Anexa 7) pentru a evidenția schimbările și situația pre- și postexperimentală.

În esență, rezultatele obținute oferă posibilitatea să observăm o schimbare pozitivă privind valorificarea pedagogică a culturii postfigurative cât și consolidarea unor competențe grandparentale în contextul demersului formativ al prezentei cercetări. Astfel acțiunile și activitățile demarate au contribuit la conștientizarea esenței rolului de bunici, a consolidării responsabilităților de valorificare a CP și precizării competențelor necesare acestui rol important sociofamilial.

Deasemenea părinții și copiii/nepoții au conștientizat importanța raporturilor intergeneraționale armonioase, inclusiv importanța educației pentru respectarea persoanelor în etate. Toate cele trei generații implicate în experiment au apreciat pozitiv importanța și necesitatea valorificării culturii postfigurative, a schimbului intergenerațional în educația familială. În acest context, noi am realizat încă o cercetare ca să stabilim totuși, precis ce valori oferă nepoților persoanele în etate / bunicii în mediul urban și în rural (Figura 3.9.).

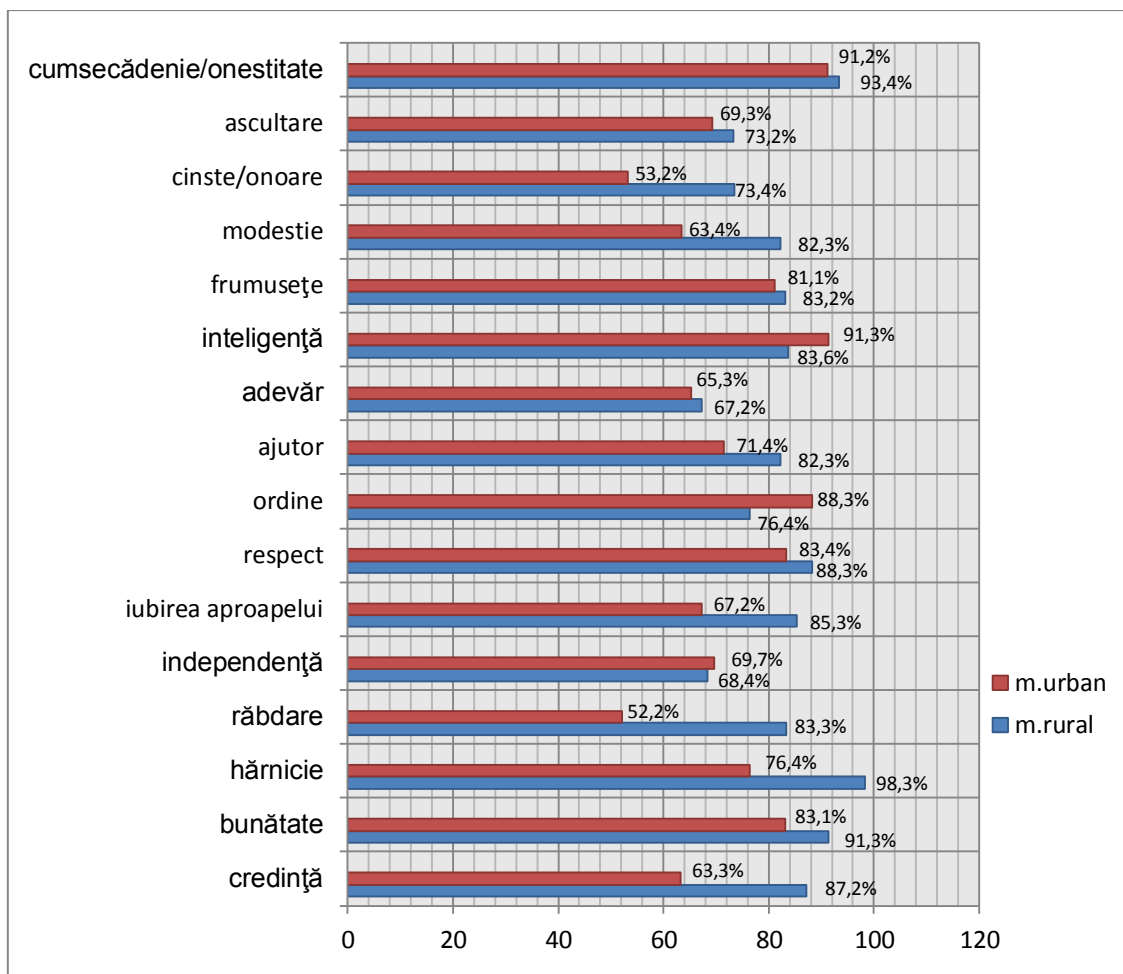

Fig. 3.9. Valori cultivate nepoților de către bunici

După cum se poate observa din histogramă, mari diferențe nu sunt, însă, evident că persoanele care promovează activ, astfel de valori ca: credința, onestitatea, modestia, hărnicia, răbdarea, iubirea aproapelui, sunt bunicii. Considerăm că având o experiență de viață mult mai mare decât copiii lor, părinții actuali ai nepoților acestora, sunt în stare să fie mai convingători, iscusiți și insistenți în aspectul vizat.

În concluzie, experimentul pedagogic realizat a demonstrat că între generații există o colaborare și parteneriat educativ care se efectuează prin cinci modele: *Modelul interacțiunilor dominate de bunici / M1*, în limita de 10,3 % în mediul rural și 6,1 % în mediul urban; *Modelul interacțiunilor în care bunicii și părinții sunt percepuți ca aliați / M2*, în limita de 23,2 % în mediul rural și 28,5 % în mediul urban; *Modelul interacțiunilor familiale axate pe echilibrul generațional / M3*, în limita de 21,4 % în mediul rural și 22,7 % în mediul urban; *Modelul interacțiunilor dominat de părinți / M4*, în limita de 9,1 % în mediul rural și 10,4 % în mediul urban; *Modelul mixt al interacțiunilor / M5*, persistă în limita de 36 % în mediul rural și 33,3 % în mediul urban. Sigur că este pozitiv faptul că în pofida unor *mituri negative și exagerări*

existențiale a relațiilor familiale intergeneraționale, totuși, este evidentă tendința colaborării, centrată pe înțelegere, stimă reciprocă, simetrie și complementaritate. Suntem tentați să credem că asupra acestui fapt influențează și accentele puse de familiile tinere, care apelează la specialiștii din domeniul consilierii, psihologiei, care încep a conștientiza, a privi altfel, cultura comunicării-relaționării cu cele mai apropiate rude – părinții sau/și bunicii copiilor lor. Evident că un anumit impact are situația economică dificilă a țării, ceea ce contribuie la o solidarizare a familiilor de origine cu cele noi create (tinere) pentru a găsi posibilități mai eficiente de existență.

În această situație complicată, observațiile empirice și cercetările sociologilor, investigațiile noastre arată că solidaritatea, coeziunea familiilor sporește, colaborarea, acordarea ajutorului reciproc, la fel, crește; se ameliorează cooperarea dintre generații, altfel oamenii nu ar putea miza pe adaptabilitatea acestei instituții sociale.

3.4. Concluzii la capitolul 3

1. În cadrul experimentului s-a determinat tipul relațiilor intergeneraționale și s-a stabilit că în familiile extinse, care persistă în mediul rural prevalează relațiile de tip tradițional și mixt, iar în familiile nucleare, observăm relații de tip modern, postmodern și mixt. Colaborarea între generații este prezentă în toate tipurile de familii, însă în unele tipuri aceasta are un caracter partenerial, iar în altele este de tip autoritar, rigid, ceea ce conduce la apariția și dezvoltarea unor blocaje de comunicare și relaționare bunici-nepoți-părinți. Blocajele depistate și descrise au permis să le valorificăm în programul de formare a generațiilor adulte și în etate, ceea ce a asigurat revizuirea și reechilibrarea comportamentelor adulților (în cadrul familiei cât și în cadrul social). Interesante și clare au fost aprecierile date de copii, preadolescenți și adolescenți bunicilor săi. Acest fapt a demonstrat că generația tânără își iubește bunicii, dar odată cu maturizarea se observă o anumită detașare nu numai de părinți, dar și de bunici.

2. Experimentul de constatare ne-a permis să stabilim, componentele culturii postfigurative, activitățile realizate de bunici și impactul acestora în educația familială. Au fost detaliat analizate modurile de implicare a bunicilor (de către părinți) în educația nepoților; modalitățile de soluționare a conflictelor familiale utilizate de bunici.

3. *Condițiile psihopedagogice de valorificare a culturii postfigurative* reprezintă un ansamblu de teze cu caracter imperativ, care conțin exigențe cu privire la problema investigată ce au fost deduse din cercetările preliminare și constatative, observaționale și desigur, că din reperatele teoretice investigate. Acestea au fost valorificate în experimentul de formare și aplicate prin

intermediul *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*.

Programul de formare s-a activat în conformitate cu strategia elaborată și conform axei de informare și dezvoltare a competențelor de comunicare și relaționare intra- și intergenerațională.

Au fost valorificate formele de lucru în colectivitatea adulților (părinți, bunici) și copiilor prin intermediul comunicărilor, posterelor, prezentărilor Power-Point, portofoliul/mapa transmisibilă și lucrul în focus-grupuri/psihodrama. Consilierea s-a desfășurat sub cele trei direcții: individuală, în grup și în grupurile familiale (sociodrama).

4. Studiarea cursurilor disciplinare *Pedagogia familiei, Pedagogia îmbătrânirii, Consilierea persoanelor de vârstă a treia* de către studenții Facultății de Pedagogie, specialitatea *Pedagogie socială*, a permis să realizăm un șir de activități de stimulare a implicării tineretului studios în acțiunile de caritate voluntară destinate persoanele în etate, ceea ce a contribuit la optimizarea relațiilor intergeneraționale și schimbarea atitudinii față de generația vârstnicilor.

5. În consens cu investigația realizată și analiza rezultatelor obținute în experimentul pedagogic, relatăm că reperetele teoretico-aplicative de valorificare pedagogică a culturii postfigurative, determinate și experimentate prin intermediul SPIVCP în educația familială, conțin: *Matricea paradigmatelor și teoriilor sociopsihopedagogice cu privire la funcționarea familiei*; componentele de bază structurale ale culturii; caracteristica culturii postfigurative, celei cofigurative și prefigurative; specificul și elementele competențelor grandparentale; schema *Evoluția istorică a familiei și culturii postfigurative*; caracteristica structurilor familiale și relațiile cu generațiile vârstnice în etapele istorice (preclasică, clasică, modernă și postmodernă; *Portretul bunicilor din epocile clasică, modernă și postmodernă*; clasificarea vârstelor și evidențierea specificului îmbătrânirii și promovarea CP (din perspectivă: demografică, biologică, socială, psihologică și filosofică); concretizarea etapelor și a particularităților vârstei a III-a; tipurile de personalitate a persoanelor în etate; tipurile relațiilor și conflictelor familiale părinți-copii-bunici; *Taxonomia valorilor culturii postfigurative*; grila *Etapele evoluției rolurilor/funcției de bunici*; *Modelele de interacțiune familie-bunici-nepoți*; *Blocajele de comunicare și relaționare bunici-nepoți-părinți*; *Programul de formare și condițiile psihopedagogice de valorificare a culturii postfigurative*.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetarea realizată ține de unul dintre cele mai importante, actuale și complexe aspecte cu impact și tendințe pozitive asupra educației familiale, dar și asupra schimbării atitudinii copiilor, tinerilor, adulților privind persoanele în etate și eficientizarea relațiilor intergeneraționale în societate. Investigația a favorizat producerea valorilor teoretice și aplicative relevante pentru valorificarea pedagogică a culturii postfigurative în educația familială și educația care poate fi realizată prin intermediul parteneriatelor sociale familie-școală-comunitate.

Rezultatele demersului investigațional ne-au condus la formularea următoarelor **concluzii generale:**

1. Studiul de tip analitico-interpretativ a demonstrat faptul că *familia și cultura postfigurativă reprezintă două fenomene și două valori sociale și moral-etice interconexe de o importanță majoră pentru integrarea socială a individului*. Din perspectivă antropologică, sociologică, juridică, filosofică și psihopedagogică au fost precizate, re/definite și delimitate conceptele de bază: *familie, educație familială, cultură postfigurativă, cultură cofigurativă, cultură prefigurativă, generație, grandparentalitate, competențe grandparentale*, ceea ce a contribuit la constituirea premiselor cadrului conceptual al valorificării CP.

2. Studiul epistemologic realizat a permis evidențierea, descrierea și interpretarea caracteristicilor familiei și a culturii postfigurative prin analiza relațiilor intergeneraționale în familia de tip extins și cea de tip nuclear. Stabilirea esenței și a impactului funcției educative, a acțiunilor și influențelor familiale realizate de părinți și bunici s-a produs în raport cu precizarea componentelor culturii umane, a valorilor sociale și familiale și a definitivării axelor socializării individului (*axa normativă, cognitivă, creativă, psihoafectivă*). La fel, în cadrul cercetării au fost deduse elementele structurale ale culturii, care se consideră și drept constante ale acesteia (*constantele universale, particulare, alternative, individuale*). Aceasta a permis elucidarea caracteristicilor și conținutului celor trei tipuri de cultură umană: *cultura postfigurativă / a vârstnicilor și bunicilor, cultura cofigurativă / a părinților și cea prefigurativă / a copiilor și tinerilor*.

3. Abordând istoricul și evoluția culturii postfigurative în societate s-a recurs la analiza rolului socio-familial și pedagogic al bunicilor, la analiza logică și teoretică a conceptului de *grandparentalitate*; la analiza psihopedagogică a relațiilor intergeneraționale copii-părinți, nepoți-bunici, demonstrându-se că coexistența armonioasă a acestora este posibilă doar prin respectarea și valorificarea, de către toate generațiile, a simetriei sociale, a complementarității și a reciprocității. În acest context a fost fundamentat și elaborat instrumentul teoretic *Evoluția*

istorică a familiei și culturii postfigurative. Prin precizarea și delimitarea specificului evoluției structural-funcționale a familiei și a culturii postfigurative, accentul s-a plasat de la un studiu comparativ al situației vizate în America, Spania, Franța, Italia, Germania, Rusia, Republica Moldova, spre evidențierea și conturarea trăsăturilor de personalitate a bunicilor, materializată în *Portretul bunicilor din epocile clasică, modernă și postmodernă*.

4. Determinarea tendințelor actuale de abordare a îmbătrânirii și culturii postfigurative, realizată din perspectiva *gerontologiei, geriatriei, sociologiei* a asigurat precizarea esenței *dimensiunilor demografică, biologică, socială, psihologică, filosofică* ale acestora și a permis efectuarea unei sumarizări prin elaborarea *Etapelor și specificului vârstei a III-a*, care include autorii teoriilor îmbătrânirii, studiul și specificul psihosocial al acestui fenomen uman. Investigația teoretică, experimentul preliminar și cel de constatare au contribuit la identificarea și analiza critică a *cinci tipuri de personalitate la vârsta a treia* (tipul de personalitate ostilă, tipul nemulțumit de sine, tipul bazat pe stil constructiv; tipul bazat pe stil dependent și cel bazat pe stil defensiv).

5. Abordarea sistemico-holistică a valorificării culturii postfigurative ne-a condus spre analiza particularităților relațiilor intergeneraționale în familie și societate. Faptul vizat a determinat stabilirea interconexiunilor și a posibilităților valorificării pedagogice a culturilor celor trei generații (copii, adulți, buni). Astfel au fost diagnosticate și caracterizate *tipurile principale ale conflictelor intergeneraționale* (conflicte legate de educația nepoților; conflicte din cauza atitudinii hiperprotectoare a bunicilor față de nepoți; conflicte de rivalitate etc.); specificul relațiilor care eficientizează climatul familial (relații de solidaritate și cele de independență) și specificul relațiilor care agravează și distorsionează climatul familial (relații de ambivalență și neîncredere). În rezultatul sintezelor efectuate a fost fundamentată și elaborată *Taxonomia valorilor culturii postfigurative*, ceea ce a servit drept instrument teoretic de evaluare și valorificare a CP în educația familială.

6. Impactul culturii postfigurative asupra educației familiale a nepoților a demonstrat că parteneriatele sociale sunt eficiente și servesc drept mecanism de bază în promovarea CP și armonizarea relațiilor intergeneraționale, dacă acestea includ interacțiunile optime ale celor trei generații umane și au caracter sistematic, simetric, reciproc și complementar. Totodată a fost verificată funcționalitatea unui ansamblu de instrumente importante elaborate și fundamentate științific: *Cercul calității interacțiunilor socioeducative familie-instituție de învățământ-buni-comunitate; Etapele evoluției rolului/funcției de buni*, ceea ce a contribuit la

identificarea și descrierea blocajelor de comunicare și relaționare; a *modelelor de interacțiune părinți-bunici-nepoți* și la realizarea cu succes a programului formativ.

7. În scopul valorificării pedagogice a CP în educația familială, a optimizării atitudinilor și comportamentelor celor două generații față de generația persoanelor în etate s-a implementat *Strategia pedagogică interactivă de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*, constituită din cinci componente: *I. Scopul și obiectivele cadru; II. Perspectivele de realizare și conținuturile activităților; III. Constructul tehnologic al consilierii; IV. Constructul evaluativ și V. Finalitățile*. În esență, toate acestea reprezintă reperele teoretico-aplicative de valorificare pedagogică a CP în educația familială.

Experimentul pedagogic, care a fost desfășurat pe o durată de doi ani, a demonstrat funcționalitatea și eficiența reperelor teoretico-aplicative structurate în strategia nominalizată și aplicate prin intermediul programului de formare elaborat. Ca rezultat final, s-a îmbunătățit substanțial conținutul relației bunici-nepoți; a sporit gradul de colaborare a generațiilor în cadrul familiei; s-a reușit a stabili și a anihila și/sau a lichida blocajele dintre părinți, bunici și nepoți (121 s. / 86,4%), ceea ce a contribuit la diminuarea conflictelor intergeneraționale (de la 52,1 % până la 21 %, diferența de 31,1 %). În familiile care au participat la formare (60 s.), a început să predomine *modelul interacțiunilor axate pe echilibrul intergenerațional* (inițial 23 s. / 38,3%, iar postformare 42 s. / 70%). Acest aspect a consolidat și eficientizat CGP cu privire la valorificarea pedagogică a CP (conform celor șase criterii și 24 indicatori), ceea ce a demonstrat, practic, întregul lot experimental de bunici (din 50 s. – 47s. / 94%) etc.

În felul acesta, **problema științifică importantă soluționată în cercetare**, care a abordat fundamentarea pedagogică a valorificării culturii postfigurative în educația familială prin identificarea valorilor, conținutului structural-funcțional, perspectivelor sociopsihopedagogice ale acesteia, explorate prin intermediul *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative* (care încorporează reperele teoretico-aplicative) în contextul parteneriatului familie-bunici-comunitate, a contribuit la schimbarea comportamentului generațiilor tinere, eficientizarea relațiilor intergeneraționale și sensibilizarea opiniei publice asupra aspectelor axiologice, dar și a problemelor persoanelor în etate, a fost realizată cu succes prin atingerea scopului și obiectivelor cercetării. Astfel, *scopul* presupune determinarea și experimentarea reperelor teoretico-aplicative de valorificare pedagogică a culturii postfigurative în educația familială.

Obiectivele cercetării:

- examinarea și interpretarea epistemologică a valorificării culturii postfigurative în educația familială prin dezvăluirea conceptelor de bază și a raporturilor intergeneraționale în cadrul familiei;
- analiza istoricului și a evoluției culturii postfigurative în societate;
- analiza tendințelor actuale de abordare a îmbătrânirii și a valorificării culturii postfigurative în educație;
- precizarea specificului relațiilor familiale copii-părinți-bunici;
- examinarea dinamicii funcției de bunici prin identificarea modelelor de interacțiune părinți-bunici-nepoți;
- elaborarea, fundamentarea și validarea *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială*, care încorporează reperatele teoretico-aplicative.

În consens cu rezultatele cercetării propunem următoarele **recomandări:**

La nivel macrostructural:

- eficientizarea activității de promovare a culturii postfigurative prin intermediul mass-media și a parteneriatelor sociale familie-școală-comunitate;
- elaborarea politicilor sociale și educaționale speciale de abordare sistematică și sistemică a eficientizării relațiilor intergeneraționale cu accent pe valorificarea culturii postfigurative și schimbarea atitudinii tinerilor față de persoanele în etate;
- orientarea politicilor educaționale spre valorizarea unui parteneriat sociocultural eficient, în care instituția de învățământ și asociațiile nonguvernamentale a veteranilor muncii să colaboreze cu familiile și elevii, studenții etc. în direcția organizării-desfășurării acțiunilor de promovare a culturii postfigurative și a activităților comune de voluntariat și caritate orientate spre ameliorarea condiției economice și susținerea moralului persoanelor în etate;
- elaborarea și implementate strategii statale constante de implicare a mass-media și a instituțiilor comunitare cu privire la lărgirea rețelei de re/socializare a persoanelor în etate și promovarea realizărilor acestora, a culturii postfigurative, dar și a problematicii procesului de îmbătrânire, îmbinat cu explorarea politicilor de sporire a calității vieții persoanelor de vârsta a treia.

La nivel microstructural propunem:

- practicarea și promovarea parteneriatului extins școală - familie - bunici - comunitate, axat pe formarea atitudinii pozitive față de persoanele în etate prin intermediul

implementării *Strategiei pedagogice interactive de valorificare a culturii postfigurative în educația familială* și a unui program complex de educație și formare a culturii relațiilor intergeneraționale;

- integrarea cross-curriculară a unor module de conținut și a activităților educative formale și nonformale privind tematica educației familiei / a elevilor pentru promovarea relațiilor intergeneraționale armonioase, a culturii postfigurative în conținuturile disciplinelor școlare de bază;
- elaborarea ghidurilor, suporturilor metodologice, a manualelor ce reflectă formarea atitudinii și conduitei pozitive față de persoanele în etate și cultura postfigurativă (pentru toate nivelurile învățământului: preșcolar, primar, gimnazial, liceal, universitar);

Investigația realizată deschide o altă perspectivă importantă și actuală de cercetare, care constă în studierea aprofundată a procesului de valorificare a culturii postfigurative în mediul rural privind aspectul conservării/păstrării și transmiterii tradițiilor și obiceiurilor populare, la fel, s-au creat premise pentru realizarea unor cercetări ale impactului culturii cofigurative asupra educației familiale a copiilor.

BIBLIOGRAFIE

În limba română:

1. Albu E. Psihologia vârștelor. Pentru uzul studenșilor. Universitatea Petru Maior, Târgu Mureș, Departamentul I.F.R.D., 2007. 102 p. <https://www.yumpu.com/ro/document/view/33547241/psihologia-varstelor-universitateaquotpetru-maiorquot> (vizitat 08.10.2014).
2. Aristotel. Metafizica. București: Editura IRI, 1996. p. 6 - 27.
3. Banciu M. Dreptul familiei. Teorie și practica. Cluj Napoca: Argonaut, 1998. p. 12 - 20.
4. Baran-Pescaru A. Familia azi. O perspectivă sociopedagogică. București: Aramis, 2006. 175 p.
5. Baran-Pescaru A. Parteneriat în educație: familie-școală-comunitate. București: Aramis. 2004. 79 p.
6. Bălățescu S. Sociologia culturii. Note de curs, partea I. Noțiuni de bază în studiul culturii. 22 p. <http://www.scribd.com/doc/6752408/Sociologia-Culturii-Educatiei>, (vizitat 01.09.2011).
7. Bârzea C. Arta și știința educației. Monografie. Ed.a 2-a. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998. 220 p.
8. Bejan O., Bejan V. Familia. Chișinău: Ericon, 2012. 79 p.
9. Berge A. Profesiunea de părinte. București: EDP, 1977. 196 p.
10. Biblia. Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament. Minsk: Picorp, 1994. p.67-90.
11. Birch A. Psihologia dezvoltării. București: Editura Tehnică, 2000. 107 p.
12. Bistriceanu C. Sociologia familiei. București: Editura Fundația României de Măine, 2005. 220 p. <http://www.scribd.com/doc/109815273/Carte-Corina-Bistriceanu-Sociologia-Familiei-Ed-II> (vizitat 07.12.2014).
13. Bodrug-Lungu V. Teoria și metodologia educației de gen. Teză de dr hab. în pedagogie. Chișinău, 2009. p. 20 -71.
14. Bonchiș E.(coord.) Familia și rolul ei în educarea copilului. Iași: Polirom, 2011. 424 p.
15. Bonchiș E., Secui M.(coord.).Psihologia vârștelor. Oradea: Ed.Universității din Oradea, p.64-65 <http://www.socioumane.ro/downloads/cursuri/Monica%20Secui%20Psihologia%20varstelor%20II%20Varstele%20adulte.pdf>; (12.11.2014).
16. Braghiș M. Parteneriatul familie-școală-comunitate în treapta învățământului primar. Ghid metodologic, Institutul de Științe ale Educației. Chișinău: CEP USM, 2013. 188 p.
17. Braghiș M. Strategii pedagogice de optimizare a parteneriatului școală-familie-comunitate în treapta învățământului primar. Teză de dr. în pedagogie. Chișinău, 2013. 200 p.

18. Bulgaru M. (coord.) Sociologie. Manual, vol. II Chișinău: CEP USM, 2003. 284 p.
<http://www.usm.md/crras/CRRAS/manualepdf/sociologie%202.pdf>. (vizitat 01.03.2010).
19. Bulgaru M. Asistența socială. Fundamente teoretice și practice. Chișinău: CEP USM, 2009. 495 p.
20. Calaraș C. Conflictologie familială. Chișinău: Primex-com SRL, 2014. 63 p.
21. Cheianu-Andrei D. (coord.) ș.a. Necesitățile specifice ale copiilor și vârstnicilor lăsați fără îngrijirea membrilor de familie plecați la muncă peste hotare. Chișinău: CEP USM, 2011. 251 p.
22. Chipea, F. Familia contemporană. Tendințe globale și configurații locale. București: Editura Expert, 2001. p. 20-23.
23. Ciofu C. Interacțiunea părinți-copii. București: Editura Medicală Amaltea, 1998. 218 p.
24. Ciupercă C. Cuplul modern – între emancipare și disoluție. București: TIPOALEX, 2000. 304 p.
25. Codul familiei al Republicii Moldova. Actualizat la 01.10.2014. Chișinău: Farmex-Lux, 2014.
26. Cojocaru V. Calitatea în educație. Managementul calității. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007. 268 p.
27. Cojocaru-Borozan M. Comunicare relațională. Chișinău: UPS “I. Creangă”, 2009. 67 p.
28. Colac T. Familia: valori și dimensiuni culturale. Ch: Universul, 2005. 364 p.
29. Constantinescu M. Competența socială și competența profesională. București: Editura Economică, 2004. p.17- 47.
30. Cosma T. Ședințele cu părinții în gimnaziu. Iași: Polirom, 2001. 173 p.
31. Costa-Foru X. Cercetarea monografică a familiei. Editura Tritonic, 2004. 360 p.
32. Crețu T. Psihologia vârstelor. Iași: Polirom, 2009. 392 p.
33. Cristea S. Dicționar de pedagogie. Chișinău-București: Litera Educațional, 2000. 398 p.
34. Cristea S. Fundamentele pedagogiei. Iași: Polirom, 2010. 340 p.
35. Cristea C. Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației. Chișinău: Litera, 2003. 240 p.
36. Cucoș C. Educația. Experiențe, reflecții, soluții. Iași: Polirom, 2013. 320 p.
37. Cucoș C. Pedagogie. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2014. 536 p.
38. Cuznețov Larisa, **Simcenco I.** Parteneriatul educativ familie - cultură postfigurativă. Repere teoretice și practice. Chișinău: Primex-com SRL, 2015. 141 p.
39. Cuznețov Larisa. Pedagogia și psihologia familiei. Suport de curs. UPS Ion Creangă. Chișinău: Editura Primex-Com SRL, 2013. 77 p.
40. Cuznețov Larisa. Consilierea parentală. Ghid metodologic. UPS Ion Creangă. Chișinău: Primex-com SRL. 2013, 111 p.
41. Cuznețov Larisa. Consilierea și educația familiei. Introducere în consilierea ontologică

- complexă a familiei. Chișinău: Primex-com SRL, 2015. 489 p.
42. Cuznețov Larisa. Curriculum Educația pentru familie. Chișinău: Museum, 2004. p. 23-47.
 43. Cuznețov Larisa. Dimensiuni psihopedagogice și etice ale parteneriatului educațional. Chișinău: CEP UPS I. Creangă, 2002. 125 p.
 44. Cuznețov Larisa. Educație prin optim axiologic. Teorie și practică. UPS I. Creangă. Chișinău: Primex-Com SRL, 2010. 159 p.
 45. Cuznețov Larisa. Etica educației familiale. Chișinău: CEP ASEM, 2000. 297 p.
 46. Cuznețov Larisa. Filosofia practică a familiei. Chișinău: CEP, USM, 2013. 328 p.
 47. Cuznețov Larisa. Jocul copilului și cultura educației familiale. Chișinău: CEP, USM, 2013. 184 p.
 48. Cuznețov Larisa. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. Chișinău: CEP, USM, 2008. 624 p.
 49. Delors J. (coord.). Comoara lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educația în sec. XXI. Iași: Polirom, 2000 p. 68-75.
 50. Dicționar explicativ al limbii române. Academia Română. București: Editura Enciclopedic Gold, 2012. 1230 p.
 51. Dolean I., Dolean D. D. Meseria de părinte. București: Aramis, 2009. 160 p.
 52. Duck S. Relațiile interpersonale. Iași: Polirom, 2000. 215 p. <https://alingavreliuc.files.wordpress.com/2010/10/steve-duck-relatiile-interpersonale.pdf> (vizitat 12.10.2014).
 53. Dumitru I. Al. Consiliere psihopedagogică. Bazele teoretice și sugestii practice. Iași: Polirom, 2008. 336 p.
 54. Enache R. Asistența socială a copilului și familiei. Constanța: Ovidius University Press, 2011. 200 p.
 55. Fontaine R. Psihologia îmbătrânirii. Iași: Polirom, 2008. 232 p.
 56. Frunză A. Factorii stresori și mecanismele de coping specifice vârstnicilor. În: Revista Medicală Română. București: Universitatea de medicină și farmacie Carol Davila, 2010, vol. LVII, nr. 4. p.256-261.
 57. Furtună C. Sociologie generală. Ediția a III-a. București: Editura fundației România de Măine, 2007. p.87-100 <http://documents.tips/documents/carmen-furtuna-sociologie-general.html> (vizitat 09. 02. 2011).
 58. Gabrea I. Din problemele pedagogiei românești. București: Editura cultura românească, 1937. p.54-60.

59. Găgăuz O. Evoluția sociodemografică a familiei în societatea contemporană (în baza materialelor din Republica Moldova). Teză de dr. hab. în sociologie. Chișinău, 2013. 320 p.
60. Găgăuz O. Familia contemporană între tradițional și modern. Monografie. Chișinău, 2011. 280 p.
61. Gârleanu-Șoitu D. Vârsta a treia. Iași: Institutul European, 2006. 232 p.
62. Geldard K., Geldard D., Yin Foo R. Consilierea copiilor. O introducere practică. Iași: Polirom, 2013. 448 p.
63. Gheorghiu M. D. Educație familială și frontiere sociale. Antologie de texte. p. 32 - 45.
64. Ginot H.G. Între părinte și copil. Ghid de comunicare. București: Editura Humanitas, 2006. 237 p.
65. Golu F. Manual de psihologia dezvoltării: o abordare psihodinamică. Iași: Polirom, 2015. 728 p.
66. Goody J., (trad.Doboș S.) Familia europeană. O încercare de antropologie istorică. Iași: Polirom, 2003. 256 p.
67. Grant W. Rezolvarea conflictelor. București: Editura Teora, 2002. 133 p.
68. Grațîela S. Psihologa vârstelor. București: Editura Fundația România de Măine, 2003. 256 p. <http://www.bp-soroca.md/psihologie/psihologia-varstelor.pdf> (vizitat 23.12.2010)
69. Herseni Tr. Sociologie. Teoria generală a vieții sociale. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982. 600 p.
70. Iluț P. Abordarea calitativă a socioumanului. Iași: Polirom, 1997. 184 p.
71. Iluț P. Ancheta sociologică și sondajul de opinie. Teorie și practică. Iași: Polirom, 2006. 280 p.
72. Iluț P. Sociopsihologia și antropologia familiei. Iași: Polirom, 2005. 296 p.
73. Iluț P. Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie. Iași: Polirom, 2004. 256 p.
74. Iluț P. (coord.) Dragoste, familie și fericire. Spre o sociologie a seninătății. Iași: Polirom, 2015. 343 p.
75. Ionescu M., Bunescu Gh. (coord.) Raporturile între generații. Aspecte educaționale. București, 2007. 189 p.
76. Ionescu M., Negreanu E. (coord.) Educație în familie. Repere practice și actuale. București, 2006, 197 p. <http://www.scribd.com/doc/67153463/Educatia-in-Familie> (vizitat 23.04.2010).

77. Joița E. Management educațional: profesorul - manager: roluri și metodologie. Iași: Polirom, 2000. 232 p.
78. Levi-Strauss Cl. Antropologie structurală. București: Editura Politică, 1978. 417 p.
79. Linton R. Fundamentul cultural al personalității. București: Editura Didactică și pedagogică, 1968. 154 p. <http://www.scribd.com/doc/47597190/Linton-Ralf-Fundamentul-cultural-al-personalitatii#scribd> (vizitat 06.08.2012)
80. Mărgineanțu D. Petroman P. Educația noastră cea de toate zilele.Vol II. Timișoara: Eurobit, 2008. 180p. <http://www.cjtimis.ro/uploads/files/Carti%20CJT/Varia/Educatia%20noastra%20cea%20de%20toate%20zilele.pdf> (vizitat 11.02.2014).
81. Mândăcanu V. Etica pedagogică. Chișinău: Lyceum, 2001. 244 p.
82. McGraw Ph.C. Familia mai presus de orice (trad.din engl.de Manolache O.C.). București: Curtea Veche, 2007. 415 p.
83. McGraw Ph.C. Strategii de viață (trad.de Dorneanu S.). București: Curtea Veche, 2003. 328 p.
84. Mihăilescu C., Zamfir C., Vlasceanu L. Dicționar de sociologie. București: Editura Babel, 1993, 239 p.
85. Mihăilescu I. Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz. Iași: Polirom, 2003. 400 p.
86. Milcu M. Psihologia relațiilor interpersonale. Iași: Polirom, 2006. 123 p.
87. Mitrofan I., Mitrofan N., Familia de la A...la Z. Mic dicționar al vieții de familie. București: Editura Științifică, 1991. 359 p.
88. Mitrofan I., Ciuperca C., Psihologia vieții de cuplu. București: Editura SPER, 2002. 494 p. <http://www.scribd.com/doc/54437313/Iolanda-Mitrofan-Cristian-Ciuperca-Psihologia-Vietii-de-Cuplu#scribd> (vizitat 05.04.2014).
89. Mitrofan I., Vasile D. Terapii de familie. București: Editura Sper, 2001. 250 p. <http://www.scribd.com/doc/47539855/Iolanda-Mitrofan-Diana-Vasile-Terapii-de-familie#scribd> (vizitat 09.08.2014).
90. Munteanu A. Psihologia vârstelor adulte și ale senectuții. Timișoara: Eurobit, 2004. 228 p.
91. Mureșan M. R. Vârsta a treia între autonomie și vulnerabilitate. Autoref.Tezei de dr. șt. Sociale. Cluj-Napoca, 2012. 42 p.
92. Mutu T. Familia și preadolescentul. Strategii ale educației de gen. Chișinău: Primex-Com SRL, 2010. 66 p.

93. Neculau A. Educația adulților. Experiințe românești. Iași: Polirom, 2004. 219 p.
94. Negulescu P. P. Conflictul generațiilor și factorii progresului. București: Garamond, 2004. 248 p.
95. Paladi G., Găgăuz O., Penina O. Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale. Chișinău: Policolor SRL. Inst.Integrare Europeană și Științe Politice, 2009. 222 p.
96. Paladi O. Implicarea conștiinței de sine în sistemul de valori al personalității adolescentului. Teză de dr. în pedagogie. Chișinău, 2011. 213 p.
97. Pantelimon C. Sociologia familiei. Note de curs. București: Editura Fundației România de mâine. p. 23-50. <http://www.scribd.com/doc/6810816/sociologia-familiei> (vizitat 18.01.2011).
98. Patrașcu D., Patrașcu L. Metodologia cercetării și creativității psihopedagogice. Chișinău: Știința, 2003. 251 p.
99. Patrașcu D. Cuget și zbucium asupra lumii, genului, neamului, familiei, omului, numelui, credinței, educației. Chișinău: Garomont -Studio, 2014. 267 p.
100. Pâslaru Vl. Principiul pozitiv al educației. Chișinău: Civitas, 2003. 320 p.
101. Popa N. L., Antonesei L., Labăr A.V. Ghid pentru cercetarea educației, Iași: Polirom, 2009. 192 p.
102. Popescu R. Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană. Iași: Polirom, 2009. 200 p.
103. Populație și dezvoltare. Buletin de informație și analiză în demografie, nr.3, 09. 2010. Chișinău 2010. 12 p.
104. Rădulescu S. Sociologia sănătății și a bolii. București: Editura Nemira, 2002.
105. Răduț D. Fundamentarea pedagogică a acțiunii educative familiale la vârsta adolescenței. Teză de dr. în pedagogie. Chișinău, 2012. 167 p.
106. Rotariu T., Iluț P. (coord.) Sociologie. Cluj-Napoca: Editura Mesagerul, 1996, p. 5-45.
107. Sălăvăstru D. Psihologia educației. Iași: Polirom, 2004. 288 p.
108. Schifirneț C. Introducere în sociologie. 204 p.<http://www.scribd.com/doc/33673395/Constantin-SCHIFIRNE%C5%A2-SOCIOLOGIE> (vizitat 20.01.2012)
109. Scutaru A. Familia monoparentală de la vulnerabilitate la autocontrol Iași: Editura Lumen, 2006. 314 p.
110. Segalen M. Sociologia familiei. Iași: Polirom, 2011. 440 p.

111. Sillamy N. Dicționar de Psihologie, București: Editura Univers Enciclopedic, 1996. p.15-39.
112. **Simcenco I.** Simcenco I. Cultura postfigurativă: unele studii, analize și sinteze. În: Studia Universitatis. Seria Științe ale educației, 2015, nr. 9 (89), p. 23-30.
113. **Simcenco I.** Esența și conținutul relației bunici-nepoți. Dinamica și evoluția rolului/funcției de bunici. În: Școala modernă: provocări și oportunități. Conferința Științifică Internațională, Institutul de Științe ale Educației. AȘM, IȘE, CEP *Cavioli SRL*, Chișinău, 2015. p.679-684.
114. **Simcenco I.** Influența bunicilor asupra copiilor de vârstă școlară mică. În: Materialele Conferinței științifico-practice naționale cu participare internațională. Facultatea de Pedagogie: Tradiție și modernitate. Dialogul generațiilor, 2014, Vol. 1. Chișinău: Tipogr. UPS „Ion Creangă” 2014. p.136-143.
115. **Simcenco I.** Influența factorilor familiali asupra relației bunici-nepoți. În: Probleme actuale ale științelor umanistice. În: Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Chișinău: UPS I. Creangă, 2013, vol.XII, partea II, p.57-65.
116. **Simcenco I.** Istoricul culturii postfigurative în societate: unele repere teoretice. În: Probleme actuale ale științelor umanistice. În: Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Chișinău: UPS I. Creangă, 2014, vol.XIII, partea I, p.33-39.
117. **Simcenco I.** Precizarea conceptelor esențiale privind valorificarea pedagogică a culturii postfigurative în familie. În: Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului. În: Conferința de totalizare a muncii științifice și științifico-didactice a corpului profesoral-didactic pentru anul 2010, vol. 1. Chișinău: UPS I. Creangă, p.180-190.
118. **Simcenco I.** Promovarea culturii cofigurative în cadrul educației familiale. În: Familia – factor existențial de promovare a valorilor etern-umane. Conferința Științifică Internațională. Chișinău: CEP USM, 2012. p.356-363.
119. **Simcenco I.** Strategii de optimizare a comunicării bunici-nepoți în cadrul familiei. În: Probleme actuale ale științelor umanistice. În: Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Chișinău: UPS I. Creangă, 2011, vol.X, partea II, p.92-100.
120. **Simcenco I.** Unele aspecte teoretice privind raporturile intergeneraționale în familie. În: Probleme actuale ale științelor umanistice. În: Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Chișinău: UPS I. Creangă, 2012, vol.XI, partea I, p.102-109.

121. **Simcenco I.** Valorificarea culturii postfigurative: unele repere praxiologice. In revista de Științe Socioumane, UPS Ion Creangă. Chișinău, 2015, Nr. 3 (31), p.108-114.
122. Silistraru N. Etnopedagogie. Chișinău: CEP USM, 2003. 269 p.
123. Sorici O. Fundamentele pedagogice ale formării competențelor parentale în contextul educației axiologice. Teză de dr. în pedagogie. Chișinău, 2013. 192 p.
124. Stahl P. Familia și școala. Contribuții la sociologia educației. București: Paideea, 2002. 168 p.
125. Stănciulescu E. Sociologia educației familiale. Strategii educative ale familiilor contemporane, vol.I, Iași: Polirom, 2002. 280 p.
126. Stănciulescu E. Sociologia educației familiale. Familie și educație în societatea românească. Vol.II, Iași: Polirom, 2002. 432 p.
127. Stănică L. Repere psihopedagogice ale educației pentru sănătate a liceenilor prin prisma parteneriatului educațional. Teză de dr. în pedagogie. Chișinău, 2012. 180 p.
128. Stănoiu A., Voinea M. Sociologia familiei. Note de curs. București: Universitatea din București. 1983, 291 p.
129. Stoica C. Educație și comportament. București: EDPRA, 1998. p.71-94.
130. Șchiopu U., Verza E. Psihologia vârstelor, ciclurile vieții. București: E.D.P., R.A., 1995. p.66-100.
131. Tatu C. Consilierea familiei și terapii de familie. Note de curs masterat. 95 p. [http://www.scribd.com/doc/12620584/12/Conceptul-de-familie-Tipuri-de-familie.\(vizitat 12.01.2011\)](http://www.scribd.com/doc/12620584/12/Conceptul-de-familie-Tipuri-de-familie.(vizitat%2012.01.2011)).
132. Telleri F. Pedagogia familiei. București: EDPRA, 2003. 98 p.
133. Truța E., Mardar S. Relația profesor-elevi: blocaje și deblocaje. București: Aramis, 2007. 286 p. <http://www.scribd.com/doc/49857106/Elena-Truta-Relatia-profesor-elev#scribd> (vizitat 09.04.2013)
134. Țuțu M. C. Psihologia persoanlității. Ediția. a IV-a. București: Editura Fundația România de Măine, 2007. 180 p.
135. Verza E., Verza E. Fl. Psihologia vârstelor. București: Editura Pro Humanitate, 2000. 309 p.
136. Vlas V. G. Psihologia vârstelor și pedagogică. Chișinău: Lumina, 1992. p.50-64.
137. Voinea M. Aspecte psihosociale ale modelelor familiale ale tranziției în România: accelerarea tranziției. București: Ed. I. N. I., 1996. p.12-60.

138. Voinea M. Familia contemporană. Mică enciclopedie. Editura Fundației FOCUS, București, 2005. 242 p. <http://www.scribd.com/doc/229733540/Maria-Voinea#scribd> (vizitat 17.02.2011).
139. Voinea M. Familia și evoluția sa istorică. București: Editura Științifică. 1978. 92 p.
140. Vrăsmaș E. Intervenția socio-educățională ca sprijin pentru părinți. București: S. C. Aramis Print S.R.L., 2008. 255 p.
141. Zamfir C., Vlăsceanu L. (coord.) Dicționar de sociologie. București: Editura Babel, 1993. 753 p.
142. Zapodneanu M. Terapii familiale și asistență socială a familiei. Iași: Lumen, 2005. 184 p.
143. Zlate M. Eu-l și personalitatea. București: Ed. Trei, 2004. 344 p.
144. Zlate M. Psihologia la răspântia mileniilor. București: Polirom, 2001. p.33-59

În limba rusă:

145. Айзенк Г. Язык счастья. Москва: Эксмо-Пресс, 2002. с.10-15.
146. Баркан А. Практическая психология для родителей. Москва: Аст-Пресс, 2000. 251 с
147. Ермолаева М. Психология зрелого и позднего возрастов в вопросах и ответах. Москва: Издательство Московского психолого-социального института, Воронеж: МОДЭК, 2004. 280 с.
148. Краснова О. В., Лидерс А. Г. Социальная психология старости: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: издательский центр Академия, 2003. 416 с.
149. Краснова О. В. История старости как история формирования аттитюдов к пожилым и старикам в обществе. Психология зрелости и старения. Весна, № 1 (13), 2001. с. 28-41.
150. Краснова О. В. Роль бабушки: сравнительный анализ. Психология зрелости и старения. Лето, № 2 (10), 2000. с. 89-114.
151. Кукушкина А. Г. Воспитание у старших подростков уважительного отношения к пожилым людям. Научно. педагогич. диссерт. Великий Новгород, 2014. 225 с.
152. Куликова Т. А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. и высш. пед. учеб. Заведений. Москва: Издательский центр Академия, 1999. 232 с.
153. Мид М. Культура и преемственность. Исследование конфликта между поколениями / М. Мид // Культура и мир детства. Избр. произв. / пер. с англ.М.: Наука, 1988. 429 с.

154. Микляева, А. В. Возрастная дискриминация как социально-психологический феномен. Монография / А.В. Микляева- СПб.: Речь, 2009. 163 с.
155. Митякина Л.В. Социальный статус старшего поколения современного российского общества: Социально-философский аспект: автореф. дис. канд. фи-лос.наук: 09.00.11. Пенза. 2000. 17с.
156. Мухина В.С. Возрастная психология. Москва: Академия, 2001. 493 с.
157. Панкова Л.М. Воспитание внуков. Питер: СПб, 1998. 288 с.
158. Постникова М. И. Психологические аспекты межпоколенных отношений в контексте современного научного знания / М.И. Постникова // Мир психологии, 2009. №3. с.176-184.
159. Семёнова, В.В. Социальный портрет поколений / В.В. Семёнова // Россия реформирующаяся / под ред. Л.М. Дробижевой. М.:Academia, 2002. 368 с.
160. Сулова Т. Ф. Психология прародительства. В: Семья в контексте педагогических, психологических и социологических исследований. Материалы II международной научно-практической конференции 5–6 октября. Пенза, Витебск, Ереван, 2011. 84-89 с. [http:// sociosphera. com/ publication/ conference/ 2011/90/ psihologiya_praroditelstva/\(vizitat 05.03.2013\)](http://sociosphera.com/publication/conference/2011/90/psihologiya_praroditelstva/(vizitat%2005.03.2013)).
161. Таланчук Н. М. Архитектоника воспитательного процесса: современная концепция и теория воспитания в двух частях. Казань, 1999. с.70-84.
162. Тихомирова Т. Н., Ушаков Д. В. Воспитание креативности у младших школьников // Семейная психология и семейная терапия. М., 1997. 302 с.
163. Шаповаленко И. В. Прародители (бабушки и дедушки) в системе семейных отношений. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования, под ред. Е. Г. Силаевой. 4-е издание. Москва: Академия, 2006. 108–120 с.
164. Щуркова Н. Е. Образ жизни, достойной Человека и его формирование у школьника. Смоленск, 1995, с. 29-47.
165. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи. 4-е изд. СПб.: Питер, 2008. 672 с.

În limba engleză :

166. Baltes, P. B., Baltes, M. M. Psychological perspectives on successful aging: The model of selective optimization with compensation. In P. B. Baltes & M. M. Baltes (Eds.), Successful aging. Perspectives from the behavioral sciences 1990. p. 1-34.

167. Bengston, V. L., Robertson J. F. Grandparenthood. Sage Publications. London: England, 1985, 240 p.
168. Bourdieu, P. Rațiuni practice. București: Ed. Meridiane.1999. p.17-58
169. Bowen, J. Family therapy in clinical practice. New York: J. Aronson. 1978. p. 9-15.
170. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. Cambridge: Harward University Press, 1979. p. 2-21.
171. Carstensen, L. L. Motivation for social contact across the life span: A theory of socioemotional selectivity. In J. Jacobs (Ed.), Nebraska symposium on motivation: Developmental perspectives on motivation. Vol. 40. 1993. p. 209-254.
172. Erikson E.H. The life cycle completed. New York: Norton and Co. 1982. p. 102 -134.
173. Goode, W. World Revolution and Family Patterns. New York: Free Press.1970. 129 p.
174. Harris, C. Relațiile de rudenie. București: Ed. DU Style. 1998. p.5-10.
175. Knowles M. S. The art and Science of helping Adults learning- San Francisco: Jossey bass, 1984. p.27-44.
176. Murdock G. Social structure. New York: Macmillian. 1949. 215 p.
177. Neugarten B.L. Adult personality: A developmental view. Human Development. 9, p.61-63.
178. Parsons, T. Family, socialisations, and interaction process. Glencoe: The Free Press. 1955. p.19-21.
179. Rokeach M. The nature of Human values. New-York: Free Press, 1973. p.39-40.
180. Sigelman K., Shaffer R. Life-span human development. Brooks Cole Publishing Company, Pacific Grove. p.150-156.
181. Tyszkowa M. Grandparents and grandchildren: An often neglected relationship between significant others. Journal of Counseling and Development.1991. 289–290 p.
182. Viguer P., Melendez J.C., Valencia S. ș.a. Grandparent-Grandchild. Retationships from the Childrens Perspective: Shared Activities and Socialization Styles. In: The Spanish Journal of Psychology. 2010. n. 2, vol.13, p. 708-717.

În limba franceză:

183. Attias-Donfut C., Segalen M. Le siècle des grands-parents. Paris: Autrement, 2001. 246 p.
184. Bouyer S., Mietkiewich M. C., Schneider B. (s. dir) Histoires de grands-parents. Paris: L'Harmattan, 2000. 240 p.
185. Dodson F. Etre grands-parents aujourd'hui. Paris: Laffont, 2002. 241 p.

186. Durning P. Éducation familiale. În F. Champy și Chr. Etévé (dir), Dictionnaire encyclopédique de l'éducation et de la formation. Paris: Nathan, 1994, p. 331-334.
187. Gourdon V. Histoires des grands-parent. Paris: Perrin, 2012. 702 p.
188. Kemp Cl. Grand expectations: The experiences of grandparents and adult grandchildren. Canadian Journal of Sociology, 2004 p. 29; 499–525.
189. Mead M. Le Fossé des generations. (tr.fr.). Paris: Denoël, 1970,1971, p.49-83.
190. Merton R. K. Éléments de théorie et de méthode sociologique. Paris: Armand Colin, 1997. 352 p.
191. Mietkiewicz M.-C., Schneider B. Des nouveaux grands-parents et grandparentalité: entre prescriptions normatives et ouvertures. In: Rivista Italiana di Educazione Familiare, n. 2, 2013. p.7-20. [http:// www. fupress. net/ index.php/rief/article/view File/14198/13160](http://www.fupress.net/index.php/rief/article/view/File/14198/13160) (vizitat 27.09.2014)
192. Olivier P. Guide pour être de bons grands-parents. Paris: DE VECCHI, 2000. 159 p.
193. Pierard A. La place des grands-parents auprès de leurs petits-enfants. Analyse UFAPEC, décembre 2013, n. 32.13. 10 p.
194. Schneider B. Grands-parents et grands-parentalités. Ramonville-Saint-Agne Haute-Garonne: Erès, 2005. 286 p.

Resurse online:

195. http://translate.googleusercontent.com/translate_c?hl=ru&sl=es&tl=ro&u=http://antropologia.suite101.net/article.cfm/resena-de-cultura-y-compromiso-de-margaret-mead&rurl=translate.google.md&usg=ALkJrhi24TAE3X8iu2tYzv8pvke5zzH5PA#ixzz0voulPmUt (vizitat 10. 06. 2010)
196. <http://baby.unica.ro/fisa-postului-pentru-bunici-2-1385578.html> (vizitat 28.01.2015)
197. <http://www.imparte.ro/Ajutor/Ingrijire-batrani/3-beneficii-majore-pentru-copiii-care-au-bunici-393.html> (vizitat 18.12.2013);
198. <http://www.psihogen.ro/relatiile-interpersonale-in-devoltarea-psihologica.html> (vizitat 20.03.2013).
199. <http://www.scribd.com/doc/19180006/2/Stiluri-parentale-stiluri-educa%C5%A3ionale-Rela%C5%A3ia-p%C4%83rinte-copil> (vizitat 21.02.2012).
200. <http://www.statistica.md/newsvew.php?l=ro&idc=168&id=4205>. (vizitat 14.01.14)
201. <http://www.ziare.com/life-style/psihologi/sfatul-psihologului-copilul-si-rolul-bunicilor-in-viata-lui-1077641>. (vizitat 08.01.2012)

202. <http://www.suntparinte.ro/poveste-de-mama-moderna-mihaela-diaconescu> (vizitat 19.06.12)
203. <http://www.perfecte.ro/relatii/bunici-nepoti-timp-educatie-distractie-cum-incurajezi-relatia.html> (vizitat 15.10.15)
204. <http://www.scrigroup.com/educatie/sociologie/CONSTRUCTE-TEORETICE-PRIVIND-F85278.php> (vizitat 05.12.13)
205. <http://www.povesti-pentru-copii.com/barbu-stefanescu-delavrancea.html> (vizitat 09.07.2014)
206. <http://www.unige.ch/ses/socio/enseignements/bac/janin.pdf>.
207. <http://poezii.ro-versuri.ro/Trei-fete-poezie-Lucian-Blaga.html> (Accesat 21.02.2015).

ANEXE

Anexa 1.
Eșantionul experimental de tipul *before and after method*

LOT RURAL			LOT URBAN		
Structura eșantionului	Specificul Lotului	Numărul subiecților	Structura eșantionului	Specificul lotului	Nunărul subiecților
Lot 1/rural	- copii de vârstă preșcolară (5-6/7ani)	15 subiecți	Lot 1/urban	- copii de vârstă preșcolară (5-6/7ani)	15 subiecți
Lot 2/rural	- copii de vârstă șc. mică (cl.2/7-8/9ani)	15 subiecți	Lot 2/urban	- copii de vârstă șc. mică (cl.2/7-8/9ani)	15 Subiecți
Lot 3/rural	- preadolescenți (/cl.7 /13-14 ani)	15 subiecți	Lot 3/ urban	- preadolescenți (cl.7 /13-14 ani)	15 Subiecți
Lot 4/rural	- adolescenți (cl.12 /18 ani)	15 subiecți	Lot 4/ urban	- adolescenți (cl.12 /18 ani)	15 Subiecți
Lot 5/rural	- părinți /familia	60 subiecți	Lot 5/ urban	- părinți /familia	60 Subiecți
Lot 6/rural	- bunici	48 subiecți	Lot 6/ urban	- bunici	50 subiecți
168 subiecți			170 subiecți		
Total = 338 subiecți					

Anexa 2.
Chestionar-aplicație pentru copiii de vârstă preșcolară

Nr. d.r.	<i>Itemi-aplicație</i>
1.	Ai bunici?
2.	Care este legătură de rudenie cu bunicii?
3.	Unde locuiesc bunicii tăi?
4.	Bunicii vă conduc până și de la grădiniță?
5.	Ce amintiri ai despre bunicii tăi?
6.	Petreceți des timpul liber împreună cu bunicii? În ce mod?
7.	Care este jocul vostru preferat realizat împreună cu bunica? Dar cu bunelul?
8.	Care este povestea preferată lecturată de bunici?
9.	Ce lucruri importante cunoști despre bunicii tăi (studiile și profesia practică, preocupări preferate, cântecul și filmul îndrăgit, un vis din copilărie, cum s-au cunoscut bunicii, amintiri din copilăria părinților relatate de bunici, sfaturi și vorbe înțelepte)
10.	Cum îi ajutați pe bunici în gospodărie?
11.	Care sărbători de familie le organizați și realizați împreună cu bunicii? În ce mod? Argumentați.

Chestionar-aplicație pentru copiii de vârstă școlară mică, preadolescenți și adolescenți

1. Ai bunici? /Ți-ai dori să-i ai?
2. Unde locuiesc ei?/ Caracterizează-ți bunicii.
3. Locuiești cu bunicii?
4. Cât de frecvent vizitezi bunicii pe linia mamei, dar pe linia tatălui?
5. Cum petreci timpul liber sau vacanțele la bunici?
6. Mergeți cu bunicii la biserică?
7. Ce relații ai cu bunicii?
8. Cum comunică cu bunicii ?
9. Ce sprijin și ajutor le oferi bunicilor ?
10. Bunicii se interesează de viața și activitatea ta școlară?
11. Ce activități casnice sau distractive realizezi cu bunica, dar cu bunelul?
12. Ce povești îți spun bunicii?
13. Cu cine dintre bunici te înțelegi mai bine? De ce?
14. Bunicii sunt un model de conduită pentru tine? Explică.
15. Cum părinții încurajează relația ta cu bunicii?
16. Ce ai vrea să schimbi în relația ta cu bunicii?
17. Care din sfaturile oferite de bunici le-ai urmat?
18. Cu ce asociezi imaginea bunicilor tăi?

Nume, prenume _____ Vârsta _____ Mediul de rezidență: urban / rural

1. Reprezențați o familie care:

- locuiește împreună cu bunicii
- întreține relații sistematice cu ei
- întreține relații episodice
- nu întreține nici un fel de relații cu bunicii

2. Ce suport oferă bunicii familiei dv-ștră, la momentul actual:

- suport financiar
- de supraveghetor pentru copii/nepoți
- de substituire a părinților
- suport psihoemoțional

3. În ce mod doriți ca bunicii să se implice în educația copiilor

- permanent
- doar când copiii sunt mici
- când avem nevoie de ajutorul lor/ în vacanțe
- niciodată

4. Cum ar proceda bunicii dacă și-ar auzi nepoții vorbind urât sau comportându-se neadecvat?

- ar interzice astfel de comportamente (aducând explicații, argumente)
- dacă s-ar repeta, ar aplica pedeapsa
- nu ar acorda atenție sau ar face glume
- consideră că atunci când vor crește mari se vor corecta

5. Care este atitudinea bunicii față de spiritul de independență al nepoților?

- acceptă și încurajează acest spirit
- resping orice inițiativă
- îi consideră prea mici
- nu se interesează de ei

6. Dacă aveți un conflict cu copiii dvs, cum se manifestă bunicii în acest caz?

- iau apărarea nepoților (indiferent cine se face vinovat)
- adoptă o poziție neutră/ nu se implică
- vă ajută să soluționați conflictul
- creează alte conflicte (creează o mai mare tensiune)

7. Sub ce formă încurajați relația bunici-nepoți ?

- vorbim copiilor despre rolul bunicii în familie
- comunicare deschisă, autentică și constantă
- organizarea, petrecerea timpului liber, a vacanțelor împreună
- nu încurajăm relația bunici-nepoți

Chestionar-aplicație pentru bunici *Evaluarea esenței culturii postfigurative*

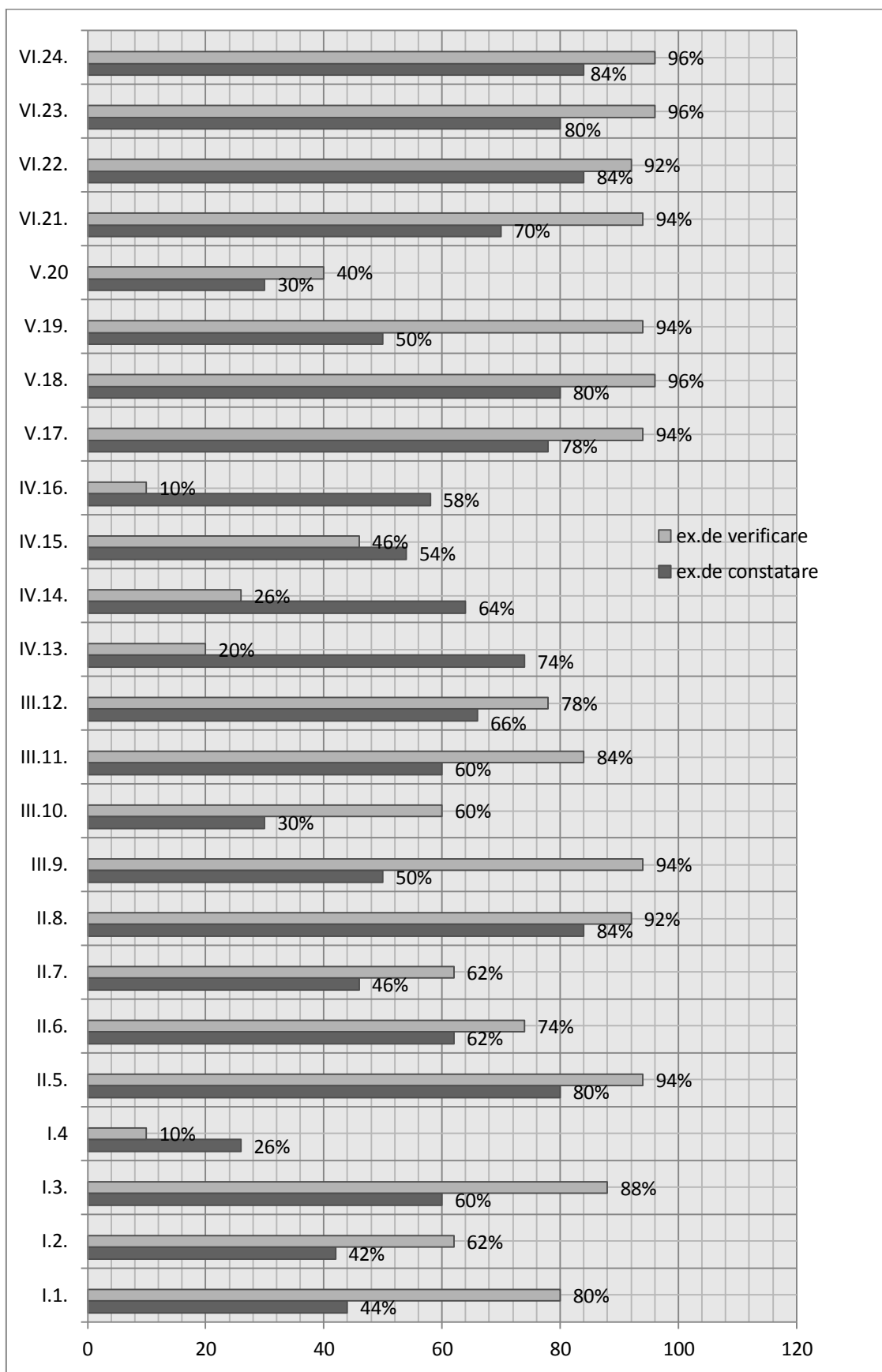
nr.	Criterii și indicatori de evaluare a esenței culturii postfigurative	lot rural		lot urban	
		da	nu	da	nu
I	<p>Cum v-ați comportat în etapa prealabilă/de așteptare a noii funcții/rol de bunic/ă. Ce v-a preocupat?</p> <p>1. Lecturarea lucrărilor despre rolul bunicilor</p> <p>2. Pregătirea unor obiecte/cadouri</p> <p>3. Oferirea ajutorului familiei tinere cu sfaturi legate de sarcină, naștere, îngrijirea bebelușului</p> <p>4. Lipsa preocupărilor de acest gen.</p>				
II	<p>Cum v-ați comportat în etapa inițială a funcției/rolului de bunic/ă. Ce v-a preocupat?</p> <p>5. Oferirea suportului moral/susținere</p> <p>6. Oferirea ajutorului concret la îngrijirea copilului</p> <p>7. Aflarea permanentă cu mama și copilul</p> <p>8. Preocuparea de sănătatea mamei și a copilului</p>				
III	<p>Enumerați cele mai importante acțiuni și preocupări în continuarea realizării funcției/rolului de bunic/ă</p> <p>9. Oferirea suportului moral</p> <p>10. Oferirea suportului economic</p> <p>11. Organizarea odihnei/timpului liber a nepoților</p> <p>12. Acordarea ajutorului la învățătură nepoților</p>				
IV	<p>Ce dificultăți ați întâmpinat în realizarea funcției/rolului de bunic/ă. Argumentați.</p> <p>13. Unele dificultăți de comunicare și relaționare cu părinții nepoților</p> <p>14. Problema distanței geografice și a distanței psihoemoționale</p> <p>15. Starea precară a sănătății bunicilor</p> <p>16. Conflicte de incertitudine</p>				
V	<p>Care etapă a funcției/rolului de bunic/ă a fost cea mai plăcută? Argumentați.</p> <p>17. Cea mai plăcută a fost etapa inițială</p> <p>18. Cea mai plăcută a fost la vârsta preșcolară a nepoților</p> <p>19. Cea mai plăcută a fost la vârsta școlarității mici a nepoților</p> <p>20. Cea mai plăcută a fost la vârsta adolescenței nepoților</p>				
VI	<p>În viziunea dvs, care acțiuni și ce fel de comportare în funcție/rol de bunic/ă este</p>				

	<p>adekvată și necesară?</p> <p>21. Transmiterea valorilor familiale și general-umane</p> <p>22. Comportare echilibrată și adecvată</p> <p>23. Oferirea suportului moral</p> <p>24. Oferirea suportului economic</p>				
VII	<p>Ce valori ați cultivat nepoților în cadrul educației familiale?</p> <p>25. Binele moral</p> <p>26. Credința, evlavia</p> <p>27. Onestitatea/cumsecădenia</p> <p>28. Tradițiile și obiceiurile populare</p>				
VIII	<p>La ce aspecte/momente trebuie să fie atenți bunicii în relația cu nepoții și părinții acestora?</p> <p>29. Implicarea în viața familiei tinere la solicitarea membrilor acesteia</p> <p>30. Cultura comunicării cu copiii lor și nepoții</p> <p>31. Să nu facă excesuri (alimentație, procurarea jucăriilor, răsfăț)</p> <p>32. Acceptarea necondiționată a ginerelui/norei și a nepoților</p>				

Tabel de distribuție a rezultatelor experimentului de constatare

EXPERIMENTUL PEDAGOGIC DE CONSTATARE									
criteriul	indicatorul	lot rural				lot urban			
		da	%	Nu	%	da	%	nu	%
I	1.	13	27	35	73	22	44	28	56
	2.	23	47,9	25	52,1	21	42	29	58
	3.	30	62,5	18	37,5	30	60	20	40
	4.	36	75	12	25	37	74	13	26
II	5.	30	62,5	18	37,5	40	80	10	20
	6.	27	56,3	21	43,7	31	62	19	38
	7.	16	33,3	32	66,7	23	46	27	54
	8.	39	81,3	9	18,7	42	84	8	16
III	9.	27	56,3	21	43,7	25	50	25	50
	10.	10	20,8	38	79,2	15	30	35	70
	11.	20	41,7	28	58,3	30	60	20	40
	12.	12	25	36	75	33	66	17	34
IV	13.	33	68,8	15	31,2	37	74	13	13
	14.	30	62,5	18	37,5	32	64	18	36
	15.	20	41,7	28	58,3	27	54	23	46
	16.	27	56,3	21	43,7	29	58	21	42
V	17.	20	41,7	28	58,3	30	60	20	40
	18.	40	83,3	8	16,7	38	76	12	24
	19.	18	37,5	30	62,5	21	42	29	58
	20.	17	35,4	31	64,6	20	40	30	60
VI	21.	40	83,3	8	16,7	39	78	11	22
	22.	37	77,1	11	2	40	80	10	20
	23.	39	81,3	9	18,7	25	50	25	50
	24.	21	43,7	27	56,3	15	30	35	70
VII	25.	42	87,5	6	12,5	35	70	15	30
	26.	45	93,7	3	6,3	42	84	8	16
	27.	40	83,3	8	16,7	45	90	5	10
	28.	46	95,8	2	4,2	40	80	10	20
VIII	29.	18	37,5	30	62,5	37	74	13	26
	30.	29	60,4	19	39,6	40	80	10	20
	31.	30	62,5	18	37,5	40	80	10	20
	32.	24	50	24	50	38	76	12	24

Rezultatele experimentului de constatare și de verificare (50 s.)

Valorile/virtuțile promovate de către bunici în educația familială

Anexa 9.

Curriculum disciplinar universitar *Consilierea persoanelor de vârstă a treia*

Denumirea programului de studii					Pedagogie socială	
Ciclul					I	
Denumirea cursului					Consilierea persoanelor de vârstă a treia	
Facultatea/catedra responsabilă de curs					Științe ale Educației	
Titular de curs					Irina Simcenco	
Cadre didactice implicate					Larisa Cuznețov	
e-mail					i.simcenco@yahoo.com	
Codul cursului	Număr de credite ECTS	Anul	Semestrul	Total ore	Total ore	
					contact direct	Studiu individual
	3	3	IV	60	30	30
Descriere succintă a integrării cursului în programul de studii						
<p>Disciplina <i>Consilierea persoanelor de vârstă a treia (CPVT)</i> are ca scop studierea și analiza particularităților vârstei a treia din care fac parte bătrânii și optimizarea relațiilor acestora cu familia și comunitatea; inclusiv formarea competențelor de consiliere psihopedagogică.</p> <p>Studierea cursului va constitui un reper important în cunoașterea și înțelegerea particularităților biologice și psihosociale ale îmbătrânirii; conștientizarea rolurilor persoanelor în etate în cadrul familial și cel social; dezvoltarea comportamentelor adecvate cu persoanele vârstnice.</p>						
Competențe dezvoltate în cadrul cursului						
<ul style="list-style-type: none"> - identificarea bazelor teoretice și metodologice ale consilierii persoanelor de vârstă a treia; - argumentarea importanței valorificării factorilor longevității la vârstă a treia; - elaborarea strategiilor și tehnologiilor de consiliere a persoanelor de vârstă a treia; - elaborarea și implementarea unui plan de acțiuni de consiliere a persoanelor vârstnice; - elaborarea și implementarea unui plan de acțiuni de consiliere a adulților în faza de pensionare; - valorificarea tehnicilor de consiliere și educație a părinților, vârstnicilor și copiilor în variate situații de dificultate și relaționare intergenerațională; - argumentarea importanței respectării principiilor și normelor deontologice în CPVT; 						
Finalități de studii						
<ul style="list-style-type: none"> - să definească conceptele cheie ce reflectă problematica îmbătrânirii și a consilierii familiei; - să determine reperele biologice și psihosociale ale îmbătrânirii; - să identifice problemele la nivel familial și social cu care se confruntă vârstnicii; - să argumenteze specificul CPVT - să caracterizeze conduita și specificul relației consilier-beneficiar - să respecte principiile deontologice în CPVT - să estimeze dinamica schimbărilor evolutiv-adaptative în CPVT - să elaboreze strategii și tehnologii de CPVT, centrate pe dezvoltare, formarea și exersarea culturii, sporirii calității vieții și eficienței personale. - să elaboreze strategii de sporire a calității vieții pentru persoanele în etate. 						
Precondiții						
<p>Studentii trebuie să cunoască reperele teoretice, dimensiunile consilierii educaționale; particularitățile de vârstă și psihologice ale copiilor, adulților și vârstnicilor; crizele de vârstă. Să</p>						

<p>posede abilități de proiectare-organizare și desfășurare a activităților educative. Discipline anterior studiate: Fundamentele pedagogiei, Psihologia generală și cea a vârstelor, Pedagogia socială, Consiliere educațională, Pedagogia familiei.</p>
<p>Unități de curs</p>
<p>1. Introducere în consilierea persoanelor de vârstă a treia: definiție și cadru conceptual</p>
<p>2. Considerente etice privind consilierea persoanelor de vârstă a treia</p>
<p>3. Etapele de evoluție umană. Tendințe actuale de abordare a îmbătrânirii</p>
<p>4. Consilierea de grup a persoanelor de vârstă a treia și familiei</p>
<p>5. Consilierea persoanelor de vârstă a treia pentru dezvoltare</p>
<p>6. Consilierea persoanelor de vârstă a treia în situații de criză</p>
<p>Strategii de evaluare</p>
<p>Calitatea participării studenților în cadrul orelor practice, de aplicarea metodelor: discuții/dezbateri, consultarea surselor bibliografice de bază; elaborarea unui plan de acțiuni de educație a familiei; sumarizarea probelor obligatorii; planul de consiliere a persoanelor vârstă a treia și fișa de caracterizare psihopedagogică a familiei; portofoliul consilierului eficient și a evaluării finale-examen; psihodrama, sociodrama, studiul de caz, supervizarea.</p>
<p>Bibliografie</p>
<p><i>Obligatorie:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Cuznețov L., Simcenco I. Parteneriatul educativ familie-cultură postfigurativă. Repere teoretice și practice. Chișinău: Primex-com SRL, 2015. 2. Cuznețov L. Consilierea și educația familiei. Introducere în consilierea ontologică complexă a familiei. Chișinău, 2015. 3. Cuznețov L. Filosofia practică a familiei. Chișinău, CEP USM, 2013; 4. Fontaine R. Psihologia îmbătrânirii. Iași, Polirom, 2008; 5. Gîrleanu-Șoitu D. Vârsta a treia. Institutul European, Iași, 2006; 6. Muntean A. Psihologia dezvoltării umane. Polirom, Iași, 2006; 7. Neculau A. Educația adulților. Iași, Polirom, 2004; <p><i>Opțională:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 8. Bunescu Gh. Educația părinților – strategii și programe, Chișinău, 1986; 9. Dave, R.H. Fundamentele educației permanente. Editura Didactică și Pedagogică, 1991; 10. Gîlcă, B., coord. Manual de educație pentru viața de familie (Universitatea “J.Hopkins”), S.U.A., Ed. II, Chișinău, 2002; 11. Konya Z., Konya A, Terapie familială sistemică. Iași, Polirom, 2012.

AGENDA CU SFATURI PENTRU FAMILIE

❖ **Relația bunici - nepoți**

- *Învățați-i importanța unei căsătorii stabile și fericite, oferindu-le un model prin propria căsnicie;*
- *Nu fiți mânioși sau violenți, nu vorbiți de rău pe nimeni, dacă vreți să aveți urmași calmi, echilibrați și serioși în relațiile lor cu ceilalți;*
- **Citiți-le Biblia, vorbiți-le despre Dumnezeu și despre lucruri sfinte;**
- *Când le dați o sarcină, urmăriți ca ea să fie realizată bine și până la capăt;*
- *Jucați-vă cu ei, povestiți-le povești, întâmplări amuzante;*
- *Iubiți-i necondiționat și oferiți-le sprijinul Dvs;*
- *Descoperiți calitățile ce le au și nu observați numai defectele;*
- *Nu insistați dincolo de limite să fie ei "cei mai buni" ! O astfel de presiune îi poate descuraja și distanța emoțional;*
- *Fiți înțelegători și credeți în nepoți!*
- *Acordați aceeași atenție tuturor nepoților fără a favoriza pe cineva;*
- *Povestiți-le experiențe pozitive, cât și negative din viața voastră;*
- *Discutați cu ei și subiecte mai delicate, în special acelea care observați că îi preocupă. Învățați-i să nu le fie frică de moarte și vorbiți-le despre viața veșnică;*
- *Niciodată să nu vorbiți în mod negativ sau lipsit de respect despre părinții lor, indiferent de situația în care aceștia s-ar afla.*
- *Dacă voi, ca bunici, veți disprețui pe părinții nepoților voștri, le veți transmite acest sentiment și copiilor față de părinții lor ;*
- *Respectați întocmai regulile pe care le-au stabilit părinții pentru copiii lor;*
- *Nu subminați autoritatea părinților. Bunicii alunecă foarte ușor pe panta "flexibilității" când este vorba de nepoții lor;*
- *Niciodată nu corectați un părinte în fața copiilor lui;*
- *Dacă există un argument în familie, o separare sau un divorț, nu luați partea nimănui ci, mai degrabă, învățați-l pe copil să-și onoreze și să respecte ambii părinți;*
- *Implică-te cu măsură în viața nepoților fără să intri în conflict cu programul lor și al părinților; nu insistați atunci când sprijinul Dvs nu este util;*
- *Aplicați în practică idei creative și activități amuzante alături de nepoți;*
- *Nu-i răsfățați excesiv pe nepoți, este o tendință generală a bunicilor (nu tolerați orice năzbâții ale micuților);*
- *Nu încercați să concurați cu ceilalți bunici;*
- *Creați-le o imagine bună despre Dvs.;*
- *Fiți un exemplu de curaj, optimism și hărnicie pentru ei.*

❖ **Relația bunici - părinți / copiii adulți.**

- *Nu solicitați drepturi exclusive în vederea educării nepoților; e mai indicat să clarificați funcțiile și sarcinile Dvs;*
- *Încercați să nu faceți supoziții cu privire la capacitatea voastră de supraveghere. Este mai ușor să fiți proactivi și să discutați din timp motivele voastre de îngrijorare;*
- *Comunicați deschis și argumentat cu părinții nepoților Dvs;*
- *Cooperați cu părinții în alcătuirea programului de vacanță;*
- *Evitați conflictele familiale și nu vă certați;*
- *Ascultați-vă reciproc, în privința aspectelor care nu vă mulțumesc și nu judecați pe nimeni;*
- *Păstrați relații frumoase cu copiii și nepoții Dvs.*

GLOSAR

Ăctor – concept apărut în sociologie, ce denotă un factor de ordine socială, instituție socială, interacțiune socială. În științele educației desemnează un individ capabil de comportamente relativ stabile de colaborare în cadrul societății, dar și de a realiza acțiuni de perfecționare a propriei persoane. Ăctorul reprezintă un individ care poate fi abordat ca subiect al cunoașterii, capabil de receptare, producere, prelucrare și transmitere a informației, valorilor [125].

Agent educativ – concept ce desemnează orice ăctor/individ sau colectivitate, care participă în educație, contribuind la formarea personalității umane. Deseori se utilizează ca sinonim al educatorului [125].

Atitudini educative – concept ce desemnează o stare mintală și neurofiziologică, constituită prin cunoaștere și în experiență, care exercită o influență dinamică asupra individului, pregătindu-l să reacționeze într-un anumit mod la diverse situații și influențe [126].

Acțiunea educativă este exercitată direct de către agenții educației în mod intenționat, conform unui scop, prin intermediul unui instrumentar special în funcție de situația reală [48 p. 81].

Bătrânețea desemnează o etapă a existenței umane în cadrul căreia observăm la oameni mari diferențe individuale: pe de-o parte avem o percepție negativă, deoarece vârsta dată este o perioadă marcată de declinuri, pierderi, deteriorări și destructurări; pe de altă parte, se observă o abordare optimistă, pozitivă, centrată asupra noilor roluri și activități, asupra manifestării înțelepciunii și împărtășirii experienței de viață. Celor două perspective li se adaugă o poziție de mijloc, a persoanelor în etate, care acordă atenție atât evenimentelor pozitive, cât și depășirii situațiilor dificile și neplăcute [15; 55].

Bunicii reprezintă categoria de persoane vârstnice, rude foarte apropiate, de sânge (excepție fac cei adoptivi) cu părinții copiilor, care sunt nepoții lor; femeia sau bărbatul luați în raport cu nepoții săi.

Competențe grandparentale vizează structuri acționale de ordin cognitiv, colaborativ, cooperant și axiologic, ce vor asigura cizelarea și perfecționarea competențelor anterior dobândite în rol de părinți, dar și cunoașterea, organizarea și dirijarea climatului familial și a comunicării intergeneraționale în noul rol de bunici.

Competențe parentale presupun mobilizarea unui ansamblu de resurse: cunoștințe, abilități, priceperi, experiențe, atitudini, scheme, capacități ce-i permit părintelui să-și realizeze eficient rolurile sale în raport cu copilul [48, p. 310].

Cultura este configurația comportamentelor învățate și a rezultatelor lor, ale căror elemente componente sunt împărtășite și transmise de către membrii unei societăți date. Cercetătorul susține că *fără cultură n-ar putea exista nici sisteme sociale de tip uman, nici posibilitatea de a se adapta la ele* [79].

Cultura postfigurativă aparține generației de vârstă a treia, a bunicilor. Ea conservă și perpetuează valorile și tradițiile legate de familie, de educația copiilor, sărbătorile în familie, relația părinți-copii, relația bunici-nepoți etc. Prin esența și funcționalitatea sa, cultura postfigurativă asigură selectarea, transmiterea adevăratelor valori socio-umane și oferă stabilitate proceselor psihosociale [48; 153; 189].

Cultura cofigurativă (CC) este orientată spre prezent, model predominant în procesul de socializare a membrilor familiei și care rezidă în preluarea comportamentelor și viziunilor din grupul de similitudine. Aceasta nu înseamnă că societatea și familia se dezic de modelul postfigurativ. În toate culturile cofigurative, adulții păstrează o poziție dominantă, în sensul că ei fixează cadrul și limitele în care cofigurația poate avea loc și acceptă sau resping comportamentele inovatoare. CC în cadrul familiei întreține sentimentul schimbării continue, dar, uneori, creează situații de frustrație, incertitudine și insecuritate membrilor familiei [48; 153; 189].

Cultura prefigurativă (CPr) centrată pe copil, vine să le completeze pe cele două, mai cu seamă în perioade când copilul începe a frecventa grădinița și școala, aducând cu sine noi cunoștințe, abilități și reguli de viață, comportare, valori [48; 153; 189].

Cultura familiei reprezintă totalitatea valorilor materiale și spirituale pe care le posedă și promovează aceasta ca instituție socială. Valorile materiale sunt bunurile economice de care dispune familia, iar valorile spirituale rezidă în cunoștințele pe care le dețin membrii familiei, virtuțile, convingerile, tradițiile, modelele comportamentale ale părinților, copiilor, bunicilor și atitudinile acestora [42, p. 67; 46; 48].

Educație familială – demers educativ orientat spre formarea-dezvoltarea personalității copilului ce include ansamblul de relații, influențe și acțiuni în vederea enculturației acesteia și realizării rolurilor sociale [46; 48].

Enculturație – reprezintă, în esență, un proces educativ prin care, un grup uman, cultivă generațiilor în creștere, valori și virtuți în scopul integrării sociale. Enculturația se desfășoară în cadrul formal-nonformal-informal [46, p.310].

Ethos pedagogic – concept cuprinzător care desemnează ansamblul valorilor, atitudinilor educative pe care actorii le utilizează în practicile educative cotidiene [48; 125].

Filiație vizează faptul că un individ este înscris într-un lanț al generațiilor și fiecare generație este delimitată simultan atât de generația anterioară, cât și de cea precedentă [75].

Generație, este una dintre cele mai vechi realități prin care s-a explicat comportamentul uman de asimilare și transmitere a culturii, prin care se delimitează vârsta tatălui de cea a fiului [50, p.417].

Geriatria, reprezintă domeniul care studiază mijloacele de luptă împotriva îmbătrânirii și menținere activismului social, a unei vieți de calitate [55].

Gerontologia este considerată știința îmbătrânirii ce are drept obiect de studiu toate modificările morfologice, fiziologice, psihologice și sociale provocate de acțiunea timpului asupra organismului (îmbătrânire), independent de orice fenomen patologic [55].

Grandparentalitatea definește rolul sociofamilial al bunicii în educația familială, al valorificării culturii postfigurative și suportului oferit copiilor adulți ce au devenit părinți. Rol determinat de relația specifică bunici-nepoți în contextul democratizării și restructurării vieții sociale și de familie, ca rezultat al modificării conduitelor persoanelor în etate, devenite bunici.

Influențe educative parvin de la fiecare membru al familiei ca agent al educației familiale, reprezentând o expresie directă a relațiilor ce se stabilesc în interiorul familiei și a modelelor comportamentale pe care le oferă agenții educației familiale [48, p. 81].

Parteneriatul educativ reprezintă o formă de unificare, sprijin și asistență a influențelor educative formale; exprimă o anumită abordare umanistă, pozitivă și democratică a relațiilor educative axate pe sporirea calității educației și a formării personalității copilului [139].

Relația bunici-nepoți constituie o legătura naturală, afectivă, puternică; o intimitate lipsită de constrângeri și de reglementări normative [125]. Îngrijirea celor mici de către aceștia se află în centrul tranzacțiilor dintre generații, sub semnul îndatoririi și al dăruirii, asigurând astfel, baza identitară fundamentală pentru descendenții lor [110] și totodată funcția de transmitere a ethosului familial.

Relații intergeneraționale sunt raporturi între cultură, istorie și vârstă; între modalități diferite de înțelegere a realității cotidiene, de acceptare, valorificare și perpetuare a normelor, tradițiilor moral-culturale [75].

Schimbul intergenerațional familial se referă la procesul de păstrare, conservare, transmitere și asimilare din generație în generație a valorilor materiale și spirituale specifice unui grup familial.

Socializarea este un proces psihosocial de transmitere-asimilare a atitudinilor, valorilor, concepțiilor sau a modelelor de comportament specifice unui grup sau unei comunități în vederea formării, adaptării sau integrării sociale a unei persoane [141].

Valoarea reprezintă *o credință durabilă asupra unui mod de existență* [179].

Valori familiale constituie bunurile familiei sau standarde de evaluare / apreciere a propriului comportament în cadrul familiei și față de familie. Valorile familiale pot fi spirituale și materiale. Resursele umane: părinții, bunicii, copiii, de asemenea, reprezintă valori umane.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, Simcenco Irina, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Simcenco Irina

Data

CURRICULUM VITAE

Date personale:

Nume: **SIMCENCO IRINA**

Data nașterii: 20.04.1984

Locul nașterii: s. Risipeni, or. Fălești

Studii:

- 1990-1999 – școala medie de cultură generală din comuna Risipeni.
- 1999-2002 – studii liceale, liceul teoretic Risipeni, profil umanist.
- 2002-2006 – studii de licență, Universitatea Pedagogică de Stat I. Creangă din Chișinău, Facultatea: Pedagogie, specialitatea: Pedagogie generală; titlul de Licențiat în Științele Educației. Tema cercetării: *Didactogenii în cadrul procesului instructiv-educativ*.
- 2006-2007 – studii de masterat, Universitatea Pedagogică de Stat I. Creangă din Chișinău, Facultatea: Pedagogie, Catedra Științe ale Educației, specialitatea: Pedagogie; titlul: Magistru în Științele Educației. Tema cercetării: *Violența în școală. Strategii de prevenire, combatere și lichidare*.
- 2010-2015 – studii de doctorat, Universitatea Pedagogică de Stat I. Creangă din Chișinău, Catedra Științe ale Educației, specialitatea: 531.01. Teoria generală a educației. Tema cercetării: *Valorificarea pedagogică a culturii postfigurative în educația familială*.

Activitate profesională:

- 2006 – 2010 – șef de cabinet, Catedra Științe ale Educației, UPS Ion Creangă.
- 2007 – până în prezent lector, Catedra Științe ale Educației, UPS Ion Creangă.

Stagii de cercetare și formare profesională:

- 15 mai, 2012 – Conferința Științifică Internațională „Familia – factor existențial de promovare a valorilor etern-umane”.
- 3 octombrie, 2014 – Conferința științifico-practică națională „Facultatea de Pedagogie: Tradiție și modernitate. Dialogul generațiilor”.

- 5-6 octombrie 2015 – Conferința Științifică Internațională Școala modernă: provocări și oportunități, Institutul de Științe ale Educației, Chișinău.

Domenii de interes științific:

- Fundamentele pedagogiei, Didactica generală, Pedagogia familiei, Educație pentru familie, Parteneriat educațional, Sociologia educației, Pedagogia adulților, Pedagogia îmbătrânirii, Consilierea educațională, Consilierea parentală, Consilierea persoanelor de vârstă a treia, Asistența psihopedagogică a persoanelor de vârstă a treia.

Lucrări științifice publicate:

Monografii

- Cuznețov Larisa, Simcenco I. Parteneriatul educativ familie - cultură postfigurativă. Repere teoretice și practice. Chișinău: Primex-com SRL, 2015. 141 p.

Articole în revistele științifice, categoria C

- Simcenco I. Cultura postfigurativă: unele studii, analize și sinteze. În: Studia Universitatis. Seria Științe ale educației, 2015, nr. 9 (89), p. 23-30.
- Simcenco I. Valorificarea culturii postfigurative: unele repere praxiologice. In revista de Științe Socioumane, UPS Ion Creangă. Chișinău, 2015. Nr. 3 (31), p.108-114.

Articole în culegeri științifice

- Simcenco I. Precizarea conceptelor esențiale privind valorificarea pedagogică a culturii postfigurative în familie. În: Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului. În: Conferința de totalizare a muncii științifice și științifico-didactice a corpului profesoral –didactic pentru anul 2010, Chișinău: UPS I. Creangă, vol.1, p.180-190.
- Simcenco I. Strategii de optimizare a comunicării bunici-nepoți în cadrul familiei. În: Probleme actuale ale științelor umanistice. În: Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Chișinău: UPS I. Creangă, 2011, vol.X, partea II, p. 92-100.
- Simcenco I. Unele aspecte teoretice privind raporturile intergeneraționale în familie. În: Probleme actuale ale științelor umanistice. În: Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Chișinău: UPS I. Creangă, 2012, vol.XI, partea I, p.102-109.
- Simcenco I. Influența factorilor familiali asupra relației bunici-nepoți. În: Probleme actuale ale științelor umanistice. În: Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Chișinău: UPS I. Creangă, 2013, vol.XII, partea II, p.57-65.
- Simcenco I. Istoricul culturii postfigurative în societate: unele repere teoretice. În: Probleme actuale ale științelor umanistice. În: Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Chișinău: UPS I. Creangă, 2014, vol.XIII, partea I, p. 33-39.

Materiale la forurile științifice

- Simcenco I. Promovarea culturii cofigurative în cadrul educației familiale. În: Familia – factor existențial de promovare a valorilor etern-umane. Conferința Științifică Internațională. Chișinău: CEP USM, 2012, p.356-363.
- Simcenco I. Influența bunicilor asupra copiilor de vârstă școlară mică. În: Materialele Conferinței științifico-practice naționale cu participare internațională. Facultatea de Pedagogie: Tradiție și modernitate. Dialogul generațiilor, 2014, Vol. 1. Chișinău: Tipogr. UPS „Ion Creangă” 2014. p.136-143.
- Simcenco I. Esența și conținutul relației bunici-nepoți. Dinamica și evoluția rolului/funcției de bunici. În: Școala modernă: provocări și oportunități. Conferința Științifică Internațională, AȘM, IȘE, CEP *Cavioli* SRL, Chișinău, 2015. p.679-684.

Competențe lingvistice și de comunicare:

- Limba română (maternă);
- Limba franceză (mediu);
- Limba rusă (mediu)
- Limba engleză (începător).

Date de contact:

Adresa: RM, or. Chișinău, str. Cojocarilor

Telefon de contact: mobil: 069972486

E-mail: i.simcenco@yahoo.com